

KUR'ÂN'DAN
İDRAKE YANSIYANLAR

Mr. Fethullah Gülen

KUR'ÂN'DAN
İDRAKE
YANSIYANLAR

M. Fethullah Gülen

KUR'ÂN'DAN
İDRAKE YANSIYANLAR

M. Fethullah Gülen

Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar

Copyright © Nil Yayınları, 2011

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

ISBN

978-975-315-216-7

Yayın Numarası

253

Çağlayan A. Ş.

TS EN ISO 9001:2000

Ser No: 300-01

Sarıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR

Tel: (0232) 252 22 85

Ocak 2011

Genel Dağıtım

Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31

Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları

Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1

Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78

www.nil.com.tr

İçindekiler

Takdim.....	9
Önsöz.....	23
Giriş.....	33
FATİHA SÛRESİ	37
BAKARA SÛRESİ	39
ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ.....	114
NİSÂ SÛRESİ.....	137
MÂİDE SÛRESİ.....	149
EN'ÂM SÛRESİ.....	163
A'RAF SÛRESİ.....	176
ENFÂL SÛRESİ.....	182
TEVBE SÛRESİ.....	190
YUNUS SÛRESİ.....	196
HÛD SÛRESİ.....	209
YUSUF SÛRESİ.....	212
RA'D SÛRESİ.....	223
İBRAHİM SÛRESİ.....	225
HİCR SÛRESİ.....	228
NAHL SÛRESİ.....	231

İSRÂ SÛRESİ.....	234
KEHF SÛRESİ.....	236
MERYEM SÛRESİ.....	261
TÂHÂ SÛRESİ.....	273
ENBİYÂ SÛRESİ.....	281
HAC SÛRESİ.....	289
NUR SÛRESİ.....	292
ŞUARÂ SÛRESİ.....	296
NEML SÛRESİ.....	309
KASAS SÛRESİ.....	323
ANKEBÛT SÛRESİ.....	337
LOKMAN SÛRESİ.....	340
AHZÂB SÛRESİ.....	343
SEBE SÛRESİ.....	346
YÂSİN SÛRESİ.....	351
SÂD SÛRESİ.....	357
MÛ'MİN SÛRESİ.....	359
FUSSİLET SÛRESİ.....	363
ŞÛRÂ SÛRESİ.....	371
FETİH SÛRESİ.....	376
NECM SÛRESİ.....	384
RAHMÂN SÛRESİ.....	386
VÂKIA SÛRESİ.....	388
HAŞİR SÛRESİ.....	399
MÜNÂFİKÛN SÛRESİ.....	406

TALÂK SÛRESİ.....	409
TAHRİM SÛRESİ.....	412
CİN SÛRESİ.....	414
A'LÂ SÛRESİ.....	416
DUHÂ SÛRESİ.....	419
İNŞİRAH SÛRESİ.....	424
Âyetler İndeksi.....	427
Hadisler İndeksi.....	441
Karma İndeks.....	443
Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler.....	477

Takdim

“Nezdimizde, Müslüman kişiye ihsan edilen
Kur’ân anlayışından başka şey yok.”

Hz. Ali (radiyallâhu anh)¹

Hamd Allah’a, salât ü selâm kendisine Kur’ân gönderilen Hz. Peygamber’e, âl ve ashabına olsun. Mücerret ilim ve nazariye ile aksiyonu birleştirmek pek enderdir. Hatta bazılarına göre imkânsızdır. Bu değerlendirmenin elbette doğruluk payı büyüktür. Ama istisnaların olduğunu da unutmamak gerekir. İşte daha çok, bir aksiyon adamı olarak bilinen Fethullah Gülen Hocaefendi elliden fazla olan kitaplarına bir yenisini daha ilave ediyor.

“Kur’ân’dan İdrake Yansıyanlar” adını verdiği bu kitap, tefsire dair. Sûre ve âyet sırası gözetilerek, Kur’ân-ı Kerim’in bazı âyetlerinin ilham ettiği nükteleri, incelikleri ortaya koyuyor. Daha ilk nazarda, muhterem müellifin klasik tefsir kitaplarına vukufu, onlara istinat ettiği belli oluyor. Fakat kendisini gösteren hemen bir başka özelliği de tefsir ilminin ölçülerine

¹ Hz. Ali’ye: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) siz Âl-i Beyte mahsus bir şey bıraktı mı?” diye sorulduğunda o şu cevabı vermişti: “Hayır, daneleri ve çekirdekleri yarıp ağaçları çıkaran, insanları ve canlıları düzgünce yaratan Zât’a kasem ederim ki, müslüman kişiye ihsan edilen Kur’ân anlayışı ve şu sahifedeki (birkaç hadis) dışında bize has olan bir şey bırakmadı.” (Suyûtî, el-İtkan fi ulûmi’l-Kur’ân, 2/179, Kahire, 1368).

aykırı olmaksızın yeni açılımlar, sızıntılar ve pırıltılar ihtiva etmesidir. Zaten “İdrake Yansıyanlar” vasfı ile müellif, âdeta bu hususiyetleri kasdetmiş olmalıdır.

Çağımızda uzmanlaşma artarken, diğer taraftan uzmanlar ihtisas alanlarının neticelerini geniş kitlelere yayma ihtiyacını da hissetmekte ve buna gayret etmektedirler. Batıda “*vulgarisation*” dedikleri bu tarz, ihtisasın neticelerini, avamlaşmaksızın geniş kitlelere yayma çalışması olarak çağımızın özelliklerinden olmuştur. Hele dinî ilimler gibi en geniş kitle ile doğrudan alâkalı olan alanda bu ihtiyaç daha da şiddetli bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Şimdi bir âlim kalkıp Zemaşerî, Râzî, Beyzavî, Neseî, Ebussuud tarzında tefsir yazacak olsa pek okuyucu bulamayacağını bilir. Onun içindir ki mevcut muhataplara hitap edecek tarzda, teknik terimleri asgari nispette kullanarak konuları anlatmaya yönelir.

İşte elinizdeki kitapta da bu tarz göze çarpmaktadır. Muhterem Hocaefendinin, orta seviyede bir aydına hitap edecek bir tarzda kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Fakat bazen, ister istemez teknik terimlerle anlatma ihtiyacı kaçınılmaz olmaktadır. Bunları anlayamayan okuyucu da kendisini biraz daha geliştirmeye yönelerek istifadesini artırma fırsatı bulacaktır. Meselâ Bakara sûresinin 2. âyetindeki bazı incelikleri anlatan kısımda (s. 39-40) Nahiv ve Belâgat ilimlerinin terimleriyle anlatılan mânâları bilmese de Bakara sûresi 2. ve 5. âyetlerindeki “*Hidayet Rehberi*” kavramının, bir önceki Fatıha sûresinde yer alan hidayet isteğine cevap mahiyetinde olduğunu anlayacağı gibi, zihninden geçen şu sorunun cevabını da öğrenecektir: “Kur'ân bütün insanlara gönderilmiş olduğu hâlde bu âyet neden muttakilere mahsus olduğunu

söylüyor?” Zira onlar reyb u şüpheden ayrı oldukları gibi hem şeriat-ı garranın emirlerini yerine getirme konusunda hazır ve hakkı kabule teşne, dahası ön yargılı olmadıklarından, böyle bir hidayetten istifade de ancak onlara müyesser olmuştur (s. 39). Yani netice itibarıyla bu hidayet rehberinden istifade edenler onlar olduklarından, Kur’ân sanki yalnız onlara gelmiş olmaktadır. Hemen burada kâfir ve münafıkların hâlet-i ruhiyelerine dair güzel bir tahlili nakletmemiz iyi olacaktır: “Âyet-i kerimede münafıkların iç dünyaları bir temsille müşahhaslaştırılarak gözler önüne seriliyor: Münafıklar, Müslümanlarla içli-dışlı bir hayat sürdürdükleri için, ara sıra da olsa iman nurunu göz ucuyla görebiliyorlardı. Ancak kalb ve kafalarında ki o nifak, iman nurundan tam anlamıyla istifade etmelerine mâni oluyordu. Evet, bunlar ya Hz. Resûl-i Zîşân’ın tutuşturduğu meşaleyi hafife alıcı nazarların matlaştırması veya fitrî istidatlarını ifsatlarının köreltmış olması sebebiyle bakar-kör hâline gelmişlerdi ki, zâhiren bakıyorlardı ama meşalenin göz kamaştırıcılığı ile karşılaşılıyor, ona im’ân-ı nazar edeceklerine, ruhlarında harekete geçen dinamizmi, şüphe ve tereddütleriyle nötralize ediyor ve tesirsiz hâle getiriyorlardı. Hatta ışıktan istifade edip yol alacaklarına, ondan nasıl bir yangın unsuru elde edeceklerini plânlayıp duruyorlardı ki âyetteki اِسْتَوْفَدَ kelimesi bu iki tevcihe de açık görünmektedir.

Kâfirlere gelince, onlar iman ve onun nurefşan ışıkları ile hiç tanışmamış, onu hiç görmemiş ve onun büyüleyici, kudsi atmosferine hiç girmemişlerdi. Bu sebeple kâfirler şu veya bu vesile ile iman nurunu bir defa vicdanlarında duyup hissedince –küfre şartlanmışlar hariç– daha ondan vazgeçmiyor ve hayatlarının geri kalan kısmını, samimî bir

mü'min olarak geçirmeye çalışıyorlardı. Şüphesiz bunda, ziya-zulmet ölçüsünde küfür-iman farklılığının tesiri büyüktür. Daha önce başka şeyler görenler, bakıp onu tanıyınca yeni bir dünyaya uyanıyor ve İslâm'ı bütün cazibedar güzellikleri ile görebiliyorlardı. Zaten her zaman, İslâm'ı ilk defa duyup yaşayanlarla, Müslüman ülkelerde doğan, büyüyen ve yaşayan –çok azı hariç– kimselerin İslâmî hayatları mukayese edildiğinde, yukarıda bahsini ettiğimiz husus daha açık olarak görülecektir.” (s. 43-44)

Müellif dil ve belâgat yönünden nüktelere dikkat çekmekle beraber, daha ziyade bunlardan gaye olan mânâlara yönelip pek güzel tespit ve yorumlar getirmektedir. Buna misal olarak Cenâb-ı Allah'ın “Bedü's-semavati ve'l-arz” isminin açıklamasını okuyalım: “Bedea Arapça'da, daha önceden örneği, misli hiç olmaksızın var etme mânâsını taşır. Semavat ve arz da böyle enginlikleri ihata edilemeyen, güzelliklerine doyum olmayan bir eşsizlik arz ederler. Yani misli sebkat etmemiş, örneği görülmemiş hilkat acibelerindendirler. Bir taraftan misal, örnek ve şablonun bulunmaması; diğer taraftan da madde-i asliyesi ve heyet-i hâliyesi açısından daha cazibi olmayacak ölçüde baş döndürücülüğü ile harikulâdedir. Ve milyarlarca ışıktan işaretleriyle Hz. Mübdi'i göstermektedir.

Evet, yer ve gökler o büyüleyici güzellikleri, muhtevası, perde arkası esrarıyla Hz. Hallak tarafından “Ol!” deyivermekle oluvermiş, hem de eksiksiz, kusursuz, mükemmeliyet üstü bir mükemmeliyetle oluvermiştir. Olanlar O'ndan ayrılıp gelen cüzler değil, O'nun zuhuru da değil; varlıkla Hz. Mübdi arasındaki münasebet Hâlık-mahluk münasebetidir. Ne tevellüd, ne sudûr, ne de gayri iradî bir zuhurdur. Muhalfarz öyle olsaydı,

asıl onca sudûr, zuhur ve ayrılmalar karşısında, tıpkı güneşin bir gün biteceği gibi biter gider. Oysaki her şey yaratılıp gelişmekte, geliştiği gibi bitip gitmekte, bitip gidenleri de aynı cazibedar başka güzellikler takip etmektedir. Evet, her şey bir bir gelmekte, bir bir gitmekte ve sadece O Bedîu's-semavati ve'l-arz bâki kalmaktadır. İşte O (celle celâluhu) her gelene vücut ve hayat nurunu bahşetmekle şuur erbabına varlığını ifade ettiği gibi, gidenler gittikten sonra arkadan gelenlerin aynı şeylere mazhariyetiyle de ebediyetini anlatmaktadır.” (s. 74-75)

Müslümanın, Kur'ân'dan en iyi şekilde istifade edebilmesi için onu nasıl okuması gerektiği üzerinde düşünmesi gerekir. Bunun üzerinde düşünen az olduğu gibi, tavsiye edileni tatbik edenler ise daha da azdır. Bir İmam Gazzâlî'nin *İhyâ-yı Ulûm*'da, bir Bediüzzaman'ın *Mektubat*'ta bu konuda oldukça derin tefekkürleri yer almaktadır. Değerli Fethullah Gülen Hocaefendi de bu hususu vurgulama ihtiyacını duymuş olup, Kur'ân'ı nasıl okuyup anlamak gerektiğine dair bir metot vermektedir. Şöyle diyor: “Hz. Nuh'un (aleyhisselâm) “Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma.”² diye beddua da bulunması, her ne kadar yukarıda anlattığımız hususlara ters gelse veya öyle gözükse de, kat'iyen öyle değildir. Zira “itibar-ı mâyekûn” kaidesinde, yıllarca içinde peygamberlik vazifesini eda ettiği o toplumu çok iyi tanıyan Hz. Nuh, ihtimal, bu konuda ilâhî muradı sezdikten veya murad-ı ilâhî kendisine bildirildikten sonra böyle bir duada bulunmuştu ki enbiyâ-i izâmın genel ahlâkı bakımından bunun böyle yorumlanması daha uygun olacaktır.

² Nuh sûresi, 71/26.

Ayrıca bu ve bunun gibi kıssaların, hakikatlerine hamle edilip edilmemesi açısından da üzerinde durulması icap ediyor. Evet, bazılarının zannettiği gibi bu kıssalar, kat'iyen sembol değildirler. Bunlar, aynıyla gerçekleşmiş olaylardır ve Kur'ân, olduğu gibi hikâye etmektedir.

İkinci olarak; Allah (celle celâluhu) bu vak'aları bize anlatmakla, kıyamete kadar devam edecek olan küllî bir kısım kanunların ucunu göstermektedir. Yani böylesi hâdiseler, Hz. Âdem ile başlamış ve dünyada insanoğlu adına tek bir fert kalıncaya kadar devam edecektir. Zaten Kur'ân'ın kullanmış olduğu malzemeye bakarsak, bunların hiçbir zaman ve mekâna tahsis edilmediğini görürüz.

Zaten evrensel bir kitaptan beklenen de budur. Yalnız Kur'ân'a bu gözle bakabilmek için âyetleri hususî bir çerçevede izleyebilmeye ihtiyaç vardır. Hatta diyebiliriz ki Kur'ân'dan hakkıyla istifade edebilmenin yegâne şartı da işte budur. Bir diğer husus da, âyetler ister kâfir, ister münafık ya da Yahudi veya Hıristiyan hakkında inmiş olsun, esbab-ı nüzul şunu veya bunu göstersiz, her fert kendi şahsıyla, çevresiyle, şöyle böyle içinde bulunduğu zaman ya da mekânla bir çeşit aklî, mantıkî, hissî, vicdanî münasebetler tesis ederek her zaman ona muhatap olabilir ve onun tazelerden taze mesajlarını gönlünde duyabilir. Bir diğer ifade ile fert "Ben, sadece peygamber değilim. Ama onun dışında Kur'ân bütün emir ve yasakları ile ve altı bin küsur âyeti ile her zaman bana nazil oluyor gibi..." demelidir. Zaten işin ruhu da, esası da bu değil mi? Rica ederim, Allah'ı zaman ve mekânla kayıtlayabilir misiniz? Öyleyse O, kelâm sıfatının tecellîsi olan Kur'ân-ı Kerim ile, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuştuğu aynı

anda sanki seninle, benimle de konuşmaktadır.. bizden sonra gelecek tüm insanlıkla da. Aslında Kur'ân'ın evrenselliği ve zaman üstü olması açısından da bu yaklaşım çok önemlidir. Aksi hâlde fert Kur'ân'da zikri geçen bu olaylara gelmiş geçmiş kıssalar nazarıyla bakar, öyle okur ve geçerse, ondan istifade de o nisbette olur.” (s. 353-354)

Dikkatli bir gözlemci bu pasajda belâgat ilminin, tefekkürün, esbab-ı nüzul hakkında değerlendirmenin, Kur'ân kıssalarına bakış açısının, Kur'ân'ın şümülünün yani kıyamete kadar gelecek nesillere ders verme özelliğinin mükemmel tarzda mezcedildiğini görecektir. Konunun uzmanı, burada kendisini tatmin edecek bütün unsurları bulduğu gibi, sıradan bir okuyucu da yararlanacak birçok taraf bulmaktadır.

Muhterem müellif, Kur'ân'ı anlamada önemli bir kaynağı olan *Risale-i Nur Külliyyatı*'na sık sık açıkça, bazen de zımnî olarak atıfta bulunmaktadır (Meselâ: s. 259, 266, 285 ve 330).

Klasik tefsirlerden istifadesinin yanında yeni açılımlar göstermesine, Vâkıa sûresinde³ yer alan mevâkiinnücûm'a ayırdığı uzun pasajı (s. 101, 117, 140, 143, 147, 212, 214, 237, 318, 323, 351, 358) örnek verebiliriz. Burada tefsir yönünden muhtemel vecihleri güzelce açıklar: Maksadın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), diğer peygamberler (aleyhimüsselâm), yıldızlar, Hz. Cibril'in emin sinesine âyetlerin tevdi edilmesi, Kur'ân nücumları yani vahiy parçaları, Kur'ân âyetlerinden her birinin tam yerli yerinde olması, hatta mü'minlerin pak sinelerinin Kur'ân necimlerine mekân olması gibi tefsirlere yer veren sözler nücum misali parlaktır.

³ Bkz.: Vâkıa sûresi, 56/75.

Konuya başlarken ise, asıl başka bir yöne parmak basmaktadır: “Ah kalbi kasvet bağlamış insan.! Cenâb-ı Hak ezeli ilmiyle senin bu durumunu biliyor ve sana anlatacağı şeyi yeminle teyit ederek anlatıyor. İnsan bundan utanmalı, hicap etmeli, terlemeli, dudakları titremeli ve bu gibi âyetleri okurken ürpermelidir. Rabbi ona, Kur'ân'ın şerefli bir kitap olduğunu söylemek ve kabul ettirmek için taahhüdün üstü taahhüdünde bulunuyor ve sözlerine büyük bir yeminle başlıyor.” Bu uzun pasaj şöyle sona ermektedir: “Bütün bu ve bizim bilemediğimiz nice mânâlar içindir ki Cenâb-ı Hak, mevâkiinnücûm'a kasem etmiştir. Ve bu kasemin hakikaten büyük bir kasem ve yemin olduğunu da yine Kendisi bildirmiştir. Biz bilemediğimiz sırlara da en az bildiklerimiz kadar inanıyor ve “Bilseniz, bu çok büyük bir yemindir.” ifadesini bütün vicdanımızla tasdik ediyoruz.” (s. 388-398)

Değerli müellifimiz, Kur'ân-ı Kerim'in kâfirler ve münafıklar konusunda mü'minleri uyaran âyetlerini yorumlarken de dikkate değer tahliller yapar ve kendilerini bekleyen hilelere, tuzaklara karşı mü'minleri dikkatli olmaya çağırır. “Kendini ilhada kaptırmış ve küfür, tabiatının bir derinliği hâline gelmiş inkârcılar ve münafıklar da tıpkı şeytan gibidirler. Yerinde, takıyye ve iğfal mülâhazasıyla “Allah, din ve diyanet” derler, çok defa suret-i haktan görünürler, ama her zaman mü'minlere karşı kin ve nefretle oturur kalkar, her zaman gayzalarını icra yollarını araştırırlar. Düşmanlıklarını tenfize güçleri yetmediği dönemlerde kinlerini ve nefretlerini tebessüm ve yumuşak beyanlarla örtmeye çalışır, demokrat davranırlar. İstedikleri her şeyi yapacak güce ulaştıklarına inanınca da “Hak kuvvettedir.”, “Demokrasi bir fantezidir.” der ve küfür

yobazlığı adına akla hayale gelmedik mesâvii irtikâp ederler. Böylelerine güvenmek, güven duygusuna karşı saygısızlık, bunlardan endişe duymak da Allah'a karşı itimatsızlıktır. Mü'min, muhabbetle herkese açık olma duygusuyla oturup kalkmalı, sırtını dönemeyeceği bu gibilerin şerlerinden de her zaman Allah'a sığınmalıdır." (s. 404-405)

Bu konudaki tahlillerini sürdürdükten sonra konuyu şöyle bitirir: "Kendileri yalancı, ikiyüzlü ve takiyyeci olduklarından en masum hareketlerden bile işkillenir, en nezih duygu ve düşünceye dayanan hamle ve hareketleri bile hep aleyhlerinde sanır ve temiz insanları, gönüllerindeki akreplerin mülâhazalarıyla değerlendirirler. *فَهْوَسَ فِي سِنَانِ الْخَائِنِ خَائِفٌ* fehvâsınca sineleri hep hıyanetle inip kalkmaktadır ve nabızları da korkuyla atmaktadır. İman ehli için gerçek düşman bunlardır ve mü'minler, kendi üslûplarını korumada kusur etmeden, bunlardan sakınmalıdırlar." (s. 408)

Mürtetlerden bahseden şu âyet-i kerimeye getirdiği yorum ise pek enfes tahliller ihtiva eden önemli yerlerdendir. Âyeti sathî olarak okuyan kimse, ilk bakışta mânâyı açık olarak anladığını düşünebilir. Fakat Hocaefendinin tahlillerini okuduktan sonra, âyetin derinlemesine ihtiva ettiği birçok mânâyı ondan öğrendiğini itiraf edecektir. "İman edip Resûl'ün hak olduğuna şehadet getirdikten ve kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkârcılığa sapan bir kaume Allah nasıl hidayet nasip eder ki? Allah zalimler topluluğunu doğru yola hidayet etmez."⁴ "İyiye bütün güzellikleri ile görüp kötüyü bütün şenatleriyle müşâhede ettikleri hâlde kötüye, çirkine ve küfre taraftar olan zalimlerin ve inkârcıların yanın-

⁴ Âl-i İmrân sûresi, 3/86.

da yerlerini alan insanlar, haddini bilmez, inhiraf içinde zalim insanlardır. Bunlar cibilliyetleri bozulmuş, hidayet kabiliyetlerini köreltmüş öyle tali'sizlerdir ki, âdet-i sübhaniyesince artık Allah, bu türlü kimselere hidayet nasip etmez, onları asla ve kat'a doğru yola iletmez.. etmez, çünkü bunlar İslâm'ın cazibe-i kudsiyesinden anilmerkez bir hareketle uzaklaşma sürecine girdikleri için, hep uzaklaşmanın gerektirdiği ruh hâleti içinde olacak ve hep ayrıldıkları merkezi suçlayacak, karalayacak ve dolayısıyla da kendi tabii renklerini aşkın şekilde kararacaklardır. Böyle yapmakla güya tanıdıkları ehl-i imanı, onları bilen içlerinden birileri gibi olumsuz şekilde deşifre ederek ilhad ve küfür cephesinin moralini yükseltip onları sevindirecek, mü'minleri de inkisar ve kedere gark edeceklerdir. Ayrıca Allah nezdinde, diğer dinlere nispeten ışığı, vâridâtı ve vaad ettikleri güneşler mesabesinde olan İslâm'dan ayrılmakla, hep arayış içinde olacaklar; ama daha parlağını bulamadıklarından dolayı da ömürleri bir bulunmazın arayışında tükenip gidecek, yol ve erkân bilmeyen şaşkın kitlelere de fena bir örnek teşkil edeceklerdir.” (s. 124-125)

Müellifimiz bazen, yanlış anlaşılabilir bir hususa, asıl maksadı bildirmek suretiyle açıklama getirir. Meselâ hakikati tebliğ ve nasihat dinde esastır. Fakat bazıları “O hâlde öğüt fayda verecekse, sen de nasihat et.”⁵ âyetini şöyle anlarlar: “Defalarca anlattım, ama anlamadılar. Zaten liyakatleri de yok. Demek ki öğütlerim fayda vermiyor. Âyet de fayda verme kaydı ile kayıtlıyor. Öyle ise artık yapılacak şey kalmamıştır.” Hocaefendi mezkur âyete şu yorumu getirerek, ondan asıl maksadı açıklar, hizmet ve tebliğde sebatın esas olduğu-

⁵ A'lâ sûresi, 87/9.

nu bildirir: “Evet, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bilâ kayd u şart tezkir ve ihtar vazifesiyle muvazzaf bulunduğu-
dan “Va’z u nasihat fayda verirse” şeklindeki şartlı ifade, bir
kayıtlama mülâhazasından daha çok, sorumluluğu pekiştir-
me mânâsını müfiddir. Şöyle ki, faydalı olmak için şerefñü-
zul olmuş beliğ ve güçlü bir beyan, bilkuve mutlaka faydalı
olma konumundadır. Onu dinleyenlerin bilfiil ondan istifade
edip etmemeleri ayrı bir mevzudur. Öyleyse burada kelâmın
vaz’edilmesi esprisine dayanarak diyebiliriz ki, bu cümleyi
“Nasihat et, zira nasihatın faydalı olacağı muhakkaktır.” şek-
linde anlamamız gerekir.” (s. 418)

Hele Müslümanın hayat, çalışma veya dinleme anlayışla-
rının hem çerçevesini çizen, hem de muhtevasına işaret eden
şu âyet-i kerimeye getirdiği yorumu nakletmeden geçeme-
yiz: “(O hâlde) bir işten boşalınca, hemen (başka) bir işe ko-
yul.”⁶ Bu âyet-i kerime, Müslümana önemli bir hareket felse-
fesi ve bir hayat düsturu sunuyor. Evet, mü’min her zaman
hareket hâlinde olmalıdır; çalışırken hareket, dinlenirken de
hareket.. bir diğer ifadeyle o, mesaisini öyle tanzim etmelidir
ki, hayatında boşluğa hiç yer kalmamalıdır. Gerçi mukteza-i
beşeriyet olarak, dinlenmeye ihtiyaç duyduğunda dinlene-
cektir ama, böyle bir dinlenme de yine aktif dinlenme şek-
linde gerçekleşmelidir. Meselâ, dimağı okuma ve yazma ile
meşgul olan ve yorulan biri, dinlenirken yan gelip yatabile-
ceği gibi, pekâlâ meşguliyet değiştirerek dinlenebilir; Kur’ân
okuyabilir, namaz kılabilir, kültür-fizik yapabilir, musahabe
ve mülâtafede bulunabilir ve hâkeza. Bunlarla yorulduğu-
da da döner, tekrar kitabın mütalâasına başlar. Kısaca, sü-

⁶ İnşirah sûresi, 94/7.

rekli hareket; mesaisini, sürekli bir meşgaleyi bırakıp diğerine geçme şeklinde sürdürme.. böylece “çalışarak dinlenme, dinlenirken çalışma” metoduyla hareket etme, mü'mince bir davranış olsa gerek.

Bu meseleyi genel hizmet çerçevesinde değerlendirecek olursak, denebilir ki, mü'minler olarak, hemen her zaman ifade edildiği üzere, âdeta cebrî lütuflar cereyanı içinde bulunuyoruz. Öteden beri kabul edilen ve uygulanagelen hizmet üslûbu içinde, istesek de istemesek de, mü'min olmanın gereği, Kur'ân'ın bu düsturunun farkına varmadan hayatımıza hep yansıdığını görmüşüzdür. Bir zaman Allah'ın rızası peşinde koşan bazı zenginlerimiz, millete ve ülkeye hizmet adına fakir ve istidatlı talebeler için evler tutmuş; daha sonra “vazifemiz bitti” diye ülfet ve ünsiyete takılıp gevşemeye girilebileceği bir anda geniş hizmet daireleri açılmış ve yepyeni, terütaze hizmetlerin en erişilmez zevkleri tadılmıştır. Samimî yüreklerin, “Bu çizgide sürdürülen çalışmalar akamete mi uğrayacak, daha fazla hizmet sahaları yok mu?” endişeleriyle hopladığı bir anda ise, çok daha geniş bir coğrafyada Hak yolunda koşturmanın bütün zevkleri bir defa daha dolu dolu tadılmıştır (...) İşin aslına bakılacak olursa, bir mü'minin bunun dışında bir alternatifi yoktur. Bir kere, Cenâb-ı Hakk'ın mü'minlere ihsan buyurduğu her nimet çok büyüktür. İnsan olmamız bir nimet; sağlık, sıhhat, afiyet ve hele imanla bu nimetleri duymak bambaşka bir nimet; yeme-içme, ebediyeti ve ebedî nimetleri bekleme, her şey ama her şey nimet. Fakat ülfet ve ünsiyetin çocukları olarak, çok defa bunların gerçek kadr ü kıymetlerini bilemiyor ve dolayısıyla da bir türlü şükürlerini eda edemiyoruz. Bütün bu nimetler bir yana,

başımızı kaldırıp etrafımıza baktığımızda, pek çok yerde sıcak savaşların cereyan ettiğini ve her gün on binlerce insanın kan ağladığını göreceğiz. Dünyanın her yerinde Müslümanlar zulüm görmekte, Müslüman ülkelerdeki despot idareciler, inanan insanlara ne zulümler yapmakta. Şimdi etrafımızda hâdiseler bütün dehşet ve ürperticiliği ile böyle cereyan ederken, bizim hidayet üzerinde bulunmamız, mükellefiyetlerimizi yerine getirebilecek müsait ortamı bulmamız, inancımızdan dolayı türlü türlü zulüm ve hakaretlere –eskiye ve başka ülkelere nispetle– maruz kalmamamız birer nimet değildir? Ve bütün bunlar şükür istemez mi? Öyleyse her zaman bir işten diğerine koşmalı (.....) ve hayatında boşluk olmayan bir insan gibi yaşamalıdır.” (s. 424-426)

Bu iktibaslardan anlaşılacağı üzere bu kitap, mü'minlerin hayatlarını faaliyetlerle dolduracak yönlendirmeler ihtiva etmektedir. Zaten Kur'ân-ı Kerim'in tefsirinde önemli esaslardan biri de “dinamik tefsir” anlayışı diyebileceğimiz bir anlayıştır ki Seyyid Kutub ve Mevdudî gibi zatlar tefsirlerinde bu hususa, vazgeçilmez bir şart nazarıyla bakarlar. Zira Kur'ân, hayattan ve faaliyetten uzak bir dini inceleme kitabı değildir. Aksine tatbikat isteyen bir hitaptır, hayat ve hâdiselerle karşılıklı tecavüb hâlinde, hâdiseleri yönlendirerek tedricî tarzda nazil olmuştur.

Bu değerli kitabı tanıtmaya gayesiyle yaptığımız nakilleri artık ister istemez durdurmak zorundayız. Aksi hâlde neredeyse kitabın tamamını aktarmak gerekecektir. Bu sunuşu bitirmeden şunu da ifade edelim ki müellifimiz, her ne kadar geniş kitlenin anlayabileceği tarzda sade yazmaya çalışsa da, Tefsir Usulü ilminin teknik terimlerini pek kullanmasa da, yine de bir

kısım okuyucular bazı yerleri anlamakta zorluk duyacaklardır. Böyle yerlerde okuyucu tekrar daha dikkatli şekilde okumasından istifade edebilir. Yahut bilen birine veya sözlüğe başvurarak bilgi seviyesini yükseltmeye çalışabilir. Yine olmazsa, çeşitli meyvelerle dolu bir bahçeye giren kimse, ihtiyacını giderecek kadar yedikten sonra, “Hepsine ulaşmam şart değil, onlardan da ulaşabilenler yararlanır.” diyerek onları erbabına bırakır. “Ve fevka kulli zî ilmin alîm” “Vallahu a'lem”

Muhterem hocamız bu kitabında iddiasızdır. “*Kur'ân'ı örneklerle anlatmak ciltler ister. Hâlbuki bizim sunmaya çalıştığımız bu kitapçık, değişik sohbetlerde ve münasebet geldikçe, hem de irticalî ifadenin darlığı, sığlığı içinde sadece birkaç soluktur. Bir de bu soluklar duyguları, düşünceleri itibarıyla en revnaktar hakikatlere dahi renk attırıp solduran birine aitse.*”(s. 31) Fakat biz onun tevazuuna müdahale etme hakkına sahip olmamakla birlikte, bu sözlerini kabul edemeyiz. Hz. Ali'nin (radıyallâhu anh) meşhur sözünde beyan edildiği gibi, aslında her mü'minin hakkı ve vazifesi olan hususî Kur'ân anlayışı yani bir başka tabirle “Kur'ân'dan onun idrakine yansımalar” hususundaki bu muvaffakiyetinden dolayı kendilerine tebriklerimizi sunuyor, sıhhat ve afiyetle dolu nice İslâmî ve ilmî hizmetlere muvaffak olmasını ve keremi bol Rabbimizin, bu eseriyle kendisine büyük mükâfat ve Müslümanlara da geniş istifade ihsan etmesini niyaz ediyoruz.

Prof. Dr. Suat YILDIRIM

Önsöz

Sonsuzun, kelime ve harfler dünyasında parıldayan ışığıdır Kur'ân. İns u cinnin duygu, düşünce ve his atlasında melekûtun sesi-soluğudur Kur'ân. Gün gelip de o, en müstesna bir sadef içinde inciye dönüşünce, işte o zaman, söz sarraflarının gözleri de, sararıp solmayan ve renk atmayan bir güzellikle buluştu. Kur'ân, ziya olup varlığın çehresine yağacağı güne kadar, her yanıyla ayrı bir renk, desen ve âhenk meşheri olan şu koca kâinat bir gulyabanîler ülkesi; her satırı, 'Mele-i A'lâ'nın farklı bir sırrına sadef sayılan bu varlık kitabı da bir kısım evrak-ı perişandan ibaretti. Kur'ân bir güneş gibi doğunca –hiç olmazsa olumsuz ön yargıları olmayanların nazarında– o güne kadar bütün ufukları karartan küme küme bulutlar dağılıp gitti ve varlığın o güzellerden güzel endamı ortaya çıktı; çıktı ve bütün eşya, okunup zevk alınan bir kitabın paragraf, cümle ve kelimelerine dönüştü.. onun sesinin duyulmasıyla gönül gözlerine nurlar indi.. ve ruhlarda köpüren duygular da, o duygulara tercüman olan diller de, ışık türküleri söylemeye başladı.

Evet, gözlerin, gönüllerin onunla aydınlandığı günden itibaren, kâinat ile alâkalı nice bin seneden beri çözüm bekleyen bilmeceler, iç içe problemler, birer birer çözülür hâle

geldi ve insan-varlık-Yaratıcı münasebeti ayın on dördü gibi ortaya çıktı; derken, bütün muammalar mânâ urbarları giyerek hikmet yörüngelerine oturdular.

Sağlam bilgi ve sağlam düşüncenin başı Kur'ân, doğru ifadenin, mantikî beyanın esası da yine Kur'ân'dır. Onun ilk muhatab-ı zîşânı, bütün peygamberlerin efendisi, o Furkân-ı Zîşân da bütün semavî, gayri semavî kitapların sultanıdır.. öncekiler, onun gelip geçeceği yollara işaretler koymak ya da bayraklar dikmek için gelmişlerdir; sonrakiler de –biraz da kendi ruhlarının desenine göre– ona şerh, haşiye ve dipnot düşmek için.. eskiler, misalî fotoğraflarında, yeniler de, onun vücudî resimlerinde, meydana getirdiği büyük tesir ve inkılâplarda onu görmüş, onu tanımış ve ona “Söz Sultanı” diyerek saygıyla dillerini yutmuş ve karşısında el pençe divan durmuşlardır. Kur'ân, değişik dalga boyundaki ışık ve renklerini yeryüzüne salarken, kadirşinas ruhlar da gözlerini ondan hiç ayırmamış ve bütün gönülleri ile ona yönelmişlerdir.. evet o, bir çağlayan gibi göklerden gönüllere boşalırken, hüşyar sineler de, bağırılarını ona açıp, damlasını bile zayi etmemeye çalışmışlardır.

O, bir hamlede en kuytu yerlere bile sesini duyurmuş ve şerare yapan bütün uğursuz hırıltıları bastırmış.. ön yargılı olmayan her düşüncede Kevser çağlıtları duygusu uyarmış.. ve fethettiği sinelerde hicran ateşlerini söndürerek, bütün ruhlarda vuslat arzu ve ümidini coşturmuştur. Sopsoguk tabiatlar onunla hararetlenmiş, ebed arzusuyla yanıp tutuşan gönüller de onunla serinlemişlerdir.

Her yeninin eskiyip partallaştığı, her tazenin sararıp renk attığı şu fânî dünyada, her zaman rengârenk ve taptaze kalabilen bir şey varsa, o da Kur'ân'dır. Evet o, indiği günden be-

ri, onca muhalif rüzgâra, beklenmedik soğuğa, buza ve vakitsiz yağan kara, yer yer sertleşen atmosfere, değişen şartlara rağmen hep orijinini koruyup semavî kalabilmiş tek kitaptır. Bundan dolayıdır ki Kur'ân, ne zaman kendi lisaniyla heyecan köpüren sinelerden yükselirse, ruhlarımızda âdetâ semadan henüz inmiş bir ilâhî sofrâ ve Cennet'ten gelmiş bir demet turfanda hurma hissini uyarır; ne zaman o, özündeki cevherleri etrafa saçsa, inanmış gönülleri bütün dünyevî servetlere karşı istiğna ufkuna yükseltir. Kur'ân, ilâhî sözlerden nazmedilmiş bir beyan gerdanlığı, ilim feyezanlı beşer idrakinin son durağı ve lâhûtî ibrişimlerden örülmüş bütün varlığın haritasını resmeden incelerden ince bir dantelâdır. Onun sesinin duyulduğu bucaklarda söz şeklindeki bütün ifadeler birer hırıltıya dönüşür; onun bayrağının dalgalandığı burçlarda inananların ruhlarına ışık, şeytanların başlarına da taşlar yağar ve oralarda ruhanîler iç içe şehrayinler yaşarlar.

Kudreti Sonsuz, iki cihan mutluluğunu onun kılavuzluğuna bağlamıştır. Onun rehberliğine başvurulmadan kat'iyen hedefe ulaşamaz; onun vesayetine sığınmayan yolcular da dökülür, yollarda kalırlar. Arkasına aldıklarını, şaşırtmadan, yanıltmadan maksada ulaştırın en son, en kâmil söz odur.. her zaman, herkes tarafından gayet kolaylıkla tilâvet edildiği hâlde, söylenmesi imkânsız olan da yine odur. Onu kendi derinlikleriyle sinelerinde duyanlar, duyulması gereken her şeyi duyup hissetmiş olurlar. Onu tam tadıp zevk edenler de, birer "Arş-ı Rahmân" sayılırlar. Ve onların sesleri, her zaman meleklerin solukları ile iç içedir.

Kur'ân'ın yeryüzünü şereflelendireceği güne kadar, gelmiş-geçmiş her nebi, kendi çağını aydınlatacak çerağı onun

ışık kaynağından tutuşturmuş ve çevresindeki amansız çölleri ondan birkaç damla ile Cennetlere çevirmiştir.

Hatta onun gölgesinin gezindiği en karanlık devirler bile, birer altın çağ hâline gelmiştir. Aslını duyup yaşayanların dönemleri ise Cennet sabahlarından farksızdır. Onun eşiğine baş koymuş olanlar meleklerle eş, onun aydınlık ikliminde canlı-cansız her varlık da kardeşdir.

Kur'ân'ı tam duyabilmiş bir sinenin ilhamları karşısında koca deryalar damla gibi kalır ve onun nuruyla aydınlanmış bir dimağ yanında güneş bir mum ışığına dönüşür. Onun gönüllerimizde duyulan nefesi canlarımıza can ve eşyanın yüzüne çaldığı ziyâ ile bütün varlık da iç içe Hakk'a burhandır. Onun soluklarının duyulduğu en kuytu yerler bile İsrail'den sur sesi almış gibi birdenbire dirilir; onu kendi şivesiyle duyan gönüller Cebrail'den nağmeler duymuş gibi gerilir; dirilir ve gerilir, zira *“Bu Kitap, iman edenler için, onların Rableri tarafından basiretleri açan bir hidayet ve burhandır...”*⁷ Evet o, insanî melekeleri ölmemiş kimseler için tam bir rahmet ve hikmet kaynağıdır.

Kur'ân, kat'iyen beşeriyetin çocukluk dönemlerinde mahallî risaletler çerçevesinde kalıp zaman ve mekân hudutlarını aşmayan, aşamayan diğer beyanlar gibi değildir; o, bütün zamanları, mekânları aşan ve itikattan en küçük âdâbına kadar, bütün insanlığın ihtiyaçlarını cevaplayan engin ve zengin bir mucizedir ve o, bu derinliğiyle bugün dahi herkese ve her şeye meydan okuyabilecek güçtedir.

Kur'ân, indiği dönemdeki ilk muhatapları olan hedef kitlenin bütün muarazalarını onların yüzlerine çalmış ve onlar-

⁷ Câsiye sûresi, 45/20.

dan, benzer muhtevada bir kitap, bir sûre, hiç olmazsa bir âyet getirmelerini istemişti. Bu ilk muarızlar onun beyan gücüyle büyülenmiş yer yer ona sihir demişler; bedi' üslûbuna çarpılıp şiir demişler ve eşyanın perde arkasından verdiği haberler karşısında aptallaşmış, onu kehanete bağlamak istemişlerdi ama, kat'iyen onun benzerini getirememişlerdi.

Nazım, nesir sözün her türlüşünü konuşan, konuşmayı seven konuşma üstadı o günkü muarızlar, dillerini yutup ve kuyruklarını kısıp inlerinin bir köşesinde sessizlik ve hacalet murâkabesine daldıkları gibi, bu ifrit çağın inatçı münkirleri de, eskilerden tevârüs ettikleri muaraza ruhunun yanında, onca demagoji, diyalektik ve karşı çıkma taktiklerine rağmen, acz ve öfke içinde yutkunup durmaktan başka hiçbir şey yapmamışlardır. Zaman değişmiş, asırlar başkalaşmış, telakkiler farklılaşmış, muaraza ve mücadele hissi daha bir hararetlenmiş ama, Kur'ân, bunca muaraza yolları ve muarızlar karşısında hâlâ dağlar gibi metin, deryalar gibi zengin ve gökler gibi de derin o vakur ve müessir hâliyle gönüllere ürpertiler salmakta ve başları döndürmektedir. O, ruhlarımıza taht kurduğu günden bu yana geçen bin dört yüz küsur sene içinde, değişik dönemler itibarıyla pek çok söz sultanları yetişmiş, beyan saltanatları kurulmuş; farklı sistemler, farklı ekoller, farklı fikir cereyanları sözlerin en sihirliileri, beyanların en büyüleyicileriyle kendilerini ifade etmek ve Kur'ân'ı yıkmak için bütün cephanelerini kullanmış, her tabyaya başvurmuş ve sürekli bu kitapla savaşmışlardır ama, onun kâinat, eşya ve insanla alâkalı ortaya koyduğu esaslardaki tenasübü, izahlardaki derinlik ve inandırıcılığı, vâkî istifhamları cevaplamadaki ilmîliği karşısında hep yenik düşmüşlerdir.

Evet Kur'ân, kâinata, eşya ve insan hakikatine fevkalâde çarpıcı bir üslûpla farklı bir bakış ortaya koymuştur ki, bu bakışla o, topyekün varlığı ve varlık içinde insanı bir bütün olarak ele alır ve tek bir noktayı bile ihmal etmeden her şeyi yerli yerine oturtur. Parçaların bütünle münasebetlerini, bütünün kendi cüzleri karşısındaki yerini en ince özellikleriyle sergiler.. ve bu koskoca 'kitap' ve muhteşem meşherle alâkalı insanın içinden geçen en küçük sorulara dahi değişik cevaplar verir. O, varlığın perde önü ve perde arkası esrarını en ince teferuatına kadar tahlil ederken, zihinlerde herhangi bir şüpheye kat'iyen mahal bırakmaz; evet Kur'ân, o inceden inceye tafsillerinde, ne akıllarda, ne mantıklarda, ne kalblerde ne de hislerde herhangi bir boşluğa meydan vermez; o, insanın akıl, şuur, his ve idrakini öyle bir kuşatır ve dediklerini öyle bir kabul ettirir ki, onun bu aşkın tesiri karşısında âdeta insan, sıfât dairesini aşmış da Hazret-i Zât'a açılmış Hak yolcuları gibi hayretten dehşete, dehşetten kalaka yürür, haşyetle iki büklüm olur ve kendi kendine, *"Rabbin kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, hatta ona bir misli daha ilâve edilseydi, denizler bitip gidecekti ama, O'nun (teşriî ve tekvinî emirleriyle alâkalı) kelimeleri bitmeyecekti."*⁸ diye mırıldanır. Kur'ân, işte bu tükenmez kelime hazinelerinin altın anahtarı, iman da, bu esrarlı anahtarın dişleri ya da şifreleridir. Ben, bu anahtar ve bu şifreleri elinde bulunduran birinin kâinat, eşya ve insanla alâkalı temel meselelerde başka bir şeye ihtiyaç duyacağına ihtimal vermiyorum.

Kimse, benim, bu perişan sözlerimle Kur'ân'a methiye düzdüğüm vehmine kapılmamalıdır. Evvelâ, ben kim oluyorum ki, onu methedeyim.

⁸ Kehf sûresi, 18/109.

*Onu vassfederse vassfeder Hazreti Vassâf;
Dün ve bugün melekûtta rûhânîler sâf sâf.
Bir tâzim ederler ki onu, sanırsın tavâf.*

Ondaki bu harikulâde mazhariyetleri mücerret söz cevherleri açısından göremeyenler çıkabilir; ancak vicdanlarını kullananların, hiçbir zaman yanılmadıkları da açıktır. Hele bir de şimdiye kadar onun cihan çapındaki o müthiş tesirine bakabilmişlerse...

Evet Kur'ân, yeryüzünü şerefliendirdiği o ilk dönemde, hem ruhlarda, hem akıllarda, hem de gönüllerde tasavvuru imkânsız öyle bir tesir icra etmiştir ki, onun o ışıktan atmosferinde, yeniden hayata uyanan nesillerin mükemmeliyeti, onun hakkında başka mucizeye ihtiyaç bırakmayacak ölçüde bir harikadır ve bu insanların, dinleri, diyanetleri, düşünce ufukları, ahlâkları, kulluk esrarına vukufu ve mârifetleri açısından benzerlerini göstermek de mümkün değildir. Doğrusu Kur'ân, o çağda, sahabe unvanıyla öyle bir nesil yetiştirmiştir ki, bu nesil meleklerle eş değerdedir dense mübalâğa edilmiş sayılmaz. Aslında o, bugün bile, yürekten kendine yönelenlerin gönüllerini aydınlatmakta ve ona ruhunu açabilenlere varlığın en mahrem sırlarını fısıldamaktadır. Öyle ki, kalb, şuur, his ve idrakleriyle onun atmosferine girenlerin birdenbire duyguları, düşünceleri değişmekte ve herkes belli ölçüde de olsa kendini, bir farklı âlemde hissetmektedir... Evet, insan ona bir kere yürekten yönelebile, bir daha da tesirinden kurtulamaz. Kur'ân, atmosferine çekebildiği talebesini öyle yumuşatır, öyle inceltir, öyle yoğurur ve şekillendirir ki, insan kendi kendine bir şey olacaksa, ancak bunun sayesinde olur; hatta çok defa, olmazlar bile onun gölgesinde tabî bir oluşum sürecine girer;

girer ve herkesi dehşete sevk eder. Kur'ân; “Eğer dağlar yürütülecek olsaydı bu Kur'ân'la yürütülürdü, yeryüzü paramparça olup ve ölümler konuşturulabilseydi, o da yine bu Kur'ân'la olurdu.”⁹ der; der zira o, kalblerde, şuurlarda, hislerde, akıllarda öyle bir tesir icra etmiştir ki, onun bu müessiriyeti, dağları yürütmekten, yerküreyi paramparça etmekten, ölümleri konuşturmaktan ve nice bin seneden beri çürümüş cesetlere can vermekten daha geri değildir.

Her biri birer kalb ve ruh kahramanı olan sahabe topluluğu, Kur'ân'ın feyyaz ve bereketli ikliminde neş'et etmiş aşkın bir cemaattir. Onlar, arzın büyük bir bölümünde ve insanlığın beşte biri üzerinde o denli derin bir tesir icra etmişlerdir ki, dağları söküp atma, cansız cesetlere hayat olma ve arzı semaya bağlama ölçüsündeki bu harika işte, onlarla boy ölçüşecek bir başka toplum göstermek mümkün değildir. Kur'ân'a gönül veren, onun semavî disiplinleriyle yoğrulup şekillenen; daha doğrusu, ruhta, mânâda Kur'ânlaşan bu insanlar, o Furkan'la olmazları oldurmuş; ölü ruhlarla ebedî var olmanın yollarını açmış; arzın şeklini değiştirmiş; temas ettikleri toplumlara ötelerin zevkini duyurmuş; düşünceler üzerindeki zincirleri kırmış; ağızlardaki fermuarları çözmüş; hilkatteki müstesna yeri açısından insanoğlunu yeniden Allah'ın oturttuğu tahta oturtmuş; ona yitirdiği itibarını iade etmiş; kâinat, eşya ve insanı yeni baştan yorumlamış; tekvînî emirlerle teşrîî kurallar arasındaki o derin ve sırlı münasebeti bir kere daha vurgulamış; kalb, irade, his ve şuurun nihaî gayelerini belirleyip ortaya koyarak, insan ruhundaki izafî, nisbî ve potansiyel değerlerin inkişaf ettirilme usûl ve esaslarını harekete geçi-

⁹ Ra'd sûresi, 13/31.

rip düz insanı, insan-ı kâmil olmaya yönlendirmiş ve böylece ona, gözünün iliştiği, duygularının ulaştığı, kalbinin hissettiği her şeyde Kudret ve İradesi Sonsuz'un mevcudiyetini duyurmuş ve her şeyi götürüp, gerçek Sahibine bağlamıştır.

Bir mü'min, bu ölçüde gözü-gönlü açık, duyguları ve ruhu uyanık, düşünce ve zihni de Allah'a bağlı ise, o kimse, cismaniyete ait bütün basitliklerden uzaklaşmış; hayatı daha bir başka şekilde duymaya başlamış ve duygular dünyasının sınır ötesine uyanmış sayılır ki, böyle bir hakikat eri, her nesnede, varlığını her parçasında Allah'ın ilminin dalgalandığını, Kudret elinin işlediğini hisseder ve bir ürperti duygusu, bir yakınlık şuuruyla ümit ve haşyeti iç içe yaşar; dünyevîliği içinde öbür âlemin en son noktalarında dolaşır. Nefes alırken ümit ve beklentilerle alır, verirken de mehâfet ve mehâbetle verir. Hep Kur'ân'ın haritalandırdığı çerçeve içinde ve çizgiler arasında gezinir; gezinir ve hayatını sürekli maiyyet televvünlü yaşar.

Bu çerçevede resmedilen Kur'ân'ı örneklerle anlatmak, müşahhaslaştırmak ciltler ister. Hâlbuki, bizim sunmaya çalıştığımız bu kitapçık, değişik sohbetlerde ve münasebet geldikçe, hem de irticalî ifadenin darlığı, sığılığı içinde sadece birkaç soluktur. Bir de bu soluklar, duyguları, düşünceleri itibarıyla en revnaktar hakikatlere dahi renk attırıp solduran birine aitse...

Zannediyorum pek çok semavî gerçeğin arzileştirildiğini hemen tahmin edeceksiniz. Bu açıdan, Kur'ân'la, şu birkaç saatlik seyahate karar verenler, mütalâa edecekleri hususları mutlaka bu mülâhaza ile mütalâa etmelidirler ki; zihinlerindeki Kur'ân mehâbeti sarsılmasın. Aslında böyle, hiç de seviyeli sayılmayacak bir çalışma, damla ile deryayı gösterme, zerre ile güneşe göndermelerde bulunma gibi bir olmazı ifa-

deye yeltense de, bazen, mûsıkî adına bir çoban kavalının da değer ifade ettiği düşünülünce, bu tesdi'atın da hoş görüleceği ümit edilebilir.

﴿رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَبِ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾

وَصَلَّى اللهُ عَلَى سَيِّدِنَا الْمُقْتَدَى وَأَصْحَابِهِ ذَوِي الْقَدْرِ وَالتَّقَى

Giriş

Kur'ân, topyekün beşeri ve cinleri muhatap olarak ele alır; onlara emirler verir, bazı yasaklar ortaya koyar; onların ve şeytanların sözlerini alır nakleder. Bunların hepsinde o her zaman mucizevîdir. Ancak bu mucizevîlik, Kur'ân'ın sadece bunları nakletmesi itibarıyla değil, aynı zamanda nakle-diş keyfiyeti, kullandığı malzeme ve seçtiği motifler itibarıyla-dır. Ayrıca, verdiği haberlerin gaybî olması yönüyle de diğer bir mucizevî durumun mevcudiyeti söz konusudur.

Evet, her şeyden evvel, Kur'ân-ı Kerim'de kullanılan malzemenin seçilişi harikulâdedir. Kur'ân, ele aldığı konuları, öyle bir malzeme ile ve öyle farklı bir üslûpla ifade eder ki, daha ötesinde ifade olamaz.. ve böyle bir ifadeye ne cin, ne insan, ne de melek güç yetiremez. Ancak bu mucizevî keyfiyeti görmek için mutlaka Kur'ân âyetlerine ihatalı bir gözle bakmak icap eder. Bu hususu daha bir müşahhaslaştırmak için biraz daha açabiliriz:

Bizler, bazen ruhumuzda öyle şeyler duyarız ki, bunları ifadeye kat'iyen güç yetiremeyiz; yetiremeyiz de böyle durumlarda çok defa Âkif'in dediği gibi:

*“Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!”*

der ve çaresizlikle inleriz.

Evet, konuşurken, yazarken kendini ve iç derinliklerini dinleyebilen pek çok kimse, hep hissettiği şeyleri ifade edememenin çaresizliğini yaşar. İşte bu, bir yönüyle âcizlik demektir. Her şeyi çok kolaylıkla ifade edebilene kıyasla, böyle bir âcizlik, mutlak veya nisbî, diğerinin mucizeliğini netice verir. Mutlak plânda, bu seviyede tek bir ifadeler mecmuası varsa, o da hiç şüphesiz, Kur'ân-ı Kerim'dir.

Şimdi, Kur'ân'ın âyetleri bu zaviyeden ele alındığında, diyebiliriz ki; Kur'ân'ın konuştuğu, şeytan olsun, cin olsun, melek olsun ya da Firavun, Nemrut, Şeddat olsun, maksadı ifadede kullanılan üslûp tamamen Kur'ân'a aittir. Bu üslûp öylesine harikulâdedir ki, bütün işârî, remzî mânâlara açık olduğu gibi, çok geniş yorumlara, tefsirlere de müsaittir.. ve onun dışında hiçbir beyan, hiçbir kimse böyle bir maksadı, o türlü malzeme ve motiflerle ifade edememiştir ve edemez de.

İsterseniz şimdi konuyu, daha farklı bir zaviyeden ele alalım: Her kelâmın, kalb, sır, hafî, ahfâ gibi rabbanî latifelere bakan yönleri vardır ve genel ifade içinde bu latifelerin de hedeflenmesi söz konusudur. Eğer kelâm, bu mertebeler arasında mânâ yönüyle herhangi bir tenakuza, farklılığa, sebebiyet veriyorsa, o, bu kelâmın eksikliğine delâlet eder. Hemen hemen bütün beşerî beyanlarda böyle bir eksiklik –nisbet farkı mahfuz– vardır. Kur'ân ise böyle bir nakîseden muallâ ve müberrâdır. Burada şöyle bir husus da söz konusudur; kalbe gelen mânâlar tahayyül, tasavvur, taakkul gibi süzgeçlerden geçip de ayniyetini koruyarak telaffuz seviyesine ulaşabilmişse, konuyla alâkalı mükemmel bir beyan yakalanmış sayılır. Bazen de bir kelâm, bu kademeleri ayniyeti içinde aşamaz; nefsî kelâm seviyesinde kalır ve telaffuz edilme şansını elde

edemez. İçin için Bilen'in onları alıp seslendirmesi ayrı bir konu; bu seviyedeki beyan türü idrakimizi aşkındır ve konumuz dışında kalır. Bu itibarla biz burada, sırf telaffuz edilebi- len kelâm üzerinde durmak istiyoruz:

Eğer kelâm, tahayyüldeki şekliyle ifade edilebilmişse, yani niyet ve ifade azmi, ifadeyle uyum içinde ise, böyle bir kelâm tamdır. Aksine, tasavvur, tam tahayyülü kucaklayamamışsa bu, bir evvelkine göre kusurlu bir ifadedir ve eksik bir beyan- dır. Taakkul, kendine yüklenenleri ifadeye taşıyamamışsa, ta- sarıdaki bir kısım derinlikler de orada elenmiş demektir. İşte bütün bu süzgeçlerden süzüle süzüle tahayyül mertebesine gö- re pek çok şey kaybeden kelâm eksik, tahayyüldeki derinlikle- riyle ifade edilebilen mânâ, mefhum ve niyet ise tamdır ve bu mükemmeliyetin biricik şaheseri de sadece ve sadece Kur'ân-ı Kerim'dir. Ondaki bu mükemmeliyet, sözü, kimden nakleder- se etsin, bir mânâda onun, tahayyül ve tasavvur ötesi derin- likleri korumasında aranmalıdır. Bu yönüyle de, bir başkasının böyle bir kelâm ve beyana muvaffak olması imkânsızdır.

Evet, beşer veya başka varlıkların –ki bunların başın- da cinler ve melekler gelir– kelâmlarında niyet ve tahayyül mertebesinde mânâ ve mazmunun yakalanıp ifade edilmesi mümkün değildir. Yani, bizlerin söylenen ölçüler içinde bir beyan ve bir kelâma muvaffak olabilmemiz kat'iyen söz ko- nusu değildir. Öyleyse bu mükemmeliyeti gösteren Kur'ân mucizedir ve onun beyanı, başkalarının bir şeyi ifadede ilk harekete geçirdikleri tahayyül ve niyetlerinin ifadesi olması itibarıyla da bir taraftan vâkıa mutabık, diğer taraftan da mu- cizevî ve ilâhîdir.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

“Yalnız Sana ibadet ederiz...”

(Fatiha sûresi, 1/5)

FATIHA SÛRESİ

Bu âyet-i kerimede hemen hepimizin bildiği ve bütün tefsir kitaplarında zikredilen, mef’ulün takdimi nüktesinin yanında, –ki hulâsa olarak şu mazmunu ifade eder: Allah’ım başkasına değil, sadece ve sadece ilan, ikrar ve itiraf ederek ancak Sana yönelir, Sana boyun eğer, itminanı Senden arar ve Senin nezdinde sekîne ve sükûna ereceğimize inanırız.– dikkate değer bir diğer nükte de şudur: Burada fiil-i mazi olan عَبَدَ kalıbının yerine, aynı kökten gelen muzari fiili getirilmiştir ki, نَعْبُدُ ’dür. Böyle bir kalıbın tercih edilmesi, عَبَدَ mazi siğası olması itibarıyla, yaptık, ettik, kıldık.. vs. gibi mânâları da ihtiva etmesindedir. Bu kabîl mânâlarda ise, şöyle-böyle ibadetin ruhuna ters ve bir şey yapmış olma gururunu ihsas eden mülâhazalar söz konusudur.

نَعْبُدُ kelimesinde ise böyle bir yanlış anlama söz konusu değildir; çünkü “İbadet ederiz.” diye tercüme edebileceğimiz نَعْبُدُ fiili, tamamıyla insana o yüce dergâh önünde, aczini ve fakrını ve bunların sürekliliğine niyeti ve azmi ima etmektedir ki bunu şöyle resmetmek de mümkündür: “Rabbim, ben

Senden başkasına hürriyetimi feda etmeme, hiç kimse ve hiç bir şey karşısında zillete düşmeme kararındayım. Bunun için, dolu dolu kulluk ve ubûdiyet niyetiyle Sana yönelir, Sana tahsis-i nazarda bulunur, itaat ve ibadet aşk u şevkiyle gerilir, mâsiyetten içtinap kararlılığı ile Senin sevmediğin, istemediğin şeyler karşısında tavır koymayı düşünürüm. Niyetim, en büyük amelim; niyetimi amel kabul etmen de emelimdir. Yaptıklarım ölçüsünde değil, yapmaya niyet ettiğim miktarda teveccühüne talibim...”

Ayrıca, bu engin mülâhazada tek başına olmadığını vurgulayarak “Benimle bu recada müttefiktir cümle ihvanım.” der ki, herkesin de böyle deyip, böyle düşüneceği mülâhazasıyla engin bir hüsnüzan sergiler.. ve aynı zamanda hem onların, kendisine iştirakle teyit ve şehadetlerini yanına alarak, cerh edilemeyen bir ittifakın vesayetinde kul, Hazreti Kâdiyu'l-Hâcât'ın dergâhına teveccüh eder ki, ancak böyle bir mülâhaza ile hem şeytanî vesveselerden sıyrılır, hem de ulûhiyet-i kâmileye karşı tam bir ubûdiyet tavrı ortaya koymuş olur.

ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ

“İşte o kitap, onda asla şüphesizdir. O, muttakiler için
ayn-ı hidayet bir yol göstericidir.”

(Bakara sûresi, 2/2)

BAKARA SÛRESİ

Bu âyet-i kerimedeki هُدًى mânâ-yı masdarîdir. Bu ise, “Fert hidayeti bulma adına kendi çabası, gayreti olmaksızın hidayete eremez ve onunla hedeflenen noktaya ulaşamaz.” mânâsını taşır. Diğer bir ifadeyle, tenvin de nazara alınarak, içinde şüphenin şemmesi olmayan bu kitapta müttakilere, aşkın bir hidayet-i rabbaniye vardır.. muttakilere vardır, zira onlar rey ü şüpheden ârî oldukları gibi hem şeriat-ı garra- nın emirlerini yerine getirme konusunda, hem de şeriat-ı fitri- yenin prensiplerine riayet bakımından hazır ve hakkı kabule teşne, dahası ön yargılı olmadıklarından böyle bir hidayetten istifade de ancak onlara müyesserdir.

Ancak sayfanın sonundaki أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ cümle- sindeki هُدًى hâsıl-ı bi'l-masdadır. Yâni Allah'ın, kullarını hi- dayete mazhar etme adına yarattığı illet-malul münasebeti söz konusu olmaksızın dilediği kullarına bahşettiği ve هُدًى ile ifade edilen vâki bir hidayettir. Buna ulaşabilmenin, bu kapıyı aralayabilmenin yolu ise, لِّلْمُتَّقِيْنَ kaydından anladığımız kada-

rıyla, takva dairesi içinde bulunmaktır. Böyle bir takvanın ilk mertebesi iman ve mârifet, son mertebesi ise Cenâb-ı Hakk'ın rıdvanına ulaşmaktır. Fezlekedeki tasrihe göre de, takvayı bu seviyede temsil edenler ancak kurtuluşa ereceklerdir.

Ayrıca, siyak-sibak itibarıyla âyetten, her ne kadar hidayetin, Allah'ın yaratmasına bağlı olduğu anlaşılrsa da, onun dünyada insanı emn ü eman ve itminana ulaştırması, ahirette de vesile-i felah olması, muhatapların hür iradeleriyle ortaya koyacakları tavır, davranış ve seçeneklere vâbestedir.

Özetle denebilir ki, ilk هُدًى kelimesi bir sebep, ikincisi de lütuf dalga boylu bir netice ve ikisi birden Fatiha'daki اِهْدِنَا duasına hem bir cevap hem de yoldakilere yol erkânını beyan gibidir.

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا

“Onların kalb-i ruhanîlerinde hastalık var. Allah Teâlâ bunların hastalıklarını daha da artırmıştır...”

(Bakara sûresi, 2/10)

Bazı tefsirler *فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا* cümlesini açıklarken *الْجَزَاءِ مِنْ* şeklinde bir yorum getirmişlerdir.¹⁰ Şöyle bir yaklaşım daha doğru olsa gerek: Allah, onların kalblerindeki hastalığı artırdı; zira onların niyet plânında kötülüklerle içli-dışlı olmaları, bununla da kalmayıp fırsat buldukça bu kötü niyetlerini gerçekleştirmeleri, sebeplerin artışıyla neticenin katlanması demektir ki, bu da tam bir fasit dairedir. Yani bir türlü kalbten sökülüp atılamayan, hatta sökülüp atılması dahi düşünülme-yen kötü niyetler, başka kötü niyetleri doğurmuş, bu kötü niyetler üzerine yapılan ameller, yeni kötü ameller doğurmuş ve böyle bir fasit daire içinde münafık helâk olup gitmiştir. Bu itibarla, *فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا* cümlesi tefsir edilirken, “fasit dairenin tabîi ve olağan neticesi” denilmesi her hâlde daha muvafık olacaktır.

Bir kere insan sağlığının tabîi, hastalığın tâli, fitrat-ı selime-nin esas, ruhî rahatsızlığın arizî olmasına binaen, kalbin hıfz u

¹⁰ İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'âni'l-azim, 1/74.

sıhhatine bakmayanlar ve ona mânevî karantina şartları hazırlamayanlar bu latîfe-i rabbaniyeye virüs kaptırmiş olurlar. Her bir hatadan başka bir hataya, her bir günahdan daha büyük bir mâsiyete, hatta mâsiyetlerin en büyüğü olan küfre değişik yollar bulunması itibarıyla, mebdede gayet küçük başlayan bir şey bazen tasavvurları aşkın geniş bir açı ile noktalanabilir.

Münafıkların hastalığı, bir akide bozukluğu veya şüphe ve tereddüt ise, bu aynı zamanda potansiyel bir küfür ve ilhad demektir ki, inayet-i ilâhî ile günahdan küfre uzanan halkalar kırılmadığı takdirde, mâsiyet katlanarak inkârı netice verebilir. Hatta bazen, Allah'tan nefesine uzanan çizgide her şeyden şüphe eden bir reybi, başkalarını da kendine kıyas ederek o uğursuz düşüncesiyle, herkesi ve her şeyi aynı marazın pençesinde kıvranıyor görür ve bu marazı ruhunda kat katıyla yaşar. Dolayısıyla da şüphe, tereddüt ve ilhadının katmerlenmesine denk hem kendi ruhundaki zikzaklarla kıvranır hem de başkalarını kendisi gibi imansız, iz'ansız, itimat edilmez ve güvenilmez insanlar olarak gördüğünden, kendi vehm ü hayalinde icat ettiği müterâkim bir sürü hastalığın altında ezilir gider.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ
بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ

“Onların misali, tıpkı bir ateş yakmak isteyen veya ateş yakanlar kıssasına benzer; o ateş yanıp da etrafını aydınlatınca, Allah hemen onların aydınlığını veya göz nurlarını giderir; giderir ve onları karanlıklar içinde bırakır (artık hiçbir şeyi) göremezler.”

(Bakara sûresi, 2/17)

Âyet-i kerimede, münafıkların iç dünyaları bir temsille müşahhaslaştırılarak gözler önüne seriliyor.

Münafıklar, Müslümanlarla içli-dışlı bir hayat sürdürdükleri için, ara sıra da olsa iman nurunu göz ucuyla görebiliyorlardı. Ancak, kalb ve kafalarındaki o nifak, iman nurundan tam anlamıyla istifade etmelerine mâni oluyordu.

Evet, bunlar, ya Hz. Resûl-i Zîşân'ın tutuşturduğu meşaleyi hafife alıcı nazarlarının matlaştırması veya fitrî istidatlarını ifsatlarının köreltmış olması sebebiyle bakar-kör hâline gelmişlerdi ki, zâhiren bakıyorlardı, ama meşalenin göz kamaştırıcılığıyla karşılaşılıyor, ona im'ân-ı nazar edeceklerine, ruhlarında harekete geçen dinamizmi şüphe ve tereddütleriyle nötralize ediyor ve tesirsiz hâle getiriyorlardı. Hatta, ışıktan

istifade edip yol alacaklarına ondan nasıl bir yangın unsuru elde edeceklerini plânlayıp duruyorlardı ki, *اِسْتَوْفَدَ* kelimesi bu iki tevcihe de açık görünmektedir.

Kâfirlere gelince, onlar iman ve onun nurefşân ışıkları ile hiç tanışmamış, onu hiç görmemiş ve onun büyüleyici, kudsî atmosferine hiç girememişlerdir. Bu sebeple, kâfirler şu ya da bu vesile ile iman nurunu bir defa vicdanlarında duyup hissedince –küfre şartlanmışlar hariç– daha ondan vazgeçmiyor ve hayatlarının geri kalan kısmını, samimî bir mü'min olarak geçirmeye çalışıyorlardı. Şüphesiz bunda, ziya-zulmet ölçüsünde küfür-iman farklılığının tesiri büyüktür. Daha önce başka şeyler görenler, bakıp onu tanıyınca yeni bir dünyaya uyanıyor ve İslâm'ı bütün câzibedar güzellikleri ile görebiliyorlardı. Zaten her zaman, İslâm'ı ilk defa duyup yaşayanlarla, Müslüman ülkelerde doğan, büyüyen ve yaşayan –çok azı hariç– kimselerin İslâmî hayatları mukayese edildiğinde, yukarıda bahsini ettiğimiz husus daha bir açık olarak görülecektir.

صُمُّ بُكُمْ عُمِّي فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ

“Onlar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu sebeple onlar (içinde buldukları hâlden) geri dönemezler.”

(Bakara sûresi, 2/18)

صُمُّ بُكُمْ عُمِّي فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

“Onlar sağır, dilsizler ve körlüdür. Bu sebeple düşünmezler.”

(Bakara sûresi, 2/171)

Mealini verdiğimiz âyetlerin biri münafıklarla, diğeri de kâfirlerle alâkalıdır. Görüldüğü gibi burada, hazımsızlık, bakış zaviyesi ve haksızlık düşüncesinde münafıklar ve kâfirler sağır, dilsiz ve körlükle aynı çizgide müşterek mütalâa ediliyorlar. Ancak âyetlerin fezlekeleri farklı; birinde fitrat-ı asliye ve eski hâllerini bulamama, diğesinde ise akıllarını kullanamama söz konusu. Onları sağır, dilsiz, kör fasl-ı müşterekinde birleştiren unsur, Yüce Yaratıcı'yı bulma adına önlerine bir meşher gibi serilmiş kâinat kitabını iyi değerlendirememesi, varlığı hallaç edememesi, hâdiseleri iyi yorumlayamaması, kitaplara kulak asmaması ve vicdanının sesini dinleyememesi gibi hususlardır. Eğer

onlar bu unsurları iyi değerlendirebilselerdi, tıpkı mü'minler gibi gönüllerinden gele gele “Lâ ilâhe illallah” diyecek, akıllarını kullanmış olacak, fitrat-ı asliyelerine dönecek ve hayatlarını Hakk'ın düsturları, emir ve yasakları çizgisinde sürdürecektir. Evet, onlar sağırdırlar; çünkü kâinattaki her şey kendi lisan-ı mahsusuyla Allah'ı haykırırken, onlar bunları duyamamaktadırlar. Dilsizdirler; zira vicdanlarının hissettiklerini bir türlü ikrar edememektedirler. Kördürler; çünkü Allah'ın varlığına ve birliğine giden yolları görememektedirler.

Fezlekelere gelince; kâfirler için لَا يَغْفِلُونَ “Akıl etmez, akıllarını kullanmaz ve düşünmezler.” deniyor ki, zaten eğer düşünselerdi, düşünebilselerdi imana giden yolları rahatlıkla bulabileceklerdi demektir. Nitekim Mekke'nin o mütemerrit ve muannit kâfirleri, evet Efendimiz ve ashabına yıllarca kan kusturan o insanlar, Hudeybiye Sulhü sonrası o yumuşak ortamda, Müslümanları kendilerine has çizgileriyle tam tanıyınca, o eski şartlanmışlıklarını bir kenara bırakarak, “Tarihî bir yanlgı içindeymişiz.” dedi ve hakka yöneldiler. Evet, kâfirlerin bu noktayı yakalamaları, büyük ölçüde düşünmelerine ve değerlendirmelerine bağlıdır. Onun için Kur'ân onlarla alâkalı hususu لَا يَغْفِلُونَ sözünü noktalıyor.

Münafıklar ise; Kur'ân'ın ifadeleri içinde

مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ

“*(Kâfirler ile mü'minler) arasında gidip-gelmekte, ne tam onlardan olabilmekte ne de bunlardan.*”¹¹ Yani zıp zıp orada, zıp zıp burada dolaşıp durmakta ve göz nurlarıyla beraber

¹¹ Nisâ sûresi, 4/143.

şuur ve idrak ziyasını kaybetmenin mahrumiyetini sergilemekteler. Ayrıca onlar, hayatı hep dünya yörüngeli yaşadıklarından hep günlerini gün etme sevdasındadırlar. İman veya küfür onlar için pek fark etmez; hayat standartları nerede yüksek, nerede daha rahat ve rehabet içinde olabileceklerse, hemen orayı tercih ederler. Onun için, gerekli görünce mes-cide bile gelebilir, namaz kılabilirler ama; وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ فَإِذَا قَامُوا كَسَالِيٍّ يَزَاوُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا “Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek kalkarlar; sırf insanlara gösteriş yaparlar, yoksa aslında Allah’ı pek az hatırlarlar.”¹² fehvâsinca, namazlarını tembel tembel ve gösteriş mülâhazasıyla kılarlar. Demek ki onlar bir mânâda İslâmî çizgide hayatlarını sürdürüyorlar; sürdürüyorlar ve Hz. Peygamber’in arkasında yerlerini alıyorlar ama gözleri bakar-kör, vicdanları karanlık, düşünceleri imansız ve hiç de samimî değiller. Öyleyse onların en büyük tali’sizlikleri samimiyetsizliklerinde. İşte böylesi insanlar için Kur’ân, fezleke olarak لَا يَزِجُوعُونَ “Onlar hak ve hakikat çizgisine ve hilkatlerindeki safvete dönemezler.” diyor. Zaten Münâfikûn sûresinde de âyetlerin fezlekeleri ya لَا يَغْلَمُونَ “Bilmezler.” veya لَا يَفْقَهُونَ “Anlamazlar.” şeklinde verilmektedir. Bunlarla alâkalı لَا يَتَفَكَّرُونَ “Akıl etmezler, düşünmezler.” denmez; zira bu vasıflar inançsızlara ait vasıflardır.

¹² Nisâ sûresi, 4/142.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا
الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“O Cennetlerdeki bir meyveden kendilerine rızık olarak
yedirildikçe: ‘Bundan önce rızık olarak verilenlerden bu.’
derler. Bu rızıklar onlara (bazı yönlerden dünyadakilerine)
benzer olarak verilmiştir. Orada onların tertemiz eşleri
de olacak ve onlar orada devamlı kalacaklardır.”

(Bakara sûresi, 2/25)

Âyet-i kerimedeki وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا “Bunların benzerleri verildi.” kaydı, nimetler, lütuflar ve mazhariyetler açısından benzerliği vurguluyor ki, Bediüzzaman Hazretlerinin yaklaşımı ile, benzetilen nimetler bu dünyadaki lütuflar da olabilir, ahiretteki lütuflar da. Meselâ insan burada “Elhamdülillah” der, orada onu bir Cennet meyvesi şeklinde bulur. Yani buradaki her bir tekbir, tehlil ve tesbih, tıpkı toprağa atılan bir tohum gibi, ahirette değişik Cennet nimetlerini netice verir. Yalnız burada bir husus var ki, o da bizim bu iki şey arasındaki münasebeti

tam anlayamayışımızdır. Aslında biz, her şeyi sebepler dairesi içinde mütalâa ettiğimizden, tahlil ve terkiplerimizde belli ölçüde sebeplerin tesirinde kalmaktan kurtulamıyoruz. Hâlbuki, bu sebepler dünyasında öyle şeyler cereyan ediyor ki bunlar, âyetin bahsettiği hakikati âdeta gözlerimize sokacak şekilde. Meselâ bizim buğday ektiğimiz tarladan arpa biçtiğimiz hiç olmamıştır. Oysaki bu ikisi neredeyse aynı cinsten sayılır. Elma ağacından armut devşirdiğimiz de görülmemiştir.. keza üzüm bağlarından incir topladığımız da.. Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiy geliyordu, O, Cibril'in ne dediğini tam anlarken, etrafındakiler arı vızıltısı gibi bir şey bile duymuyorlardı. Veya Cenâb-ı Hakk'ın gecenin üçte birinden sonra, sema-i dünyaya nüzul etmesi.. ve daha yüzlerce hususu, sebepler çerçevesinde ve tenasüb-ü illiyet prensiplerine göre anladığımızı söyleyebilir miyiz?

Evet, İmam Gazzâlî'nin deyiimiyle bizler sahip olduğumuz "akl-ı meâş"la ukbâ buudlu bu şeyleri dünyada çok iyi anlayamıyoruz. Fakat ahirette "akl-ı meâd"la donatılacağımız ve her şey metafizik kanunlar çerçevesinde cereyan edeceğinden, işte o zaman "Sübhanallah" deme ile Cennet meyvesi yeme arasındaki münasebeti kavrayacak ve oradaki mükâfatlarla buradaki amelin nasıl bir sebep-sonuç alâkasıyla irtibatlı olduğunu apaçık göreceğiz.¹³

Evet, o âlemden artık fiziğin kanunları geçerli değildir. Meselâ, Efendimiz'in beyanlarına göre, namazımız kabirde bizim enîs ü celîsimiz, yoldaşımız, arkadaşımız olacaktır.¹⁴ Keza bir kişi Cennet'in sekiz ayrı kapısından girebilecek,¹⁵ Kur'ân temessül edip onu okuyanlara şefaatte bulunacaktır.

¹³ Bkz.: Tirmizî, daavât 59; İbn Mâce, edep 56.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 6/352; 4/287, 295.

¹⁵ Bkz.: Buhârî, bed'ü'l-halk 9; Müslim, iman 46; Ebû Davud, taharet 65; Tirmizî, taharet 41.

Gelelim âyete; Fahreddin Râzî'nin ifadesine göre Kur'ân-ı Kerim'de bu misaller, meselelerin akılla daha iyi kavranabilmesi için verilmektedir.¹⁶ İstib'ad edecek bir şey yoktur. İşin asıl mahiyetine gelince, o gerçek çizgileriyle ahirette zuhur edecektir; edecek ve amel-i salih işleyen mü'minler, Cennet meyve ve nimetlerinden her rızıklanışlarında, “*Bu, dünyada veya az önce Cennet'te lütfedilen şeylerdendir.*” diyecekler.

Evet her nimet, ya bir amelin sevabı ve o sevabın temessülü veya oradaki sermedî lütuflar, amel, tohum ve çekerdeklerinin başak ve sünbül vermeleridir. Bu itibarla da ikisi birbirine bir iç benzeyişle müteşabihler. Cennet buudları itibarıyla ise, aralarında dünya kadar fark vardır; zira, biri hikmetin tohumu, diğeri kudretin meyvesidir. Biri sermedî televvünlü ve dupduru, diğeri gelip geçici ve küdüretli. Biri zevk-i mânevî derinlikli, diğeri cismanî haz buudludur. Biri “ayne'l-yakîn” seviyesinde bir ihsan, diğeri “hakka'l-yakîn” zirvesinde bir lütf-u Rahmân'dır.

¹⁶ Râzî, Mefâtihu'l-gayb, 2/72.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا
أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ

“Bir zaman Rabbin meleklere ‘Şüphesiz Ben yeryüzünde birini halife kılacağım.’ demişti. (Melekler) ‘Orada bozgunculuk yapacak, yeryüzünü fesada verecek, kan dökecek birisini mi yaratacaksm?’ demişlerdi.”

(Bakara sûresi, 2/30)

Melekler bunu bir ilm-i hâs ile bilmişlerdir. Bu ise, onların bir ölçüde Levh-i Mahv ve İsbat’a ittiları demektir. İlm-i ilâhîde evvel-âhir, cenin-tam insan, iyon-çekirdek vs. hepsi aynı anda bilinir ve ihata edilir. Onun içindir ki, ahd-i mîsak mevzuunda “Allah bunu âlem-i ervahta veya ana rahminde aldı.” demek doğru olabilse de eksiktir ve bir daraltma vardır. Belki bütün bir “lâ yezâl” de alıyor demek daha uygundur; çünkü bizim kayıtlı bulunduğumuz âlem her an değişmektedir. İşin O’na ait yönünde ise değişme söz konusu değildir. Aslında, جَدِّدُوا اِيمَانَكُمْ بِلَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ “İmanınızı ‘Lâ ilâhe illallah’ ile yenileyiniz.”¹⁷ sözü de ancak böyle bir yaklaşımla tam anlaşılabilir.

Şimdi yeniden konumuza dönüyoruz: Melekler Levh-i Mahv ve İsbat’tan insanların kan dökücü, fesat çıkarıcı özel-

¹⁷ el-Aclûnî, Keşfu’l-hafâ, 1/332. Ayrıca bkz.: Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/359.

liklerine muttali olmuş ve bu sebeple böyle bir istifsarda bulunmuşlardır. Tıpkı bizim bugün çarşıya çıkıp da bir sürü eracif karşısında “Allah bunları niye yarattı ki?” dememiz gibi... İhtimal onlar aynı insanlar arasında zuhur edecek enbiyâ, asfiyâ ve evliyâ gibi insanlığın ayları, güneşleri sayılan büyüklere tam muttali olamamışlardı. Zaten bundan dolayı da Allah *فَالِإِنِّي أَغْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ* “Ben sizin bilmediğinizi biliyorum.” diyerek onlara karşılık vermemiş miydi..!

Allah tarafından insana bahşedilen böyle bir hilâfet, belli ölçüde, bütün varlık ve hâdiselere nisbî bir müdahale mânâsına hamledileceği gibi, Cenâb-ı Hakk'ın irade ve kudretinden bir kısım tecellilerle onları hem birbirleri arasında hem de topyekün varlık karşısında hâkim duruma getirmesi şeklinde de yorumlanabilir. Böyle bir imtiyaz ve hususiyet, her şeyi Allah'a nisbet etmek ve O'ndan bilmek şartıyla, O'na niyabeten ellerinin ulaşabildiği her yerde bir kısım tasarruflarda bulunabilme demektir ki, O'nun namına hareket edecek, O'nun namına işleyecek, O'nun namına başlayacak ve her işinde O'nun nâibi, varlık kitabının tezhibinde O'nun fırçası, küre-i arz bostanında O'nun bahçivani ve bütün dünyevî işlerde O'nun çırağı gibi hareket edecek ve bundan öte herhangi bir tesahüp düşüncesini de haddini bilmezlik kabul edecek.

Zaten, *إِنِّي جَاعِلٌ* yerinde *إِنِّي خَالِقٌ* kullanılması da, halka ve ilk yaratılışa göre, Zâtî itibarıyla değil de, evsâfî itibarıyla, ikinci derecede bir yapma ve şekillendirme; asaleten değil de niyabeten bir gözcülük ve nezarete delâlet etmektedir.

İhtimal, melâike-i kiramın istifsarlarının (işin aslını sorup öğrenme) arkasındaki hususlardan biri de, niyabeten yapılacak şeylerin, asaleten yapılan işlere karıştırılacağı endişesin-

den kaynaklanıyordu ki, onların bu zâhirî mülâhazalarının; beşerin mâyesinde, hayrın yanında şerrin, iyinin nüveleri yanında fenalık çekirdeklerinin; kalb, irade, his, şuur halitası vicdanî mekanizma yanındaki, nefret, şehvet, öfke, hırs vs. gibi şeylerden mürekkep nefsanî bir sistemin bulunması da oldukça müessirdi denebilir. Zaten “*Herhâlde Ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim.*” şeklinde vâki olan ilâhî cevap da hem bilinmesi gerekli olan şeyin çok derin olduğunu hem de meleklerin mazeretinin kabul edileceğini iş’ar gibidir.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

“Âdem’e bütün isimleri öğretti.”

(Bakara sûresi, 2/31)

Talim-i esmâda muhatap sadece Hz. Âdem değil, belki evveliyle, âhiriyle bütün insanoğludur. Hz. Âdem’e öğretilen şeylere gelince onların hepsi bir nüve, birer çekirdek mahiyetindedir. Yani nasıl ki onun sulbünde bütün kan grupları, bütün ırklar mündemiç idi; ona bildirilen ve öğretilen şeylerde de bütün ilimlerin nüvesi, çekirdeği vardı. Onları geliştirme, onlarla yeni terkipler meydana getirme ise daha sonra gelecek olan nesillerin vazifesiydi.

Hz. Âdem’e bu talim, vahiyle pek çok bilinmez in enbiyâ ve mürselîne bildirilmesi gibi, Cenâb-ı Hakk’ın Hz. Âdem’in ruhuna işleme ve yükleme şeklinde olabileceği gibi, onun özüne yerleştirdiği ihtiyaç ve zaruret hisleriyle, yine onun benliğine dercettiği öğrenme arzusu ve istidadı sayesinde peygamberane bir hızla, hem isimleri, hem de o isimlerin müsemmalarını belleme şeklinde de olabilir.

Bunun ötesinde, Hz. Âdem’e belletilen şeyler, bugün de herhangi bir dille hedeflenen şeyler mi..? İsimden müsemmaya, ondan da her şeyin sahibine uzanan bir düşünce yo-

lundaki yol mülâhazaları mı?.. Varlığın perde önü ve perde arkası münasebetleri mi?.. Melekûtun bilgi örgüsü mü?.. Meleklerin esâmisi mi veya insanoğlunun isim, müsemma ve serencamesi mi?.. Bütün bunları teferruat sayıp üzerinde durmayacağım.

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنفُسَكُمْ
وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“(Çok garip) sizler Kitab’ı (Tevrat’ı) okuduğunuz (gerçekleri bildiğiniz) hâlde, insanlara iyiliği emredip kendinizi umutuyormusunuz? Hâlâ aklınızı başımıza almıyacak mısınız?”

(Bakara sûresi, 2/44)

Bu âyet-i kerime doğrudan doğruya bir kısım İsrailoğullarını alâkadar etmekle beraber, Müslümanlara da işâr olarak tenbihte bulunmaktadır. Burada asıl anlatılmak istenen şey de hâl ile kâl birliğinin gerçekleştirilmesidir. Nitekim bir başka âyet, bu hususu bir başka üslûpla ifade sadedinde:

لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَعْمَلُونَ “Niçin yapmadığınız şeyleri söylüyorsunuz ki?”¹⁸ demektedir.

Evet, hâl ve kâl, hakkı tutup kaldırma, onu temsil edip anlatma adına çok önemli iki cepheli bir dildir. Bu iki görünümlü tek dil hakikatle gürleyince, onun tesiri müthiş olur. Evet, insan başkalarına söyleyeceği şeyleri önce kendi nefsinde yaşamalı ki, iç-dış, beyan-hâl farklılığına düşmesin. Bir eserde, Cenâb-ı Hak, Hz. İsa’ya “Yâ İsa, önce nefsine va-

¹⁸ Saf sûresi, 61/2.

az et. Eğer o kabul ederse, sonra insanlara nasihatte bulun! Yoksa (nefsinin kabullenmediği şeyleri başkalarına anlatma hususunda) Benden utan!”¹⁹ buyurur. O hâlde insan önce inandığı şeyleri yaşamalı, kendinden tecrit mülâhazası içinde, kendi duygu-düşünce ve iç derinliklerini seslendirmelidir. Gece hayatı olmayan biri, teheccütten bahsederken utanmalı.. namazını huşû ve hudû ile kılamıyor, Allah’a karşı saygılı davranıp gerekli mehâbet ve mehâfeti içinde duyamıyorsa, kâmil namazdan dem vurmamalı.. hasbî ve diğergâm değilse, bir tek kelime ile dahi başkaları için yaşamaktan kat’iyen bahis açmamalı; açmamalı zira lihikmetin (bir hikmete binaen) Allah, anlatılan hususların tesir gücünü, anlatanın yaşamasına bağlamıştır. Bakınız, İslâm’ı anlatma ve müdafaa etme adına bazı kimselerin irşad, cevap ve reddiye gibi şeyleri hep havada kalmaktadır. Hatta, samimî olunmadığından, yer yer daha önce söylenen şeylerden vazgeçilmekte ve muhaliflerin anlayışlarına mümaşat edilmektedir. Mustafa Sabri Efendi, bu durumu şöyle izah eder: “Bunlar, anlattıkları şeylerde, başkalarına verdikleri cevaplarda, yazdıkları kitaplarda samimî değiller. Eğer samimî olsalardı, dediklerini yaşar ve hayatlarında zikzak çizmezlerdi.” Yaşamadı, zikzaklar çizdi ve arkaarındakileri tereddütlere attılar.

Bu itibarla da, hizmet düşüncesi ile dahi yazılmış olsa, bu kitaplar, bu reddiyeler yazıldıkları yerlerde teşettüt-ü efkâra (fikir dağınıklığına) sebebiyet vermiş ve önü alınmaz ayrı kaosların doğmasına yol açmıştır. Öyle ise, önemli olan, mües-sir olabilmenin yollarını araştırmaktır. O da, bilme, yaşama, metot, muhatabı tanıma, neyi, nasıl, nerede anlatacağını iyi

¹⁹ Münâvî, Feyzü'l-kadir, 1/78; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ, 2/382.

tespit etme gibi her biri kendi çapında önemli hususların yanı başında, tebliğcinin yürekte ve samimî olmasıdır.

Burada, hatırlatılmasında yarar olan bir diğer mesele de, لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ “Niçin yaşamadığınız şeyleri anlatıyorsunuz?”²⁰ âyetinin, yanlış anlaşılma ihtimalidir. Zira âyet-i kerime, zemm makamında “niye-niçin” diyerek bunları sorgularken, “Ha sakın yaşamadıklarınızı anlatmayın!” demiyor. Zira yaşamak ayrı anlatmak da ayrı birer ibadettir. İkisini birden yapmayan iki günah, birini yapmayan da bir günahla kendini tesirsizliğe mahkûm etmiş olur. Evet, daha önce de ifade ettiğimiz gibi müessiriyet, anlatılanların yaşanmasına bağlıdır.

Evet, insanlara iyiyi emredip, onları kötülükten vazgeçirmeye çalışırken insanın kendini unutmaması açık bir tenakuzdur ve böyle bir yanlış, ifade, beyan gücü, bilgi gibi pek çok doğruyu götürülecek mahiyettedir ki, âyetin fezlekesi de, akli olan bir insanın böyle bir çelişkiye düşmemesi gerektiğini hatırlatarak, “İnan, düşün, yaşa ve anlat!.. Aksi gevezeliktir, konuşanın kredisini ve itibarını götürür ki, bu da onun kendini katmerlice unutmaması mânâsına gelir.” demektedir. Bu itibarla vâiz, nâsih, mürşit, mübelliğ, yazar ve programcı, yapıp ettiği şeylerde ciddî olmalıdır ki kendisi de ciddiye alınsın ve bahse konu hususların değerine toz kondurmasın. Dahası irşad için yamuk yumuk davranmakla, idlal yolunda tutarlı konuşmaların altında kalmasın...

²⁰ Saf sûresi, 61/2.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ
الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ

“Musa kavmine: ‘Ey kavmim!’ demişti. ‘Sizler, buzağıyı (tanrı) edinmekle şüphesiz kendinize zulüm (veya haksızlık) ettiniz, şimdi siz o pak ve temiz Yaraticınıza tevbe edip, nefislerinizi öldürünüz.’ ”

(Bakara sûresi, 2/54)

Bu âyet-i kerimede yer alan “Nefislerinizi öldürün!” kaydı, birbirinizi öldürün veya buzağıya tapmayanlar, tapanları öldürsün vs. gibi tefsir edilegelmiştir ama, şöyle de tefsir edilebilir: Siz, buzağıya tapmak, onu tanrı edinmekle mademki kendi içinizdeki dinî, içtimaî, fikrî vahdet ve tevhidi bozdunuz ve bir kavga zemini oluşturduunuz; öyle ise haydi birbirinizle kavga edin bakalım.. veya nefis ve enaniyet cihetiyle ölün ki, ruh ve mâneviyat adına dirilebilesiniz.. veya tasavvufî mânâda “İçinizdeki kuvve-i şeheviye, gadabiyeye vs. gibi kötü duyguları öldürerek nefis ve enaniyet cihetiyle fenâ bulunuz ki, kalbî ve ruhî hayatınız itibarıyla bir “ba’sü ba’de’l-meut”e mazhar olabilesiniz...”

Ayrıca burada, buzağıya tapan tapmayan herkesin, kendi kendini öldürmesiyle kastedilen ne ise, hemen her ferdin

keffaret türü böyle bir arınmaya davet edilmesi, mâsiyeti irtikâp edenlerin açık küfürlerini, sükut edenlerin de zımnî günahlarını hatırlatması ve tevbeğe yönlendirilmeleri bakımından gayet mânidardır.

Bundan başka, bu kutlu tedmir veya ağır imtihanların tamamen dahilde cereyan etmesini ve dolayısıyla daha acıklı olduğunu ifade sadedinde, başkalarıyla savaşmayı anlatan *فَاتُّلُوا* yerinde *فَاتُّلُوا* 'nun seçilmesi ve bununla, onların maruz kalacakları iç ızdırıp, iç çile ve iç çekişmelere işareti bakımından o da çok anlamlıdır.

وَلَقَدْ عَلَّمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ
فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ

“İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de bu
yüzden kendilerine ‘Aşağılık maymunlar olun!’
dediklerimizi sizler de elbette bilmektesiniz.”

(Bakara sûresi, 2/65)

Bu âyet-i kerimede beyan edilen mesh, –Allahu a’lem–
Mücahid’in de dediği gibi sûret meshinden ziyade sîret meshi-
dir.²¹ Yani ahlâkî özellikler itibarıyla aşağılık bir maymun gibi ol-
maları. Ayrıca sîret meshi nesiller boyu devama da müsaittir. Bu
mesh hâdisesi şu anda da bazı toplumlar için söz konusudur.

Buradaki **السَّبْتُ** cumartesi mânâsına gün ismi olabilece-
ği gibi, şimdilerde daha çok, Museviler tarafından tâzim edi-
lip ibadetle geçirilen “dinlenme günü” anlamında masdar da
olabilir ki son tevcih daha mâkul ve daha şâyidir.

Bu tevcihe göre konu şöyle açıklanabilir: Onlar, bir tek
günlerini Allah’a tahsis etme gibi hafif bir sorumluluktan kaçtı
ve Yaratıcılarına karşı nakz-ı ahdetmekle –ki, insan olarak ya-
ratılmış olmanın gereği ve seçilmiş bir kavim olmanın da lâzi-
midir– böyle bir günahı irtikâp edip insaniyet mertebesinin altı-
na düştü ve seçilmişliğe karşı da nankörlükte bulundular, Allah
da onları duygu, düşünce, hayat felsefesi hatta cismaniyetleri-
le maymun tabiatlı, maymun kılıklı tali’sizler hâline getirdi.

²¹ İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur’âni'l-azim, 1/150.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ
تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُؤًا

“Ve yine bir zaman Musa kavmine ‘Allah bir sığır kesmenizi emrediyor.’ demişti de onlar da ‘Sen bizimle alay mı ediyorsun?’ deyivermişlerdi.”

(Bakara sûresi, 2/67)

Bu âyet-i kerimede, ilk plânda iki ana husus göze çarpıyor: Birincisi, İsrailoğullarını imtihan etme ve onların gönüllerine işrâb edilmiş; edilmiş de âdetâ terk etmeleri imkânsız bir hâle gelmiş bir hususta Allah, o kavmin sadakatlerini ortaya çıkarmak ve başkalarına bildirmek için onları böyle imtihana tâbi tutmuş. İkincisi ise, o zaman itibarıyla, İsrailoğulları içinde yaygınlaşmaya yüz tutmuş bakarperestliği tamamıyla yok etme adına böyle emirde bulunmuş; bulunmuş, zira esas olan kulun hâlis tevhid akidesine bağlı kalmasıdır ve ona muhalif her şeyi gönlünden, kalbinden, hayatından söküp atmasıdır.

Ama İsrailoğulları, ilk plânda böyle bir emri ve bu emre itaatteki inceliği kavrayamayarak, bir taraftan Mısır’da sığırın mukaddes sayılması, diğer yandan da itaat temriniyle alâkalı espriyi, risaletle gelmesini bekledikleri şeylerle –bu bekleme bazen bizde olduğu gibi onların vehm ü hayallerinden

kaynaklanabilir– telif edemediklerinden, emri behemehal yerine getireceklerine, bahanelerle zaman kazanma, icrayı zamana yayma ve işin içinden sıyrılma yollarını araştırmaya koyulmuşlardı. Daha sonraki “buzağı” vak’asının da delâletiyle, eski Mısır halkından tevarüs ettikleri “bakar” kutsallığını kafalarından tamamen söküp atamamalarının yanında, bölge yerlilerinin mâbud telakki ettikleri bir hayvanın boğazlanmasını –Hz. Musa’nın mesajı açısından bir esas olmakla beraber– firavunların saltanat ve dinî anlayışlarına bir başkaldırma sayılacağına tesiri de büyük olmuştu; olmuştu da tek-lif-i mâlâyutâk bir iş karşısında buldukları mülâhazasıyla: “Yoksa sen bizimle alay mı ediyorsun?” demişlerdi.

Siyak, böyle bir teklif karşısında onların mazeret veya bahaneleri ve bir yüce nebinin de kararlı tavırlarının serencemesi mahiyetindedir.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى

“ ‘Haydi şimdi (öldürülen) adama (kesilen ineğin) bir parçasıyla vurun.’ dedik. İşte Allah böyle (akla hayale gelmeyen yollarla) ölüleri diriltir.”

(Bakara sûresi, 2/73)

Maktule, kesilen ineğin bir parçasıyla vurup, onun da bunu müteakip, gerçek kâtile işaret etmesi bir mucizedir. Kendisiyle vurulan et parçası ise, işin sadece esbap yanıdır. Bu hususun bize bakan yönü ise; bugünkü modern tıp ve biyoloji ilimlerinin konusu. İnsan vefat ettikten sonra belli bir müddet beyin hücrelerinin canlı kalması.. otopsilerle elde edilen tespitlere benzer bir tespitin yapılması.. bunlar bizi ve konumuzu aşkın şeyler... İhtimal o müddet içinde, ölüye mualecede bulunulabilirse, belki de şuuraltındaki birtakım bilgiler ortaya çıkarılabilir. Meseleye sadece mucizevî yönüyle bakılabileceği gibi, geliştirilmiş daha yüksek teknoloji ve ileri bir genetik bilimiyle, mucizelerle son sınırı belirlenen bir yüce hedefe sırlı bir yönlendiriş söz konusu olabilir.

Neden sonra, emre itaat çizgisine gelen mâhut toplum, inkıyadın bereketini kat kat görmüş, hem faili meçhul bir cinayetin gerçek kâtilini öğrenerek dahilî didişmelerden kur-

tuşmuş, hem de belli ölçüde ruşları tesiri altına almış olan maddeci düşünce, haşre-neşre inanmama gibi telakkiler darmadağınık edilmiş ve bakara parçasıyla “ba’sü ba’de’l-mevt”e geniş bir pencere açılmıştır.

وَمِنْهُمْ أُمَّتُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِي وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ

“İçlerinden birtakım ümmiler vardır ki, Kitab’ı (Tevrat’ı) bilmezler. Bütün bildikleri birtakım kuruntulardır (kulaktan dolma şeyler). Doğrusu onlar sadece bir zan ve tahmin peşindedirler.”

(Bakara sûresi, 2/78)

Bu, günümüzde olduğu gibi, o dönemde de din hakikati yerine bir kısım ümniyelere, ütopyalara gönül bağlayanları resmetmektedir. Aslında, Marksizmin de, komünizmin de, kapitalizmin de temelinde, esası dinden kaçışa dayanan hep bu kuruntu, ütopya ve kehanetler vardır. Ve acıdır; böyle bir ümniyede tarihî tekerrürler devam edip durmuş; Yahudileri Hıristiyanlar, onları da bir kısım Müslümanlar takip etmekten geri kalmamışlardır. Evet, bugün daha öncekiler gibi Müslümanlar da, Kur’ân’ın *أَمَانِي* dediği ümniye ve kuruntular içinde bocalayıp durmaktadır. Âlem-i İslâm çapında şu andaki hâlimiz bunun en büyük şahididir. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Buhârî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde geçen bir hadis-i şerifleriyle bize bu gerçeği açıklarken *“Siz, sizden öncekilerin yollarına karış karış, adım adım uyacaksınız, hatta onlar kelerin deliğine girseler, siz de onlara tâbi olacaksınız. (Yani kelerin deliğine siz de girecek-*

siniz.) Sahabe: “Yâ Resûlallah! Onlar Yahudi ve Hıristiyanlar mı?” diye sorunca, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Başka kim olacak?” buyurur.²²

أَمَانِي kelimesi, ümniyenin çoğulu olması ve mânâsının da insanın kendi hayalinde bir kısım düşlere dalması, realize edilmesi imkânsız hülyalar peşinde koşmasıdır ki, bir mânâda idealizmle karşılanırsa da, temelde tahakkuku imkânsız faraziye ve nazariye demektir. Bunlardan bazılarının tahakkuku mümkün görünse de, umumiyet itibarıyla hemen hepsi havada şeylerdir ve bunları kalıcı kılmak, hedeflenen noktaya ulaştırmak muhaldir.. ve netice itibarıyla, ümniyeci için aldatan bir kehanet, aldanan kitleler için de öldüren bir hasrettir.

Şimdi, eğer bir toplumda, aydın doğru tespitte bulunamıyor, yarı münevver ve gafil kitleler de bu türlü tutarsız kehanetler arkasından koşuyorsa, topyekün bir millet hiç olmazların ağında yok olmaya namzet demektir.

²² Buhârî, enbiyâ 50; i'tisam 14; Müslim, ilim 6; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/325, 327.

وَأَتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ

“Meryem oğlu İsa’ya da (gün gibi) açık deliller (mucizeler) verdik ve onu Ruhü’l-Kudüs ile destekledik (teyit ettik).”

(Bakara sûresi, 2/87)

Bir hayli muhakkik, Ruhü’l-Kudüs’ün Cebrail (aleyhis-selâm) olduğunu söyler.. hemen pek çok tefsir kitabında bu böyledir.²³ Ne var ki, Hassan b. Sabit bir gün Efendimiz’in huzurunda:

وَجِبْرِيلَ رَسُولَ اللَّهِ فِيْنَا وَرُوحَ الْقُدُسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءٌ

demiş.²⁴ Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunu tahsin etmiştir. O hâlde Cibril, Ruhü’l-Kudüs değildir; Hz. İsa da olamaz; zira الْقُدُسِ وَرُوحِ الْقُدُسِ deniliyor ki, desteklenenin, destekleyenin aynı olmadığı açıktır. Kanaatime göre, Ruhü’l-Kudüs, lâhut âlemiyle doğrudan ilgili, Hakk’ın emriyle ve yine O’nun istediklerini desteklemeye hazır melekûti bir güç ve kuvvettir ki, Hz. İsa’yı desteklerken İncil televvünlü olur, Efendimiz’i desteklerken de Kur’ân televvünlü.

Seyyidina Hz. Mesih’in evvelâ, gün gibi açık delil, burhan; iman, ikna ve hiç olmazsa ilzama götüren, kendile-

²³ Taberî, Câmiu’l-beyan 2/24.

²⁴ “Allah’ın elçisi Cebrail aramızdadır. Ruhü’l-Kudüs’ün ise bir dengi yoktur.” (Müslim, fezâilü’s-sahabe 157)

ri açısından apaçık, başka bir şeye delâlet bakımından da fevkalâde vâzih mucizelerle gönderilmesi ki, Kur'ân-ı Kerim, bunları değişik sûrelerde, çamurdan kuş biçiminde şekillendirilen şeylere, Allah'ın izniyle hayat üflenmesi, yine Allah'ın izniyle gözsüzün, abraşın iyi edilmesi ve ölülerin diriltilmesi, sonra gaybı ihbar nev'inden evlerde yenen ve biriktirilen nesnelere bilinip haber verilmesi şeklinde sıralar.²⁵ Sonra da Ruhü'l-Kudüs'le teyit buyurulmasında apaçık bir hususiyet sezilmekte.²⁶ Bu da onun misyonunun farklılığını göstermektedir. Yoksa bazı Nasârâ'nın zannettikleri gibi, Ruhü'l-Kudüs Hz. İsa'nın şahsiyetinden bir parça değildir; onu teyit eden has bir teveccüh ve tecellîdir. Bu tecellînin Hz. Cebrail veya başka bir melek ile temsil edilmesinde de beis yoktur.

Ruhü'l-Kudüs baştan itibaren değişik temessüllerle sürekli Hz. İsa'yı takip eder. Hz. Meryem'in hamile kalışından hamlini vaz'etme ânına kadar hep bu yüce peygamberin kaderiyle iç içedir. Hz. Kadir ve Mukaddir, onu, tamamen maddeye ve materyalist düşünceye inhimak etmiş bir kavme peygamber olarak göndermeyi murat buyurunca, onu bütünüyle ruha, metafiziğe açık ve maddeci düşünceyi alt üst eden bir ortamda ve ona uygun şartlar içinde yetiştirmiş ve teyit etmiştir.

Ayrıca, Seyyidatina Hz. Meryem ve mahdum-u mükerremeleri hakkındaki iftira ve isnatlara karşı da bir kudsînin kut-sanması söz konusudur ki, hazımsız müstenkif ve müfterîlere karşı Kur'ân mahkemesinin Hz. Mesih hakkında beraat kararı sayılır. Allahu a'lemü bi's-savâb...

²⁵ Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/48; Mâide sûresi, 5/110.

²⁶ Bkz.: Bakara sûresi, 2/87, 253; Mâide sûresi, 5/110.

فَبَأْوُ بِغَضِبِ عَلٰى غَضِبِ ط

“Nihayet onlar (serkeşlik yapan Yahudiler)
gazap üstüne gazaba uğradılar.”

(Bakara sûresi, 2/90)

Yani daha önce maruz kaldıkları gazaptan kurtulma fırsatını yakalamışken değerlendiremeyip ikinci bir gazaba çarptıldılar. Bu âyet-i kerimedeki بَاءِ fiilinde hem istihkak (hak kazanma) hem de istikrar mânâsı vardır. Ancak bu kimsele-
rin gazap üstüne gazaba uğramalarını, bu âyette geçen şey-
ler ki, Tevrat'ı kabul etmeme veya bir tevcihe göre İncil'i,
hatta Kur'ân'ı inkâr etmeye bağlamak doğru olsa da tama-
men değildir; zira bu kavimden bazıları, Zekeriya ve Yahya'yı
(aleyhimesselâm) ve onların getirdiklerini de kabul etmemiş-
ler, dahası bu peygamberleri öldürmüşlerdir. Hepimizin bil-
diği gibi peygamberi öldüren ise ebedî Cehennemliktir. Bu
itibarla da, bilhassa şu hususu işaret etmek yararlı olacaktır:
Onlarda bazılarının kendi peygamberlerine, kendi kitaplarına
muhafeftleri eskiden beri devam edegelmesine ve Hz. Musa
ve Hz. İsa'ya yaptıkları şeylerin yanında, Efendimiz'e edip
eyledikleri bardağı taşıran son damla olmuş ve onların gazap
üzerine gazaba dûcâr kılınmalarını netice vermiştir.

Evet, onlar kendilerini, firavunun azabından kurtaran ve kemalât-ı insaniyeye giden yolları gösteren enbiyâyı önce tekzip, sonra katl ve tedmir ede ede ciddî bir gazaba, hatta iç içe gazaplara maruz kalmışlardı da müjdesi, bütün eski kitapların sayfalarının ruhu, ahir zamanda gelecek Peygamberi (sallallâhu aleyhi ve sellem) beklemeye koyulmuşlardı; koyulmuşlardı ama, gün gelip de o şanı yüce Nebi zuhur edince, yine o bazıları, burunlarının dibine kadar gelen bu fırsatı değerlendirememiş ve sırtlarında bir semer gibi taşıdıkları gazabın üstüne bir gazaba daha çarpılmışlardı.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

*“Allah’ın mescitlerinde O’nun adının anılmasına
engel olandan daha zalim kim vardır!”*

(Bakara sûresi, 2/114)

Âyet-i kerimenin mânâsını sebep-i nüzuldeki meseleye hamlederek anlamak; yani bunlar, insanların Beyt-i Makdis’e ulaşmasına mâni olan Hıristiyanlardır deyip bundan hususî bir hüküm çıkarmak meseleyi daraltmak sayılır. Zira, çok yerde olduğu gibi, burada da, sebep-i nüzul hususî, hüküm umumîdir. Öyleyse, gerek o devirde, gerekse sonraki devirlerde Hz. İsa’yı çarmıha germek isteyenler, insanların en zalimidirler. Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe’ye girmesine engel olmak için Hudeybiye’de karşısına çıkanlar ve onların bu düşüncelerini takip edenler, yine insanların en zalimidirler. Mescitleri, camileri muattal bırakanlar insanların en zalimidirler. Milletın dinî hayatına, mescitlere kadar uzanan müdahaleleriyle hacir koyanlar, insanların en zalimidir vs. Mademki Kur’ân evrensel bir kitap; öyleyse bu âyeti, böyle değişik tevcihler içerisinde ele almak ve yorumlamak Kur’ân’ın ruhuna daha uygun olsa gerek...

Her şeyi yerli yerine koyup kıymet-i zatiyesiyle değerlendirmek bir hak ve hakkaniyet, bu espiye aykırı davranarak

değişik şeyleri kıymet-i zatiyelerinin altında veya üstünde değerlendirmek de bir zulümdür. Öyle ise, bir şey layık olduğu yerin ne kadar daha altına çekilir ve ne kadar daha üste çıkarılırsa, o ölçüde büyük bir zulüm irtikâp edilmiş olur. Bu itibardır ki, Allah'a şirk gibi en büyük çarpıklık en büyük zulüm sayılmış; tevhidi ilan ve şirk ü ilhadın sesini bastırma mahalli sayılan veya şirkten uzaklaşıp tevhide ulaşma rampaları kabul edilen mescitleri, bina edilme gayelerine muhalif olarak, içlerinde Allah'ın anılmasına mâni olmak veya oralarında kulluk sınırlarını daraltmak, dahası oraları kapamak veya yıkmak ya da yıkılmasına göz yummak, şirk zulmünün arkasında yer alabilecek katmerli bir haksızlık ve tecavüzdür.

Elbette ki, Mescid-i Aksâ'ya bu ölçüde bir taarruz diğer mescitlere nisbeten katmerli bir zulüm; Mescid-i Nebvî'nin aynı şeylere maruz kalması, muzaaf bir haksızlık; Mescid-i Haram'ın böyle ürperten bir muameleye tâbi tutulması ise tasavvurları aşan bir ilhad ve küfür olur. Meseleye böyle yaklaşıncı, Mescid-i Aksâ'nın nüzule sebep teşkil etmesine binaen seçilen kelimelerdeki espri daha rahat kavranmış olacaktır. Zaten "mescid" değil de, çoğul sigasıyla "mesacid" denmesi de konunun umumî olduğunu hatırlatır mahiyettedir.

Bu öyle bir yaklaşımdır ki, Mescid-i Aksâ'ya tecavüz açısından Şabur ve Buhtunnasır bu zulümden nasiplerini aldıkları gibi, Ospasyonus ve Titos da nasiplerini almışlardır. Dünyanın şarkında-garbında mâbetlere tavır alan bütün mütecavizler bu haksızlıktan hissement oldukları ve olacakları gibi, ahir zamanda, Kâbe'yi ve Ravza'yı tahrip edecek kaba kuvvet de bu katmerli zulmün zalimleri olarak silinmez bir yazıyla kaydedilecektir.

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

“(O) göklerin ve yerin eşsiz, emsalsiz mübdiidir.”

(Bakara sûresi, 2/117)

بَدِيعُ Arapça’da, daha önceden örneği, misli hiç olmaksızın var etme mânâsını taşır. Semavat ve arz da böyle enginlikleri ihata edilemeyen, güzelliklerine doyum olmayan bir eşsizlik arz ederler. Yani misli sebkat etmemiş, örneği görülmemiş hilkat acibelerindendirler. Bir taraftan, misal, örnek ve şablonun bulunmaması, diğer taraftan da madde-i asliyesi ve heyet-i hâliyesi açısından daha cazibi olmayacak ölçüde baş döndürücülüğüyle harikulâdedir. Ve milyarlarca ışıktan ışaretleriyle Hz. Mübdi’i göstermektedir.

Evet, yer ve gökler o büyüleyici güzellikleri, muhtevası, perde arkası esrarıyla Hz. Hallâk tarafından “Ol!” deyivermekle oluvermiş; hem de, eksiksiz, kusursuz mükemmeliyet üstü bir mükemmeliyetle oluvermiştir. Olanlar, O’ndan ayrılıp gelen cüzler değil, O’nun zuhuru da değil; varlıkla Hz. Mübdi’ arasındaki münasebet Hâlik-mahluk münasebetidir. Ne tevellüd, ne sudûr, ne de gayri iradî bir zuhurdur. Muhalfarz öyle olsaydı, asıl, onca sudûr, zuhur ve ayrılmalar karşısında, tıpkı güneşin bir gün biteceği gibi biter gider. Oysaki, her şey

yaratılıp gelişmekte, geliştiği gibi bitip gitmekte, bitip gidenleri de aynı cazibedar başka güzeller ve güzellikler takip etmektedir.. evet her şey, bir bir gelmekte bir bir gitmekte ve sadece O “Bedü’s-semavati ve’l-arz” bâki kalmaktadır.

İşte O (celle celâluhu), her gelene vücud ve hayat nurunu bahşetmekle şuur erbabına varlığı ifade ettiği gibi, gidenler gittikten sonra arkadan gelenlerin aynı şeylere mazhariyetiyle de ebediyetini anlatmaktadır.

Bid’at kelimesi de aynı kökten gelir. Dinde olmayıp da sonradan ihdas edilen düşünce ve amel mânâsına gelen bu kelime farklı farklı tarif edilmiştir. Meselâ: “İbadet kasdıyla Efendimiz veya Hulefa-i Raşidin’in yapmadığını yapmak” veya “Resûl-i Ekrem ve Raşid halifelerden sonra ortaya çıkan ve Efendimiz’in herhangi bir sünnetini ortadan kaldırmayan ibadet ve iyi ameller” bu cümledendir. Bid’at hususunda bazı ulema oldukça sert, bazıları da bir hayli yumuşaktır. Üstad Bediüzzaman’ın tespiti itidal remzidir: Dinde ihdas edilen şeyler, usûl itibarıyla herhangi bir disipline muhalif değilse o bid’at-ı hasene; aslını da faslını da temel prensiplerle telif etme mümkün değilse o da bid’at-ı seyyiedir.²⁷

İşin doğrusunu Allah bilir.

²⁷ Bkz.: Bediüzzaman, Lem’alar, s. 82.

وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ^ط
قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا^ط

“Ve şunu da hatırla ki, bir zamanlar Rabbi İbrahim’i birtakım kelimelerle imtihana tâbi tutup da, o da onları tam olarak yerine getirince, Allah ona: ‘Ben seni insanlara mukteda bih bir imam yapacağım.’ buyurdu.”

(Bakara sûresi, 2/124)

Bu âyetin tefsiriyle alâkalı bazı rivayetlere dayanarak, Hz. İbrahim yeryüzünde ilk defa sünnet olan, ilk defa misafir ağırlayan, ilk defa tırnaklarını kesen, bıyıklarını kısaltan, ilk defa... vs. diyorlar.²⁸ Bu hususlar, Allah Resûlü’nün beyanı çerçevesinde, fitratla alâkalı şeylerse –ki öyle olduğunda şüphe yok– daha önce de var oldukları söylenebilir. Öyle ise buradaki evveliyete izafî bir evveliyet nazarıyla bakmak uygun olacaktır. İhtimal bu sözün mânâsı, sizin mensup olduğunuz halka itibarıdır. Yoksa Hz. Âdem’den bu yana gelen insanların ilk sünnet olanı, ilk tırnak keseni vs. değil. Nitekim, Hz. Musa da, bir yerde وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ “İman edenlerin ilkiyim.”²⁹ diyor ki, onun da ilk mü’min olmadığı açıktır;

²⁸ Beyhâkî, Şuabü’l-ıman, 5/211.

²⁹ A’raf sûresi, 7/143.

öyle ise o da izafîdir. Bu açıdan, İbrahim'in (aleyhisselâm) imtihanı meselesinde söylenebilecek en sahih söz, ona imtihan adına ne verildiyse, onu en ekmele ve en etemm bir şekilde yapmış olmasıdır ve şirkete ait her şeyi mübtedilerin dahi anlayabileceği şekilde reddetmesidir.

Zaten, “belâ” kelimesiyle aynı kökten gelen “ibtîlâ” tecrübe ve imtihan mânâlarına gelir. Türkçe’de sına ve deneme sözcükleriyle de karşılayabileceğimiz bu kelime ya test ederek bazı muzmeratı, iç muhtevayı ve bâtinî müktesebatı ortaya koyma; ya da bir şeyin güzel-çirkin, iyi-kötü, seviyeli-seviyesiz evsafını meydana çıkarma şeklinde anlaşılmıştır ki, insanın kalbî ve ruhî hayatının yanında, bedenî ve cismanî bir mahiyeti de haiz olması, birinci derinliği itibarıyla ötelere ve Hakk’a açık olması, ikinci yanı cihetiyle de, yine onun insanî kemâlâtının hedeflendiği ilâhî teklifler karşısında insanoğlu hep bir ikilem içinde olacak, hep bir takdir ve tercih durumunda bulunacak, bazen seçeneklerini isabetli kullanacak, bazen de sevap olanı bulamayacaktır ki, işte bu da hem kazananı hem de kaybedeni olan apaçık bir ibtilâ ve imtihandır.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا

“Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu görüyoruz.
Artık seni, râzı olacağın bir kibleye döndüreceğiz...”

(Bakara sûresi, 2/144)

Âyette ilk göze çarpan husus, kıblenin Kâbe’ye tahvilinin rıza ile beraber zikredilmiş olmasıdır. Bazılarının aklına gelebilir ki, tahvil-i kible ile rıza arasında acaba ne gibi bir münasebet var da böyle bir üslûp seçiliyor. Bakara sûresi 150. âyetin nüktelerini izah ederken de kısacık değineceğimiz gibi; tasavvufî bir yaklaşımla ifade edecek olursak, hakikat-i Ahmediye ile hakikat-i Kâbe arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Bunun en kestirmeden izahı ise, Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile Kâbe hakikatinin, âdeta ikiz olarak imkânın döl yatağında beraber yaratılmış olma esprisinde yatmaktadır.. ve tabiî acıdır; şimdilerde bu ikizler birbirlerinden ayrı düşmüşlerdir.

Belli bir dönemde, Kâbe’nin etrafında veya Medine’de bile olursa, kible, pek çok hikmetlerden ötürü Mescid-i Aksâ idi. Bu sebeple Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) âşikmâşuk ilişkisinin çok çok ötesinde, onunla buluşacağı ânı dört gözle bekliyor ve zımnî bir vuslat iştihakıyla içini Allah’a

açıyordu. Aslında O, sair peygamberler gibi –teşbihte hata olmasın– herhangi bir çekime kapılmayan hatta ötelere ötesi âlemde dahi bir şeylere takılıp kalmayan uhrevî bir üveyik gibiydi. Meselâ, Hz. İbrahim (aleyhisselâm) amûdî bir urûcla, yani dikey bir yükselişle yerçekiminden kurtulmuş, halilullah makamına ulaşmış ve bir daha geriye dönmemişti. İhtimal bu kabîl sebeplerle o, ahirette herkesin kendisinden şefaath dilediği ve dilendiği çetin bir anda, kendi nefsinden endişe ederek, kapısına gelenleri bir başkasına gönderecekti.³⁰ Efendimiz'e gelince, O, amûdî urûcuyla yükselecek, yükselip Sidretü'l-Müntehâ'ya, Kâb-ı Kavsey'n'e ulaşacak ama, hiçbir çekime takılmadan hep ötelere ötesi âlemlerde seyahat edecek; edecek ve başı dönmeden, bakışı bulanmadan, büyüklüğünün ayrı bir derinliği sayılan bir ulu nüzulle bu gök yolculuğunu tamamlayacaktı.

Evet, böylesi yüceler âleminde dolaşan, meleklerin kanatlarını ayaklarının altında kaldırım taşıymışçasına kullanan bu Serdar-ı Âzam, Melikü'l-İns ve'l-Cân, hakikat-i Kâbe ile buluşmak için, peygamberane nezahet ve nezaketle başını göklere çeviriyor ve içini çekerek “Ne zaman Allah'ım?” diyordu. İşte Cenâb-ı Hakk'ın bu çerçevede O'nu Kâbe ile buluşturması neticesi elbette Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) razı olacaktı. Onun için, “*Seni razı ve memnun olacağın kibleye çevireceğiz.*” buyuruyordu ki, bu aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın da O'ndan ve O'nun kiblesinden hoşnutluğu demektir.

Bu yeni mihrapla, kudsiyeti mahfuz iki adım geriye çekilecek, insanlığın yepyeni duygu, düşünce, inanç ve telakkiler-

³⁰ Bkz.: Buhârî, ehâdisü'l-enbiyâ 9; tefsir (17) 5.

le yeniliklere açılmaya hazırlandığı bir dönemde, bu eskilerden eski, fakat eskimeyip taptaze kalmış, Hakk'ın matmah-ı nazarı kadim ev, bağrında sakladığı nuru, sırrı ve gizli vâridâtıyla ikizine ve O'nun arkasındakilere açılacak, onları, hiç kimseyi kucaklamadığı bir sıcaklıkla kucaklayacak, ilk ve son olarak, mebde ve müntehâyı birden yaşayacaktır.

قَدْ نَزَى تَقَلَّبَ وَجْهَكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنَوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضِيهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ
الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

“(Ey Muhammed) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü, Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar) Siz de nerede olursanız olun (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin.”³¹

Bu âyetin bütünü itibarıyla farklı bir tevcih daha söz konusudur: Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) başlangıçta kible olarak Mescid-i Aksâ'ya dönmesi Medine Yahudileri için, O'nun peygamberliğini kabule bir ihzariye tesiri icra etmişti. Yani onlarda, “Bu, peygamber olabilir.” düşüncesini uyarmıştı. Daha sonra da mihrabın Kâbe'ye çevrilmesi, Mekke'de Hz. İbrahim'in dinine bağlı gibi görünen ve karşı millet olarak alâka duyan müşriklerin kalblerini yumuşatmış ve Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamberliğini müzakere edilir bir konu hâline getirmişti. Yani, hem Yahudilerin, hem de müşriklerin kudsiyet izafe ettikleri mekânlar, İslâm dinince ka-bullenilmiş oluyor ve bu durum onların İslâm'a bakış açılarını

³¹ Bakara sûresi, 2/144.

etkiliyordu. Zaten, bu âyette olduğu gibi, Kur'ân âyetlerinin, insanın ruh hâletini, onun psikolojik cephesini nazara veren iç içe ayrı bir derinliği vardır ki, tefsir tarihi boyunca belki de en az üzerinde durulan bir konu olmuştur.

Şatr *شَطْرُ* bir şeyin yarısı, bir parçası veya tarafı mânâlarına gelir ki, bu da mehmâ emken (mümkün olduğunca) Harem-i Şerif içindeki Kâbetullah'a yönelmenin farz ve zarurî olduğunu gösterir. Pek çok sahabi ve tâbiîn imamları da âyetteki "her nerede" mânâsına gelen *حَيْثُمَا* 'yı gayet isabetli olarak, yeryüzünde, insanların buldukları daireler itibarıyla mümkünün araştırılması şeklinde anlamışlardır. Şöyle ki, Harem-i Şerif'in içinde bulunanlar, mevcut ihtilaf çerçevesinde Kâbe'nin yarısına veya az dahi olsa küçük bir parçasına tam olarak; uzakta bulunanlar da o tarafa yönelmekle bu teveccüh emrine riayet etmiş sayılabilirler. Zaten, "Her nerede bulunursanız yüzlerinizi o yöne çeviriniz." fermanı da bu tevcihi desteklemektedir.

Ayrıca, "Her nerede bulunursanız" sözünden, namazda, muayyen bir kıbleye teveccüh şart olsa da, onun için herhangi bir hususî mekâna gerek olmadığı anlaşılır ki, ³² *وَجَعَلْتُ لِي الْأَرْضَ مَسْجِدًا* beyan-ı Nebvîleri de bunu tefsir ve tafsil sadedinde şerefsudur olmuştur.

³² "Arz benim için mescid kılındı." (Buhârî, teyemmüm 1; salât 56; Müslim, mesâcid 3, 4, 5)

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ
حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلَا تَمَّ
نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

“Nereden (sefere) çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram’a doğru çevir. (Mü’minler, siz de) nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yöne çevirin ki, aralarında haksızlık edenler müstesna, insanların aleyhinizde (kullanabilecekleri) bir delili bulunmasın. Sakın onlardan korkmayın. Yalnız Benden korkun. Bu, size olan nimetimi tamamlamam içindir. (Bu suretle) umulur ki doğru yolu bulursunuz.”

(Bakara sûresi, 2/150)

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine’ye teşrif ettikten sonra 16 veya 17 ay boyunca, namazlarını Mescid-i Aksâ’ya yönelerek kılmışlardı. Tabîî o günlerde, Kâbe’nin içi putlarla doluydu. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise putlara en küçük bir teveccühte dahi bulunmama mesajıyla gönderilmişti. Dolayısıyla belli bir süre kat’î tavrını ortaya koyma adına O’nun Kâbe’ye yönelmesi, namazlarını o tarafa doğru kılması men edilmişti.

Aslında hakikat-i Ahmediye ile hakikat-i Kâbe arasında çok ciddî bir alâka vardır. Ezelî takdir gereği fitratında bu-

nu hisseden Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), da-
 ima Kâbe'ye doğru yönelmek istemiştir ki, O'nun bu kalb-
 den yönelişini Kur'ân bize şöyle anlatır: *قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ* “Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu
 görüyoruz.”³³ Efendimiz'in yüzünü göğe çevirmesindeki kas-
 tı ise, kıblenin tahvili konusunda, Cenâb-ı Hakk'ın yeni bir
 hüküm vaz'etmesi arzusu idi. Evet O, âdeta ötelere bir ha-
 ber bekliyordu. Nitekim âyetin devamı bu müjdeyi veriyor ve
فَلَنُؤْتِيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا “Şimdi seni memnun olacağın bir kibleye
 döndüreceğiz.” diyor ki, bu hakikati anlayabilmek biraz zor
 olsa gerek. Hakıyla bunu anlamak, ancak Hz. Muhammed'in
 (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe ile tev'em bir döl yatağında
 yaratılmış olduğunu kavramaya vâbestedir.

İşte bu çerçevede içinde Efendimiz'in müşriklere müdârât
 ve mümâşât sayılabilecek mevzularda kesin tavrını koyması
 gerekliydi. Evet, hakikat-i Kâbe'nin kendisiyle ciddî bir alâka-
 sı vardı; vardı ama, O'nun bi'setinin sebebi olan tevhid me-
 selesi, Kâbe kudsiyetinin de, Kâbe'nin kible olmasının da çok
 çok önündeydi. Onun için Efendimiz Mekke'de yönelmeye
 başladığı Mescid-i Aksâ mihrabına belli bir süre Medine'de
 de devam buyurdu.

Medine'deki Yahudiler ise, kıblenin Mescid-i Aksâ ol-
 masından hareketle, biz asıl, siz ise bize tâbisiniz demeye
 başlayarak bunu dinleri adına bir hüccet olarak kullanmak
 istediler.³⁴ Aslında Efendimiz arzu etseydi Medine'ye varır
 varmaz, Kâbe'yi kible edinebilirdi; ama O, kendi başına ha-
 reket etmiyordu ki!.. Evet O her davranışında Allah'a bağlı ve
 kendine rağmen yaşayan bir Ufuk İnsan'dı.

³³ Bakara sûresi, 2/144.

³⁴ Bkz.: Taberî, Câmiu'l-beyan 2/20, 31.

Ayrıca, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Mescid-i Aksâ'yı kible olarak kabul etmesi, Yahudiler içinde Abdullah b. Selâm gibi nicelerinin gönlünde hidayet meşalesinin daha bir ışıltısını sağlamıştı. İhtimal, kitaplarında, gelecek peygamberin bu hususiyeti de zikrediliyordu. Her ne ise... Yahudilerden bazıları İslâm'a dehalet ediyorlardı ki, 16-17 ay süren bu uygulamadan maksat hâsıl olmuş ve o insanların, Müslümanlar aleyhine kullanabilecekleri delilleri kalmamıştı. Yani, müşrikler, siz içi putlarla dolu Kâbe'ye yöneliyorsunuz, Yahudiler de, "Siz bizim kiblemize dönüyorsunuz; demek ki asıl din, bizim dinimiz." diyemeyeceklerdi. İşte tam bu ortamda Allah (celle celâluhu), Resûlü'nü, hakikat-i Kâbe ile buluşturdu ve oraya yönelme emrini verdi. Zaten, Ahd-i Kadim'de Eş'iyâ'ya (aleyhisselâm) ait bölümde de bu hâdisenin böyle cereyan edeceğine dair bir kısım işaretler var ki, Yahudilerden bazıları da buna binaen, Efendimiz'in Mescid-i Aksâ'ya doğru namaz kılışını yadırgayarak "Gelecek peygamberin kiblesi Mekke olacaktı; bu ise hâlâ Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılıyor." diyorlardı ki, bu da değişik bir zaviyeden vak'aya ışık tutmaktadır.³⁵

وَلَا تَمَنَّيْكُمْ عَلَيْكُمْ "Size nimetimi tamamlayayım." Yani, sizin namaz kılariken Mescid-i Aksâ'ya yönelmeniz bir nimettir. Ama asıl nimet, sevgililerin buluşması ki, bu, Hz. Muhammed'in ve O'nun şahsında ümmet-i Muhammed'in Kâbe ile buluşmasıdır. Dahası oradan da bir yol bulup Sidretü'l-Müntehâ'ya çıkması ve ilâhî teveccühle yüz yüze gelmesidir. Bu ise ancak Kâbe'ye yönelmekle olur. İşte bu mânâda Cenâb-ı Hak, nimetini tamamlamış oluyordu ki, bu da bu ümmet-i merhumeye has bir mazhariyettir.

³⁵ İbn Âşûr, Tefsiru't-tahrir ve't-tenvir, 2/34.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

“Ey iman edenler (ufuk insan hâline gelebilmek için), sabır ve namaz ile Allah’tan yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.”

(Bakara sûresi, 2/153)

Sabır, musibetin, gelip çattığı, mâsiyet adına kötü duygu ve hislerin teşvikçi rolünü oynadığı ve itaate ait emirlerin işitildiği, tebliğ edildiği ilk anda şekil, hâl ve düşüncede sarsılmama, şoke olmama ve yer değiştirmeme demektir ki, *“Sabır, hâdisenin ilk gelip çattığı andadır.”*³⁶ hadisi bu mânâyı resmeder. Yoksa, alışıp şoku üzerinden attıktan ve muafiyet zırhına büründükten sonra gösterilecek sabra kâmil mânâda sabır denmez.

Bu arada bir hususa işaret etmekte yarar var; en büyük sabır, Allah’a itaat, emirlerine riayet, yasaklarından içtinap adına gösterilecek olan sabırdır. Zira insan, tevhid burcuna ve ubûdiyet ufkuna ancak itaat ile ulaşır. Bu mertebeden sonradır ki, Allah’tan gelen her şeye râm olma ve boyun eğme keyfiyetine bürünme gelir.

³⁶ Buhârî, cenâiz 32, 43; ahkâm 11; Müslim, cenâiz 14, 15; Ebû Dâvûd, cenâiz 23; Tirmizî, cenâiz 13; Nesâî, cenâiz 23.

Burada, nâmütenâhîye doğru seyahate azmetmiş ilk azmin azimlilerine; eğer siz, her yanıyla ebedilik gamzeden bir gayeye yürüyecekseniz, böyle bir hedefe ancak uzun ve meşakkatli bir yolla varılır. بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْسَبُ الْمَعَالِي fehvâsınca, zirvelerin yolu dağdan-tepeden, uçurumdan-dereden geçer. Dolayısıyla da, bu yolda pek çok imtihan ve sıkıntılara maruz kalınır. Hususiyle de, içte nefis ve şeytanın olumsuz telkin, vesvese ve iğfalleri, dışta da münkir, mülhit ve insafsız mütecavizlerin baskı, saldırı, zulüm, gadir ve şaşkırtmaları her zaman söz konusu olabilir. Ve siz maddî-mânevî bir gerilim için dışınızı sıkıp dayanmaya, her yandan gelen değişik şeylere cevap yetiştirme mecburiyetinde bırakılabiliyorsunuz. Ruhî, bedenî yüksek bir donanım içinde olmaz ve ciddî bir temrin ve riyazetle gerekli ölçüde metafizik gerilime ulaşmazsanız takılıp yollarda kalabilir veya temel duygularınıza, düşüncelerinize zıt bir mânevî uçuruma yuvarlanabilirsiniz.

Böylesi muhtemel tehlikelere karşı, sabretmeye şartlanmak bir ilk sığınak, ayakların kaymasına karşı güven vaad eden bir zemindir. Muvaffakiyetlerin kaderi sabır taşı altında plânlanır.. iyi yolun kötü yoldan ayrılma noktası sabır levhasıyla belirlenir.. Hakk'a kulluğun ağır eforları sabır dopingiyle gerçekleştirilebilir.. iman, islâm, ihsan hakikatine sabır helezonuyla yükselir.. ve insanın, ömür boyu, imandan mârifete, mârifetten muhabbete, mehâfete, ruhanî zevklere, hakikî vuslata ermek gibi bir gayesi ve derdi varsa; sabır onun zâdı, zahîresi, güç kaynağı gibi hep mevcudiyetini hissettirir şekilde onun yanında olmalıdır.

Sabır kendi içindeki çeşitleriyle düşünüldüğünde, insan-öğlunun terakkisi adına sunulan reçetenin bu birinci maddesinin önemi kendi kendine ortaya çıkar.

İçinde sabır temrini de ihtiva eden namaz, imanın istikrarı, ruhun tasaffisi, ruhî, bedenî sıhhatin en önemli esas ve vesilesi, içtimaî anlaşma, uzlaşma ve kaynaşmanın en sıcak, en müessir zemini ve ümmet olmanın en açık tezahürüdür. Namaz bütün ibadetlerin pîri ve din gemisinin rotası ve kalbde miraca ulaşmanın da ışıktan merdivenidir. Namazla, imanını tabiatının bir yanı hâline getiren, onunla ruhunu saflaştırabilen, yine onunla kalbî hayatın enginliklerine açılabilen ve onun o yumuşaklardan yumuşak sıcak ikliminde bünyanı mersus gibi bir ümmet olduğunu duyan herkes, kulluk yolunun sıkıntılarını rahatlıkla aşabilir ve hedefine ulaşabilir.

وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

“Her kim gönüllü olarak bir iyilik yaparsa şüphesiz Allah şâkirdir (şükre karşılık verir) ve (her şeyi) hakkıyla bilir.”

(Bakara sûresi, 2/158)

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَأَمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا

“Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.”

(Nisâ sûresi, 4/147)

Bu iki âyet-i kerimede görüldüğü gibi, aslında Allah “Meş-kûr” (kendisine şükredilen) olmasına rağmen kendini “Şâkir” (şükre karşılık veren) olarak zikrediyor. Kanaat-i âcizanemce burada anlatılmak istenen, mukabele esasıdır. Yani Cenâb-ı Hak kullarına, onların kendisine yaptıkları şeyler cinsinden mukabelede bulunur ki, bu bir ilâhî ahlâk gereğidir. Sadece şükür mevzuunda değil, sair hususlarda da aynı mukabele-ye, Kur’ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde çokça rastlarız. Meselâ; “Kim tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder.”³⁷ veya “Kim Bana bir karış

³⁷ Mâide sûresi, 5/39.

yaklaşırsa Ben ona bir kulaç; bir kulaç yaklaşırsa Ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Kim Bana yürüyerek gelirse, Ben ona koşarak giderim...”³⁸ hadis-i kudsîsinde olduğu gibi... Evet, bütün bunlarla anlatılmak veya vurgulanmak istenen husus, nimet kimden gelirse gelsin ona mutlaka mukabelede bulunulması gerektiğidir. Bediüzzaman Hazretlerinin Birinci Söz’de ifade ettiği gerçeği hatırlayacak olursak, çarşı-pazardaki manava, aldığımız şeyler karşılığında bir fiyat veriyoruz; pekâlâ bunların asıl sahibi, var edeni, yaratıcısı Allah’a karşı ne yapıyoruz veya O bizden ne istiyor?³⁹ Elbette ki, Allah’ın verdiği nimetlere mukabele, O’nun istediği ve belirttiği tarz üzere olacaktır.

Meseleyi azap açısından ele aldığımızda da durum değişmez. Meselâ, şu âyet-i kerimelere bakın:

“*Şüphesiz münafıklar Allah’ı aldatmaya kalkıyorlar, hâlbuki Allah onların aldatmalarını boşa çıkarıyor (ve oyunlarını başlarına çeviriyor).*”⁴⁰ وَمَكْرُؤًا وَّمَكْرًا لِلَّهِ (Düşmanlar) tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu (tuzaklarını başlarına doladı). Allah, hileleri boşa çıkarmakta pek güçlüdür.”⁴¹

Evet, Cenâb-ı Hakk’ın bu âyetlerdeki mukabelesini, وَلَا يَحِقُّ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ^ط *Hâlbuki kötü tuzak, sahibinin başına dolanır.*”⁴² çerçevesinde anlamalı. Çünkü kötü fiillerin Allah’a isnadı münasip düşmez.

Evet, Allah (celle celâluhu), ne alan ve şükreden, ne veren ve O’nun rızasını düşünenleri, ne de aldıklarına karşı

³⁸ Buhârî, tevhid 5; tevbe 1; Müslim, zikr 2, 3, 20-22.

³⁹ Bkz.: Bediüzzaman, Sözler, s. 45.

⁴⁰ Nisâ sûresi, 4/142.

⁴¹ Âl-i İmrân sûresi, 3/54.

⁴² Fâtır sûresi, 35/43.

nankörce davranan, vereceği yerde de ya cimri kesilen veya verdiklerini çıkar mülâhazasıyla ve başa kakmakla öldürenleri mukabelesiz bırakır. Ruhlarında mazhariyetlerini şükürle seslendirenler, Allah'ın onlara bahşettiği şeyleri, ilâhî ahlâkın gereği deyip başkalarına verenler bu tavırlarıyla yeni vâridâta davetiyeler çıkarmış olur ve kurbete sıçramak için yeni bir rampaya binmiş sayılırlar. Böyle bir “salih daire” (doğurgan döngü) de hayırlar, hep hayırlar doğurur.. ve nihayet gider maiyyet ufkuna ulaşırlar ki;

وَمَا يَرَأُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالتَّوَّافِلِ حَتَّىٰ أَحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا

hadisinin medlulünce⁴³, ömrünü farz-nafile arası bir terakki kuşağında geçirenlerin Cenâb-ı Hak, onun işittiği kulağı, gördüğü gözü ve idrak ettiği kalbi olur; olur da, iyi şeyler işitir, iyi değerlendirmelerde bulunur.. hep iyi şeyleri görür ve zaviye inhira-fına girmeden her gördüğünde ayrı bir mârifet dersi alır ve bütün bildiklerini kalbinde bir mârifet balı hâline getirebilir.

⁴³ “Bir de kulum nafileler ile Bana yaklaşır ha yaklaşır ve nihayet öyle bir hâle gelir ki artık Ben onu severim. Onu sevince de, onun işiten kulağı, gören gözü, tutup yakalayan eli ve yürümesine vasta olan ayağı olurum (Hâsılı; onun işitmesi, görmesi, tutması, yürümesi doğrudan doğruya meşîet-i hâssa dairesinde cereyan etmeye başlar).” (Buhârî, rikâk 38)

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ
وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

“İnsanlardan bazıları da Allah’tan başkasını eş, ortak edinir ve Allah’ı seviyor gibi onları severler. İman edenlerin Allah’a muhabbeti ise daha sağlam (ve daha fazladır).”

(Bakara sûresi, 2/165)

Zannediyorum bu âyet-i kerime de şu küllî hakikati anlatıyor: Bir mü’min için iradî sevmelerde, Allah sevgisinin üstünde hiçbir şey olmamalıdır. Sevginin, tabiat hâline gelip bütünüyle insan benliğini sarıp onu deliye çevirmesi, zamanla hâsıl olur ve insanın mârifeti ölçüsündedir. İradî sevgi bir alâka ve tercihtir ki;

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَاَلِدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

“Sizden biri, beni evlâdı, ana-babası ve bütün insanlardan daha fazla sevmedikçe iman etmiş (imanın kemal mertebesine ulaşmış) olamaz.”⁴⁴ hadisi bu kademeye işaret etmektedir. Aslında gerçek sevgi ve aşk da böyle bir ilk adımla başlar. İnsan fıtrat ve tabiatı icabı sevmelere gelince, yani insanın ana-babasını, çocuğunu, hanımını, malını vs. sevmesi, evet bunlara karşı sevgi de, muhakkak Allah’ın emrettiği çerçeve içinde olması lâzımdır. Aksi hâlde, Allah kulunu ya dünyada çeşitli vesilelerle imtihana tâbi tutar ve muaheze eder ya da ahirette. Hâsılı, mü’min denge insanıdır.

⁴⁴ Buhârî, iman 8; eymân 3; Müslim, iman 69, 70; Nesâî, iman 19; İbn Mâce, mukaddime 9.

O bu dengeyi, hayatının her lahzasında, hem de bir sürü başka arzu ve isteklerine rağmen korumak zorundadır.

Evet, insanların bir kısmı, gözünde büyüttüğü kimseleri açıktan açığa ilâh kabul eder; “Rabbimiz, mâbudumuz, tanrımız!” der, onun yaratmasından, sevk ve idaresinden dem vurur ve onu Hz. Mâbud-u Mutlak'ın yerine koymak isterler.. kimileri de böyle bir duygu ve düşünceyi tasrih etmese de genel alâka, münasebet, teveccüh ve bekleyişleriyle aynı şirki irtikâp ederler. Birincilerin anlayış ve tavırlarına sarîh şirk denecekse, ikincilerinki zımnî ve dolaylı yoldan şirk kabul edilebilir ki, âyet bunlardan birinci kategoriye dahil olanları şiddetle zecretmekte, diğerlerine de tenbihte bulunmaktadır.

Ayrıca, bu âyet, ulûhiyetle muhabbet arasında bir köprü kurarak, insanların, tapageldikleri şeylere karşı sevgi ve alâka duyacaklarına dikkati çekiyor ki, eğer mâbud zannedilen şeyler seviliyor, onlara itaatte bulunulup önlerinde serfûrû ediliyorsa, mü'min gönülleri, sinelerinin vüsatını aşkın bir enginlik içinde, delice O'nu sevmeli, O'na tahsis-i nazar etmeli, ömrünün gerçek değerini O'nun emirlerini dinlemede aramalı ve O'nun hoşnutluğuna kilitlenerek O'nu memnun etmeyi hayatının gayesi bilmelidir.

O'nu sevmeyenler, meçhul akıbetlerinin endişesi ve kendi kendilerine kalmış olmanın ürperticiliğiyle titreyedursunlar, hakikî mü'minler, vesile-i iman, vesile-i mârifet ve bir mânâda vesile-i necatları olan evliyâ, asfiyâ ve enbiyâyı sevmede bile fevkalâde temkinli, ölçülü ve tevhit eksensidirdiler. Allah'ı evvelen ve bizzat, âşık-mâşuk münasebetini aşkın bir muhabbetle sever, O'ndan ötürü de her şeye karşı nisbî bir alâka duyar ve bağırlarına basarlar. Onları, Allah'ı seviyor gibi sevmez; kıymetlerinin izafiliğine göre Allah için severler. Böyle bir muhabbet pâydârdır, sarsılmaz; aklî, mantikî ve kalbî alâkadan kaynaklanmaktadır, şaşırtmaz...

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ

“Allah sizin için kolaylık ister, (size) zorluk istemez.”

(Bakara sûresi, 2/185)

Dinde, esas itibarıyla zorlama yoktur. Zor görülen şeyler kolaylık vesilesidir. Seferde namazın kasrı, Ramazan’da iftara ruhsat verilmesi, teyemmümün teşrii gibi zarar ve sıkıntı olan hususlarda hep işin kolay tarafına gidilerek ruhsat yolu intihap edilmiştir. Hatta nisyanla yapılan yanlışlıklar affedilmiş, Ramazan’da unutulmuş yenen şeye orucu bozmamasının yanında ziyafetullah nazarıyla bakılmıştır. İster aslî bir husus, ister arizî bir sebepten ötürü bir kısım mükellefiyetler kaldırılmış ve hep kolaylık yolu takip edilmiştir. Bu itibarla denebilir ki asıl ve umumî teşri açısından nice zor görülen mükellefiyetler vardır ki, her biri ebedî saadetin birer temel taşı sayılırlar. Meselâ, içinde nefisle mücadele, kalbî ve ruhî hayata yükselme, sabra alışma, uhrevîleşme ve ahirete ehil hâle gelme gibi nice güzel ibadetler vardır ki, meşakkat ve sıkıntı bahis mevzuu olduğu her yerde, ya yerlerini küçük, kolay bir bedelle değiştirir geriye çekilirler veya bütün bütün silinir gider sevap definelerini niyetin enginliğine emanet ederler. Sonradan kazalar ve fidyeler birer küçük bedel, bütün bütün âcizin, takatsizin bazı sorumluluklarının düşmesi ise niyete sığınma demektir.

Dinî emirlere uymaktaki zorluk veya kolaylık şahısların ruh hâleti, eğitimi, alışkanlıkları vs. ile doğru orantılıdır. Zira din, ibtidâ ile intihâyı cem etmiş, bünyesinde toplamıştır. Yani, bu dine mensup olan profesör de, onun kapıcısı da, işçi de, onun patronu da, kadını da, erkeği de bu dinde doyum noktasına ulaşabilir. Emir ve yasaklara uyma neticesi hâsıl olan halâveti herkes içinde bulunduğu dereceye göre tadabilir. Fakat İslâm'ın emir ve nehiyelerine zatî değerler açısından baktığımızda, onların kolaylık ve müsamaha ile dopdolu olduğu görülecektir.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا
دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

“Kullarım sana, Beni sorduğunda (bilmeliler ki) Ben çok yakınımsın. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. O hâlde (kullarım da) Benim davetime uysunlar ve Bana inansınlar ki doğru yolu bulabilecekler.”

(Bakara sûresi, 2/186)

Allah, değişik münasebetlerle kullarına olan yakınlığını ifade ettiği gibi burada da: “Ben kullarıma çok yakınımsın.” buyuyor. Evet, Allah kullarına çok yakındır ama, kul O’nu ancak, amellerinde hulûsu, duygularında inkişafı vs. ile ulaştığı mertebeye göre bilebilir. Takdir edersiniz ki, Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah’ı tanıyıp vicdanında hissetmesiyle, ümmetinden herhangi birisinin –velev ki evliyâ bile olsa– Allah’ı tanınması bir değildir. Böyle bir konuda mühim olan, kişinin bir taraftan mârifetullah adına derecesini artırması için çabalayıp gayret göstermesi; öte taraftan da ulaşabildiği bu mertebelerin hakkını vermesi veya verebilmeye çalışmasıdır. Yani fert, o mertebede nasıl bir irtibat içinde bulunması, nasıl bir duygu ve düşünce atmosferi içinde yaşaması, nasıl bir ameller kuşağında imrar-ı hayat etmesi gerekiyorsa, onu mut-

laka yapmalıdır. Aksi takdirde yüksek bir kulenin tepesinden düşüyor gibi derin bir çukura sukut edebilir.

Burada her şeyden önce Allah'ın yakınlığı, duaya süratle cevap verme biçaretiyle irtibatlandırılmış ve bu yakınlık kemmî, keyfî buudların dışına çekilerek o konudaki mülâhazaların menfezleri kapatılarak, inanarak yapılan dua ile, böyle bir duaya icabet mantûkundan hâsıl olan netice-i kurbet nazara verilmiştir.

Bundan başka, duanın esbap üstü tesirine dikkatler çekilerek, duanın bir yararı olmadığı kanaatini taşıyan bütün natüralist, materyalist hatta monistlerin ağzına birer ikaz şamarı vurarak, esbap ve tabiat kanunlarının Allah'ın mahlukları olduğu ve onların Zât-ı Ulûhiyet'in irade ve meşîetini bağlamadığını, bağlayamayacağını; tabiattaki ittihadın yanında O istediğinde her şeyi değiştirebileceğini, mucizeler, kerametler gibi harikulâde hâdiseleri yaratmanın yanında, sırf dua ve yakarışlara da cevap vererek esbap üstü pek çok şey yaratacağını ihtar etmektedir. Bunu ihtar ettiği gibi, bî kem ü keyf yakınlığını da hatırlatarak, dua ederken bilmeyen, duymayan birine bir şeyler anlatıyor gibi bağırıp çağırarak değil; en pes sesleri, en gizli kalbî mülâhaza ve hatıraları da en gür sesler, soluklar gibi duyan ⁴⁵ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ Sultani'na yalvarıp yakarma edebi içinde dua edilmesi gerektiği vurgulanıyor ki, bir de فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ “O hâlde (kullarım da) Benim davetime uysunlar ve Bana inansınlar ki doğru yolu bulabilecekler.” muktezasınca, O'nun emirlerine yürekten imtisal eder ve her işlerinde iman-ı kâmilî hedeflerler-

⁴⁵ “Biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kâf sûresi, 50/16)

se, rüşdlerini ortaya koymuş ve maksatlarına ermiş olurlar; olurlar zira kul, kendi tutku, zaaf ve garazlarından tecerrüt ederek O'na sığındığı ölçüde Cenâb-ı Hakk'a tefvîz-i umûr etmiş olur. O da, hususî teyidi, hususî muamelesiyle ekstra-dan lütufta bulunarak, binlerce sebebin, binlerce tabîî kanunun, binlerce izafî gücün milyonlarca senede ortaya koyamadıkları bir şeyin bin katını birden ihsan eder.

*“Hak tecellî eyleyince her işi âsân eder,
Halk eder esbâbını bir lahzada ihsan eder.”*

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ

“Fitne tamamen yok edilinceye ve din de yalnız Allah için oluncaya kadar savaşın.”

(Bakara sûresi, 2/193)

Bu âyetin yorumu adına söylenebilecek en güzel sözlerden biri İbn Ömer, Abdullah b. Zübeyr ile Haccac-ı Zalim arasında cereyan eden hâdiseler esnasında söylenmiştir. Şöyle ki, iki kişi İbn Ömer’e gelirler ve aralarında şöyle bir konuşma cereyan eder:

–İnsanlar zayı oluyor, herkes ölüyor. Sana gelince; evet Allah Resûlü’ne arkadaşlık etmiş olan sen, evinde oturuyor, bizimle beraber cihad etmiyorsun.

–Allah’ın kardeş kanı akıtmayı haram kılması, benim sizinle beraber olmama mânidir.

–Ama Allah “Fitne yok edilinceye kadar onlarla savaşın.” buyuruyor.

Ve işte İbn Ömer’in dünya çapındaki değerlendirmesi:

–Biz, fitne olmayıp, din Allah için oluncaya kadar hep o kavgayı verdik. Size gelince, din Allah’tan başkaları için olsun diye ve fitne çıkarmak için çarpışıyorsunuz...⁴⁶

⁴⁶ Buhârî, tefsir (2) 30.

Mekke dönemi ki, peygamberlik süresinin yarısından fazlasını teşkil eder. Allah Resûlü mücadelesini hep “Allah’ın yeni bir emri gelinceye kadar bağışlayıcı olun ve hoşgörü ile davranın.” çizgisinde ve *أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ* “İnsanları Rabbinin yolu (olan İslâm)’a hikmet ve güzel öğütlerle çağır ve onlarla tartışmalarını en güzel bir üslûp içinde sürdür.”⁴⁷ esprisine göre devam ettirmiştir. 13-14 sene karşı tarafın kin, nefret, gayız; tecavüz, tehcir ve baskılarına karşı Müslümanlar af, hoşgörü ve sevgiyle mukabelede bulunmaktan asla geri kalmamışlardır. Bağışlamanın, iyi niyetin, şefkatle kucaklamanın dahi yumuşatamadığı bu haşin fitratlara karşı, temel esprisi, dine tecavüz edilmemesi, insanların öldürülmemesi, nesillerin zebil olmaması esasına dayanan, caydırıcılık ve dinin anlatılmasına zemin hazırlama mülâhazasıyla kuvvet kullanma dönemine geçilmiştir.

Önceleri afv u safh, daha sonra tedafûî bir tavır, bilahare de hem evrenselliğin gereği, koskocaman bir âlemde, sadece kuvvete hak tanıyan, kuvvet kullanarak bâtili hak gösteren ve çapulculuğa alışmış bulunan densizlere haddini bildirmek, hem de insan tabiatında bulunan ve önü alnamayan kavga duygusunu, tutkusunu zapturapt altına almak, disipline etmek, muhtemel taşkınlıkları önlemek için, işareti geçmiş kitaplarda Hz. Sahibu’s-seyf maddî cihada mezun ve memur kılınmıştır. Evet, önce sadece izin, sonra da harp ve sulh meselelerini belirleyen bir sürü emir.. elbette ki öyle olacaktı; zira şiddete, hiddete, katle, teşride açık olan insan tabiatı eğer böyle disipline edilmeseydi, kavga başlayınca, işin hakemliğini duyguları kan, düşünceleri kan, kan gölü içindeki harp

⁴⁷ Nahl sûresi, 16/125.

kahramanları (!) yapacaktı ki, böyle hakemlerin verecekleri kararların nasıl olacağı bellidir. Onun içindir ki Kur'ân ve Sünnet, beşerî boşlukların sebebiyet vereceği noktaları tutmuş, nizam-intizam altına almış ve insan hislerinden kaynaklanacak bütün muhtemel suiistimallerin kapılarını kapamıştır; kapamış, önce tedafü' muharebe prensipleriyle, daha sonra da şartlar gerektirdiğinde taarruz emirleriyle meselenin farklı buudlarının da bulunduğunu ortaya koymuştur.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ

“İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah müjdeleyici
ve uyarıcı olarak peygamberleri gönderdi.”

(Bakara sûresi, 2/213)

Bazı yorumcular, “İnsanlar bir tek ümmet idi...” âyetinin tefsirinde, Âdemoğullarının hepsi kâfir idi, Allah bunlara; “Hz. Nuh’u ve peşi sıra da diğer peygamberleri gönderdi.” derler. Bu görüş kat’iyen doğru değildir. Yeryüzünde Hz. Âdem’den bu yana her zaman insanlar bir nebinin vesayetine bulunma, gelişme, yetişme imkânını bulmuş; ama ya değerlendirmiş ya da değerlendirememiş, olduğu gibi kalmıştır. Ne var ki baştan beri o, hiçbir zaman başıboş bırakılmamıştır. Gerçi bazıları peygamberlerin yeni mesajı yüzünden ihtilafa düşmüşlerdir ama, bi’set-i enbiyânın getirdiği kat kat fazladır. Bediüzzaman yaklaşımıyla 100 çekirdeğin 80 tanesi çürüse, 20 tanesi ağaç olsa, nasıl o çekirdek sahibi zarar etti denilmez; öyle de 100 insan içinde 20 tanesi inanıyor ve gaye-i hilkati istikametinde bir hayat yaşıyorsa, o yeter ve umum mevcut abesiyetten kurtulmuş sayılır.⁴⁸

Evet, ilk insanlar, ilk peygamberler sayesinde bir ümmet idi.. bir asıldan ve tek bir kökten gelmiş olmanın onların vicdanlarında bıraktığı tesirle bir bütün ve bir cemaatti. Onlar dinsiz, imansız, vahşi ve mütecaviz değillerdi. Sonradan bir kısım arizî sebeplerle

⁴⁸ Bkz.: Bediüzzaman, Mektubat, s. 55-56.

ihtilafa düştü ve birliklerini bozdular. İlk insan, ilk peygamber birleştirici bir unsur olarak uzun zaman devam etti. Sonra insanların tabiatlarına, bazı maslahatlar için aynı zamanda birer imtihan vesilesi olsun diye dercedilen bazı duygular hükümlerini icra etmeye başladı; aklın, mantığın yerini hisler, hevesler aldı.. hidayetin yerine gelip heva oturdu.. ve derken ittifak ve vahdet ihtilafa yenik düştü.. ve Allah (celle celâluhu) temelde, safvet ve istikamete programlanmış insan fıtratını bir kere daha özüne uyarmak ve onun kalbiyle hakikatler arasındaki engelleri bertaraf etmek için, yeni yeni peygamberler göndererek insanoğlunu hayrın neticesiyle ümitlendirip şerrin akıbetini göstermekle de temkin ve teyakkuza çağırdı. Ne var ki, bazıları heva ve heveslerine esaretten kurtulamadıkları, bazıları da kendilerini kibir, zulüm ve taşkınlık akıntılarına saldıklarından, her yeni dönemde ihtilaflarını az değiştirerek, ama mutlaka katmerleştirerek ayrı ayrı yollarda devam ettirdiler.

Aslında, bu insanların ilk ihtilafları, önceki gerçeklerin onların nazarında matlaşmasından, silinip gitmesinden ve yerlerini başka şeylerin işgal etmesindendi. İkinci ihtilafları ise, her şeyi yeniden netleştiren, kapalı noktaları aydınlatan delil ve hüccetlere rağmen ya kıskançlık ve taşkınlıktan farklı yorumlara girmelerinden veya onca ilâhî burhan ve hüccete rağmen indî içtihatlarla girmelerinden kaynaklanıyordu.

Oysaki Allah (celle celâluhu) içtihadı ihtiyaç hissettikleri boşlukları âyât-ı beyyînâtıyla doldurmuş, his ve heves kaynaklı yorumlara giden yolları kapamıştı. Siz isterseniz bunu fukahâ ağzıyla: “Mevrid-i nassda içtihadı mesağ yoktur.”⁴⁹ şeklinde de ifade edebilirsiniz. Evet onlar, ittifak vesilesi âyetleri kabul etmeyip, ihtilaf sebebi hevâî içtihatlarla saptıklarından ihtilaf ve sapıklık gayyalarına yuvarlandılar.

⁴⁹ Mecelle, Mukaddime (Kavaid-i Külliye), 17. Madde.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ

“Peygamberleri onlara: Onun hükiümdarlığının alâmeti, tabutun size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o tabutun içinde Rabbinizden size bir sekîne, Musa ve Harun hanedanının bıraktıklarından bir bakiye vardır. Eğer inanmış kimseler iseniz, sizin için bunda şüphesiz bir alâmet (bir ilâhî beyyine) vardır.”

(Bakara sûresi, 2/248)

Önce; sekînenin ne demek olduğunu iyi tespit etmemiz gerekli. Lügat mânâsı itibarıyla, ciddiyet, vakar, sebat, itminan mânâlarına gelen veya rahatlatan, huzur veren bir mucize, bir âyettir ki, onu gözler görüp gönüller hissedince, ruhlarda sükûnet hâsıl eden temessül kabiliyeti çok bir tecellî türüdür. Ki, bazen yakut ve zebercet kanatlı inleyen bir kedi, bazen hoş bir esinti, bazen de bişaret gamzeden bir nesne şeklinde resmedilmiştir.

Her ne olursa olsun bu, geçmişteki enbiyâ-i izâmdan geriye kalmış mübarek bir bakiyedir ki, gönüller onunla sükûnet bulur.. ruhlar güven ve itminana erer.. sekîne, tabutun içinde

olduğundan o aynen sekînenin kendisi kabul edilerek teberrük vesilesi sayılır. Hem öyle bir sayılır ki, onu harikulâde hâdiselerin kahramanları olan melekler taşır; taşır ve onu tazimle kıymetler üstü kıymete ulaşırlar.. ve aynı zamanda ona bu denli tazimleri, tabutun ne mübarek bir nesne olduğunun ilanı sayılır.

Kur'ân ve Sünnet'te zikredilen sekîne; Cenâb-ı Hakk'ın insanlara gönderdiği ukbâ buudlu ve metafizik âlemle alâkalı, indiği kimselerin kalblerine kût ve kuvvet, iradelerine fer veren melekûti bir nesne ve bir tecellîdir. Yerinde hak dostları tarafından istenmiş, yerinde talepsiz, ama "hâl"e lütfedilmiş öyle sırlı bir teveccühtür ki, onun atmosferine girenler oldukları yerden nâmütenâhîliği duyarlar. Bu arada bazıları sekîneye, meleklerin inmesi, bazıları ruhanî varlıkların gelmesi demişlerdir. Ne var ki, ister melekler, isterse melekler haricindeki ruhanî varlıklar olsun, sekîne indiği yere itminan da iner.. iner ve öyle bir atmosfer meydana getirir ki, artık orada bir doymuşluk ve itminan hâsıl olur. Hem öyle bir hâsıl olur ki, o çerçevede her tarafa ölüm yağsa, ihtimal sekîneye eren kılını bile kıpırdatmaz. İşte Hendek'in, وَرُزِلُوا "Sarsıntıya uğradılar."⁵⁰ ifadesiyle anlatılan, o günlerce muhasaranın demir pençesinde kıvrandıkları hâlde dimdik ayakta durmasını bilen babayiğitleri.! Ve işte Uhud'un her şeyi temelden sarsan depremleri karşısında ölüme meydan okuyan leventleri..! Kolay değil; Hz. Hamza başta olmak üzere pek çok yiğit şehit olmuş ve yetmişe yakın insan ukbâya göç etmişti. Bütün bunlardan sonra Allah, sekîne ile onların imdadına yetişince, hepsi yeniden aslanlar gibi kükremiş ve ertesi gün yaralı olanlar dahil herkes yeni bir seferberlik demiş ve yürüyemeyecek derecede mecruh olanları sırtlarında, omuzlarında taşıyarak düşmanı takibe koyul-

⁵⁰ Ahzâb sûresi, 33/11.

muşlardı. Ebû Süfyan, kendilerini bu halleriyle bile Mekke'nin içine kadar kovalamaya azimli bu insanları görünce "Uhud'da bir parça zafer kazandık. Onu da elden kaçırmayalım.." diyerek ordusuna bir an evvel hızla kaçma emrini vermişti.⁵¹

Onun için yukarıda belirttiğimiz gibi sekîne, bilinen bu özelliklerinden dolayı öteden beri dualarda istenen bir husus olmuştur. Nitekim Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hendek öncesi çukurları kazarken, sahabe-i kiramla beraber, hep bir ağızdan فَأَنْزَلْنَا سَكِينَةً عَلَيْنَا "Sekîne indir bizim üzerimize." demişti.⁵²

Yalnız; sekîne her kişi veya her kavme aynı şekilde tecellî etmeyebilir. Allah'ın lütfu, mevhibesi diye de nitelendirdiğimiz sekînenin inişinde, fertlerin veya cemiyetlerin durumu hep söz konusu olagelmıştır. Meselâ; Bedir'de sekîne, meleklerin harp meydanında, onların çelik çavak hareketleri ile temsil edilmiştir; Üseyd b. Hudayr'a, hâlisâne Kur'ân okurken gelen sekîne, buğumsu bir bulut şeklinde tecellî etmiştir.⁵³ Hicret esnasında, Sevr mağarasında Hz. Ebû Bekir'in Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına tüm çırpınmalarına rağmen, Allah'a tevekkül ve itimadını koruyan Efendimiz'de o, kalbte doymuşluk ve itminan şeklinde tecellî etmiştir. Yine hicrette kinle bilenen kılıçlara hedef olacağını bile bile Efendimiz'in yatağına yatan Hz. Ali'de itminan ve güven şeklinde belirmiştir.

İsrailoğulları'na gelince; onlar hakkında önce şu hakikati tespit ve teslim etmeliyiz ki, bu tarihî kavim, karakteristik özelliği, duygu, düşünce, inanç ve yaşayışındaki hususiyetle-

⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye*, 3/110; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/58.

⁵² Buhârî, *meğâzî* 29; Müslim, *cihad* 123-125.

⁵³ Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 16; Müslim, *müsafırın* 242.

ri itibarıyla sekîne onlara elle tutulur, gözle görülür bir nesne hâlinde lütfedilmişti. *“لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً”* Allah'ı açıktan görünceye kadar sana iman etmeyeceğiz.”⁵⁴ demişler ve bu düşüncelerini لَنْ nefiy edatı ile ifade ederek, çok çabuk inanma niyetinde olmadıklarını açığa vurmuşlardı. Burada istidradî bir hususu arz etmek yararlı olacak: Böyle her şeyi gözle görmeye bağlayan bir topluma zannediyorum Hz. Mesih peygamberlik yapamazdı. Zira o bir noktada ruhanîliği temsil ediyordu. Vâkıa, bunun da bir hikmeti vardı. Yani Hz. Mesih, temsil ettiği bu ruhanîliği ile Yahudilerin bazı katı ve sert pozitivist düşüncelerini tadil edecek ve bir ölçüde Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) zemin hazırlayacaktı.. ve ömrü boyunca da hep öyle yapmaya çalıştı.. çalıştı ve mesajlarını da onların seviyesine göre sundu. Hiçbir zaman onların yadırgayacakları ve kabullenemeyecekleri şeyleri söylemedi. Hatta *“Benim size diyecek daha çok şeylerim var ama onu Faraklit geldiğinde söyleyecek.”*⁵⁵ diyerek, sözü kendinden sonra gelecek Zat'a bıraktı. Demek ki Hz. Mesih, hiçbir zaman onların idrak, tasavvur ve muhakemelerini aşan şeyler söylemiyordu. Ne var ki buna bile katlanamayan, gözünü madde bürümüş bir kısım zayıflarla bazı Roma sergerdanları bu yüce peygamberi öldürmeye teşebbüs ettiler.

Evet, işte bu vasıfları haiz toplumlara sekîne, Efendimiz'e, Hz. Ali'ye, Üseyd b. Hudayr'a geldiği şekliyle tamamen mânâ ve ruh televvünlü olarak gelseydi, bunlar ondan hiçbir şey anlayamazdı. Onun için böylelerine gelen sekîne, maddî buudlu olup, onların kudsiyet affettikleri bir türden geldi. O da

⁵⁴ Bakara sûresi, 2/55.

⁵⁵ Bkz.: Yuhanna İncili, Bab:14, Âyet: 15, 16, 26, 27; Bab:16, Âyet: 7, 8.

içinde Hz. Yusuf, Hz. Musa ve Hz. Harun'dan (aleyhimüsse-lâm) kalma kudsî emanetlerin bulunduğu ve o güne kadar kaybolduğu bilinen bir tabutun içinde veya ittisalinde memsus, meşhud bir nesne olarak gelmişti.

Burada sekînenin tabut içinde gelmesi zâhirî ve bâtinî açıdan değerlendirilebilir. Zâhirî açıdan:

1. Allah'ın kudretini gösterir.
2. Bişareti veren peygambere güven ve itimadı artırır.

Bâtinî olarak: Yahudilerin böyle harikulâdeler ufkunda cereyan eden olaylardan alacağı güç ve kuvvettir. Fakat, bizde de olduğu gibi, bu husus herkesin almaçlarına göre değişkenlik arz eder. Almacı kuvvetli olup, ona teveccüh eden insanın alacağı hisse ile, bunlara karşı kapalı yaşayan, her şeyi tenkit mülâhazasıyla ele alan insanın alacağı hisse elbette ki değişik olacaktır.

Ayrıca tabut, belli bir dönem itibarıyla o kavmin duyguda, düşüncede, inançta ölü olduklarının remzi de olabilir. Veya sekînenin tabutta tecessümü bu cemaatin dirilişinin remzi olabilir. Bu sebeple Hz. Davud (aleyhisselâm) daha sonraları o tabutu, hep ordunun önünde taşımış ve nereye giderse beraberinde götürmüştür.

وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ
وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ

“Eğer Allah’ın insanlardan bir kısmının kötülüğünü diğerleriyle savması olmasaydı elbette yeryüzü fesada uğrar (ve altüst olurdu). Ne var ki Allah bütün âlemlere (hususiyile de insanlığa) karşı lütuf ve kerem sahibidir.”

(Bakara sûresi, 2/251)

Allah’ın (celle celâluhu) buradaki tevcihi, pek çok hususa dikkatlerimizi çekmenin yanında tıpkı hayvanlarda olduğu gibi, insanlık âleminde de ekolojik denge misillü belli bir mizan ve ölçü vaz’edildiğini ve her şeyin, herkesin zapturapt altına alındığını belirtiyor. İşte, netice itibarıyla böyle bir dengenin sağlanması için, insanlık hesabına, insanlığa ait bir yola bizleri hidayet ediyor ve bu hususla alâkalı olarak içlerimizde mücadele etme gerilimini yaratıyor. Zira bu neticenin tahakkuku sebepler çerçevesinde ancak insan eliyle ve beşer müdahalesiyle gerçekleşebilecektir. Aksi hâlde, âyette de belirtildiği gibi, yeryüzü yaşanmaz bir hâle gelebilir.

Evet, insanlar belli maksat ve maslahat için, tabiatlarına yerleştirilen bir kısım duygularını, dinin ehlileştirici disiplinlerine tâbi tutarak yararlı hâle getirmezlerse, her zaman müte-

caviz ve tahripkâr olabilirler. Böyle muhtemel mütejaviz ve tahripkârlara karşı, imanla, İslâmiyet'le insanî duygularını geliştirmiş, hakperest, nizam âşığı, huzur ve emniyet soluklayan müdafiler bulunmazsa, yeryüzünde sürekli, bir yandan "tegal-lüpler, esaretler, tahakkümler, mezelletler" yaşanır; diğer yandan da devletler arası muvazene, toplumlar arası emniyet ve güven mütegaliplere ve müfsitlere kalır ki, bu da insanlığın fesada ve kargaşaya yenik düşmesi demektir. Fitneye, fesada yenik düşmüş bir ortamda ise, ne insanca yaşamaktan, ne ilim ve sanattan, ne din ve imandan, ne de o millet ve topluma güven ve itimattan söz edilebilir. Böyle kargaşanın hükümferma olduğu bir zeminde olsa olsa herkes birbirinin kurdu olur ve kuvvetli kendini haklı görür.. gücü ölçüsünde hakk-ı temettu peşinde koşar.. hukuku keyfileştirir.. ve çarpık felsefesinin, bencil duygularının harmanı bir dünya kurmak ister.

İşte, bütün bu olumsuz şeylere fırsat vermemek ve tahdit edilmemiş iradeleri tadil etmek için Allah, insafsız ve imansız karşı inançlıyı, zalim düşünceye karşı hakperest ruhları, mütejavizlere karşı adil insanları, baskıcı mütegaliplere karşı da insanî sevgiyle dopdolu müdafileri yaratmıştır ki, tabiat-taki denge gibi, insanlar arasında da muvazene teessüs edebilsin.. ve dünya kuvvetin, hissin, ihtirasın hâkim olduğu bir batakhaneye dönmesin.

Hatta, akli, imanı, irfanı olan kimselerin, yeryüzü fesada teslim olmuşsa, onu kurtarmaları, olmamışsa da böyle bir ihtimal söz konusu ise, salahın devamı için, kargaşa yanlılarını ve bozguncuları zapturapt altına almaları bir vecibedir. Bunun için ilim-irfan yuvaları tesis eder, insanları rehabilite edebilecek merkezler açar, gerekirse lobiler oluşturur, birlikler kurar

ve çok alternatifli halâs ve ıslah yolları belirler, fitne ve fesadın bütün menfezlerini tıkar ve açılma istidadı gösteren fitne kapılarının açılmasına da fırsat vermezler. Bunları yapabilme, yapanlara Allah'ın fazlı, keremi, yapanlar için de onları değerler üstü değerlere ulaştıran birer fazilet nişanesidir.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

“Allah, kendinden başka ilâh bulunmayandır.

O, Hayy’dır, Kayyum’dur.”

(Bakara sûresi, 2/255)

Evet O yegâne Mâbud’dur ve O’ndan başka hak Mâbud da yoktur. Yoktur; zira ezelden ebede varlık O’nun zıya-i vücudunun gölgesi, kâinatın her köşesindeki hayat O’nun hayatının aks-i nuru, mevcudiyetini devam ettirmeye çalışan her varlığın varlığını sürdürmesi de O’nun kayyumiyetinin, fâni levhalara küçük bir cilvesidir. O’nun varlığı Kendinden, hayat ve kayyumiyeti de zâtındandır. O’ndan başka kim ve ne varsa, hepsi O’ndan; O’nun tecellî-i sıfât ve esmâsındandır.

O öyle bir Hayy u Kayyum’dur ki, O’nun varlık ve hayatının söz konusu olmadığı bir yerde, ne var olmaya, ne de hayat muammasına herhangi bir izah getirmek mümkün değildir; O’nun –O Kendi Kendine, her şey de O’nunla kâim-mânâsındaki kayyumiyetini nazara almadan, varlığın devam ve temadisini mâkul bir zemine oturtmak imkânsızdır. O zât biricik Zât-ı A’zam, bu iki isim de birer ism-i a’zamdır. Bütün eşya ve hâdiseler, O’ndan birer tecellî ve açılım; kâinat bu tecellînin bir kitap, bir meşher hâlinde tecessümü; insanoğlu

bu meşheri temâşâ eden bir seyyah ve bu kitabı okuyan mü-talâacı; nebiler bu konuda birer rehber; kitaplar, hususiyle de Kur'ân ise bu göz kamaştırıcı muhtevanın en canlı, en renkli, en belîğ bir yorumcusudur.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âyetü'l-kürsî'den “Allah'ın kitabındaki en büyük âyet.”⁵⁶ diye bahseder. Şimdi bu büyüklük;

1. Muhteva bakımından bir büyüklüktür; zira bu âyet-i kerime hâlis tevhidi anlatmakta ve Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarına tercüman olmaktadır. İcmal itibarıyla tıpkı İhlâs sûresi gibi... Nitekim Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke döneminde Allah (celle celâluhu) ile alâkalı suallere karşı, hep İhlâs sûresini okumuştur. Evet, Kur'ân-ı Kerim içindeki her sûre, her âyet aşkındır; ne var ki muhtevasının kıymeti nispetinde fazilet dereceleri her zaman değişik olabilir.

2. Bu kabîl âyetleri ve sûreleri okuyanlara verilecek fevkalâde sevaplarla alâkalıdır ki, bu da okuyanın idrak ufku, şuuru ve iç derinliği ile doğru orantılıdır. Evet bu konuda en belirleyici faktör engin bir imanla gönülde yöneliştir. Allah Resûlü, bu ufku, Ramazanla alâkalı bir beyanlarında şöyle dile getirirler:

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

“Kim Ramazan orucunu inanarak ve ihlâsîca (sevabını yalnız Allah'tan umarak) tutsa, geçmiş günahları bağışlanır.”⁵⁷ Buradan da anlaşıldığı gibi ihlâs bütün amellerin özü, esası ve ruhu hükmündedir.

⁵⁶ Bkz.: Tirmizî, sevâbu'l-Kur'ân 2.

⁵⁷ Buhârî, iman 28; leyletü'l-kadr 1; savm 6; Müslim, müsafirin 175.

KAYYUM: Kayyum ismi, Cenâb-ı Hakk'ın hem zâtına hem de ef'âline bakar. Zâtına bakan yönüyle, O'nun kıdem ve bekâsını ifade eder. Ef'âline bakan yönüyle ise, mevcudatın devamını. Zira mevcudatın devamı O'nun devamına bağlıdır. Mevcudatın devamında zikredilen kanun, nizam vs. bunların hepsi itibarî şeylerdir; böyle itibarî kanunlarla eşyanın ayakta durması ise mümkün değildir. Avamca bir yaklaşımla, bütün bunların bir uygulayıcısının, hayata tatbik edicisinin bulunması lâzım gelir ki, O da Allah'tır. Söz bu raya gelmişken, bu mevzua farklı bir şekilde yaklaşan İbn Arabî'nin görüşünü ifade etmekte yarar var. İbn Arabî diyor ki: "Hakâik-i eşya, esmâ-i ilâhiyenin tecellîlerinden ibarettir. Bu sebeple varlık aslında bir "yok"tur. Fakat bu tecellîler o kadar sık gelmektedir ki, biz onunla eşyanın var olduğunu görüyor ve varlığına hükmediyoruz. Şayet Cenâb-ı Hak, bu tecellîlerini bir an kesiverse, her şey mahvolur gider." Evet Süleyman Çelebi'nin de dediği gibi:

*"Ol dedi bir anda var oldu cihan,
Olma derse mahv olur ol dem heman..."*

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ
الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“Allah’ın âyetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin
canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları
öldürenler (yok mu), onları acı bir azapla müjdele.”

(Â-i İmrân sûresi, 3/21)

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

İslâm dönemine kadar, gerek hiçbir din kabul etmeyenler, gerek din adına bazı şeylere inanıp Allah’ı inkâr edenler, Yüce Yaratıcı’nın varlığına ve birliğine delâlet eden âyetleri, emareleri, işaretleri görmeyip inkâra sapanlar, saptıranlar “Allah’ın âyetlerine karşı küfredenler...” sözleriyle; kitap inzali ve peygamber irsaliyle şereflendirildikleri hâlde, vesile-i necatlarına karşı kıyam edenler “nebiliği öldürenler” unvan-ı kabîhiyle; hak ve adaleti ikame etmeye çalışanlara başkaldırıp onları bertaraf edenler de “adalet ve istikameti emredenleri öldürenler” sıfat-ı mezmûmesiyle yâd edilmektedir ki, bunların hepsi için müşterek bir akıbet söz konusudur; o da, hepsinin elim bir azaba dûçâr olmalarıdır.

Öyle ki bunlar, dünyayı tutup, durdurup yaşayamamış, onun için hiçbir hazırlıkları olmayan bir başka âleme gitmeyi de önleyememiş; Hz. Bediüzzaman’ın ifadesiyle ölümü öldü-

rememiş, kabir kapısını kapayamamış,⁵⁸ dolayısıyla ölmeden ölüm acısıyla kıvranıp durmuş, dünyayı bitirmiş; ahireti de kendi boşluklarına kurban edip böylece iki dünyanın hüsrânını birden yaşama tali'sizliğine maruz kalmışlardır.

Ayrıca burada, âyetin fezlekesine dikkat edecek olursak, hiç de alışık olmadığımız bir üslûpla karşılaşırız.. evet, acıklı bir azapla müjdeleme sözü, alışık olmadığımız bir sözdür. Aslında müjde iyi, güzel ve insanı sevince, neşeye boğacak şeylerde kullanılır; kötü, üzücü hususlarda kullanılmaz. Mese-lâ, bir kimseye “Gözünüz aydın, babanız ölmüş.” veya “Müjde, iflas etmişsin.” demezsiniz. Ama Kur’ân kâfirler hakkında bu ifadeyi kullanıyor. Öyleyse, burada ayrı bir hikmet aranmalıdır. O da –Allahu a’lem– şu olsa gerek: Burada kâfirlerle alay etme, Arapça ifadesiyle “tehekküm” söz konusudur. Yani imana karşı kapalı bu insanlar veya Kur’ân’a karşı kin, gayız, öfke ve nefretle dopdolmuş bu kişiler, bir de böylesi âyetlerle karşılaşınca, öfkeden kuduracak hâle gelirler.

Âyet, sibakı ile birlikte değerlendirilecek olursa, şöyle bir nükte de söylenebilir: Allah bu kimselere, iman etmenin yollarını açmış, peygamberler göndermiş, sonraki dönemlerde aralarında adaletle hükmedecek peygamber vârisleri yollamış, ama bunlar onca nimete karşı hep inkârla mukabelede bulunmuş ve nankörlük etmişlerdir. Yani, iman etmemiş, peygamberleri öldürmüş, adaletin temsilcilerini katletmişler. İşte böyleleri hakkında, “Azab-ı elimle müjdele.” demekle, bir taraftan su-i akîbetleri anlatılırken, öte yandan da kaçırılmış oldukları bir müjde vesilesi ihtar edilmektedir.

⁵⁸ Bkz.: Bediüzzaman, Sözlür, s. 38; Risale-i Nur Külliyyatı, 2/1378 (Mesnevi-i Nuriye).

قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِي الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ ط
قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

“Zekeriya: ‘Rabbim! dedi, bana ihtiyarlık gelip çattığına, üstelik karım da kısır olduğuna göre, benim nasıl oğlum olabilir..?’
Allah: ‘Böyle de olsa, Allah dilediğini yapar.’ buyurdu.”

(Â-i İmrân sûresi, 3/40)

Hız. Zekeriya (aleyhisselâm) قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً^{٥٩} “Rabbim, bana, tarafından hayırlı bir nesil bağışla...” diye dua etmişti; etmişti ama, duanın kabul edildiğine dair haberi alınca da, sevinç ve hayret karışımı bir ruh hâliyle “Nasıl olabilir ki!” deyivermişti. İlk bakışta bu iki hâdise arasında bir münâfat var gibi gözükse de, aslında böyle bir münâfat söz konusu değildir. Şöyle ki, Hız. Zekeriya, yönelip Rabbine dua ederken, tam bir konsantre ve teveccüh içinde, sebepler dairesini aklına dahi getirmeyecek ölçüde, dua makamının gereği, esbabı aşkınlığı sergilerken –ki, bunda peygamberlik davasına bir vâris bekleme gibi tamamen uhrevî bir buudun varlığı da bahis mevzuudur– öyle demiştir. Sonra, –tabir caizse– âlem-i yakazaya gelip sebepler çerçevesinde meseleye baktığında, sevinmiş, şaşırmış, “Ben yaşlı, karım da kısır iken” demiştir ki ikisi de ayn-ı hakikattir.

⁵⁹ Â-i İmrân sûresi, 3/38.

Burada önemli bir başka hususa daha işaret etmek yerinde olur. Klasik bazı tefsir kitaplarında Hz. Zekeriya'nın, "Benim nasıl oğlum olabilir ki!" sözünü, bir taaccüp ifadesi olarak ele alırlar. Bence –ki peygambere yakışan da odur– bu söz taaccüp değil, Cenâb-ı Hakk'ın kudretini takdir makamında söylenmiş bir hayret ifadesidir. Buna, İbn Arabî'nin vilâyette en yüksek makam hayret makamıdır, mülâhazasıyla⁶⁰ bakacak olursanız, pek de mansıb-ı nübüvvete münafi olmadığı görülür. Evet, yaşlı bir nebi, kısır bir kadından dahi, çocuk yaratmaya kâdir Allah'ın kudretini kabullenmiş olmanın verdiği mârifet buudlu hayretle, takdir hislerini dışarı vurmuş ve bu hislerini, hislerimize uygun elfâz ve kalıplarla ifade etmiştir.

Evet, bize göre, hayızdan nifastan kesilmiş; artık kısır de-necek bir kadının hamile kalması "âdetullah" kanunları içinde müteâref ve şâyi değildir. Böyle hilâf-ı âdet bir şeyin ortaya konması, kadirşinas bir nebi sinesinde, bir teyakkuz sinyali gibi duyulup takdir ve hayretle karşılanması, hatta böyle bir takdirin sevincin önüne çıkması gayet normaldir ve mansıb-ı nübüvvete muvafıktır.

Dahası, مَا يَفْعَلُ اللَّهُ كَذَلِكَ fezlekesiyle, Cenâb-ı Hakk'ın arkadan Hz. Meryem ve Mesih'le de bir hayli hilâf-ı âdet harikulâdelikler ortaya koyacağına işaret buyrulurken, kâinat-taki âdât-ı müstemirresinin yanında, bir de esbaba, vasıtalarla takılanlara karşı teyakkuz sinyali mahiyetinde, meşîet-i dâimesini ihtar eden âdât-ı muvakkatesi vardır.

⁶⁰ Bkz.: İbn Arabî, el-Fütühâtü'l-Mekkiyye, 1/408-411; 7/62-63.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا
يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ

“De ki: ‘Ey Ehl-i Kitap, sizinle bizim aramızda aynı olan bir kelimeye gelin: Allah’tan başkasına ibadet etmeyelim ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allah’ı bırakıp da, kimimiz kimimizi rabler de edinmesin.’ ”

(Âli İmrân sûresi, 3/64)

İslâmî tebliğde, bilhassa Ehl-i Kitap’a karşı yumuşak olmak Kur’ân’ın emridir. Değil sadece Ehl-i Kitap, Cenâb-ı Allah, Hz. Musa’yı firavuna gönderirken dahi, *فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيْنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى* “Ona yumuşak söz söyleyin; olur ki, öğüt alır, kendine gelir ve Allah’tan korkar.”⁶¹ diye mülâyemeti emreder. Galiz sözlerin, insanları kınamanın ve onlara karşı kaba davranmanın İslâmî tebliğde hiç mi hiç yeri yoktur.

Bahis mevzuu âyet bize böyle yumuşak söz söyleme ve sevdirci, çekici tebliğin mücesssem bir örneğini vermektedir. İslâm’ı bütün bir kale ve hudûdullah ile çevrilmiş geniş bir

⁶¹ Tâhâ sûresi, 20/44.

kasr-ı muallâ olarak düşünecek olursak, bu sarayın müteaddit giriş kapıları olduğu gibi, bu kapılara ulaştıran ve içeri girmeyi sağlayan mahlukatın nefesleri adedince yolların var olduğunu da unutmamak icap eder. İslâm, kendine has üslûbuyla insanları bu yollardan herhangi birinde ve yine yolun herhangi bir noktasında kucaklar ve usûlüne göre onu kapıların birinden içeriye çeker. İşte böyle bir husus ve tedriciliğin anlaşılammamış olması ya da tam idrak edilememesi, dün olduğu gibi bugün de bazılarını belli yanlışlıklara sürüklemektedir.

İşte bu âyet, Ehl-i Kitab'ı, sözü edilen yollardan veya noktalardan birinde yakalıyor; onlara güler bir yüz ve tatlı bir dille yaklaşır, “Gelin!” diyor. Bu “Gelin!” deyişte, “Sizi çağırdığım, davet ettiğim şeyler, sizin bilmediğiniz şeyler değil; tam tersine, bildiğiniz, ünsiyet ettiğiniz ve bizden çok önce karşılaşmış da şimdi unutmuş olabileceğiniz veya yanlış hatırladığınız şeyler türündendir.” diyor ki, bu da Kur'ân'ın, Ehl-i Kitap'la aramıza bir köprü kurarak onları gayet yumuşak bir şekilde, sıcak baktıkları bir noktadan yakalamasıdır. Bu husus, İslâm'ın tebliğinde ve muhataplara yaklaşımda çok önemlidir.. ve siz isterseniz buna, şimdilerin moda tabiriyle “diyalog” diyebilirsiniz. Evet, Kur'ân'ın Ehl-i Kitab'ı çağırdığı o me'luf nokta tek bir kelime ile hulâsa edilecek kadar kısadır; zira Kur'ân, onlardan sadece ve sadece bir tek şey istemektedir ki, o da, şu görülen köprüden geçilip, şu kapıya ulaşmasıdır; her şey bir yana sadece سَوَاءٌ kelimesinde bile bu inceliği, bu yumuşaklığı ve arada kurulmaya çalışılan köprüyü görmek mümkündür. Nedir bu köprünün hususiyetleri?

İşte Kur'ân, bu noktada müsbeti tariften ziyade, menfiyi nazara vererek konuya şöyle giriyor. Bir kere Ehl-i Kitap,

önceleri kendi çerçevesiyle Allah'ı tanıyordu. Ne var ki böyle bir tanımanın üzerinden asırlar geçmiş ve dolayısıyla onların o mârifetleri küllenmiş ve tazeliği de kalmamıştı. Öyleyse, yapılması gereken bir “tahliye – تَحْلِيَّةٌ ”, yani “arıtma” ameliyesi idi. Bu yapıldığında, gerçekler ayan beyan ortaya çıkacaktı. Esasen, “Lâ ilâhe illallah” cümlesinde de bu tahliyeyi görmek mümkündür. Yani İslâm, her işe bir tahliye ile başlar; zihni yanlış kabullerden, saplantılardan; nazarları da şaşılıktan kurtarma, “illallah”tan, yani müsbeti tariftten önce gelen bir ameliye-i fikriye, bir ameliye-i nazariye, belki de bir ameliyat-ı tecdüdiyyedir. Bu sebeptendir ki, âyette de, “şunları şunları yapalım” değil de, “şunu yapmayalım” ifadesi kullanılmıştır.

Evet, bir kısım Ehl-i Kitap, zamanla Allah'a şirk koşar hâle gelmiş; O'na vesenîler gibi oğullar, kızlar isnat etmeye başlamış, üç bir, bir üç gibi anlaşılmaz yanlışlara girmiş ve bazı hahamlarına, papazlarına, Allah'a ait olan tevbenin kabulü ve teşrî yetkisi gibi, ibadette Allah'a şirk koşma mânâsına gelen fonksiyonlar atfeder olmuşlardır. Âyette bazı “hahamların ve papazların rab edinilmesi” tabiri, daha çok gündelik hayatı alâkadar eden hususlarda ve teşrîî konularda merci kabul edilmeyeceğiyle alâkalıdır. Dolayısıyla da Kur'ân, kalblerin ve zihinlerin şirkten tahliyesine oradan başlamamakta ve önce Cenâb-ı Hakk'ın ulûhiyetine karşı şirk koşulmamasını, ibadetin O'na tahsisini nazara vermektedir. Namaz, oruç, hac, zekât Allah için olmalı; kurban O'nun için kesilmelidir. Burada Ehl-i Kitap, rahatlıkla “Biz zaten bunları Allah için yapıyoruz.” diyebilir. Öyleyse, bu merhaleden sonra, Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmama merhalesi gelmektedir. Yani, Allah'la beraber başka yaratıcı kabul etmeme; “sebepler, tabiat veya birtakım

başka güçler” dememe; yaratmayı, ölümü, yaşatmayı, rızıklandırılmayı, kâinatın idaresini tamamen O’na verme; O’nu doğmadan-doğurmadan, üremekten ve başkalarına muhtaç olma gibi noksanlıklardan berî görme.. evet imanın üzerindeki bu kara örtü kaldırılınca, geriye sadece günlük hayatın, içtimaî, iktisadî sahalarının da tevhide göre düzenlenmesi kalmaktadır ki, Allah’a iman ve ibadet yani her mânâda tevhid tamamlanabilsin. İşte, İslâm’ın tebliğinde nasıl bir tedricîlik varsa, zihinleri ve kalpleri, sonra da günlük hayatı tevhide raptetmede öyle bir tedricîlik söz konusudur. Zaten, Hz. Üstad’ın ifade ettiği ve üzerinde hassasiyetle durduğu üzere, İslâm, bir bakıma imanın tahsîl, tarsîn ve tahkîminden ibaret tir. Evet, neticede her şey, imana ve tevhide dayanmakta ve bir bakıma iman ve tevhid, merkezi, hakikati oluşturduğu gibi, muhtle alâkalı meseleleri de tayin etmektedir.

İslâm’da tebliğin ve tevhidin bu ölçüdeki enginliği, tedricîliği, yumuşaklığı ve toplumun değişik kesimleri arasında köprüler kurma stratejisinin bilinmemesi, hatta değişik ve yanlış anlaşılması bugüne kadar bir hayli insanı ondan kaçırmış ve özelliği cezb u celb olan bir yüce câzibe merkezini, yüzde yüz kendi ruhuna zıt görünümlere itmiştir. Bir yandan efkâr-ı âmme ve hissiyât-ı umumiye çarpıtılarak beşerî acûliyet her şeye hükmetmeye başlamış ve tedricîlik bir yana bırakılmış; hatta, çok önemlidir, bu âyet-i kerimede sıralanan işaret taşları gözardı edilerek, işe sondan başlanılmış; neticede de saf kitlelerin aşırı bulabileceği temayüllere girilmiş; diğer yandan da âyetlerin mazmunu, muhtevası, çizdiği rota iyi kavranamayarak, tarik-i Ahmediye dışında gidenlerin bile Cennet’e gireceği iddia edilmeye başlanmıştır. Hâlbuki,

âyetler dikkatlice tetkik edildiğinde anlaşılacaktır ki, –mevzu- muz olan bu âyette de görüldüğü üzere– Ehl-i Kitap'ın önüne köprüler konup, kapılar gösterilmekte, kapıdan girildikten sonra neler yapılacağı ise burada değil, başka âyetlerde tasrih edilmektedir. Siz bu âyete bakarak, Ehl-i Kitap, Allah'a ve Peygamberimiz'e iman ettikten sonra, Hz. Ahmed'in yolunda gitmese “şöyle olacak-böyle olacak” diyemezsiniz. Çünkü, bu nevi âyetler, onları Hz. Ahmed'in yoluna davet içindir. O yola girildikten veya O'nun kasrının kapısından içeri girildikten sonra, artık O'nun çizgisinin takip edileceği izahatın vârestedir. İslâm'ı ve Kur'ân'ı iyi anlamak için, Kur'ân'a ve Sünnet'e bir bütün olarak bakabilmek, parçaları bu bütünün içinde mütalâa edip, her birini yerli yerine oturtmak şarttır. Nasıl insan vücudunun teşekkülünde, anne karnındaki partiküller ve zerrelere –30. Söz'de ifade edildiği üzere⁶²– şaşır- madan yerlerine gidiyor, göze gitmesi gereken bir zerre ku- lağa gitmiyor; öyle de, İslâmî bir hayatın teşekkülünde de, böyle her parçanın yerli yerine oturtulması elzemdir. Bu da, Kur'ân'ı ve Sünnet'i bütünlüğü içinde ve her parçanın bü- tün fonksiyonlarını bilmeye bağlıdır. Yoksa ceninde anomali oluşumlar ve sakat doğumlar ya da anne karnındaki teşekkül safhalarının herhangi birinde boğulup gitmeler söz konusu olduğu gibi, bu mevzuda da çarpık yorumlar, hatalı içtihatlar, hatta tenakuzlar-tesakutlar kaçınılmaz olacaktır.

Hulâsa olarak diyebiliriz ki, burada, birbirinden farklı ruhların, ayrı ayrı vicdanların, değişik telakkilerle meydana gelmiş değişik kültür ve değişik medeniyetlerin, birbirinden farklı zamanlarda gelmiş farklı kitapların ve o kitapların yoğu-

⁶² Bediüzzaman, Sözlere, s. 749-751.

rup şekillendirdiği ümmetlerin, her gönlün “evet” diyebileceği bir çizgide –siz isterseniz buna “sulh çizgisi” diyebilirsiniz– birleştirilebileceği, birleştirilirken de her meselenin, rahmetin enginliği açısından ele alındığı ve her merhalede yaklaşımların evrensellik buudunun korunduğu apaçık ortaya konmuştur ki; her düşünce ve her vicdan ancak böyle bir hak hakemliği ile hallolabilir. Ruhlar, şahısların heva ve heveslerinin baskısından kurtularak Mâbud-u Mutlak’a hakikî kulluğa erer ve dünya sahte ilâhlara kulluktan kurtulur.

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَاهَدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ
وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

“İman edip Resûl’ün hak olduğuna şahadet getirdikten ve kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder ki? Allah zalimler topluluğunu doğru yola hidayet etmez.”

(Âli İmrân sûresi, 3/86)

İyi bütun güzellikleri ile gördüğü, kötü bütun şenatleri ile müşâhede ettikleri hâlde kötüye, çirkine ve küfre taraftar olan zalimlerin ve inkârcıların yanında yerlerini alan insanlar, haddini bilmez, inhiraf içinde zalim insanlardır. Bunlar cibilliyetleri bozulmuş, hidayet kabiliyetlerini köreltmiş öyle tali’sizlerdir ki, âdet-i sübhaniyesince artık Allah, bu türlü kimselere hidayet nasip etmez, onları asla ve kat’a doğru yola iletmez.. etmez çünkü bunlar İslâm’ın câzibe-i kudsiyesinden anilmerkez bir hareketle uzaklaşma sürecine girdikleri için, hep uzaklaşmanın gerektirdiği ruh hâleti içinde olacak ve hep ayrıldıkları merkezi suçlayacak, karalayacak ve dolayısıyla da kendi tabî renklerini aşkın şekilde karacaklardır. Böyle yapmakla, güya tanıdıkları ehl-i imanı, onları bilen içlerinden birileri gibi olumsuz şekilde deşifre ederek

ilhad ve küfür cephesinin moralini yükseltip onları sevindirecek; mü'minleri de inkisar ve kedere gark edeceklerdir.

Ayrıca, Allah nezdinde, diğer dinlere nispeten ışığı, vâridâtı ve vaad ettikleri güneşler mesabesinde olan İslâm'dan ayrılmakla, hep arayış içinde olacaklar; ama daha parlağını bulamadıklarından dolayı da ömürleri bir bulunmazın arayışında tükenip gidecek; yol ve erkân bilmeyen şaşkın kitlelere de fena bir örnek teşkil edeceklerdir.

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا ط

“Yoluma gücü yetenlerin o evi hacetmesi,
Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”

(Âli İmrân sûresi, 3/97)

Allah’a karşı yapılan her ibadet, O’nun bizlere ihsan buyurduğu nimetlere karşı bir şükür ve belki bir nispette fiilî mukabeledir. Öyle bir mukabele ki yalnız Allah’a karşı ve Allah için yapılır. İşte hac ibadeti de, hem bedeninin sıhhatine hem de lütfedilen mal nimetine karşı böyle bir şükürün ifadesidir. Onun için hac yapan kişi niyetlenirken, أَحِجُّ لِلّٰهِ “Allah için hac yapmaya” der. İşte Kur’ân bunu ifade sadedinde عَلَى النَّاسِ diyor. Burada لِلّٰهِ ’daki ل istihkak içindir. Öte yandan عَلَى النَّاسِ ’deki عَلَى farziyet ifade eder. النَّاسِ ’deki lââm-ı tarif ise ahd için olur. Böylece beraat-ı istihlal nev’inden daha başta مَنِ اسْتَطَاعَ kaydı ve onun müstetbeatına telmih yapılmıştır. Yani عَلَى النَّاسِ “Bazı insanlar.” Kim onlar? Yol ve azık imkânına sahip olanlar ve kadın ise yanında mahremi bulunanlardır.

Ayrıca عَلَى النَّاسِ ’de عَلَى harf-i cerrinin kullanılması bize şu nükteyi de hatırlatıyor. Hac, aslında namaz ve oruçtan çok daha çetin bir ibadettir. Onda sefer meşakkatinin yanında bir hayli de paranız gider; işinizden, memleketinizden, yakınları-

nızdan ayrı kalırsınız vs. İşte bütün bu zorluklara işaret sadedinde Kur'ân عَلَى harf-i cerrini kullanarak umumî mükellefiyetler içinde hac ibadetinin hususî ağırlığını işmam etmiş olur.

Bundan başka اِسْتَطَاعَ herhangi bir işin gönül rızasıyla ve tam bir inkıyat düşüncesi içinde en mükemmel şekilde yerine getirilmesidir ki, bu da bir irade, kudret ve imkâna vâbestedir. Bu açıdan اِسْتَطَاعَ kelimesi daha sonra mebâdisi ve cüz'î fertleri sayılan güç, kuvvet ve imkân yerinde kullanılmıştır. Bu kelimedeki genişlik, imamların içtihatlarında da farklı yorumlara bir kaynak teşkil etmiş ve bir genişlik vesilesi olmuştur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ
وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

“Ey iman edenler! Allah’tan O’na yaraştır şekilde, hakkıyla korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.”

(Âli İmrân sûresi, 3/102)

Allah’tan hakkıyla korkma, mârifetullah ile doğru orantılıdır. Bu itibarla da denilebilir ki, mârifetimize yardım etmeyen bütün bilgiler, zâhirî mârifetle kıl ü kâlden ibarettir. Yine bu mârifete yardım etmeyecek olan sohbetler, müzakereler, sorular, cevaplar bir ölçüde israf-ı zaman ve israf-ı beyan sayılır. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Allah şu üç şeye gazap eder.”⁶³ deyip, bunların içinde, çok sual sormayı da zikrederek bu hakikate işaret etmiştir. Yine bu abes suallere misal olarak “Şunu Allah yarattı, bunu Allah yarattı. Pekâlâ Allah’ı kim yarattı?”⁶⁴ sözlerini zikreder. Bu son hususla alâkalı şu mütalâaları serdetmekte yarar var: Zaman gelmiş bize esbap plânında öyle şeyler anlatmışlar ki, herkes üzerinde sanki –hâşâ– Allah âciz, her şeyi sebepler yapıyor ve yaratıyor gibi

⁶³ Buhârî, zekât 53; Müslim, akdiye 10, 13, 14; Muvatta, kelâm 20; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/327, 360.

⁶⁴ Ebû Dâvûd, sünnet 18; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/282, 317, 331, 539; 3/102; 5/214; 6/257. Ayrıca bkz.: Buhârî, bedü'l-halk 11; Müslim, iman 214.

bir his uyarmışlardır. Kanser denince, “tedavi olmaz” demişler. AIDS adı geçince, “çaresi yok” diye mırıldanmışlar. Derken mü’mince bütün düşünce, tevekkül ve teslimiyeti yıkmışlardır. Bugün, hemen herkeste, cüz’î-küllî vardır bu. Bence, tedellî yoluyla müessirden esere giderek, kendimizi itminana kavuşturmalıyız. Müsebbübü’l-Esbâb’ın Allah olduğunu, dolayısıyla da bütün sebeplere o hâsiyeti veren Cenâb-ı Hakk’ın, sebepler dairesi dışında da halk ve icadda bulunabileceğini sık sık hatırlayarak mü’mince düşüncelerimizi yenilemeliyiz.

Allah’a karşı, O’na yaraşır şekilde takva mülâhazası içinde bulunmak; değişik bir ifadeyle, O’nun mehâfet ve me-hâbetiyle oturup kalkmak, böyle bir duyguda sadık olmanın gereği sayılan her sebep ve her vesileye fevkalâde dikkat ederek hayatla hedef arasında boşluklara meydan vermemek; her hâdis, her söz, her düşünceden bir girizgâh olarak düşüncüyü O’na çekmek, sözü O’na kaydırmak; saymakla bitmeyen nimetleriyle, o nimetlerin keyfiyet ve gelişleri üzerinde durup şükürde şuur temadisini yakalamak hakikî takva yoluna girmek demektir. Aynı zamanda Müslümanca ölmenin de yoluna girmek demek olan böyle bir takva, enbiyâya ve has mânâda dava-yı nübüvvetin vârislerine has bir hâlet-i marziyyedir. Böyle bir hâleti ihraz için ashab-ı kiram efendilerimiz elleri ayakları nasır bağlayacak ve bîtap düşecek şekilde ibadete koyulup bu hedefte günlerce koşmuş ve hayat-ı tabiînin hâsıl ettiği boşluklarını niyetlerin safvet ve enginliğine emanet ederek seyr-i ruhanîlerini “Gücünüz yettiği ölçüde Allah’tan ittika edin!”⁶⁵ ufkunda devam ettirmişlerdi.

⁶⁵ Teğabun sûresi, 64/16.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ

“Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendilerine zulmediyorlar.”

(Âl-i İmrân sûresi, 3/117)

Bu mesele Kur’ân-ı Kerim’de çoğu yerde وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَكَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ⁶⁶ şekliyle anlatılır. Görüldüğü gibi ikisi arasındaki fark, sadece keynûnet ifade eden كَانُوا fiilinin bulunup bulunmamasında. Evet, Âl-i İmrân sûresi 117. âyeti ki yukarıdaki âyettir; onda keynûnet ifade eden كَانُوا yoktur. Bu bize –Allahu a’lem– şu hususları hatırlatır:

1. Bunların nefislerine karşı zulümleri, gizli-kapalı olmayacak; olmayacak ve o kadar açıktan cereyan edecek ki, bu kişilerin zalimlikleri ve hâssaten nefislerine olan zulümlerini tasrihe gerek kalmayacak; herkes görecek ve anlayacak...

2. Keynûnet; “Daha önceden yoktu da şimdi var.” mânâsını ihtiva eder. Kâfirlere gelince, onlar kadimden bu yana nefislerine zulmetmekte ve bunu da herkes müşâhede etmektedir. İşte onun için bu âyet-i kerimde sonradan oldu mânâsını ifade eden كَانُوا yoktur.

⁶⁶ Nahl sûresi, 16/33. Az lafız farkıyla bkz.: Tevbe sûresi, 9/70; Nahl sûresi, 16/118; Ankebût sûresi, 29/40; Rum sûresi, 30/9; Zuhuf sûresi, 43/76.

3. İkinci maddedeki hususu tazvih için denebilir ki; şöyle-böyle kendilerine kitap verilenler, kendilerine gelen kitaba, o kitabın vaad ettiği hidayete bir süre mazhar olup onun aydınlığında yaşadıktan sonra zeyğ, dalâl ve küfrana düştüklerinden, “Onların zulümleri yoktu, sonradan oldu.” durumunu ifade için keynûnet mânâsına gelen كَانُوا ile tazvih edildi. Kadimden beri haksızlık içinde bocalayıp duranların hâli ise “Hep böyleydi.” mülâhazasına işaret için herhangi bir takyide ve tazvihe gerek görülmedi.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِّنكُمْ
وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ
يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ
فِي أَنفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ
مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ
الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ
مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

“Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki
(bu güvenin yol açtığı) uyuklama hâli bir kısmınızı kaplıyordu.

Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da Allah’a karşı
haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyordu.

‘Bu işten bize ne?!’ diyorlardı. De ki: ‘İş (zafer, yardım, her
şeyin karar ve buyruğu) tamamen Allah’a aittir.’ Onlar, sana
açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. ‘Bu işten bize bir şey
olsaydı, burada öldürülmezdik.’ diyorlar. Şöyle de: ‘Evlerinizde
kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar,
öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi.
Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalblerinizdekileri temizlemek
için (böyle yaptı). Allah, içinizde ne varsa hepsini bilir.’”

Risale-i Nur talebeleri saldırılara maruz kaldığında Üstad Bediüzzaman Hazretleri, talebelerine, dostlarına hep bu mealini verdiğimiz âyet-i kerimeyi nazara verir. Şimdi, Bediüzzaman'ın bu dersini almış birisi nazarıyla, âyetin mealini bir kere daha okuyalım ve almamız gerekli dersi alalım.

Şiddetli bir korku, telaş ve endişe anında insanların uyuklaması; uyuklayıp kalb ve ruhundaki endişe ve dağınıklığı aşması, sükûnet bulup tam itminana ulaşması, Allah'tan o insanlara bir lütuf, onlardan da Allah'a karşı bir güven, bir itimat hatta bir tevekkül, bir teslim ve bir tefviz tavrıdır. Hem Bedir'de, hem Uhud'da böyle bir itminan, böyle bir teminat-ı ilâhiye ve böyle bir sekîne-i rahmâniyenin vâki olması, onun, dine o ölçüde sahip çıktığı, gönüllerin o heyecanla hakikî mihraplarına yöneldiği ve sadakatin ilâhî teveccühle buluştuğu her durumda herkes için söz konusu olduğunu gösterir.

Evet, din hayatın ruhu, i'lâ-yı kelimetullah vazifelerin en yücesi; o yolda tükenip gitme ebedî varoluş hamlesi ve Allah hoşnutluğu da gayeler gayesi hâline getirilebildiği ölçüde, ne zaman, hangi şartlar altında olursa olsun, ilâhî inayet, himaye, riayet ve vekalet ayniyete yakın bir misliyet içinde cereyan edip duracaktır; cereyan edip duracak ve bu seviyedeki iman, teslim ve tevekkül erleri nâr-ı Nemrutları göğüslerken bile fevkalâde rahat-ı kalb içinde bulunacak; hatta imanlarıyla o ateşi berd ü selâma çevirip, Yunus diliyle varıp ol gölgede yatabileceklerdir. Onların böyle sekîne ve itminan içinde cereyan eden hayatlarına mukabil diğer bir zümre vardır ki bunlar aynı zeminde olmalarına rağmen, aynı atmosferi paylaşamadıklarından ötürü nefislerinin derdine düşecek; duygularında ve düşüncelerindeki tereddütler, hayatlarına utan-

dıran zikzaklar hâlinde aksedecek; ne itminan, ne uyku, ne de rahat yüzü görmeyecek ve cahiliye kafasıyla terk edildikleri, ortada kaldıkları mülâhazalarıyla gelgitler yaşayacak ve inansalar bile, Allah hakkında dahi suizanda bulunacaklardır ki, *وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ*, “Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir grup da Allah’a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar.” ferman-ı sübhanisi, bu bulanık duyguların yeis, inkisar ve kararsızlıklarını sergilemektedir.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ
وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün
birbiri ardınca gelip gidişinde akl-ı selîm sahipleri için
gerçekten açık ibretler (ve deliller) vardır.”

(Âl-i İmrân sûresi, 3/190)

Bizim en büyük eksikliğimiz de işte böyle bir kapsamlı tefekkür!. Evet, imanımızı yenileyecek, bizi daima canlı tutacak olan bir tefekkür.. nasıl alışmamış vücuda bir damla soğuk su verdiğinizde şok tesir yapar; öyle de bizler daima, imanımızda şok tesiri yapacak şeyler bulmalı, onları mirsad-ı tefekkür yaparak, hakikî müessir, eşyanın hakikî sahibi ve mâliki olan Allah'ın esmâ ve sıfatlarının cilvelerini müşâhede etmeliyiz. Böyle bir amelîyenin vicdanlarımızda doğuracağı nur ile ve hep O'nun rızası dairesinde, dünya hayatındaki sayılı günle-
rimizi geçirme gayreti içinde olacağız.

Ne var ki, yerleri ve gökleri ve ikisi arasındaki her şeyi sarıp kuşatan ruhu-mânâyı, sesi-soluğu, rengi-deseni, şiveyi-neşveyi duyup anlamak, anlayıp değerlendirmek de herkese müyesser değil; bu engin, rengin ve zengin armoniyi kavrayıp yorumlamak için, yanlışlıklara şartlanmamış, hissîlik ve nefsanîlikler-

le balans ayarı bozulmamış entelektüel akla (ulü'l-elbâb) ihtiyaç var.. gökleri ve arzı, mekân mefhumunun hatırlattığı bütün özellikleriyle; onlarda yaratılan şeyleri irade, ihtiyar ve hususî tevcih isteyen bütün yönleriyle, tenasüb-ü illiyet prensibinden hareketle, bütün bunlara tam ve kâmil illet olabilecek bir Kudret-i Kâmile'yi kavrayabilme mantık, muhakeme, tahlil ve terkibine yetebilecek "ulü'l-elbâb"a ihtiyaç... Fitrî olarak her insan ruhu ve akli bunu kavramaya müsait olarak yaratılmıştır, ama kibir, haddini bilmezlik, bakış zaviyesi yanlışlığı gibi hususlar hedefi net görmeye mâni şeylerdir. İnsan allâme de olsa, bunlardan kurtulamayınca yanlış kararlardan da kurtulamaz.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا
حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ
يُمُوتُونَ وَهُمْ كَفَارًا أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

“Yoksa kötülükleri yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca, ‘Ben şimdi tevbe ettim.’ diyenler ile kâfir olarak ölenler için (kabul edilecek) tevbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışızdır.”

(Nisâ sûresi, 4/18)

NİSÂ SÛRESİ

İmanın kabul edilmediği, insan hayatının o en son anı- na hâlet-i yeis denir. Ne var ki bunun başlangıç anını çok iyi tespit etmek gerekir. Bu an, insanın dünya hayatına geri dönmesi ve zamanın en dar bir dilimi de olsa, onun şuurluca yaşanmasının mümkün olmadığı; bir ilave tevcihe göre de, bunun hem ölmek üzere olan şahıs, hem de etraftakiler tarafından bilindiği andır.

Evet, insan, bir ân-ı seyyale bile olsa, yani akli başındayken, en dar bir zaman dilimi içinde bile inanabildiği takdirde, onun imanı geçerlidir. Nitekim Ebû Talib’e, Efendimiz’in iman teklif ettiği an işte bu andır. Çünkü Ebû Talib, bu tekliften sonra, belli dış zorlamalarla **عَلَىٰ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ** “Abdulmuttalip’in dini üzerine.”⁶⁷ demiştir. Yine aynı çerçevede benzer-

⁶⁷ Buhârî, cenâiz 80; menâkıbü'l-ensar 40; tefsir (28) 1; Müslim, iman 39; Nesâî, cenâiz 102; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 5/433.

lik arz eden hasta bir Yahudi çocuğunun durumu da üzerinde durulmaya değer. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) son anlarını yaşayan böyle bir çocuğu ziyarete gider, ona “Lâ ilâhe illallah” demesini telkin eder. Çocuk da babasının gözlerinin içine bakar ve babasından işareti alır almaz da gürül gürül kelime-i şهادeti söyleyerek iman eder.⁶⁸ Demek ki şuurun bütün bütün bulanıp muhtell olmadığı sürece, gök kapıları o imana açık bulunuyor.

Evet, hâlet-i yeis yani imanın artık kabul edilmeyeceği an, bir ân-ı seyyale dahi olsa, dünya hayatından şuurluca bir zamanın geçmeyeceği devrede başlar. Fakat tersi olursa, o ân-ı seyyaledeki niyet, düşünce ve kanaat bir tohum gibi mütalâa edilir ve daha sonraki berzah ve haşir hayatında da o tohum neşv ü nema bularak, insanın karşısına bir mükâfatlar demeti hâlinde çıkabilir.

Öyleyse, hâlet-i nez'iden önce, henüz hayattan ümit kesmeden ve ondan bütün bütün kopmadan küfürden dönmek ve imana yönelmek her zaman makbuldür. Durum aksine ise, hüküm de farklı olacaktır. Yani bir mânâda gözler dünyaya kapanıp ukbâya aralanınca artık fırsat fevt edilmiş sayılır. Zira imandan sonra, bir kelime-i tayyibe ile dahi olsa amel etme imkânı kalmamıştır. İmandan sonra fisk u fücurla sürekli ufuklarını karartanlara *قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا* ⁶⁹ fehvâsınca hususî bir muamele ve bir himayenin olabileceği rahmet-i ilâhiyeden ümit edilir.

⁶⁸ Buhârî, merdâ 11; Ebû Dâvûd, cenâiz 2.

⁶⁹ “De ki: ‘Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz.’” (Zümer sûresi, 39/53)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ
بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ
وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا

“Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hâli müstesna, mallarınızı, bâtil (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp-vererek) yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı Rahîm’dir.”

(Nisâ sûresi, 4/29)

Kur’ân, “Mallarınızı aranızda bâtil yollarla yemeyin.” derken şümüllü bir tabir kullanmakta. Bununla hem umumî malların hem de akraba ve yakınımız olan kişilere ait emtia-nın rızaya dayanmadan kullanılmasının haram olduğuna dikkati çeker ki; buna çalıp-çırpma girdiği ve gireceği gibi, gasp, tefecilik, kumar, israf ve sefahat uğruna harcamalar ve daha değişik spekülasyonlarla mal ve imkân elde etmeler de girer. Herkesin birbirinden hoşnut olduğu bir yolla mal mübadele-sinde elde edilen kazanç, gönül rızasıyla yapılan ticaret –ki burada en önemli kazanç yolu olması itibarıyla bilhassa o zikrediliyor– kazanmaya, yaşamaya yeter; haram ve şüpheli yollara girmeye, ne zaruret ne de ihtiyaç vardır.

Bu âyet-i kerimede ifade edilen “Kendinizi öldürmeyin.” kaydını üç şekilde anlamak mümkündür:

1. Faiz, kumar, rüşvet vs. haramın hangi çeşidi olursa olsun, bunları irtikâp etmekle insan kendisini mânen öldürmüş sayılır.

2. İnsanlar arasında bâtil, haram ve haksız yollarla mal kazanma ve yeme mânâlarına gelen her türlü davranış veya kapitalizm, aşırı liberalizm hatta pragmatizm ve makyavelizme girerseniz, komünizm gibi tepki sistemlerinin doğmasına sebebiyet verir ve katillere, teşridlere yol açarsınız.. evet, daha başta böyle sistemlerin içine girerseniz, neticede birbirinizle boğuşur, ölür ve öldürürsünüz. Öyle ise İslâm'ı bırakıp da değişik yanlışlıkların arkasında birbirinizi öldürmeyin! Evet, bugün bu sistemlerin uygulandığı dünyanın hâli, âyet-i kerimenin en büyük tasdik edicisi olarak gözlerimizin önündedir.

3. İnsanın intihar ederek kendi kendini öldürmesi ki, âyetin siyakı zâhiren buna pek muvafık düşmemektedir. Ancak böyle bir yaklaşımın bile kendine göre bir kısım muvafık yanlarının var olduğu söylenebilir. Şöyle ki, toplumun değişik kesimleri arasında dengeyi bozmanın bir iç bunalıma ve vuruşmaya müncer olması; bazı cahillerin zühd telakkisine göre, meşru yolları işletip mal kazanma yerine, fakr u zaruret içinde kalıp topyekün bir milletin ölümüne sebebiyet verilmesi; meşru olmayan yollarla başkalarının malına el uzatmak suretiyle öldürülmeye istihkak kesbetmesi veya başkalarını böyle bir şeye tahrik etmesi, muvafakat noktalarından bazılarıdır.

Allah (celle celâluhu) bu emriyle size, yolun en selâmetlisini göstermek suretiyle engin rahmetinin bir tecellisini daha ortaya koyuyor ki, O Rahîm'den beklenen de budur.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نَكْفِرْ عَنْكُمْ
سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا

“Eğer nehyolunduğunuz büyük günahlardan kaçırırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere koyarız.”

(Nisâ sûresi, 4/31)

Genellikle rivayet tefsirlerinde bu âyet-i kerime anlatılırken şu hadis-i şerife yer verilir:

اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَاهُنَّ؟ قَالَ: الشِّرْكَ بِاللَّهِ
وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ
وَالنَّوْءِي يَوْمَ الرَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْعَافِلَاتِ

“Şu helâk edici yedi şeyden kaçının. ‘Nedir onlar ya Resûlallah?’ denir de, O da: ‘Allah’a şirk koşmak, haksız yere birisini öldürmek, sihir yapmak, faiz yemek, yetim malı yemek, mücadele gününde arkasını dön(üp kaç)mak, tertemiz mü’min kadınlara iftira atmak.’ buyurur.”⁷⁰

Bu hadis-i şerifteki وَالنَّوْءِي يَوْمَ الرَّحْفِ tabiri üzerinde durmak istiyorum. Bu fıkranın tercümesi, “mücadele gününde arka-

⁷⁰ Buhârî, vesâyâ 23; hudud 44; Müslim, iman 145; Ebû Dâvûd, vesâyâ 10; Nesâî, vesâyâ 12.

sını dönme” demektir. Zaten “zahf” kelimesinin kullanılması da bunu gösterir. Buna göre, küfür dünyası ile sıcak savaş alanında olmasa bile, mücadelenin soğuk savaş plânında yani kültür, eğitim, siyaset, sanat vs. gibi alanlarda devam ettiği günümüzde, bir mü'min şahsî kemalât düşüncesi ile dahi olsa bir kenara çekilse, bu hadisin ifade ettiği mânâyâ göre günah-ı kebâir işlemiş olur. Hele belli bir hizmet düşüncesine uyanan insanlar, mücadele hangi türden olursa olsun, yarıda bırakıp çeker giderlerse, böyle bir davranışın büyük günah olduğunda şüphe yoktur. Ayrıca böyle bir davranış, Müslüman cephenin kuvve-i mâneviyesini zedeleyip, düşmanları da sevince boğar ki, bu yönüyle de o, başka bir ordubozanlık sayılır.

Sadece bir tanesi üzerinde durduğumuz bu helâk vesilesi günahlar terk edilebildiği takdirde, Allah (celle celâluhu) irade ve kasta iktiran etmeyen veya sayılan günahlar ölçüsünde büyük olmayan hatalara keffaret vaad ediyor ki, bu dünya hayatı itibarıyla bir ilâhî arındırma, berzah ve ukbâ itibarıyla da ferah-feza bir iklimde hayata mazhariyet demektir.

Evet, günahlara baş kaldırmasını bilen kahramanlar, muzaffer kumandanlar gibi onlar için “müdhal-i kerîm” olan kabirlerine girerler; aynı rahatlık içinde berzah yamaçlarında dolaşırlar ve aynı güven ve sevinç içinde Cennetlere yürür ve Cemalullah'ı görürler.. yürür ve görürler; zira hasenât adına mücadele ne ise, seyyiâta düşmeme yolunda verilen mücade de odur. Amelin bu menfi-müspet yanları birer derinlik ise, her iki cephede gösterilen sebat da ayrı bir enginlik teşkil eder ve insanı o mukadder akıbetine füze hızıyla ulaştırır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُضَلِّيهِمْ نَارًا
كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا
لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

“Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri, gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı dıymaz hâle geldikçe, onların derilerini başka derilerle değiştireceğiz ki, hep acıyı dıysunlar! Allah yegâne galip ve hakîmdir.”

(Nisâ sûresi, 4/56)

Müfessirlerin pek çoğu, bu âyetin tefsirinde, Cehennem'deki azabın çokluğuna, büyüklüğüne işaret eden, İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadisi zikrederler: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki: “Cehennem ehli, Cehennem'de öyle büyüyecek ki, kulak memesi ile omuzu arası yedi yüz yıllık yürüyüşle geçilebilecek uzunlukta olacak, cildinin kalınlığı yetmiş zirâ ve bir azı dişi ise Uhud dağı büyüklüğünde olacak.”⁷¹

Evet, aslında bu hadiste anlatılmak istenen ana tema, Cehennem azabı ve ona maruz kalacakların durumudur.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/26; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 10/391-393.

Bence, bu hadisi şöyle anlamak da mümkündür: İnsan ruh dünyası itibarıyla inkişaf eder. Meselâ, birisi namazdan sizin aldığınız lezzetten on kat daha fazla lezzet alır. Demek ki onun zevk alma kabiliyeti daha fazla inkişaf etmiş. Elem duyma da böyledir. Eğer insanın bu yönü inkişaf ettiyse, en basit şeyler onu üzer, uykularını kaçıırır, dişi ağrıya bayılabilir. Nitekim Nebiler Serveri, “Ben sizin birkaçınız kadar acı duyuyorum.”⁷² buyururlar. Öyleyse, ahirette cismin büyümesi, elemin, acının, ızdırabın daha fazla duyulmasına sebep olabileceği gibi, Cehennem’de duyulacak elemin, acının, ızdırabın büyüklüğü, çeşitli hikmetlere binaen böyle ifade edilmiş de olabilir.

Aslında ne vücudun, günah ve mâsiyet cüz-i fertleriyle büyüyüp dağlar cesametine ulaşması, ne de işlenen küfür ve isyanın, ruhun enginliği ölçüsünde bir vüs’ate ulaşip ona göre insanın cezaya çarptırılması, akıldan uzak şeyler değildir. İlm-i ilâhînin vüs’ati, kudret ve iradenin baş döndüren ihatası, her zaman her ikisini de gerçekleştirebilir. Biz, O’nun rahmetinin enginliğine sığınarak dileriz ki, hepimize rahmetinin genişliğine göre muamele etsin..!

⁷² Buhârî, merdâ 3, 13, 16; Müslim, birr 45.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ
أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ
ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

“Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka, yahut bir iyilik, yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen (insanların fısıldaşması) müstesna. Kim Allah’ın rızasını elde etmek için onu yaparsa, Biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz.”

(Nisâ sûresi, 4/114)

Bu âyet-i kerimede, bugünkü dinî hizmetlerle alâkalı önemli mesajlar var. Şöyle ki, içinde bulunduğumuz dönem gibi –bil-hassa yakın geçmişimizle daha çok alâkalı– İslâm’ı anlatmanın ve onun, insanlığı düze çıkartacak mesajlarını sunmanın olumsuz bir kısım sebepler nedeniyle çok zor olduğu dönemlerde, elbette bu vazife gizli gizli, fısıldaşma ile yapılacaktı –ki, buna telattuf veya “sırren tenevveret” de diyebilirsiniz– ve bunun karşılığında da, âyetin fezlekesinde belirtildiği gibi, ecr-i azim alınacaktı. Görüldüğü gibi, Allah, sevabı mutlak bırakarak, bizlerin aşk ve şevkini kamçılıyor. Tıpkı “*Oruç Benim içindir, onun sevabını Ben veririm.*”⁷³ kudsî hadisinde de belirtildiği gibi.

⁷³ Buhârî, savm 2, 9; libâs 78; tevhid 35, 50; Müslim, sıyâm 161, 163-165; Tirmizî, sıyâm 54; Nesâî, sıyâm 41, 42; İbn Mâce, edeb 58; sıyâm 1.

Kötü duygu, kötü tutku ve karanlık düşüncelerin, ehl-i iman aleyhindeki gizli gizli hile, komplo ve entrikaları, şer doğumlu, şer menşeli ve bütün bütün öyle hayra kapalı şeylerdir ki, bu işin arkasındaki eşrar bile ondan hayır görmezler. Sadakat duygusunun emaresi sadaka plânları, iyiliği ve güzelliği yaygınlaştırma stratejileri ve insanların aralarını bulma, onları uzlaştırma gayretleri farklıdır.. kim Allah'ın rızasını hedefleyerek bunları yaparsa, hem böyle güzel işler yapmadan ötürü, hem de şartlar elvermediğinden dolayı gizliliğe dikkat edildiği için normal sevapla değil, onlar ecr-i azimle mükâfatlandırılacaklardır.

Evet, Allah rızası için bu üç hususu gerçekleştirme istikametinde değişik organizasyonlar teşkil edilebilir; böyle bir organizasyon çerçevesinde meselenin muhterem olma mahremiyeti korunabilir. Ve istişareler mümkün olduğu ölçüde belli bir çerçevede gerçekleştirilir; gerçekleştirilir ve icabında bilgisi, görgüsü kıt ağıyâra da kapalı kalınabilir. Zira bu üç mesele, üçü de önemli içtimaî buudu olan meselelerdir. Toplumun hukukunu alâkadar eden bu kabîl hususlarda, sırrın gücüne sığınma peygamberane bir tavır ve akıllıca bir davranıştır.

Aksine, böyle umumî bir hayra esas teşkil etmeyen bir araya gelişler, gelip şununla-bununla alâkalı fiskos edişler ve hele gizli cemiyetler.. mü'minler bunlardan sakınmalı ve onların teşekküllerine de meydan vermemelidirler.

لَعْنَةُ اللَّهِ وَقَالَ لَا تَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيًّا مَفْرُوضًا ۖ وَلَا ضَلَّتْهُمْ
وَلَا مُنِّيْنَهُمْ وَلَا مَرْتَبَهُمْ فَلْيُبَيِّنَنَّ أَذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرْتَبَهُمْ فَلْيَغْيِرَنَّ خَلْقَ
اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا

“Allah onu (şeytanı) lânetlemiştir; (buna karşılık) o da
‘Yemin ederim ki, kullarından belli bir pay edineceğim
(veya onlardan kâim alacağım), onları saptıracağım, onları
birtakım temennilerle oyalayacağım. Onlara davarlarının
kulaklarını yarmalarını emredeceğim de Allah’ın yaratışını
değiştirecekler.’ dedi. Her kim Şeytanı, Allah’tan başka
dost edinirse, şüphesiz besbelli bir ziyana girmiştir.”

(Nisâ sûresi, 4/118-119)

Bu âyet-i kerimede ve Kur’ân içinde birçok yerlerde be-
lirtildiği üzere şeytanın Cenâb-ı Hakk’a karşı, böyle cüretkâr
konuşabilmesinde;

1. Ya Allah (celle celâluhu) ona izin vermiştir.

2. Veya birçok müfessirin beyan ettiği gibi, bu sözler şeyta-
nın fitratının homurtularıdır ki, Allah onları bize bildirmektedir.

Bu sözler ister şeytanın beyan-ı lisanı olsun, ister tabia-
tının homurtuları; onun, Allah’ın ihlâsa ermemiş kullarından
kâim almaya kararlı olduğu muhakkaktır. Onunla arz-üstü

başlayan bu ilk şeytanî oyun, bugün de hem o, hem de onun yardımcıları, yine insanları baştan çıkarma, onları boş kuruntu ve ümniyelere düşürme, diğer canlılar ve insanların fitrat ve tabiatlarına olumsuz şekilde müdahalelerde bulunarak, hem tabiat buudlu, hem de insan buudlu dengeleri bozmaya devam etmektedirler. İnsanlığın ruhî dengesinin korunması, bu İblis yolundan uzak kalmaya bağlı olduğu gibi, insanı içine alacak şekilde genel tabiat dengesinin muhafazası da yine bu uzaklığa vâbestedir. Onun idlal çizgisinde hareket edenler, apaçık ziyana uğramış tali'sizler; ondan uzak kalmayı başaranlarsa Allah'a yakın bahtiyarlardır.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ
وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ

“Yahudiler ve Hıristiyanlar: ‘Biz, Allah’ın
oğulları ve sevgilileriyiz.’ dediler. De ki: ‘Öyleyse
günahlarımızdan dolayı size niçin azap ediyor?’ ”

(Mâide sûresi, 5/18)

MÂİDE SÛRESİ

Bu âyet-i kerimede belirtilen husus aynen bizim hayatımızda şöyle tezahür etmektedir: Bizler, başkalarının isyanlarını değerlendirirken, kendimizi de o işin içinde mütalâa edecek şekilde değerlendirmiyor ve aynı ölçülerle kritiğe tâbi tutmuyoruz. Meselâ, herhangi bir insanı, şöyle-böyle bir seviyesinden dolayı “Allah neden yerin dibine batırmıyor, cezasını vermiyor?” dediğimiz aynı anda kalkıp yaptığımız en küçük bir iyilikten dolayı affımızı bekliyoruz. Aslında buradaki düşünce tarzımız, en azından seyyieler açısından kendimizi de o sınıfa dahil kabul etmemiz veya haseneleri noktasından onların da, yaptıkları iyiliklerle affedilebilecekleri şeklinde olmalıdır. Bundan bir kadem daha ilerisi de, onların dağlar kadar cesametli kötülüklerini küçültüp bir cevizin kabuğuna sokma, zerre kadar iyiliklerini kurtuluşlarına vesile olacak ölçüde büyük görme; kendi durumumuzu da tam bunun aksine değerlendirme şeklinde olmalıdır.

Şimdi bu kriterlerle, yukarıdaki âyette Ehl-i Kitab'ın iddialarına bakılacak olursa, böyle bir iddianın Hak nezdinde de halk nezdinde de ne kadar çirkin ve sevimsiz olduğu kendi kendine ortaya çıkar. Şöyle ki, bir kısım kimseler kalkıp, insanlardan farklı olduklarını, onlara benzemediklerini, hatta “ebnâullah” ve “Allah'ın ahbabları” olduklarını iddia edecek ve bunu birer gurur ve çalım vesilesi yaparak Cenâb-ı Hakk'a karşı laubali bir tavır alacak, diğer insanları da küçük görecektir ve böyle bir ilk kabulün daha sonra getireceği bütün tersliklere de ta baştan kapı aralamış olacaklar: “Allah'a bu kadar yakın olduğumuza göre ne yapsak –hâşâ– O affedecektir.” şeklinde düşüneceklerdir. Üzeyir hakikî mânâda ibnillah, Mesih de diğerlerine göre öyle; bu peygamberlere intisabı olanları da, mecazî dahi olsa, aynı mânâ ile serfiraz görüp “Ne korku ne de telaş, Allah (celle celâluhu) ebnâ ve ehîbbâsını koruyacak ve onlar için hiçbir tehdit söz konusu olmayacaktır. Aslında böyle bir intisapla şereflendirilmeyenler başlarının çaresine baksınlar.. azap onlara, ikap da onlaradır.” deyip, kitaplarında böyle bir şey olmasa da, azapla tehdit edildikleri bir yerde, bu kabîl diyalektiklere girip, Hz. Sahib-i Risalet'i ve O'nun temsilcilerini mat ettiklerini sanacak ve bu kabîl vehm ü hayallerle bir yere varacaklarını sanacaklar.

Gerçi kütüb-ü sâbıkanın bazı nüshalarında “ibnillah” tabiri geçmektedir. Evvelâ bu tabir, bir tercüme hatası olabileceği gibi, Allah'ın kendilerine şefkatli baba gibi olduğunu ifade sadedinde kullanılmış bir mecaz da olabilir ki; semavî dinlerde “raûf” ve “rahîm” mânâlarını ifade için Allah (celle celâluhu) hakkında baba mânâsına “eb” kelimesinin kullanıldığı az değildir.

Ne var ki, Devr-i Risaletpenâhî'de bu tabirlerin kullanılması, evet hakikî veya mecazî bir mahmili bulunsun bulunmasın, makam itibarıyla böyle bir iddiada, cerbezemin olduğu açık ve diyalektik yapıldığı da bedihîdir. Onun için konuyla alâkalı cevapta, iskat edici bir üslûpla; “Şimdi söyleyin bakalım; madem ki siz Allah’ın ebnâ ve ehîbbâsısınız, öyle ise neden O her fırsatta size azap ediyor, sizi hırpalıyor.. yer yer katle maruz kalıyor.. zaman zaman esaret yaşıyor ve bir türlü sürüm sürüm olmadan kurtulamıyorsunuz.” denerek bu insanların cerbeze ve diyalektikleri yüzlerine çarpılmıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي
اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعْرَءَةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ
ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, (bilin ki), Allah öyle bir kavim getirecek ki, O, bu kavmi sever, onlar da O’nu severler. Mü’minlere karşı başları yerde, kâfirlere karşı ise onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler ve kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allah’ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir. Allah, atâsı, ihsanı çok bol olandır ve her şeyi en iyi şekilde bilendir.”

(Mâide sûresi, 5/54)

Doğrusu bu âyet-i kerime; pek çok önemli hususu ihtiva etmektedir ki, bunların başında, mü’minler içinde irtidatlar olabileceği ve gelecekte İslâm’ı temsil konumunda olan kim-selerin, zamanla bu emanetin gerektirdiği hassasiyeti yerine getirmede acze düşebilecekleri ihtarı gelmektedir. Nitekim, bir zaman Emevilerin yüklendiği bu misyon, böyle bir acz ve zaaf sebebiyle Abbasilere geçmiş.. bilâhare Selçuklulara ve ondan da Osmanlı’ya intikal etmiştir. Âyet-i kerimde, Allah’ın getireceği topluluk, قَوْمٌ denilerek nekre ile ifade edilmektedir ki;

bununla, âyetin indiği dönemde o kavmin sahabe tarafından bilinmediği vurgulanmak istenmiştir. Dolayısıyla âyet-i kerime bir yönüyle Selçuklularla başlayan Türklerin İslâmiyet'i temsiline parmak bastığı gibi, bir başka dönem itibarıyla da, sahabenin iz düşümü olacak bir topluluğa işarette bulunmaktır, denebilir.

Burada, "Allah, bir topluluk getirecektir." şeklinde, uzak gelecek için kullanılan سَوْفَ ile, uzak istikbalde geleceği müjdelenen bu milletin ilk vasfı, Allah'ın onları sevmiş olmasıdır. Burada büyük bir incelik vardır. Allah'la kul arasındaki sevgi, kuldan Allah'a ve mukabilinde Allah'tan kula olabileceği gibi –ki, bu müridin vasfıdır– önce Allah'tan kula ve sonra kuldan Allah'a şeklinde de olabilir. Bu ikincilere bir mânâda murad da denilir. Evet, Allah, din-i İslâm'ı i'zaz için, din-i İslâm'la da onları i'zaz için bazılarını bizzat seçer ki, peygamberler bu bizzat seçilmişlerden olduğu gibi –Abdullah b. Mesud'dan gelen bir hadiste de ifade buyrulduğu üzere– İslâm'a hizmet için peygamberlerin ashabı da bu bizzat seçilmişlerdendir.⁷⁴ Bunu şöyle açabiliriz: Allah, "Ben, bu işi –meselâ– Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun ashabına gördüreceğim." der. Mezkur âyetin sonunda beyan buyrulduğu gibi bu, "Allah'ın dilediğine verdiği bir fazl ve rahmetidir." Bir başka âyette de ifade olunduğu üzere, O'nun bu şekildeki taksimine kimsenin itiraza hakkı yoktur.

İşte Allah, nasıl Efendimiz ve ashabını, önemli bir zaman diliminde seçmiş; öyle de, dine hizmet boyunduruğunun tamamen yere konduğu ve İslâm kalesinin her yanıyla çepe-

⁷⁴ Ebû Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ, 1/375. Ureyim b. Sâide'den gelen rivayetler için ayrıca bkz.: Hâkim, Müstedrek, 3/632; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 10/17.

çevre sarıldığı bir dönemde, bir başka topluluğu, dinini i'zaz için seçecektir. Gerçi bu seçme işi, bir mânâda belki ta ruhlar âleminde yapılmıştır. Öyle de olsa, Allah sevip seçtiği bazı insanlarla dinini bir defa daha i'lâ edecektir. Öyleyse, bu seçilmiş topluluğun vasıfları önemli olmalıdır. Bu açıdan, seçilmiş bu topluluğun hangi tür hususiyetleri haiz olduğu önem arz etmektedir. İşte âyetin devamı da bu önemli hususu gözler önüne sermektedir.

Önce bu topluluk, öyle nezih bir cemaattir ki, Allah'ın tedelli yoluyla kendilerini sevip seçmesine; yani cemaat hâlinde murad kılınmalarına mukabil, onlar da gönülden Allah'ı severler. Hem öyle severler ki, bir başka âyette ifade buyrulduğu üzere, bunlar babaları, dedeleri, oğulları, kardeşleri ve kabileleri bile olsa, Allah'a düşmanlık yapan kimseye karşı kat'i-yen hakikî mânâsıyla alâka duymazlar. Onların bütün sevgileri yalnız ve yalnız Allah içindir: Allah için sever, Allah için buğzeder, Allah için alır ve Allah için verirler. Onların kalblerinde ve muamelelerinde hiçbir şey Allah sevgisinin yerine geçemez. İşte, mevsimi gelince sahabenin iz düşümü olarak zuhur edecek topluluğun birinci vasfı budur: Allah'ı sevmek ve O'nun muhabbet ve rızasını her şeyin önünde tutmak...

İkinci olarak, bu cemaat, mü'minlere karşı tevazu kanatlarını yerlere indirecek kadar mahviyet içindedirler ve her ferdiyle birer tevazu kahramanıdır. Burada Hz. Üstad'ın, "Bedevilere karşı galebe cebr ile, medenilere karşı ise ikna iledir."⁷⁵ tespitine dayanarak, farklı açıdan şöyle bir değerlendirme yapmak da mümkündür:

⁷⁵ Bediüzzaman Said Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, 2/1920, 1929, 1930.

Sahabe asrında, onların karşısındaki düşman cephesi bedevilerden müteşekkildi ve dolayısıyla, onlara karşı zafer, galebe ve caydırma bir bakıma zoru gerektiriyordu. Ayrıca, iman ve İslâm'ın neticesinde ailelerde bile bölünmeler meydana gelmişti ve "cahiliye asabiyeti" denilen kavim ve kabilecilik, toplumu birleştirmede önemli bir unsurdu. İşte böyle bir zamanda, ehl-i ilhad ve küfre karşı şiddetli olmak, kendi şartları içinde ehemmiyet arz ediyordu. Hatta bu hususa ince bir remiz olarak, kaderî programın Hz. Ebû Bekir'i öne çıkarmasının ardından, kâfire karşı şiddetiyle meşhur Hz. Ömer'in ikincilik tahtına oturmasına bu işaret ve remiz açısından bakılabilir.

Ne var ki bugün dünya, eskisine nazaran kısmen medenileşmiş durumdadır; dolayısıyla da bugünkü galebe şiddetten ziyade ikna ile, ilimle ve sözle olacaktır. Buna karşılık, ferdiyetçilik çok ön plâna çıktığı ve insanlar arasındaki birleştirici bağlar gevşediği ve artık devir, şahıslardan, ferd-i feritlerden ziyade, cemaat ve kolektif şuur devri olduğu için, mü'minlere karşı –merhametli olmanın da ötesinde– mütezellilâne davranma ve dövence elsiz, sövene dilsiz olma; hatta mü'minlerin ayaklarının altına baş koyma; münkirlere, mülhitlere karşı olması, bulunması düşünülen şiddetin çok çok önünde olmalıdır. Zaten bu hizmet-i medeniyede vifak ve gelişmenin en birinci şartı da –Allah rızası ve O'nun muhabbetinden sonra– aramızda tesis etmemiz gereken böyle bir "tezellül" atmosferidir; yani birbirimize karşı mütevaziâne iki büklüm olma hâlidir ki bu hususta ne kadar tahşidat yapılsa değer. İhlâs ve Uhuvvet Risalelerinin ehemmiyetine ve neden lâakal on beş günde bir okunması gerektiğine bu açıdan da bakabiliriz. İhtimal, bizim en büyük imtihanımız da, kendi aramızda ve birbirimize karşı kardeşlik münasebetleriyle alâkalı olacak...

Sonra, “Mülhit ve mütecavizlere karşı, çetin ve onurludurlar.” deniliyor ki, bu da bizim anladığımız şekliyle şiddetin altında bir şeydir. Yukarıda arz edildiği gibi, günümüzde hasmâne düşüncelere karşı galebe, şiddetten ziyade ikna ile olduğundan, onlar karşısında İslâm’ın izzet ve onurunu taşımak bize kâfi gelecektir. Âyetin devamındaki, Allah yolunda cihad ve kınayanın kınamasından korkmama vasıflarının da yine bu mülâhaza ile irtibatı vardır. Hepinizin bildiği gibi, bir zaman mü’minler hep horlanmış ve hakir görülmüş ve “Müslümanım” demek âdeta horlanma sebebi sayılmıştır. Bu yüzden, dünden bugüne hizmette mesleği, makamı, malı, serveti değil de; ancak Müslüman olmayı yegâne izzet sebebi saymak yeğlenmiştir. İzzet, Allah’ın, O’nun Resûlü’nün ve mü’minlerindir. Şu hâlde, inanmayanlar karşısında aşağılık duygusuna kapılmamak; aksine onların karşılarında iç âlemimiz itibarıyla İslâm’ın izzetini duymak; dolayısıyla onlara karşı irşad vazifemizi evde-mektepte, çarşı-pazarda, nerede olursak olalım her zaman dinimizi temsil ve tebliğde, kınayanların kınamasından çekinmeme esasına göre sürdürmeliyiz. Kur’ân, bu cemaatin vasıflarını sayarken, işarî olarak ve mefhum-u muhalifiyle, günümüzde cereyan eden bir kısım hâdiseleri de mucizevî bir şekilde ortaya koymaktadır. Evet, bu âyet, sadece bu noktadan ele alındığında dahi pek çok mânâlara açık olduğu görülecektir.

Ayrıca bu âyet-i kerimenin bir de gaybı ihbar buudu var ki, başlı başına bir konu teşkil eder. Âyet hangi hâdise münasebetiyle nazil olursa olsun, Kur’ân-ı Kerim’de bulunan pek çok emsali âyetler gibi, bunun hükmü de umumîdir.. ve mü’minlere, onlarda ürperti hâsıl eden bir üslûpla önemli bir

mevzu ihtar edilmek istenmiştir. İhtar edilen bu konu, dallı-budaklı, çok şubeli olmanın yanında aynı zamanda her dönemin Müslümanlarını titretecek ölçüde yaygındır da. Hem öyle bir yaygındır ki, Esved-i Ansî'nin başını çektiği Benî Müdlic irtidadından, Müseylime'nin serkârlığında gerçekleştirilen Benî Hanife ilhadına, Tuleyha İbn Huveylid'in azdırdığı Benî Esed'in tuğyanından Hz. Ebû Bekir döneminde baş gösteren Fezâre, Gatafan, Benî Selim, Benî Yerbû', Temim'in bir bölümü, Kinde, Benî Bekir, Gassan'a kadar pek çok kabile ve bölge bu tali'sizlikten nasibini almıştır.⁷⁶ Hatta izafî plânda Emeviler de, Abbasiler de, Osmanlılara kadar arkadan gelenler de ve daha sonraki dönemler de bundan hisselerini almış ve belli ölçüde mutlaka onu tatmışlardır.

Bu itibarla âyet, İslâm ümmetinin başına geçen herkese: Ey iman topluluğu! İçinden kim tamamen veya kısmen dinden dönerse, bilsin ki Allah onları geriye çekip bugün sahnede olmayan, yerleri meçhul, zamanları meçhul; ama evsafı malum öyle yüce bir topluluk getirecektir ki, Allah onları, onlar da Allah'ı, hem de âşık-mâşuk münasebeti ölçüsünde sever; onlar mü'minlere karşı fevkalâde tevazu, mahviyet ve hacalet içinde; mülhit, mütemerrit ve mütecaviz inkârcılar karşısında ise olabildiğine izzetli, onurlu, kararlı ve muvazenede hâkim bir unsur hâline gelme peşindedirler; rıza-yı ilâhî hedefleri, i'lâ-yı kelime-tullah vazifeleri Allah yolunda mücahede eder dururlar; eder dururlar da, şunun bunun hatırına-gönlüne, kınamasına-ayıplamasına bakmaz, hep yüksek bir performansla vazifelerini yerine getirmeye çalışırlar. Bu bir mazhariyettir ve bu mazhariyet de Allah'ın onlara hususî bir fazlı ve ihsanıdır.

⁷⁶ İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-nihâye, 6/324-336.

Bu umumî tevcihten anlaşılıyor ki, ne irtidat vak'aları ne de bu kabîl dinden dönüşler veya daha başka saiklerle meydana gelen tarihî tekerrürler devr-i daimi, olanlara münhasır kalmayacak; bir bir tarih sahnesinde yerlerini alanlar, ettikleriyle bir bir silinip gidecek; geriye hep O ve O'nun tutup kaldırdığı dostları kalacaktır.

جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ

“Allah, Kâbe’yi (Beytü’l-Haram’ı) insanlar için (ona tutunup kalkındıkları) bir (mahall-i kıyam ve mesned-i) kıyam kıldı.”

(Mâide sûresi, 5/97)

Bu âyet-i kerime değişik açılardan değerlendirilebilir:

1. Kâbe, yeryüzünün kalbi durumundadır. O, arzın merkezinden “Sidretü’l-Müntehâ”ya kadar ins-cin ve meleğin her zaman çevresinde dönüp durduğu öyle nurdan bir sütundur ki, her an, görünen görünmeyen milyarlarca temiz ruh, onun harîmine ulaşmak için, ciddî bir vuslat arzusuyla can atıp durmaktadır. İşte sadece bu yönüyle Kâbe’ye, yeryüzünde Sidre’nin iz düşümü dense yeridir. Sanki Cenâb-ı Hak, umum insanlara ve hususiyle de peygamberlere bakarken, bu ikiliği bizler için gez-göz-arpacık gibi kullanmakta ve değerlendirmelerini ona göre yapmaktadır. Bu bakımdan çok rahatlıkla diyebiliriz ki, Kâbe’nin durumu âdeta bir ölçü birimidir ve dünyanın varlığı dahil pek çok şey mevcudiyetini onun varlığına göre programlamış gibidir.. evet Kâbe olmasa, onların da bir anlamı kalmayacaktır. Nitekim birçok peygamber sözünde, Kâbe’nin yıkılması, bu hususa işareti de ihtiva eder şekilde

kıyamet alâmeti olarak anlatılmıştır.⁷⁷ Bunun mânâsı şudur: “Kâbe’nin yıkılması, yeryüzünün gök ile olan irtibatının kesilmesi demektir. Gökten kopuk bir dünyanın mevcudiyetinin ise hiçbir anlamı yoktur. Evet mademki dünya, onu varlığının gayesine ulaştıracak hedef ölçüsünde bir vesilesini yitirmiştir. Öyleyse o dünya, varlık sahnesinden de silinmelidir...”

Görüldüğü gibi Kâbe, bu hüviyetiyle yeryüzünün ayakta kalabilmesinin tek rüknüdür ve o, melekûtî yanıyla hep bu misyonu eda etmektedir. Demek ki, eğer bir gün Kâbe, varlık gayesini yitirirse, gidip aslına avdet edecektir. Bu gerçeği teyit eden bir müşâhedeği bilhassa arz etmek istiyorum. Müşâhede, İmam Rabbânî müntesiplerinden bir kutba aittir. O zat şöyle diyor: “Kâbe’yi tavaf ediyordum. Birden Kâbe’nin göğe doğru yükseldiğini müşâhede ettim. Bir taraftan yükseliyor, diğer taraftan da insanların lâıyıkıyla kulluk yapmalarından şikâyetini dile getiriyordu. Eteklerinden tutup yalvardım ve geri dönmesi için istirhamda bulundum...”

Ruhu ve sırrıyla gitmeyip yerinde kaldı mı, kalmadı mı?.. o ölçüde bir müşahid olmadan bir şey söylemek çok zor...

Günümüzdeki durumun da ondan daha farklı olacağı kanaatinde değilim. Ancak Allah’ın lütfunun enginliğine güveniyoruz. Kim bilir, belki de, inanan insanların yürekler acısı hâli, öyle bir saygısızlığa maruz kalan Kâbe intizarından kaynaklanmaktadır..!

2. İnsan, İslâmiyet’i ferdî olarak yaşayabilir ve şahsına ait mükellefiyetleri bakımından bunda muvaffak da olabilir, an-

⁷⁷ Buhârî, hac 47, 49; Müslim, fiten 57-59; Nesâî, hac 125; Ebû Davud, melâhim 11; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/220, 328, 417; 5/371; Münâvî, Fezû’l-kadir, 3/375; İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, 3/269; 7/461.

cak, umumî mânâda Cenâb-ı Hakk'ın lütuflarına mazhariyet ve bu mazhariyeti kâmil mânâda temsil, ancak ve ancak cemaatle mümkündür. İşte Kâbe böyle bir cemaatleşmenin kayyimi ve koruyucusu durumundadır. Milyonlarca insanın ona yönelerek namaz kılmasından alın da, hac ve umrede yine milyonlarca insanın onun harîminde bir araya gelip onun etrafında kenetlenmesine kadar, pek çok vesile ve vasıta, inanan insanlardaki cemaat şuurunu pekiştirmekte ve sürekliliğini de temin etmektedir. Burada haccin evrensel bir kongre olma esprisini de unutmamak gerekir. Evet, lâyıkıyla eda edilen bir hac, aynı zamanda bütün Müslümanlarca yapılmış dünya çapında bir kongredir. Şuurunda olunabilse, İslâm âlemine ait problemlere bu vesile ile bir kısım çareler bulmak mümkün olacaktır. Bugün hac bu fonksiyonunu eda edemiyorsa, kusur Müslümanlardaki şuur eksikliğindedir. Yoksa hacda, her zaman böyle bir potansiyel güç mevcuttur. Görüldüğü gibi Kâbe, bu vasfı itibarıyla da her zaman insanlar için bir kıyam ve onları ayakta tutan bir güç kaynağı durumunda.

3. Kâbe teker teker her mü'minin kuvve-i mâneviyesini takviye açısından da bir kıyam ve destektir. Zira Kâbe'ye yönelen her mü'min, içinden geçen bazı şüphe ve tereddütlere karşı, milyonlarca insanın –ki bunların arasında yüz binlerce evliyâ, asfiyâ ve kalb gözü açılmış insan da vardır– Kâbe'ye yönelmesini önemli bir hüccet olarak görür ve itminana ulaşır. Hatta insan, Kâbe'nin de taştan topraktan bir bina olduğu ve hiçbir kudsiyetinin bulunmadığı yolunda kalbine sürekli şüpheler atmak isteyen nefis ve şeytanı da bununla susturabilir. Evet, “Eğer Kâbe'nin mahiyetinde böyle kudsî bir cazibe olmasaydı, yüz binlerce deha çapında mâneviyata açık insan, hiç ona bu denli yönelir ve alâka gösterir miydi?” der ve bununla bir ölçüde imanını takviye eder.

4. Yeniden diriliş hareketinin de, Kâbe'nin insanlar için kıyam olma vasfıyla ciddî bir alâka ve irtibatı vardır. Dirilişin hangi seviyede gerçekleştiğinin ölçü birimi, Kâbe hakikatinin anlaşılması oranındadır. Bir gün bu oran en üst limite ulaşırsa, diriliş de en üst seviyede gerçekleşmiş olacaktır.

Hâsılı, Kâbe, her zaman insanların gözlerinin nuru, dizlerinin dermanı, hislerinin de güç ve heyecan kaynağı olagelmıştır. İnanan insanların din ve dünyaları onunla âhengini korumuş ve o âdeta kalb-i umumî için her zaman bir balans vazifesi görmüştür. Allah'a yönelenler onunla yönelmiş; namaz, hac onunla sınıksız irtibat içinde yerine getirilmiş; itminan arayanlar, onun ve çevresinde olup bitenlerin mü-lâhazasıyla sükûnet ve doyunluğa ermiş; gurbet hisleriyle inleyenler onun harîminde üns esintilerini duymuş ve vahşetlerinden sıyrılabilmişlerdir. O, kalbden Sidretü'l-Müntehâ'ya uzanan çizgide hem bir mihrap ve mihrap ötesi, hem de bütün kevn ü mekânların, arzın mübarek bir buk'asında tahaccür etmiş en anlamlı sesidir.

Allah (celle celâluhu) onun vesayetini üzerimizden eksik etmesin!

اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ط

“Allah risaletini kime (nerede, nasıl, hangi lisanla) vereceğini pek iyi bilir.”

(En'âm sûresi, 6/124)

EN'ÂM SÛRESİ

İslâmiyet ve risaletin Mekke'de doğuşu ve dünyaya bu mübarek beldeden yayılışı, birçok hikmetlere mebnîdir. “Allah, risaletini kime vereceğini en iyi bilendir.” âyet-i kerimesi bu açıdan değerlendirilebileceği gibi, risaletin jeoloji, antropoloji, tarih, insan, mesaj, mekân ve dil buudları gibi sair önemli hususlar itibarıyla da değerlendirilebilir. Evet, Allah (celle celâluhu), peygamberliği kime verecek ve hangi toplum içinde peygamber zuhur edecek, onu en iyi bilendir: Ve yine, insanî ve dinî kavgalar, devletler arası mücadeleler hangi kerteğe geldiğinde bu yeni risalet, yeni din zuhur edecek, onu da en iyi bilen O'dur. Şimdi, sırasıyla bunları gözden geçirmeye çalışalım:

1. Risaletin İnsanî Buudu

Buna göre âyet şu mânâyı ifade etmektedir: Allah (celle celâluhu), peygamberliği, peygamberlere verdiği risaletini, onlar vasıtasıyla sunmak istediği ilâhî mesajlarını kime vereceğini, kime tevcih edeceğini en iyi bilendir.

O dönemde bazı kimseler Velid İbn Muğire ve Urve b. Mesud es-Sekafi gibi kendilerince takdir ettikleri zatları bu işe daha münasip görüyorlardı.⁷⁸ Onların bu iki zat hakkındaki mülâhazaları, Kur'ân'da başka bir âyette şöyle anlatılır. Onlar: “*Risalet veya peygamberlik (Kureyş'in fakirine ineceğine) bu iki şehirden (Mekke veya Taif) şu (iki büyük insandan) birine inseydi ya!*”⁷⁹ demişlerdi. Kur'ân, onların bu anlayışlarına şu karşılığı verir:

نَحْنُ قَسَمًا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

“*Dünyadaki maişetlerini dahi aralarında Biz taksim ederiz.*”⁸⁰ Yani insanların yeme ve içmelerine kadar her şey ilâhî taksime tâbi ise, peygamberlik gibi en mühim bir mesele, elbette falanın-fılanın takdirine bırakılamaz. Eğer insanların ruhta, gönülde letâifte dirilmesini hedef alan Allah (celle celâluhu), insanların ne ile dirileceğini biliyorsa, –ki mutlaka biliyor– o meseleyi temsil edecek şahsı da en iyi bilen yine O'dur. Dolayısıyla peygamberlik pâyesiyle kimi serfiraz kılmışsa, en münasip o demektir. Risalet meselesinde ileri geri söz sarfedenler –Velid İbn Muğire vb.– Hz. Peygamber'i küçük gördüklerinden ötürü, bilerek en büyük cinayeti işlemişlerdir.. ve işledikleri bu cinayet, peygamberi tahkir ve tezyif etme mânâsına geldiğinden dolayı da onlar, Allah nezdinde küçüklerden daha küçük olmaya mahkûm edilmişlerdir. Nitekim âyetin devamında onların su-i akıbetlerine de işaret edilir ve:

سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ

⁷⁸ Bkz.: Taberî, Câmiu'l-beyan 25/65.

⁷⁹ Zuhruf sûresi, 43/31.

⁸⁰ Zuhruf sûresi, 43/32.

“Düzenbazlık yapmaları sebebiyle, risalet hususunda cürüm işleyenlere Allah tarafından (dünyada) bir zillet ve (ahirette de) şiddetli bir azap dokunacaktır.”⁸¹ Bu böyledir, zira peygamber seçimi bizzat Allah’a (celle celâluhu) aittir:

اللَّهُ يَضْطَنِّي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ

“Allah meleklerden de insanlardan da elçiler seçer.”⁸² Allah seçip sonra da takdir ve teşrifte bulunduysa bize, bu takdire saygı duyup itaat etmek düşer. Aksi hâlde Allah’ın seçtiğine karşı en küçük vicdanî bir rahatsızlık bile, insanı hor ve hakir kılar.. ve böyleleri, peygamberler veya evliyâ, asfiyâ, ebrar ve mukarrabînle gelen feyiz ve bereketlerden mahrum kalırlar. Evet, böyle biri kim olursa olsun âdeta küçüklüğe hapsolür ve bütün ilâhî mesajlara karşı kapalı hâle gelir.

Kaldı ki Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) liyakat ve büyüklüğü, her devirde hemen herkes tarafından kabullenilmiş bir olguydu. Ayrıca O’nun geleceğine dair bir hayli işaret ve bişaretler de bulunmakta idi. Evet, bunca tahriife rağmen, Üstad Allâme Hindî’den Hüseyin Cisrî’ye kadar niceleri eski kitaplarda, Hz. Peygamber’e ait tam 114 işaret ve bişaret bulunduğunu tespit edebiliyorlardı. Evet, ta Hz. Davud, Hz. Süleyman’dan, Hz. Musa, Hz. Yahya, Hz. Zekeriya ve Hz. İsa’ya kadar bütün peygamberler (aleyhimüsselâm), o sarsılmaz icmalarıyla Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) geleceğini haber vermiş ve O Zât’ın, hepsinin büyüklüklerinin câmii olduğunu ümmetlerine bildirmişlerdir. Bu yönüyle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu mânâdaki makam-ı cem’in sahibidir.

Evet enbiyâ-yı izamın cihet-i vahdeti bir cihette O’nda tecellî etmiştir. Yani Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)

⁸¹ En’âm sûresi, 6/124.

⁸² Hac sûresi, 22/75.

âlemşümül risaletiyle, âdeta bütün enbiyâ-yı izamın düşünce-
lerinin hulâsasını ve topyekün insanlığa sunulacak mesajlarının
esasını cem etmiştir. Böylece tesisi gerekli meseleleri tesis etti-
ğinden ötürü bir müessis; tahrif edilen şeylerin hakikatini ortaya
koymakla musahhah; tecdit ve tekmil gereken şeyleri de tecdit
etmekle O, bir Müceddid-i Ekmel olmuştur. Artık O'ndan sonra
resûl gelmeyecektir. Zira meseleler bu kadar vahdete ulaştınca,
O'ndan sonra kim gelirse gelsin bu vahdeti yeniden parçalayıp
dağıtacaktır. Bu yüzden O en sondur. İnsanlık O'nunla, duygu
ve düşüncede, din ve akidede, yol ve yöntemde hayatî bütün
ünitelerin ana başlıklarına ulaşmıştır ve artık yeni bir risalete
ihtiyaç kalmamıştır. Evet, bundan böyle bütün insanlık, bütün
hayatî meselelerini bu son risaletin verdiği en son şekle göre
düzenleyip hayata geçirecektir.

Meselenin bir diğer yönü de şudur: Hz. Peygamber'in (sal-
lallâhu aleyhi ve sellem) risalet ve nübüvveti temelde, diğer
bütün peygamberlerden önce idi. Nitekim O, bir hadislerinde:
أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي "Allah'ın ilk yarattığı şey, benim nurumdur."⁸³
buyurmaktadır. Diğer bir hadislerinde de; "Hz. Âdem he-
nüz çamur ve balçık arasında debelenirken, ben peygamber
idim."⁸⁴ ferman etmektedir. Demek ki, O'nun (sallallâhu aleyhi
ve sellem) peygamber olarak plânlanması, herkesten önceydi.
Bu mesele, tasavvufçularca "hakikat-i Ahmediye" unvanıyla
ele alınmış ve uzun uzun üzerinde durulmuştur. Onların bu
mevzudaki mülâhazalarında hakikat-i Ahmediye, aynı zaman-
da kâinatın da hakikati olarak işlenmiştir ki, bununla da, Hz.
Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) büyüklüğü ve en
büyük risalete mazhariyeti anlatılmak istenmiştir.

⁸³ el-Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, 1/265

⁸⁴ el-Aclûnî, Keşfu'l-hafâ, 2/129-130, 132.

Burada şu husus üzerinde de durmakta yarar var: Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) –neşrettiği nur itibarıyla– hem kemmiyet plânında hem de keyfiyet plânında ulaştığı noktaya bir başkası ulaşamamıştır; ulaşamaz da. Bu da pratik olarak O'nun ve sunduğu peygamberlik mesajının büyüklüğünün en açık bir emaresidir. Zira bugün yeryüzünde Budizm'den Brahmanizm'e, Taoizm'den Totemizm'e ve semavî dinlerden de Hıristiyanlık ve Yahudilik'e kadar yüzlerce din bulunmaktadır ama, İslâmiyet hariç, diğerlerinin hepsinde ilâhî mesaj istihale görmüş ve belli ölçüde tahrife uğramışlardır. Hıristiyanlık bugün İslâmiyet'e göre daha yaygın olabilir. Ne var ki, gerçek Hz. Mesih'i ve Mesih anlayışını bugünkü Hıristiyanlığın o zor anlaşılır yorumlarında bulmak mümkün değildir. Eğer biz Hz. Mesih'in hakikî kimliğine Kur'ân sayesinde muttali olmasaydık, onu Kitab-ı Mukaddes içindeki yeriyile kabullenecek ve binlerce çelişkiyle karşı karşıya kalacaktık. Çünkü, gerek Yuhanna'da ve gerekse Matta ve Luka'da karşımıza çıkan İsa'nın –hâşâ– Allah'tan farkı yoktu. O, Arş'ın yanında O'nunla beraber oturmakta ve O'nun rubûbiyetini paylaşmaktaydı. İnsanlık onun fıkdanıyla zenb-i aslî ağına düşmüştü ve onun sayesinde yeniden yitirdiği Cennet'e ulaşacaktı. Evet, maalesef Hz. Mesih'in kimliği Kitab-ı Mukaddes'in bugünkü metinlerinde bu kadar karışık ve bu kadar tutarsızdır. Biz, her şeyin hakikati gibi Hz. İsa'yı da, Hz. Peygamber'in risaleti sayesinde dahası olmaz ölçüleri içinde öğrenmiş bulunuyoruz.

2. Risaletin Mekân Buudu

اللَّهُ أَغْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ

“Allah peygamberliği nerede ve kime vaz'edeceğini en iyi bilendir.”: Hz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem)

Mekke'de neş'et etmesi de risalet cihetiyle tamamen yine hikmet ve gaye yüklüdür. Bilindiği gibi "Mekke-i Mükerre" âdeta yerin göbeğini çevreler. Kâbe, yerin göbeği, varlığın da kalbidir. Ehl-i keşfe göre Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kâbe ile birlikte yaratılmıştır. Hakikat-i Kâbe ile Hakikat-i Ahmediye birbirine eştir. Hakikat-i Muhammediye'deki tenezzülde bazı veliler yanılarak, "Hakikat-i Kâbe, Hakikat-i Muhammediye'den öndedir." demişlerdir. İşin doğrusu Hakikat-i Muhammediye, Hakikat-i Kâbe'den asla geri değildir. Bu iki şey, bir vâhidin iki yüzü gibidirler. Şimdi eğer yeryüzünde evrensel bir din, mekân olarak herhangi bir yerde temsil edilecekse, herhâlde o yer Efendimiz'e analık yapan Kâbe olmalıdır. Zaten Kur'ân da ona "Ümmü'l-Kurâ"⁸⁵ demiyor mu?.. Evet, bütün köy ve şehirlerin anası olan Mekke; Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) neş'etine de dâyelik yapmış, hatta tıpkı bir ana rahmi gibi O'nu bağrında besleyip geliştirmiştir. Hz. Musa'nın Benî İsrail'e ait mesajının Eyke'de değil de Tûr-i Sina'da telakki edilmesi, dağıyla taşıyla mukaddes olan Tur-i Sina'nın Museviyetle çınlaması, Hz. Musa ve İsrailoğullarının kendi seviyelerine göre ilk mesajlarını bu mukaddes dağdan almaları gibi, bütün insanlığı, bütün zaman ve mekânlarda ilgilendiren ve âlemşümul bir mesaj olan Kur'ân da ancak Kâbe'nin bulunduğu beldeden yankılanabilirdi ve öyle oldu...

Meselenin bir diğer yanı da şudur: Mekke oldukça stratejik ehemmiyeti haiz bir beldedir. O âdeta vahy-i semaviye açıldığı dönem itibarıyla, dünya devletlerinin mültekâsı, yani gelip gelip dalgaların çarpıştığı, çarpışıp kırıldığı ve bulunduğu bir yerdedir. Ayrıca Mekke, Medine bir kısım eski medeni-

⁸⁵ En'âm sûresi, 6/92; Şûrâ sûresi, 42/7.

yetlere de beşiklik yapmış beldelerdendir: Sebe', Hadramut ve San'a medeniyetleri gibi –ki anlatılanlara bakılırsa– o gün bir insan Medine'den yola çıksa başı güneş görmeden Hadramut'a ulaşabiliyordu. Zaten Kur'ân da, “Yeryüzünün Cenneti”⁸⁶ diye bu bahçelerden bahsetmiyor mu?

İşte Mekke ve Medine bir taraftan böyle kadim bir medeniyete beşiklik yapmış, diğer taraftan da Roma ve Sasani imparatorlukları gibi iki büyük medeniyete hep açık bulunmuştu. Roma kültürü, Antakya bağlantısı ile eski Mısır kültürüyle buluşmuş ve tarihî İskenderiye'yi doğurmuştu. Roma, o günün süper gücü sayılırdı ki; Kur'ân'daki Rum sûresi de bu hâkim güçler hakkında nazil olmuştu. Vilâdet yıllarında, Sasani İmparatorluğu, Yemen'de belli bir süre hâkimiyet kurmuş ve daha sonra da yer yer onları Mekkelilerin aleyhine tahrik etmişti ki, Mekke'yi tahrip etme düşüncesiyle gelen Fil ordusu, Fil ashabı, Sasanilerin tezgâhı ve tahrikleri sonucu meydana gelmiş bir olaydı. Ancak, Allah'ın (celle celâluhu) o beldeyi emin kılması sebebiyle herhangi bir zarar verememişlerdi.

Bu zaviyeden denebilir ki; Ceziretü'l-Arap, âlemşümül İslâm mesajının sunulması için müsait bir yer idi. Evet, bütün dünyaya hitap edecek bir mesaj, öyle bir yerden verilmesi idi ki, mevcudiyeti hissedilir edilmez hemen dünyaya yayılabilsin. İşte Mekke ve Medine stratejik olarak bu şartları tam haizdi. Bu mübarek yerde risalet hakikati, ayakları üzerine doğrulur doğrulmaz, hemen iki büyük medeniyet ve kültürle karşılaştı. Dolayısıyla da bu iki kültür ve medeniyet sayesinde, birdenbire onlarla alâkalı, dünya kadar milletlerle münasebete geçiverdi. Derken kısa zamanda birisiyle Avrupa kapı-

⁸⁶ Bkz.: Sebe sûresi, 34/15.

larına, diğeriyle de Asya vadilerine ulaşarak evrensel çizgide ve en seri şekilde misyonunu eda edebildi.

Mekke o gün için aynı zamanda büyük bir ticaret merkezi idi. Dünyanın hemen her tarafından ticaret veya ihracat, ithalat yapmak üzere tüccarlar sık sık Mekke'ye gelir-giderlerdi. Mekke, yaz-kış her zaman, Kur'ân'ın da ifade ettiği gibi, Şam ve Yemen taraflarına ticaret kervanları düzenlemeye oldukça müsait bir yerdi. Dahası, Mekke o bölgenin ticaret merkezi ve kalbi gibiydi. Hatta Mekke Müslümanları, Medine'ye hicret ettiklerinde, o güne kadar orada ticareti elinde bulduran Yahudiler bile artık ticaret yapamaz olmuşlardı. Bu da Mekkelilerin, dünya ile ticarî ilişkiler sayesinde, o günün süper devletlerinin sosyal ve kültürel yapılarını çok iyi bildiklerini göstermektedir. Bugün daha iyi anlıyoruz ki, bir milleti genel ve sosyal karakterleriyle tanımak, onun ilgi odaklarına muttali olmak; onların ekonomik ve iktisadî yapılarını teşhis etmek ve münasebete geçmek için çok önemli esaslardır. İşte Mekke ahalisi, daha o dönemde kurdukları ticarî ilişkileri sayesinde, çevredeki devlet ve milletlerin kültürlerini çok iyi tanımışlardı. Bu da daha sonra neş'et edecek olan risalete, güzel ve uygun bir zemin teşkil ediyordu.

Evet, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) âlemşümül bir risaletle, böyle zeminde, yani Sidretü'l-Müntehâ'nın yerdeki iz düşümü olan Kâbe ve onun çevresi Mekke'de zuhur etmesi o kadar önemlidir ki, siz bu yeri değiştirseniz; bu misyonu Mekke'den ve Medine'den alıp Taif, Riyad ya da Amman'a yükleseniz, dengeyi bütün bütün bozar ve Mekke'ye ait avantajların hiçbirini elde edemezsiniz ki, bu da risaletin, rahat boy atıp gelişmesini engellemek demektir. Evet, Mekke ve Medine risalet adına çok önemli yerlerdir.

Ayrıca burada şu hususu da ifade etmeliyim ki, risaletin böylesine kavurucu bir çöl ortasında zuhuru da, bir avantaj sayılır. O çöl ki, nice Napolyonları, Hitlerleri, Rommelleri yutmuş ve bitirmiştir. Bu çölün kavurucu sıcak ve meşakkatlerine alışmış olan ilk İslâm mücahitleri, girdikleri her savaşı kazanmış ve muzaffer olmuşlardı. İklimin müsaadesi ölçüsünde bu mücahitler, başkalarının sürüne sürüne yol aldığı yerleri, koşarak geçmiş; rahatlıkla ve lojistik avantajlarıyla hep önder olmuşlardı. Meselâ, bir Tebuk seferinde Türkiye ve Şam iklimine alışmış insanlar mücadele verseydi, muhtemelen, çölün o sıcaklığında nefes alamaz ve telef olur giderlerdi.

Bir diğer mesele de, Ceziretü'l-Arap kuru bir çöl olduğundan, o gün için büyük devletlerin orada pek gözleri yoktu. Zaten o gün için petrol ve diğer cevherler de henüz bilinmiyordu. Otu, ağacı ve yeşili de oldukça azdı. Bu yönüyle Mekke ve Medine ticaret dışında, keşif ya da işgal için pek cazibesi olan yerler değildi. Bu yüzden de başka devletlerin sömürsünden hep emin kalabilmişti. Vâkıa zaman zaman, bu mübarek yerlere de o günün süper güçleri tarafından umumî valiler gönderilmişti ama, onlar adına buralarda ne kaybedecek ne de kazanacak bir şey vardı. Dolayısıyla da, o milletlerin kültürleri buralara girip o saf düşünceleri karıştırıp melezleştirememişti. Böylece İslâm, kendi saf akidelerini, diğer medeniyet ve kültür terâkümlerinden uzak tutarak dünyanın dört bir yanına yayma fırsatını bulabilmişti. Aksine Mekke ve Medine mevcut kültür ve anlayışların işgaline uğramış olsaydı, o zaman İslâm risaleti, epey zorluklarla karşılaşacaktı. Evet İslâm kültürü bu emin merkezde yatağını bulan su gibi gelip kaynaklanmıştı; kaynaklanmış ve bu berrak kayna-

ğı, ona sonradan sokulan kovalar bulandıramamışlardı. Evet, ne Sasani'nin ne de Roma'nın putperest akideleri, bu tertemiz ve pırıl pırıl akan risalet kaynağına sızamamıştı. لَا تُكَدِّرُهُ ۝ الفهвъاسınca, ona dalan kovalar, feyz-i akdesten gelen ve her türlü emniyet ve karantina altında muhafaza edilen, vahye sırtını vermiş bu kaynağı bulandıramamıştı.

İşte hem mekân itibarıyla böyle Sidretü'l-Müntehâ'nın iz düşümünü olan hem de Eski Dünya karalarının coğrafi konumu itibarıyla hususiyet arz eden Mekke, risalet adına bu kadar ehemmiyeti haiz bir mübarek mekândı. Daha sonraları değişik yerlerin, dünya muvazenesinde stratejik hususiyet arz etmesi sebebiyle, risalet emaneti başka başka yerlere taşınmıştı ama; biz meseleye sadece âyetin işaret buyurduğu İslâm'ın zuhur ettiği dönem açısından bakıyoruz. Yoksa İslâm'ın yayılışı ve gelişmesi adına bir zaman Bağdat, diğer bir dönemde Şam ve uzun bir müddet de İstanbul merkezlik yapmıştır. Hatta İslâm risaletine verâset adına İstanbul'un yüklendiği misyon, kendinden önceki medeniyet merkezlerini geride bırakacak kadar engin ve derindir. Ancak, risalet, İstanbul'dan temsil edildiği dönemlerde bile, Mekke, Medine başların tacı ve birer mübarek mekân olarak semavîliklerini hep devam ettirmişlerdir.

3. Risaletin Lisana Ait Buudu

اللَّهُ أَغْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ط

“Allah risaletini ne şekilde (hangi dille) göndereceğini en iyi bilendir.”: Kur'ân-ı Kerim'in değişik yerlerde, O'nun Arapça indirilişiyle ilgili pek çok âyet mevcuttur. Bu da, bilhassa o dönem itibarıyla, Arapça'nın mükemmelliğini göstermekte-

dir. Evet, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde Arapça altın çağını yaşıyordu. Her lisanın bir altın çağı vardır. Meselâ Elizabet çağı –Bugünün İngilizcesi öyle kabul edilebilir. İhtimal, bizim, dil adına düştüğümüz hatalara onlar düşmediler. Ayrıca, teknolojik gelişme ve değişik kültürlerle hem de bilerek açık olma, ayrı bir zenginlik vesilesi kabul edilebilir.– Şekspir'le altın çağını yaşamıştır. İngilizler bu çağa karşı hep saygılı davranırlar. Evet, Kur'ân'ın nazil olduğu devre de, Arap dilinin altın çağı sayılır. O dönemde dil o kadar oturaklaşmış, kaide ve prensipler o kadar dilin tabiatıyla bütünleşmiştir ki, en basit beyanlar bile âdeta birer sanat harikasıdır. Kur'ân-ı Kerim Mudar oymağı ve Kureyş'in diliyle nazil olmuştu. Ancak o, değişik kıraat ve lehçelere de açıktı.

Kur'ân'ın edebî yönü üzerinde bugüne kadar bir hayli insan durmuştur.. ve bu konuda pek çok edebî dâhi yetişmiştir. Abdülkâhir Cürçâniler, Sekkâkiler ve Zemahşerilerden alın da asrımızın Muhammed Sâdık Râfiileri, Seyyid Kutupları, İşârâtü'l-İ'caz sahibi medar-ı iftiharımız Üstad Bediüzzaman sadece bunlardan birkaçı...

Kur'ân, belâgat ve i'caz yönüyle, nazil olduğu günden bu yana, daima muarızlarına meydan okuyagelmiştir. Nice edip ve belîğler, ona nazire yapmaya kalkmışlardır ama, dökülüp hep yollarda kalmışlardır. Ve nice dostlar onun âyetleriyle, beyan ve ifadelerini, şiir ve makalelerini süslemişlerdir. Ama asla ona ulaşamamışlardır. Kur'ân, bugün de, hâlâ milyarların dilinde okunurken, âdeta vahiy semasının zirvelerinden bize göz kırpan yıldızlar gibi tebessüm ederek, ifade ve edasının erişilmezliğini fısıldamaktadır. Cahiliye döneminde pek çok şair ve edip, sadece bir kez dinlemekle Kur'ân'ın bü-

yüsüne kapılmış ve ona teslim olmuşlardır. Hatta Velid İbn Muğire, her türlü düşmanca duygularına rağmen, Kur'ân karşısında büyülenmiş ve diyecek bir şey bulamamıştır. Utbe b. Velidler, Ebû Cehiller bile onunla büyülenmiş, muarazada bulunmaya cesaret edememişlerdir. Bir Hz. Ömer ki, kendi ifadesiyle “Gözümü yumsam hiç duraklamadan, cahiliye şiirinden bin beyit okuyabilirim.” der. Evet o, cahiliye edebiyatına, cahiliye şiirine o kadar vâkıf bir insandır. İşte bu parlak dimağ, Tâhâ sûresini dinlediğinde Peygamber Efendimiz'i öldürmeye karar vermiş olmasına rağmen, onun o teshir ve tesir edici cereyanına tutulmuş gibi sarsılır ve ona teslim olur. Evet, nakledilenlere bakılınca o gün Mekke'nin sokaklarından geçerken herhangi bir insanı rastgele çevirseniz ve ona şiirden bir şeyler sorsanız, hiç tökezlemeden dört-beş saat şiir okuyabilecek kadar bir dil vukûfiyetiyle karşılaşmıştınız.

İşte Kur'ân, yeni bir dinle gelirken, böylesine edebî zenginliğe malik bir dille nazil oluyordu. Getirdiği esaslarla, sıradan herhangi bir bedevinin anlayışına mûraat ederken, edebiyat ve şiirde dâhi sayılan ve ufku olabildiğince geniş bir edip, bir şairi de ihmal etmiyordu. Evet deve arkasındaki bedevi, Kur'ân'ı vird edinip okurken, en büyük dâhiler dahi büyük bir zevkle ve tarif edilmez bir şevkle Kur'ân âyetlerini dillerinden düşürmüyorlardı.

İşte başta zikredilen âyette de ifade edildiği gibi

اللَّهُ أَغْلَمَ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ

gerçekten de, Allah (celle celâluhu) risaletini nasıl ve hangi dille tesis edeceğini en iyi bilendir. Kur'ân öyle bir dille nazil olmuştur ki; bir hukukçu kendi hukuk diliyle ona müracaat

ediverse, maksat ve meramına ulaşmada hiç mi hiç zorlanmaz. Bir idareci, bir kelâmcı ve bir tefsirci de kendi sahalarına ait incelikleri rahatlıkla onda bulabilir ve aydınlanırlar. Oysaki, çok iyi bilindiği gibi, bir hukuk dili, bir edebiyat dili veya bir akide ya da tefsir dili birbirinden tamamen farklı şeylerdir. Ne var ki, Kur'ân, bütün bunlara aynı anda, hem de en küçük inceliklerine, kaide ve prensiplerine zerre miktar hanelerle getirmeden müraat etmiştir. İşte İslâm tarihi, işte şer'î ilimler, işte hukuk mektepleri, işte binlerce edebiyat okulu ve bütün bunlar kadar muhakkik, müdakkik, müfessirleri yetiştiren tefsir ekolleri... Hemen hepsi de mesleklerine, meşreplerine ve mezaklarına onu birer kaynak kabul edip dünya kadar eser meydana getirmişler...

Öyleyse Allah (celle celâluhu) gerçekten de risaletini, hangi insana nerede ve hangi dille tebliğ edeceğini en iyi bilendir. Hatta bu hususta nisbetleri dahi bir kenara bırakarak “En iyi bilen” değil; “Allah bu hususu yegâne bilen”dir denilmelidir ve O’ndan başkasının da herhangi bir takdir hakkı söz konusu değildir. Böyle bir iddiaya kalkışanları, âyetin ifadeyle, dünyada horluk ve hakaret, ahirette de şiddetli bir azap beklemektedir.⁸⁷

⁸⁷ Bkz.: En'âm sûresi, 6/124.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّمَا أَنُكَلِّمِي وَإِنَّمَا أَنُكُونُ نَحْنُ
الْمُلْكِينَ ﴿٦﴾ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ
النَّاسِ وَاسْتَزْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرِ عَظِيمٍ

“(Sihirbazlar), ‘Ey Musa, sen mi (önce) atacaksın, yoksa atanlar biz mi olalım?’ dediler. ‘Siz atın!’ dedi. Onlar (da ortaya atacıklarını) atınca, insanların gözlerini büyülediler, onlara korku saldılar ve büyük bir sihir sergilediler.”

(A’raf sûresi, 7/115- 116)

A’RAF SÛRESİ

Zannediyorum burada, çoklarının gözünden kaçan bir husus var; o da, Hz. Musa’ya tekaddüm eden yıllarda sihrin, halkın en çok alâka duyduğu bir hâdise olduğudur. Evet, bir bayram günü herkesin toplandığı bir alanda sihir gösterilerinin yapılması da bunu gösteriyordu. Musa (aleyhisselâm) onlara sihirlerini gösterme ve ortaya koyma imkânını verdi. Firavun ülkesinin en ünlü sihirbazları halkın bakış açısına göre en büyük, ulaşılmaz derecedeki sihirlerini yapınca herkesin gözleri döndü, bakışları buğulandı. Arkasından da, Hz. Musa, onların sihirlerini iptal ediverince, önce sihirbazlar sonra halk şaşakaldı. Sihirbazlığın zirvesine oturan bu insanlar, Hz. Musa’nın yaptığının sihir olmadığını anlayarak Firavun’a rağmen he-

men iman ettiler. Böyle hemen iman etmeleri ile de çok büyük bir hizmet yaptılar. Zira onlara güvenen ve onların safında yer alan halk da onların peşi sıra hemen iman ediverdiler.

Evet, dünyaları yalan üzerine bina edilmiş gözbağcı bir yığın, sonra onları bu işe sevk eden despot düşünce ve bu iki sınıfın arzularına göre gelgitler yaşayan kalabalık, o kalın kalın halatları, koca koca sırıkları üst üste müterâkim yılanlar, ejderhalar şeklinde gördükleri esnada –ki bunlar ister büyü eseri olarak öyle görünsün, ister içleri civa doldurulmuş ağaç ve deri parçalarının güneşin harareti karşısında o hâli almış olsun fark etmez– bir de ne görsünler onca maskaralık, muvakkat bir harikulâdeliğe mazhar kuru ağaçtan bir asâ, birer lokma gibi hepsini yutuverdi; yutuverdi de, biraz önce yalanın yönlendirdiği sopalar karşısında başı dönen ve soğuk dakikalar yaşayan kitleler, hakkın kendine has renk ve çizgileriyle ortaya çıkması ve bâtılın tarumar olup gitmesi karşısında ıplık bir rağbet ve rehbe uyandılar. Artık ⁸⁸ *أَمَّا رَبِّ الْعَالَمِينَ* deme zamanı gelmişti. Bâtılın açık temsilcileri oracıkta, bu büyük itirafı gürül gürül haykırıp ötelere sürpriz şekilde açılacak, arkadakiler de ara ara bu duyguya katılıp onlara yol arkadaşı olacaklardı.

Kur'ân, bu konuyu değişik yerlerde, o yerin hususiyetlerinin gerektirdiği bir üslûpla tekrar tekrar anlatır ve tarihî tekerrürlerin kapı aralığından, alabilme kapasitemize göre sürekli ibretler ve tenvirler ifâza eder.

⁸⁸ “İman ettik Âlemlerin Rabbine.” (A'raf sûresi, 7/121)

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ
إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّيْهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَا
اللَّهُ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنُكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٩٠﴾ فَلَمَّا آتَاهُمَا
صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

“Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, O'ndan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. İnsanoğlu eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: 'Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen, muhakkak şükredenlerden olacağız.' diye dua ettiler. Fakat (Allah) onlara kusursuz bir çocuk verince kendilerine verdiği bu çocuk hakkında Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir.”

(A'raf sûresi, 7/189-190)

Şu bir gerçek ki, farkında olunsun olunmasın –müşrikler kat'iyetinde olmasa dahi– ehl-i iman da bazen şirke girmektedir. Bu âyet-i kerimede de belirtildiği gibi aşırı çocuk sevgisi de bu şirk yollarından biridir. Günümüzde, çocuklarımıza, torunlarımıza Allah'ın birer emaneti, hediyesi, lütfu, ihsanı nazarıyla bakmak yerine, sanki onlara sahip ve malikmişiz

gibi bakıyoruz. Hatta onlar uğruna bazen namazı-niyazı bile terk edebiliyoruz. Öyle ki onlara karşı olan sevgimiz, âdetâ Allah'a olan sevgimizden daha fazla. Yani emanet nazarıyla bakıp, Allah için seveceğimiz çocuklarımızla –tabir caizse– Allah'ı düşünmeden öyle bir seviyede alâka ve irtibata giriyoruz ki, belki de farkına varmadan o zımnî şirke yuvarlanıp gidiyoruz. Öyleyse, “Bir kalbte hakikî mânâda iki muhabbet olmaz.” esasına göre hareket etmeli ve şirke karşı hep belli bir tavır içinde olmalıyız. Tabîî bunu söylemek ve lafını etmek gayet kolay; hayata tatbiki ise zorlardan zor. Öyle de olsa, ne yapıp yapıp, şirkten arınmalı ve çok uzak mesafelerden de olsa, şirkin kokusu duyulan meselelere kat'iyen yaklaşılmamalıdır. Bunlar yapıldıktan sonra da Allah Resûlü'nün (sallâllâhu aleyhi ve sellem) şu duası önemli bir reçete sayılır: *اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُشْرِكَ بِكَ شَيْئًا وَأَنَا أَعْلَمُ وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا أَعْلَمُ* “Allah'ım, bile bile herhangi bir şirke girmekten Sana sığınırım, bilmediğim şeylerden de Senden mağfiret dilerim.”⁸⁹

Evlât sevgisine farklı bir zaviyeden de şöyle yaklaşılabilir: Hissî olan meselelerden dolayı insan muaheze olmayabilir. Ancak o, dinî duygu ve düşüncesi ile fitratındaki duygularını ta'dil etmekle mükelleftir. Meselâ insan, aşırı yeme, içme arzusu duyabilir ve aristokrat bir yaşayış isteyebilir. Hatta bu hususlarda şiddetli hırs gösterip, işin önünü-sonunu düşünmeden hareket de edebilir. Zira insan, fitratı itibarıyla arzularına düşkün, cimri ve aceleci olarak halkedilmiştir. Yani bunlar onun fitratında mevcuttur. Ayrıca onda hem kin, nefret ve adavet gibi hususlar hem de sevgi, muhabbet ve insanlık gibi hasletler vardır. İşte bunlar, insanda iyiye ve kötüye açılan

⁸⁹ el-Münâvî, Feyzu'l-kadir, 4/173; Kurtubi, el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân, 11/72.

birer koridor hükmündedirler. Bu itibarla da o, mahiyetindeki kötülöklere açılan kapıları kapamalı ve kötü duygularını, tutkularını mutlaka dinî düşünce ve dinî duygu ile zapturapt altına almalıdır ki –biz buna dindeki ifadesiyle, fitrat-ı sâniye kazanma diyoruz– kendisi için mukadder olan kemalâtı idrak edebilsin. Yani her şey olmaya müsait olan fitratını, tek bir şey olmaya ve Allah'la münasebete tevcih edebilsin.

İşte bunun gibi, evlât sevgisi de insanın fitratında vardır. Bu sevgi olmazsa çocuklara bakılmaz, okutulmaz ve neticede de ülke ve insanlık yükselemez. Evet, etrafımızda bir sürü âsi evlât var; ama yine de ana-babaları onlara bakıyor. İşte eğer bu tabiî sevgi ve alâka olmasaydı, sokaklar terk edilmiş insanlarla dolar, taşardı. Ne var ki, diğere duygularda olduğu gibi bu alâkada da, kalbler Allah sevgisiyle ta'dil edilmelidir ki, istikamet elde edilebilsin. Evet hayat, Allah'la irtibat yö-rüngeli olmazsa inhiraf kaçınılmazdır. Onun için evvelâ, her vicdanda Allah sevgisi gelişip kökleşmelidir. Bu ise bir egzersize bağlıdır. Yani bir insan, ruhî hayatında hiç egzersiz yapmadan “Ben, mal ve evlâdımı sana feda ediyorum Allah'ım!” dese, bu bazen riya, hatta yalan da olabilir. Bütün kötü huy-ların ruhtan kovulması ve bütün güzel hasletlerin tekrar ber tekrar yaşanması lâzımdır ki, İslâm, benliğimizin derinliklerine sinsin, tabiatımızın bir parçası hâline gelsin ve davranış-larımızı tabiileştirsin... Yoksa düal düşünme ve düal yaşamak-tan kurtulmamız mümkün olmayacaktır.

Yukarıdaki âyet, şahs-ı Âdem'den benîâdeme geçerek fert fert, cemaat cemaat bir silsile hâlinde uzayıp giden, birli-ği içinde çok; nev'iyeti içinde bütün bir varlık kadar muhte-valı; tutturabildiğinde sevaplarıyla meleklerin önünde; kendi-

ni salınca veya tahribata dalınca, lânet ile anılan şeytanlara rahmet okutturacak kadar rezil, muamma bir sülalenin fasit veya salih halkalarından bahsederken aynı zamanda heyet-i umumiyesini de birden nazara veren bir üslûp ihtiva etmektedir. Bu espri kavrandığı takdirde, artık kalkıp “Acaba bu eşler Âdem ve Havva mı?.. Yoksa Kureyş'ten Kusay ve zevcesi mi? Veya daha başkaları mı?” demeye ihtiyaç kalmayacak.

İnsanoğlu karakter, ruh, muhteva, istidat, zenginlik, ağırlık açısından eşiyile özden veya ferd-i hakikî diyeceğimiz bir nefisten yaratılmış; sonra da ondan veya onun cinsinden, muhtevasından bir ikinci varlıkla eşler hâline getirilmiştir. Yani insanın eşini de yine insanın mâyesini teşkil eden temel unsurlardan şekillendirerek birbirine muhtaç, birbirini tamamlayan, birbiriyle huzur ve itminana eren, birbirini duyan, hisseden, anlayan, birbirine açılabilen bir vâhidin iki yüzü gibi yaratarak, görünümdeki çoğu muhtevadaki vahdete ircâ ederek, tevhid disiplinini hatırlatmış; böyle bir yaratılışa mazhariyetimizi hatırlatarak sinelerimizi şükürle coşturduğu aynı anda idraklerimizde de hamd hissini harekete geçirmiştir.

وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيْنَتِهِ
وَيَحْيِي مَنْ حَيَّ عَن بَيْنَتِهِ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Fakat, Allah gerekli olan emri yerine getirmesi, helâk olanın açık bir delille (gözle görülür şekilde ve mazerete meydan vermeyecek biçimde) helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı). Çünkü Allah hakkıyla işitendir, bilendir.”

(Enfâl sûresi, 8/42)

ENFÂL SÛRESİ

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا

Aslında “Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi iman ederdi.”⁹⁰ âyetine göre dünyada bir düzenleme olabilirdi. Ne var ki ilâhî irade, imanın veya küfrün varlığını, dünya hayatı boyunca devam edecek bir mücadeleye bağlamıştır. Hz. Âdem’den bu yana insanlık tarihine baktığımızda bu hakikati bütün çıplaklığıyla görmemiz mümkündür. O hâlde, iman dünyası olarak yaşayacaksak, her zaman küfür dünyasının tecavüz, tasallut, hıyanet ve düşmanlıklarını bir lahza hatırdan çıkarmamalıyız. Küfrün imana karşı cibillî düşmanlığı, o cepheyi sürekli saldırganlığa iterken, onlarda, ölümler arasında dolaşıyor olma hissi uyarılmamalıdır. Ölen, ta baştan

⁹⁰ Yunus sûresi, 10/99.

apaçık ölümünü görerek ölmeli, kalan da öyle kalmalıdır. Ta ki yarın Allah (celle celâluhu) karşısında kimsenin ileriye sürecekle ve “Neden, niçin?” diyecek bir mazeretleri kalmamasın.

Bu şekilde arz ettiğimiz şeyin tam tersi de olabilir. Yani iman edenler mağlup, küfür dünyası galip. Ne var ki netice değişmez; bu durumda her iki tarafın da Rabbilerine sunacak mazeretleri yoktur; yoktur çünkü bir mücadele sonucu yaşayan yaşamış, helâk olan da helâk olup gitmiştir.

Biraz daha açalım; Allah, Bedir’de iki cepheyi, plânlasa ve randevulaşsalardı bile gerçekleşmesi mukadder böyle bir mücadele zemini, atmosferi, alt yapısı ve onu zarurî kılıcı şartları oluşmazdı. Hâdise, öylesine insanî idraki aşkın plânlandı ki, ister istemez göğüs göğüse vuruşma durumuna gelindi ve ondan sonra da, yaşayanın yaşamayı hak etmesi, ölenin de ölümüne müstehak olması ortaya çıktı. Zaafı, kininde, nefretinde, gayzında, istikamete kapalı olmasında ve paylaşmayı bilememesinde bütün zayıflar, burada ve ötede herhangi bir mazeret ileriye süremeden açık ve net suçluluklarıyla elenip gittiler; hep yüce mefkûreler arkasından koşanlar da, Bedir’de ve Bedirlerde cinayet işlemediklerini; aksine te’ dibe müstahak olanlara hadlerini bildirmenin inşirahı içinde kalbî, ruhî, vicdanî bütün bir hayatı gönüllerinde duyarak yaşama ufkuna ulaştılar.

Hulâsa, Bedir’de ve bütün Bedirlerde, ne ölenin ne yaşayanın, ne kâfirin, ne mü’minin, ne kazananın, ne kaybedenin, olanı yerinde ve isabetli görmenin dışında diyeceği hiçbir şey yoktur; yoktur çünkü olanlar, her şeyi en iyi işiten ve bilen bir Semî u Alîm’in plânına göre cereyan etmiştir.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ التَّقَاتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ
فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا^ط

“Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözünde azaltıyordu.”

(Enfâl sûresi, 8/44)

Bu hâdise yine Bedir Savaşı’nda meydana gelmişti. Bedir’e Müslüman saflarında katılan insanlar, o güne kadar ciddi hiçbir harp görmemişlerdi. Ayrıca Medine’den çıkışta onların niyetlerinin savaş değil de kervanı takip olduğu gözardı edilmemelidir. Şimdi tam bu safhada, eğer Müslümanlar karşı cepheyi az olarak değil de, asıl güç ve kuvvetleriyle görselerdi endişe edip paniğe kapılabilirlerdi. Ne var ki, savaş başlayıp da, artık geri dönülemez bir yola girdiklerinde, Allah mü’minlere onların gerçek durumlarını gösterdi; ta ki Allah’a tevekkül edip O’nun inayetine sığınsınlar. Eğer bu az görme işi devam etseydi, ashab, düşmanlarının üzerine elini-kolunu sallaya sallaya giderdi. Zira genellikle insan, rahat ve rehabet anında bazen inayet ve ikramı unutabilir.

Burada ayrı bir hususa daha temas etmek yararlı olacak: Bedir’de yardım için gönderilen melekler, bizatihi insanlar gi-

bi harp etmedi, kılıç kullanmadı ve kâfir öldürmediler. Onlar sadece, karşı cephenin moralini bozmak, mü'minlerin de kuvve-i mâneviyelerini takviye etmek için gelmişlerdi. Eğer, melekler de savaşın içine katılsalardı, esbap perdesi aralanır, insanlar gazi unvanını alamaz ve artık herkes bir inayet beklentisi içine girerdi. İnyetler ise, bu imtihan dünyasında daha çok perdeli olarak gelmektedir.

Evet, Allah'ın başta müşrikleri az göstermesi, henüz harp psikolojisinin kızıştırmadığı ruhlarda yılgınlık hâsıl olmaması, gözlerin korkmaması ve tam bir metafizik gerilimin gerçekleşmesi için ilk inayet ve ilk rahmetti. Karşı tarafın, Müslümanları az görmesi de o rahmet ve inayetin ayrı bir dalga boyuydu.. ve ancak böyle olduğu takdirde ashabın istihdamıyla murad-ı ilâhî tahakkuk edecekti. Sonra herkes herkesi gerçek kemmî ve keyfî buudlarıyla görmüştü ama ilâhî kaza süreci de başlamış.. mü'minler kendilerini kavganın göbeğinde bulmuş; ilâhî teyit ve iyi bir harp stratejisiyle kaderlerinin ikbaline koşarken, mülhit ve mütecavizler de teyitsiz, desteksiz birer enkaz yığını hâlinde dökülüp gitmenin en acısını yaşıyor ve idbarlarının ümitsiz mırıltılarıyla akıbetlerinin çukurlarına yuvarlanıyorlardı.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا
وَادْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey iman edenler! Herhangi bir muharip topluluk
ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah’ı
çok çok anın ki başarıya erişesiniz.”

(Enfâl sûresi, 8/45)

Evvelâ, buradaki “Allah’ı zikir” kaydından şunlar anlaşılabilir:

1. Normal gündelik hayatta, hususiyile de düşmanla mücadeleye anında kalben hiç gafletin olmaması vurgulanmaktadır ki, kalben gaflet içine giren herkese bu husus sık sık hatırlatılmalı ve uğrunda mücadele ettiği Rabbini hem kalben hem lisanen anması sağlanarak, insanların ölüp öldürüldükleri yerler bile birer kudsî mâbed hâline getirilmelidir.

2. Zikir, aynı zamanda savaş esnasında “ALLAH, ALLAH, ALLAH” diye bir haykırmadır ve böyle bir tavır karşı tarafın moralini olumsuz olarak etkilemede çok önemlidir.. ve tabii Müslüman cephenin de moralini yükseltme, onlara aşk u şevk pompalamada da... Rica ederim, günümüzde dilin ucuyla, mücerret “Allah, Allah” deme, eğer bizde gerilim, düşmanda korku hâsıl ediyorsa –ki, mutlaka hâsıl ediyor– kalbten coşup gelen ve şuurluca yapılabilen bir zikrin, insana neler kazandıracacağı düşünölsün...

3. Zafere ermenin Allah'ı zikir ve sebat u devamı bağlanması hususuna gelince, o ayrıca üzerinde ciddî olarak durulması gereken bir husustur.

Demek ki burada, düşmanla karşılaşan mü'minlere düşen, birbirinin mütemmimi önemli iki husus var:

1. Kemmî ve keyfî buudları ne olursa olsun herhangi bir muharip güçle karşılaşıldığında, evvelâ sabr u ikdam ve sebatla kendi cephemizin moralini yükseltmek, kararlılığımızı göstermek. Sâniyen, akıllıca ama fevkalâde atak, cesaretli ve azimli görünerek karşı tarafta psikolojik sarsıntı ve çözümler meydana getirmek...

2. Allah'ı çok zikrederek kendi ruh kıvamımızı sağlamak, O'na güvenin hâsıl ettiği görüntü ile karşı tarafı temelden sarsacak bir fütursuzluk sergilemek ve kendi aramızda karşılıklı aynı şeyleri tekrar ederek davranışlarımızın ritmini kalb balansına göre ayarlamak...

Evet bütün bunlar önemli birer başarı anahtarı olsa gerek. Aksine sabr u sebat gösterilmeden, ilâhî âdete göre başarı elde edilemeyeceği gibi Allah anılmadan gafilane vuruşmalarla da zafere erilemez; erilse bile sevaba nail olunamaz. Dolayısıyla da böyleleri için uhrevî felah söz konusu olamaz.

Öyle ise hak yolundaki mücahit ve muharipler, şartlar nasıl olursa olsun bir taraftan azm ü ikdam içinde olmalı, diğer taraftan da hep Allah'a yönelip O'nu anmalı, kalbinin bütün safvetiyle en güçlü olduğu zamanlarda bile kendi havl ve kuvvetinden teberri ederek O'nu yâd edip O'nun havl ve kuvvetine sığınmalıdır. Ve **اللَّهُمَّ تَبِّرْنَا مِنْ حَوْلِنَا وَفُوتِنَا وَالتَّجَانَا إِلَى** ⁹¹ **حَوْلِكَ وَفُوتِكَ** duası mü'minin ağızından düşmemelidir.

⁹¹ "Allahım, biz kendi havl ve kuvvetimizden teberri edip, Senin havl ve kuvvetine sığındık."

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ
تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ

“Kâfir olanların da bir kısmı, bir kısmının yardımcılarıdır.
Eğer siz onu (Allah’ın istediği şekilde olmayı ve böyle
olmanın size yüklediği sorumluluğu) yerine getirmezseniz
yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat olur.”

(Enfâl sûresi, 8/73)

Bundan bir önceki âyet-i kerime,⁹² muhacir ve ensarın ak-raba olmadıkları hâlde birbirlerine mirasçı olmalarını hükme bağlar. Onun arkasından gelen ve şimdi mealini verdiğimiz âyette ise, Müslüman ile kâfirin birbirlerine mirasçı olamayacağı, kâfirlerin ancak kendi aralarında birbirlerine mirasçı olabilecekleri anlatılır. Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyetin tefsiriyle alâkalı beyan buyurdıkları bir hadis vardır ki, cidden şayan-ı dikkattir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki: “Müşriklerin ortasında oturup duran her Müslümandan ben uzağım. Onların ateşleri ışık vermiyor.”⁹³ Yani inançlarına rağmen tutuşturdukları ateş aydınlık olarak hissedilmiyor ve iki ayrı dünya birbirinden fark edilmiyor. Şöyle değerlendirebiliriz:

⁹² Enfâl sûresi, 8/72.

⁹³ Ebû Dâvûd, cihad 95; Tirmizî, siyer 42; Nesâî, kasâme 27.

1. Çölde ateşin, iz bulmak, yer belli etmek vs. gibi hususlarda çok ehemmiyetli bir yeri vardır. Böyle bir misal, dost-düşman ateşinin tefrik edilememesi açısından değerlendirilebilir.

2. Kâfir ve mü'min ocakları veya ışık kaynakları beraber olursa, birini diğerinden ayırt etmek çok zordur. Hâlbuki mü'minin ocağı ayrı, kâfirin ocağı da ayrı olmalıdır ki, talipeler şaşırtılmasın.

3. Ki bu çok daha önemlidir. Mülhit ile mü'min kendi orijinlerini koruyamayıp hoşgörü ve birbirlerini kabulün ötesinde, dinî, millî, ahlâkî, harsî ihtilat içinde olurlarsa, aralarında bulunması gereken metafizik gerilimi kaybederler. Bu hâl ise, zamanla her ikisini de çürütür. Daha çok da kendi dünyasını, tarihî müktesebatı üzerinde inşa edip götürmek isteyen.

Ayrıca miras hukuku açısından “ihtilaf-ı milleteyn” esasına binaen mü'min-kâfir arasında miras cereyan etmez. Bunu fukahâ diliyle ifade edecek olursak; *ihtilaf-ı dâr ve ihtilaf-ı din verâsete mânidir*. İnsanî sevgi, alâka ve kucaklamanın yanında eğer çizgiler tam korunamaz, ölçüsüz ihtilatlara girilir ve bir kısım hukukî disiplinler gözardı edilirse, ıslah ümit ettiğimiz iş ve davranışlarda fitneye, fesada sebebiyet vermiş oluruz. Oysaki en büyük fitne ve fesat da, iyilik mülâhazası ve ıslah düşüncesiyle irtikâp edilen fitne ve fesattır. Zira, iyilik niyetiyle yapılan kötülükler sürekliliğe namzettirler.. ve şuursuz kitleler bir kere o işin içine sürüklendikten sonra geriye dönmeleri de çok zordur.

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ أَكْبَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ

“İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücadelede bulunanlar, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır.”

(Tevbe sûresi, 9/20)

TEVBE SÛRESİ

Kur’ân-ı Kerim’de bir iki âyet hariç, cihad ve cihadda fedakârlık anlatılırken hep mal, canın önünde zikredilmiştir. Evet, bana öyle geliyor ki, insan hayatta olduğu müddetçe, her zaman malını canından daha aziz bilecektir. Zaten “*Malı yolunda öldürülen şehittir.*”⁹⁴ hadis-i şerifi de bir yandan hüküm bildirirken öte yandan insanın, işte bu cibillî ruh hâletini ifade etmektedir. Zaten “Mal, canın yongasıdır.” atasözümüz de, aynı hakikatin bir başka şekilde ifadesi değil midir?

Ancak bu arada bazı insanlar da vardır ki, dünyayı kesben değil kalben terk etmişlerdir.. Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Abdurrahman b. Avf gibi. Veya baştan, dünya mal ve mülkü adına onların ellerinde hiçbir şey yoktur. İşte bu gibi kimseler için can önce gelebilir.. tabîî onun gerçek bedeline tam uyanmamışsa...

⁹⁴ Buhârî, mezâlim 33; Müslim, iman 226; Tirmizî, diyât 21; Ebû Dâvûd, sünnet 29; Nesâî, tahrim 22, 23, 24; İbn Mâce, hudûd 21.

Evet, iman etme, imanla yer değiştirme ve onun gereklerini yapma, öyle zannedildiği kadar basit bir iş değildir. Yılların vermiş olduğu alışkanlık, o duygu ve düşünce ile içli dışlı yetişme; bir de bunlara fitrat eklenince, insanın malını-canını bir çırpıda feda etmesi bir hayli zor olsa gerek. İşte Hz. Hamza, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) amcası, süt kardeşi; o bile bir iki gün tereddüt geçiriyor. Belli ölçüde herkes için aynı olan bir meselede ve böyle ağır bir imtihanda mala, cana takılıp kalanlara kızmak, öfkelenmek yerine, onları yakın takibe alarak ilgilenmeli ve gıyabî dualarla imdatlarına koşulmalıdır.

Evet, iman etme, şeytanın ilk engelini aşmak ise; kavim, kabile, hısım ve akrabaları bırakarak başka bir diyara göç etmek, öncekine yakın güçlü bir mâniayı daha aşmak demektir. Yurdunu-yuvasını terk etmekle de kalmayıp gittiği yeni dünyada Cenâb-ı Hakk'ın namının bayraklaşması için mücahedede bulunmak, aşılmaz bir seddi daha aşmak sayılır ki, bunları aşan kendini de aşmış ve kurtuluşa ermiş sayılır.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ
عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Allah, mü’min erkeklere ve mü’min kadımlara, içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan Cennetler ve Adn Cennetlerinde güzel meskenler vaad etti. Allah’ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.”

(Tevbe sûresi, 9/72)

Adn Cenneti, bu âyet-i kerimede görüldüğü ve birtakım hadis-i şeriflerde anlatıldığı üzere⁹⁵, kısmen ruhanî, daha çok cismanî Cennet nimetlerini câmî bir yerdir. Evet, bazılarında cismanî arzular inkişaf eder ve bedenî istekler galebe çarlar. İşte böyle kimselere mükâfat adına “Adn Cenneti” gibi her şeyi câmî bir yer, çok şey ifade eder. Bazılarında da ruhî melekât o kadar gelişir ki, onların nazarında yeme, içme, huri, gilman vs. pek fazla bir şey ifade etmez. Böyleleri hep ruhun tatmin olacağı mânevî ezvak peşinde koşarlar. İşte böyleleri için de Firdevs Cenneti hazırlanmıştır ki, âyetin devamında ifade edilen “Allah’ın rıdvanı daha büyüktür.” bu hakikate işaret etse gerek.

⁹⁵ Bkz.: Taberî, Câmiu'l-beyan 10/179-182.

Firdevs'in bu fâikiyetindedir ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir hadislerinde, “Cennet’i istediğinizde Firdevs’i isteyin, zira o Cennet menzillerinin en üstünüdür.”⁹⁶ buyurur. Öncelikle, Firdevs Cenneti, Cennet’in mahrûtî yapısı içinde diğer bütün Cennetlerin müşâhede edilebileceği merkezî bir müşâhede noktasıdır. Sâniyen: Geçmiş ümmetlerde “iman-ı bi’l-gayb” çok inkişaf etmemiş, dolayısıyla onlar gaybe ve mânâyâ ait hususlarda çok derinleşmemişlerdir. Ümmet-i Muhammed ise iman-ı bi’l-gayb ve ona taalluk eden şeylerde, sair ümmetlere nispeten çok derinleştiğinden, cismanî zevklerinden daha ziyade, ruhanî hazlarla tatmin olabileceklerdir ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmet-i Muhammed’e, ruhanî zevklerle dolu olan Firdevs Cenneti’ni isteyin, buyurmuştur. Yani denilebilir ki, Adn Cenneti umumiyet itibarıyla ve bir ölçüde sair ümmetlerin mazhariyet ve nimet ufku, Firdevs ise ümmet-i Muhammed’in Cenneti’dir.

Vâkia her Cennet’e girene Allah’ın hoşnutluğu söz konusudur ama, bütün Cennet nimetlerinin en büyüğü sayılan “rıdvân-ı ekber” hususî bir enginlik, her şeyden müstağni kılan öyle bir zenginliktir ki, o da, olsa olsa serkâr-ı hamdiyle meşbû Makam-ı Mahmud’un sahibi Hz. Muhammed’in ümmetine müyesser olur. Nâm-ı Celîli hamd ü senanın merkez-i nakşî O zâtın, Livâu’l-Hamd’le yürümesi, övülme ve övgüye mazhar olma makamına ulaşması, duyduğu ve duyurduğu her şeyin hamd ü senâ olması, Firdevslik ümmetinin, rıdvân-ı ekberle teşrif ve tekrim edilmesiyle tam uyum içindedir.

اللَّهُمَّ عَفْوِكَ وَعَافِيَتِكَ وَرِضَاكَ، اللَّهُمَّ إِلَيَّ مَا تُحِبُّ وَتَرْضَى

⁹⁶ Buhârî, cihad 4; tevhid 22; Tirmizî, cennet 4.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ ط

“Allah, mü’minlerden canlarını ve mallarını kendilerine verilecek (Cennet) karşılığında satın almıştır.”

(Tevbe sûresi, 9/111)

Bu âyetin ifade ettiği mânâyâ göre, Allah mü’minlerin fânî olan canlarına ve mallarına, bâki bedelleriyle talip demektir. Evet, onların mallarına, canlarına talip ama ahirette bunun karşılığında onlara Cennet’i verecektir. Ancak görüldüğü gibi burada sıralamada can, malın önüne geçmiştir. Zira ahirette öncelikle insanın nefsi önemlidir. Allah yolunda kullanılmış ve değer kazanmış mal sonra gelir. Yani ben Cennet’e girmedikten, giremedikten sonra, Cennet’in basit bir aksesuarı olan mal ne ifade eder ki? İşte bu hakikati ifade sadedinde başka yerlerden farklı olarak can, malın önünde zikredilmiştir.

İnsanların canları dahil muvakkaten sahip göründükleri her şey, aslında Allah’ın mülküdür. İlk varoluştan, onun devamı için gerekli olan vesilelerin lütfedilmesine kadar her şey cebri bir ihsan; bu ihsanların emanetçinin elinde onun mülküymüş gibi kabul edilip ona göre bir kısım hukukî muamele diyeceğimiz hususlara imkân verilmesinin iş’ârı ikinci bir ihsandır. Kendi malını-mülkünü emanetçisinden, onun malıy-

mış gibi gerçek bedelinin bin kat fazlasıyla satın alma talebi –ki bu mal ve can aynı zamanda sonuna kadar sahip olamayacağımız kadar kaypak, gelip-geçici ve fânidir– lütuflar, ihsanlar üstü bir keremdir. Bu öyle bir keremdir ki, o yok farz edildiği takdirde, ya emanetçiler ellerindeki vedâları nefisleri, hevaları istikametinde harcayacak ve gerçek mal sahibi, mülk sahibine hıyanet etmiş olacaklar veya uhdelerinde bulunan şeyler mevsimi gelince yok olup gidecek, onlar da en kârlı ticaretlerden daha kârlı bir kazancı ebediyen kaybedecekler.

Evet, böyle lütuf dalga boylu bir akit gerçekleştiği zaman, fâni canlar yerlerini ebedî varoluşa bırakıp öyle gidecekler.. gelip-geçici dünya metaı gidecek, ötede sonsuz nimetleri netice verecektir.. üç-beş günlük dünya, tohum gibi toprağın altına atılarak feda edilecek, bâki bir âlemde ebedî Cennetleri sünbül verecektir.. nefsin arzu, istek ve hoşlandığı şeyler ölçülü olarak terk edilecek, karşılığında Allah'ın rızası kazanılacaktır. Bütün bu mübadeleler gerçekleştirilirken iradî ve ihtiyarî olma çizgisinde gerçekleştirilerek, insanın hür iradesine değerler üstü değerler bahşedip elinden alınan şeylerin, cebrî alınmış gibi anlaşılmasına meydan vermemek için mesele, bir alışveriş esprisi içinde sunulmuştur.

Böyle bir ezeli misakın “lâ yezâl”deki tenfiz ve icrası o kadar beşerî ve evrenseldir ki, bu derinlikteki bir akit hem Tevrat'ta, hem İncil'de hem de Kur'ân'da yenilenmiş durmuş ve farklı üslûplarla hep üzerinde durulagelmıştır.

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقَضِيَ إِلَيْهِمْ
أَجَلُهُمْ فَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

“Eğer Allah, insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, hemen onların ecelleri bitirilmiş olurdu.

Fakat Bizze kavuşmayı beklemeyenleri Biz, azgınlıkları içinde bocalar bir hâlde (kendi başlarına) bırakırız.”

(Yunus sûresi, 10/11)

YUNUS SÛRESİ

Şerre yapılan duaları, Cenâb-ı Hakk’ın anında hemen kabul etmemesi aslında bizim için bir lütuftur. Yoksa her an ağzımızdan, bizim için veya bir başkası için, “Allah canını alsın, belâsını versin...” gibi şer dualar çıkabilmektedir. Ne var ki, Halîm olan Rabb-i Kerîmimiz, onları kabul etmede bizim gibi acele etmiyor. Evet, şayet O da her edilen duaya icabet etse, anında herkesin işi bitirilmiş olur. Kaldı ki bazen öyle bir zaman diliminde dua yapılmıştır ki, o âna mahsus olmak üzere Cenâb-ı Hak, “Şu anda kim ne isterse vereceğim.” demiş olabilir. Yani o saat, bir saat-i icabe olup da, o esnada kul ne isterse ona icabet edilebilir.

Ayrıca bu, sadece kavî duaya münhasır da değildir; bazen fiilî duayı da içine alabilir. Öyleyse tam o saat-i icabede yapılan işler de dua kapsamı içinde mütalâa edilebilir ki, her

zaman dikkatli olmak icap eder. Zaten Allah Resûlü (sallâ-lâhu aleyhi ve sellem) de, şu hadisleri ile bu konuda sıkı sıkı tenbihte bulunmaktadır:

“Nefislerinize, çocuklarınıza, mallarınıza beddua etmeyin. (Eğer) Allah’ın saat-i icabesine tevafuk ederse, Allah da o duayı kabul buyurur.”⁹⁷

Durum böyle olduğu hâlde, bazı kimseler nebi veya nebilerin vârislerine karşı, inkâr ve meydan okuma sadedinde; وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ “Allah’ım, eğer bu, Senin nezd-i ulûhiyetinden gelmiş bir kitap ise, hemen bizim üzerimize gökten taş yağdırıver...”⁹⁸ veya وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ “Eğer iddianızda doğru iseniz, bu söz ne zaman gerçekleşecek, derler.”⁹⁹ gibi sözler sarfedebilmektedirler.

Bazıları muvakkat bir can sıkıntısı esnasında; bazıları da hasımların saldırı ve tecavüzleri anında sabredemeyip şer isteğinde bulunabilmektedirler. Oysaki Allah, mevsimi gelince, mutlaka o münkirleri cezalandıracaktır. Öyle ise mü’minler, muvakkat sıkıntılar karşısında dişlerini sıkıp sabretmeli; dua ederken de belâların def ü ref’ine dua etmelidirler. Ayrıca din ve iman düşmanlarının tecavüzlerini de Hz. Allâmü’l-Guyûb’a havale edip O’nun bugün veya yarın vereceği ceza konusunda acele etmemelidirler. Zira O dilerse hemen ceza verir; dilerse suçun büyüklüğüne göre erteler ve ahirette on-

⁹⁷ Müslim, zühd 74; Ebû Dâvûd, vitr 27.

⁹⁸ Enfâl sûresi, 8/32.

⁹⁹ Yunus sûresi, 10/48; Enbiyâ sûresi, 21/38; Neml sûresi, 27/71.

ları daha elim bir azapla azaplandırır. Hatta dilerse onları da hidayete erdirir ve sana kardeş yapar.

Bu itibarla da mü'min kat'iyen kötülüğe dua etmemeli; ihtiyatlı ve Allah'ın hükümlerine karşı saygılı olmalı; maruz kaldığı şeyler tahammülfersâ bir hâl alınca da:

يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَيَا دَافِعَ الْبَلِيَّاتِ، اِقْضِ حَوَائِجَنَا وَادْفَعْ عَنَّا الْبَلَاءَ¹⁰⁰

demeli, sabr-ı cemil üslûbuyla hâlini ve tahammülsüzlüğünü Rabbine şikâyet etmelidir.

¹⁰⁰ “Ey ihtiyaç ve hâcetleri gideren, belâları def u ref' eden Allah'ım! Bizim ihtiyaçlarımızı gider, belâları bizden uzaklaştır ve kaldır Yâ Rabbi!”

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّأَ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا
وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

“Biz de Musa ve kardeşine, ‘Kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Musa) Mü’minlere müjделе!’ diye vahyettik.”

(Yunus sûresi, 10/87)

Bu âyet-i kerimedeki *وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً* emrinden şunlar anlaşılabilir:

1. Evler kible cihetine yani güneye doğru yapılmalı ki, bunda aynı zamanda güneşlenme problemi de çözülmüş olur.

2. Evlerin mescid misyonunu eda etmeye müsait hâle getirilmesi şeklinde anlamak da mümkündür ki, bir taraftan *فِي بُيُوتٍ أَدَانَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيَذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ*

“O meşale o evlerde tutuşturulurken Allah onların ta-zim edilmelerine ve içlerinde adının anılmasına izin vermiştir. Onların derûnunda sabah-akşam O’nu tesbihlerle yâd eden (yiğit)ler vardır.”¹⁰¹ hakikati vurgulanmış, diğer taraftan da her dönemde önemli misyon eda eden evlere işaret edilmiştir.

¹⁰¹ Nur sûresi, 24/36.

3. Her evin namazgâh ve mescit ittihaz edilmesi emredilmiştir ki, siyak-sibak bütünlüğü içinde âyeti ele aldığımızda; insan, bazı ahvalde içinde oturduğu evini mâbed, kendini de bu evin müdavim âbidi hâline getirmelidir; getirmelidir ve hanesini ibadetle ihya ederek orayı hayatsız bir mezar olmaksızın kurtarmalıdır.

Gerçi âyetin başında emir Hz. Musa ve Harun'a has olarak gelmiş gibi ama daha sonra tavsiye genelleştirilerek “*Hepiniz evlerinizi namazgâh yapınız!*” denmektedir ki, bu da, hemen herkese umumî bir yerde namaz kılmaya, zikre-fikre şartlar elvermediği zaman, “Gizli gizli dahi olsa evlerinizi kullanınız!” veya “Mâbetleriniz kapatıldığı zaman evlerinizin bazılarını o işe tahsis ediniz!” ya da “Her şeye rağmen mescitler inşa ederek Rabbinizi anmaktan geri durmayınız!” demektir.

وَقَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَآئِهِ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَيَّ أَمْوَالِهِمْ
وَاشْدُدْ عَلَيَّ قُلُوبَهُمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ

“Musa dedi ki: ‘Ey Rabbimiz! Gerçekten Sen Firavun ve kavmine dünya hayatında ziynet ve mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları (netice itibarıyla) Senin yolundan saptırsınlar diye mi? (verdin). Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalblerini de sıkıp daraltıver; çünkü onlar, o acıklı azabı görmedikçe iman etmeyecekler.’ ”

(Yunus sûresi, 10/88)

Bu âyet-i kerimedeki لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ kaydından hareketle bazıları şöyle bir mânâ vermişlerdir: “Sen Firavun ve kavmine dünya hayatında ziynet ve servet verdin. Ey Rabbimiz! Senin yolundan saptırsınlar diye mi?” Aslında bu mânâ tam değildir. لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ deki “lâm”, lâ-m-ı akıbetdir. Ve Hz. Musa, Cenâb-ı Hakk’ın bu malı onlara vermesindeki makasıd-ı sübhaniyesini çok iyi bilen birisi olarak böyle bir mal vermenin akıbetinin nereye varacağını farkındadır. Bu açıdan, mealde de işaret ettiğimiz gibi, “(Netice itibarıyla) insanları Senin yolundan saptırsınlar diye mi verdin.” demeyi uygun bulu-

yoruz. Gerçi Cenâb-ı Hak, küfür, dalâlet ve mâsiyeti sevmez ve istemez, muhالفarz aksi düşünülecek olsa onlar, yaptıkları bu münasebetsiz şeyleri yapmakla O'na itaat etmiş sayılırlardı. Hatta bi'set-i enbiyâ da bu iş için gerçekleştirilmiş gibi olurdu. Ne var ki mesele hiç de sanıldığı gibi değildir.

Bir kere Kur'ân-ı Kerim'de فَالْتَقَطَةَ آلَ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا “Neticede kendilerine düşman ve içlerine tasa olsun diye Firavun’un adamları onu bir buluntu olarak aldılar.”¹⁰² mealinde, lâm-ı akıbeti iş’âr eden pek çok âyet vardır. Eğer böyle bir yaklaşıma gidilirse, “Âl-i Firavun onu kendilerine düşman ve iç burukluğu olsun diye bulup aldılar.” olur ki, böyle bir yorumu olumlu kabul etmek mümkün değildir.

Sâniyen; kader, sebebe-sonuca birden taalluk ettiğinden burada sadece Allah’ın iradesinin taalluk ettiği netice zikredilip onların o istikametteki arzu, istek ve azimleri nazara alınmamıştır. Oysaki meselenin aslı, onlar nisbî, kisbî iradeleriyle mal ve evlâtlarını küfür ve dalâlet vesilesi yaptılar; demek ki netice itibarıyla sahip oldukları şeyler, onların su-i akıbetlerini netice verdi. Ne var ki başka şekilde de iradenin hakkı verilebilirdi. Yani onlar hidayet isteyeceklerine kavli, fiilî dalâlete talip oldular, Allah da onu yarattı. Veya mal ve evlâtle hem Cennet hem de Cehennem peylenebilecekken, onlar birincisini hiç düşünmediler; dolayısıyla da nimet ayn-ı nikmet oldu. Hususiyile de muhatap Hz. Musa gibi fakir birinin karşısında Firavun gibi mal-menal, evlâd u iyal sahibi biri olunca, imana girişi engelleyen kibir, inhiraf ve haddini bilmezlik gibi bütün saikler birer birer tesirlerini icra edince, dalâlet yolu

¹⁰² Kasas sûresi, 28/8.

âdeta mecburi istikamet hâline gelecektir ki, Hz. Musa da işte bu mülâhaza ile, hususî bir muamele-i Rahmâniye olmazsa malla, evlâtla varılacak akıbet budur, demek istemiştir.

Mallarının helâk edilmesine gelince;

1. Onların malik oldukları her şey hakikaten helâk olmuş olabilir.

2. Veya Allah onlara mal-mülk vermiştir de, istifade etme imkânını vermemiştir. Meselâ; diyelim ki bir zengin şeker hastalığına mübtelâdır; yiyemez, içemez, dolayısıyla da böyle bir insan için nimetlerin varlığı ile yokluğu müsavidir. Böyle bir yaklaşımla da, mallarının helâk edilmesi dileği hakikat değil mecazdır.

حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ أَمُنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا
الَّذِي أَمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

“Nihayet (denizde) boğulma hâline gelince (Firavın)
‘Ben de iman ettim doğrusu, İsrailoğullarının iman
ettiklerinden başka Mâbud yokmuş.’ dedi.”

(Yunus sûresi, 10/90)

Bir kısım hadis-i şeriflerin ifade ettiğine göre; her insan, ölmeden az önce hakikati mutlaka ayan beyan görürmüş.¹⁰³ Bu itibarla da, ahiret âlemine intikal ederken, inanmadan giden hiçbir insan yoktur, denebilir. Ne var ki, belli bir dönemden sonra artık inanma fayda vermez. İşte Firavun’un imanı da böyle fayda vermeyeceği bir esnada ifade edilmiştir. Evet o *أَمُنْتُ* “İman ettim.” demiştir; demiştir ama, bu sözü imanın fayda vermeyeceği ve amelî hiçbir şeyi gerçekleştiremeyeceği bir zaman diliminde söylemiştir. Zaten âyetin devamındaki *الَّذِينَ* yani “Şimdi mi?” ifadesi de gayet veciz olarak bu hususu vurgulamaktadır. Evet, *الَّذِينَ* “Şimdi mi aklına geldi?..” Hâlbuki *قَبْلُ* “Sen biraz önce –hatta *الَّذِينَ*’den anladığımıza göre bir lahza öncesine kadar– isyan içindeydin.”

¹⁰³ Bkz.: Buhârî, rîkâk 41; Dârimî, rîkâk 43; İbn Mâce, zühhd 31; Nesâî, cenâiz 9.

Evet, atını Musa (aleyhisselâm) ve ordusunu takip için peşlerinden sürerken isyan içindeydin. Eğer o zaman “İman ettim.” deseysen, atını geri döndürür ve salih bir amel yapma fırsatı bulabilirdin. Ama şimdi artık vakit çok geç..!

Hâsılı, Cenâb-ı Hak imana teveccüh etmiş birisinin imanını engellemiş veya kabul etmemiş değil; aksine artık o işin zamanı geçmiştir. Âyeti bu çerçevede değerlendirme de eslem yollardan birisi olsa gerek.

Firavun boğulurken gerçekten “İman ettim.” dedi mi, yoksa onu kalbinden mi geçirdi? Ehl-i Sünnet’in görüşü; mevsim tamam ve söz de tam ise, içinden geçirme dahi telaffuz sayılır; hatta telaffuz içte ifadesini bulan o mazrufa ancak zarf sayılabilir. Ne var ki Firavun’un bu mülâhaza veya ifadesi فَلَمْ يَكُنْ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا “Allah’ın hışmını açıktan gördükleri zaman artık iman fayda vermez.”¹⁰⁴ fehvâsınca, Firavun o esnada iman etme fırsatını kaçırmıştı. Yahut o, böyle bir sözü, o durumdan cismaniyeti adına kurtulmak için söylemişti ki, Allah da ibret olsun diye onun cesedine necat vermişti. Bundan başka, Firavun o sıkışıklık anında bile, Musa ve Harun’un tavsif ettikleri bir Zât-ı Ecell-i A’lâ değil de, şöyle böyle dar bir telakki ve çarpık bir anlayışın ifadesi olarak, “İsrailoğullarının iman ettiği Zât’a” diyerek peygamber ufku-na değil de, bilhassa o dönem itibarıyla henüz sisli dumanlı bulunan İsrailoğullarının idrak ufku-na yöneldi ve tevbe çıkışını telakki yanlışlıklarıyla köreltti.

Zaten tarihin dediğine bakılacak olursa Firavun bir dehrî idi (materyalist de diyebiliriz). Böyle birinin, hemen çarçabuk

¹⁰⁴ Mü’min sûresi, 40/85.

inanması zor olsa gerek. Kaldı ki eğer iman, Allah'ın varlığının ve birliğinin kabulünün yanında Hz. Musa'nın da nübüvetini tasdikten geçiyorsa, Firavun o karışık sözleriyle "İman ettim." derken dahi ayrı bir küfrü irtikâp etmiştir.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ أَمَنَتْ فَفَنَعَهَا إِيمَانَهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا
كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ

“Yunus’un kavmi müstesna (halkını yok ettiğimiz
ülkelerden) herhangi bir ülke halkı, keşke (kendilerine
azap gelmeden) iman etse de bu imanları kendilerine fayda
verseydi..! Yunus’un kavmi iman edince, kendilerinden
dünya hayatındaki rezillik azabını kaldırdık ve onları bir
süre daha (dünya nimetlerinden) faydalandırdık.”

(Yunus sûresi, 10/98)

Yunus’un (aleyhisselâm) kavmi hakkında takdir edilmiş
azabın kaldırılması:

1. Allah’ın o kavme yaptığı hususî bir muamele olabilir
ki, başkaları için ne daha önce ne de daha sonra söz konusu
olmamıştır.

2. Bazen belâlar, esbabının ortaya çıkmasıyla emareleri be-
lirir ama tam o esnada yapılan bir iyilik, bir güzellik Allah’ın
atâsına ve azabın kaldırılmasına sebep olur. Evet Yunus’un
(aleyhisselâm) kavmi, azap emarelerini görünce, toplanmış,
Allah’a yönelmiş ve O’na pişmanlık duygularını bildirmişlerdi
ki; bazı zayıf rivayetlere göre سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ إِنَّا كُنَّا مِنَ الظَّالِمِينَ

demeye başlamışlar; rivayet yönüyle olmasa da keşif açısından bence mutemet bir zatın beyanıyla: *سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* gibi tahmid, tekbir, tesbih ve havkaleyi câmi bir vesile-i teveccühle Cenâb-ı Hakk'a yönelmişler; O da atâsıyla bu kazâyı def ü ref etmiş ve onlara bir süre daha dünyevî ama uhrevî buudlu yaşama imkânı bahşetmiş.

3. Âdet-i sübhaniyesine göre Allah, hangi kavme azap edecekse nebisine, azap öncesi o beldeden ayrılmasını emir buyurmuştur. Yunus (aleyhisselâm) ise, öyle bir emir gelmeden, kendi içtihadı ile kavminin beldesini terk etmiş. Böyle olunca da ihtimal gelebilecek azap o kavimden kaldırılmış ve pâyeye-nübüvvete muvafık bir itap şeklinde bir paratoner gibi O Nebiy-yi Celîl'e verilmiştir ki, hepimizin bildiği o hâdiseler başına gelmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de geçen *فَلَوْلَا* kelimesiyle alâkalı mülâhazalar onun *هَلَّا* kelimesinin müteradifi “keşke” mânâsına olduğu şekildedir ki, buna göre meal: “*İmha ettiğimiz o beldelelerden bari bir teki, keşke azabı görmeden küfürlerinden vazgeçip iman ve emana erselerdi!*” biçiminde özetlenebilir ve bunda, belâ ve musibetlerin şöyle veya böyle sezilişinde tevbe ve inâbeye zımnî bir teşvik vardır.

Bu kavmin Musul civarında ve Ninova karyesinde veya bir başka yerde bulunmaları neticeyi değiştirmez; mühim olan ilâhî ve nebevî tenbihleri değerlendiren “tevil-i ehâdis”in aydınlattığı yollarda emarelere yorumlar yükleyerek, kaderdenk noktaları iyi kullanıp muhtemel tehlikelere karşı teyakuz içinde ve teveccüh ekseni yaşamaktır.

رَبَّنَا أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ، وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ

فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۗ
قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ۗ وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ
فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَّرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ

“Ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. Dediler ki: ‘Korkma! (biz melekleriz). Lut kavmine gönderildik.’ O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Biz de ona İshak’ı, İshak’ın ardından da Yakub’u müjdeledik...”

(Hûd sûresi, 11/70-71)

HÛD SÛRESİ

O dönemin törelerine göre misafir, misafir olduğu evde kendine ikram edilen yemekten yemeyince, ziyaret sebebinin hayırlı olmadığı düşünülürdü.. ve aslında bu elçilerin getirdikleri mesaj da, hele Hz. İbrahim gibi “Evvâh” ve “Halîm” olan birisi için oldukça garip ve bir o kadar da ürperticiydi. Gerçi elçi olarak gelenler melekti ve onlar için de, bizim anladığımız mânâda yeme-içme söz konusu değildi ama Hz. İbrahim’e, ilk mesajı tabiatlarının o dalga boyuyla arz etmeleri, halîm ve evvâh bir sineye meseleyi yumuşata yumuşata sunma üslûbuyla izah edilebilir ki; karşılıklı selâmla başlamış bir mülâkâtın siyaki olarak da fevkalâde uygun düşmektedir.

Peygamberin, aldığı bazı sinyallerle korkulu dakikalar yaşamaması, nübüvvet firasetinin tevil-i ehâdisle vardığı bir neticedir ki, onun idrak ve mârifet ufkuna göre, içinde bulunduğu atmosferde bazı garip olaylar cereyan edeceğini sezmiş, korku-üstü ve mehâbet televvünlü bir mehâfetle ürpermiştir. Az sonra sadme-i ûlânın şoku atlatılacak; his ve heyecanın yerini peygamber mantığı alacak; o da hilm ü silmini bir kere de sözle ifade edecektir ama, mebdede duyulup yaşananlar bunlardır.

Bu muhaverede Hz. Sâre Validemiz'in ayakta olması ile alâkalı şu hususlar söylenebilir:

1. O, yemek esnasında misafirlere bizzat hizmet ettiği için ayaktadır. Veya hizmetçileri olsa bile misafirlerine tazimen ayakta bulunmayı tercih etmiştir.

2. Misafirlerin davranışlarındaki gariplik onu da tedirginliğe sevk ettiğinden ayakta tetikte bekliyor gibi bir hâl içindedir. Bu tedirginlik ya meleklerin müjdesi veya kendinde sezebildiği değişikliğin ortaya çıkacağı âna kadar da devam eder.

3. Hz. Meryem, ruhu veya Cebrail'i (aleyhisselâm) görünce hamile kaldığı gibi, ihtimal, Hz. Sâre de bu melekleri görünce mucize kabîlinden hamile kalmış ve bunu hissedince de biraz önceki telaşın yerini tebessümle ruhtan fıskıran bir hayret almıştı.

4. En kuvvetli ihtimal, Hz. Sâre âyise idi. Yani hayızdan kesilmiş yaşlı bir kadındı. Âdet görmeyen bir kadının çocuğu olması ise, sebepler dairesinde mümkün değildi. İşte tam o arada kan gelerek, hayız görmeye başlamış olabilir ki, bunun anlaşılması da daha çok ayakta iken olabilir. İşte Hz. Sâre bunu hissedince güldü ve arkasından da kendisine İshak müj-

delenerek, bişaretin hakkaniyeti ile bişaret aynı anda tezahür ediverdi. Arapça'da ضَحِكَتِ الْمَرْأَةُ sözünün “kadın hayız oldu” mânâsına gelmesi de bu mülâhazayı destekliyor gibidir.¹⁰⁵ Her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

¹⁰⁵ Bkz.: İbn Manzur, Lisanü'l-arab, d-h-k maddesi.

وَشَرُّهُ بِثَمَنِ بَحْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةً وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ

“Onu değersiz bir fiyatla, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi.”

(Yusuf sûresi, 12/20)

YUSUF SÛRESİ

“Zühd” rağbet göstermeme, arzu etmeme, değer vermeme, terk etme anlamlarına gelir. Bu mânâda dünyadan yüz çevirip ahiret arzusu ile kendini ibadete salanlara zâhid dendiği de herkesçe bilinmektedir. Öyleyse, *وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ* “Bu konuda zâhidçe hareket ettiler, müstağni davrandılar.” demektir.

Yalnız, Yusuf’u değersiz birkaç kuruşa satan kimlerdi? Kardeşleri mi, yoksa kervandakiler mi? Âyet mutlak olduğu için her ikisi de olabilir. Nitekim müfessirler bu konuda hep farklı farklı görüşler beyan edegelmişlerdir. Yusuf’u satan kardeşleriydi, dediğimiz takdirde, evvelâ onun gelecekte önemli bir zat, hatta peygamber olacağını bilemedikleri ve yaptıkları işin yanlışlığı ruh hâleti içinde bir an evvel ondan kurtulmayı düşündükleri için, maddî-mânevî cihanpaha birini, hür olduğu için *بِثَمَنِ بَحْسٍ* haram paraya, kıymetler üstü kıymeti haiz olduğu için de, *بِثَمَنِ بَحْسٍ* değersiz üç-beş kuruş bir şeye sattı ve nedamet gününe kadar haybet ruh hâleti yaşadılar. Bu işi yaparken kardeşleri bunu düşünecek durum-

da değildi. O acelecilik ve telaş içinde ayakları, elleri birbirine dolaşıyordu ki hemen zahidçe davranarak onu birkaç dirheme satıverdiler. Görüldüğü gibi burada resmedilen böyle bir ruh hâleti açısından bunlar, Yusuf'un kardeşlerinden başkası olamaz; zira köle alışverişinin normal olduğu ve para verecek ticaret yapmak kastıyla satın aldıkları köleyi, Mısır'da yeniden satarken, kervandakilerin böyle bir hâlette olması çok muvafık düşmüyor. Bir vech-i muvafakatı var, o da, böyle garip bir kuyudan garip ve oraya düşecek gibi görünmeyen bu çocuğun bir garip maceranın kurbanı olarak buraya düşmüş olabileceği –ki, ¹⁰⁶ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَذَا غُلَامٌ cümlesi bunu hem ses hem söz hem de mûsikîsiyle ifade etmektedir– bu buluntu çocuğu bir an evvel elden çıkarıp işlerine bakmalıdırlar. Böyle yapmayıp da onun gerçek değerini aramaya kalkarlarsa بِئْسَ مَا بَحْسِ 'i dahi elden kaçırabilirler.

¹⁰⁶ “Müjde! İşte bir çocuk!” (Yusuf sûresi, 12/19)

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ
لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

“Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi –ki gördü– o da (kadına) meyledecekti. (Fakat etmedi) işte böylece Biz, ondan kötülük ve fuhşu uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz ki o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.”

(Yusuf sûresi, 12/24)

Gerek meallerde, gerekse tefsirlerde bu âyet incelenirken iki ayrı açıdan hata edilmekte:

1. Hz. Yusuf gibi her hâliyle salih, muhlas bir peygamberi, normal, beşerî his ve arzularının cenderesi içinde ezilen sıradan bir insan gibi görüyor, böyle bir yaklaşımla âyete mânâ veriyor ve “Kadın ona meyletti, o da kadına meyletti; ama o, Rabbinin burhanını gördü.” diyorlar. Hâlbuki gerek o güne kadarki yaşamıyla Hz. Yusuf’un sıdk ve salah ile örülü hayatı ve gerekse bu âyetin devamındaki ifadeler, yani fuhşun ve kötülüğün fevkalâdeden ondan uzaklaştırılması, ism-i mef’ul sigasıyla muhlas yani vehbî ve cebr-i lütfî ile ihlâsa erdirilen bir zat olması, âyete böyle mânâ vermeye ve onun hakkında böyle düşünmeye mânidir.

2. Meseleye beşerî realitelere ters bir düşünce ile yaklaşanlar ise, “Hz. Yusuf’un şehvî istek ve arzusu yoktu.” diyorlar.

Her iki düşünce tarzında da bir kısım eksikliklerin olduğu açıktır. Peygamber de beşerdir ama masumiyeti ve masuniyeti itibarıyla beşer üstüdür. Şehvatı vardır ama, Hakk'ın sıyanetiyle onun peygamberane azim ve iradesine tâbidir. Burada anlatılmak istenen Hz. Yusuf'un beraatidir. Öyleyse mealde belirttiğimiz gibi, şehvânî arzularına rağmen, Yusuf (aleyhisselâm) Hakk'ın sıyanetine sığınıp o müthiş iradesini kullanarak kadına asla meyletmedi.

Kur'ân-ı Kerim orada olup bitenleri resmederken, “Düpedüz kadın ona meyletmişti.” mânâsına **وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ** tabirini kullanmaktadır ki, böyle bir yönelişin ne şaka ile ne de imtihanla yorumlanması söz konusu değildir. Yani Yusuf'a bu kapalı atmosferde yollar sonuna kadar açıktır. Ama o, her zaman bir “burhan” üzerinde oldu.. iman, mârifet, içten münasebet ve bütün benliğine hâkim bir mehâfet ve mehâbetin yönlendirmesiyle iradeli olmanın en güzel örneğini sergiledi; sergiledi de bulunduğu yerin bütün menfezleriyle beden ve cismaniyete açık olmasına rağmen o, “maâzallah” diyerek bu atmosferi paramparça edip ululara has bir buudda kendi çerçevesini ortaya koydu. Evet, insanı, fenalığın gayyasına sürükleyecek böylesine iç ve dış şartların aleyhte ittifak ettiği bir anda, onu şart-ı âdi plânında sıyanet ufkuna ulaştırıp ekstra mazhariyetlerle serfiraz kılan şey, başka değil onun ismet, iffet, sadakat düşüncesinin beslediği kâmil insan olma iradesiydi.

Zaten o, Allah'a itaat etme ve ettirme misyonu için seçilmiş bir imam, bir aksiyon ve misyon adamıydı. Aslında mevsimi gelince Zeliha da bu iffet âbidesinin iffetine:

وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ

“Ben onun nefsinden kâim almak istedim ama o sınımsız iffet ve ismetine kilitli kaldı.”¹⁰⁷ diyerek şahadet edecekti...¹⁰⁸

¹⁰⁷ Yusuf sûresi, 12/32.

¹⁰⁸ Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz.: Sonsuz Nur, 2/417-426.

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنِّي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ ط

“Kadın dedi ki: İşte hakkında beni kınadığımız şahıs budur. Ben onun nefsinden murad almak istedim; ama o şiddetle ismet savunmasında kaldı.”

(Yusuf sûresi, 12/32)

Hz. Yusuf, tabir caizse, edası-endamıyla tam bir erkek güzeliydi. Öte yandan, her peygamberde olduğu gibi, Hz. Yusuf'ta da derin bir iç güzelliği söz konusuydu. Evet, Hz. Yusuf'un dışı da iç güzelliğinin mütemmimi, tabir-i diğerle, onun dışı, yani cismanî ve bedenî yapısı; iç derinlik ve muhtevasının fevkalâde mütenasip bir zarfı gibiydi.

Zeliha'ya gelince, bütün nefsanî istek ve arzularına yenik düşen insanlarda olduğu gibi, nazarını fâniden bâkiye çevirip için uhrevîliğini bir türlü kavrayamadı ve sinesini cayır cayır yakan o muhabbet tamamen cismaniyete münhasır kaldı. Buna Hz. Yusuf'un belirttiğimiz iç ve dış güzelliği eklenince, insanoğlunun Hz. Âdem'den bu yana devam edegelen hatası bir kere daha tekerrür etti.. VE İNSANOĞLU BİR KERE DAHA ALDANDI...

Yukarıdaki âyet “İmreet-i aziz”in önce kendisini levmeden sonra da Hz. Yusuf'u görünce ellerindeki bıçaklarla ellerini doğrayan kadınlara karşı serzeniş ve kendi zaafının müdafaa mazmunu olarak ilâhî beyana girmiştir.. ve o

bu ifadeleriyle, bir kısım cismaniyetin kulu kölesi aristokrat arkadaşlarına: İşte hakkında beni kınayıp, “Delice gönlünü kaptırmış; doğrusu bu kadın çıldırmış!” dediğiniz genç! Bu, hâllerile şahitlik durumunda olan o kadınlara karşı Yusuf’un cismaniyetinin çarpıcılığını itiraf ve kadınca ilk itiraf; ikinci itiraf ise, onca baştan çıkarma esbabına rağmen *وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ* “Ben ondan kâm almak istedim ama o, şiddetli bir şekilde bir iffet ve ismet savunmasına geçti.” sözleriyle vurgulanan bu yüce peygamberin temkin ve rasânetidir.

ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوْا الْآيَاتِ لَيْسُجُنَّةً حَتَّىٰ حِينٍ

“Sonunda kesin delilleri görmelerine rağmen, onu belli bir müddet hapse atmaları kendilerine uygun göründü. (Yani, Yusuf’u hapse atmada maslahat gördüler.)”

(Yusuf sûresi, 12/35)

Bu âyet birkaç açıdan yorumlanabilir:

1. O gün kadınlar arasında konuşulan bu mesele, Mısır’da çok şüÿü bulmuştu. Dolayısıyla da, toplumdaki dedikoduyu kesip atmak için Yusuf masum olsa da, diğerlerinin zâhirî ismeti adına onun suçlu gösterilip hapse atılması gerekiyordu. Her dönemde hâkim güçlerin hukuk anlayışları buna cevaz verelmıştır.

2. Hapse atılma esnasında Hz. Yusuf (aleyhisselâm), kendini müdafaa etmemektedir; zira, suçsuz olduğunu iddia ettiği an, karşı tarafın ırz, namus ve iffeti tartışılır hâle gelecektir. Hâlbuki bir peygamber Cennet’e giden yolda kendi iffet ve namusunu koruduğu gibi, muhatap ve hedef kitlenin itibar ve şerefini düşünme mecburiyetindedir. Yani kendini zina-dan uzak tuttuğu ölçüde dilini de gıybetten muhafaza etmelidir. Nitekim o, etmiştir de. Derken o, beş-on sene ömrünü hapisanede geçiredursun, Mısır’da bu şayia çoktan unutul-

muş ve hususiyle de yeni nesiller asla böyle bir şeyden haberdar olamamışlardır. Bu itibarla da Yusuf (aleyhisselâm), hapishaneden çıktığında bir dönemde dedikodusu yapılan konulardan en küçük bir iz dahi kalmamıştır. Tabir-i diğerle, Hz. Yusuf, hedef ve muhatap kitlenin iffetini koruma adına, beş-on yıllık zindan hayatına razı olmuştur.

3. Neticede on yıl sonra da olsa Yusuf'a (aleyhisselâm) o isnadı yakıştıranlar bile *الآن حَضَحَصَّ الْحَقُّ* "Hak, gerçek şimdi açığa çıktı."¹⁰⁹ diyerek tebriide bulunmuşlardır. Herkesçe müsellem olduğu gibi bir insanın kendini tenzih ve tebride etmesi ile bir başkasının tebride etmesi arasında dağlar kadar fark vardır.. evet işte şimdi, Yusuf (aleyhisselâm) için de, halk arasında böyle daha tesirli olan bir başkasının tenzihi söz konusudur.

Evet Yusuf'un gömleğinin önden veya arkadan yırtılması gibi –onların kriterlerine göre– bir hâdise ve ellerini doğrayan kadınların vicdanî şahadetlerine rağmen –ki günü gelince o şahadeti ilan edeceklerdir– yukarıda bahsi geçen mülâhazalardan ötürü o yüce nebi, masumların da hapishanelere düşeceğinin açık öncülerinden biri olarak oraya girecek, çile dolduracak, kendi oluşumunu tamamlayacak; sonra zâhirî plânda kapıkulu olarak girdiği zindandan düşüncelerin ve gönüllerin fatihi olarak çıkacak ve bütün bir Mısır halkının sevgilisi hâline gelecekti. Aslında o, hürriyetini yitirdiği aynı anda ve aynı noktada gönüllere hâkim olma sürecine de girmiş bulunuyordu. Nefis ve enaniyeti adına yokluğa itilirken, kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla yeni bir dirilişe yürüyordu. Kendi kemalât-ı insaniyesini gerçekleştirmenin yanında ölü

¹⁰⁹ Yusuf sûresi, 12/51.

bir topluma da yeni bir “ba’sü ba’de’l-mevt” üfleyecek.. ve Hz. Musa’ya, Hz. Davud’a, Hz. Süleyman’a, Hz. Mesih’e... nihayet İnsanlığın İftihar Tablosu’na uzanan yollara, Firavun ehramlarının tepesinden de bir ışık tutacaktı. Mevsimi gelince bunların hepsi gerçekleşti ve Yusuf (aleyhisselâm), arkadan gelenler için bir yâd-ı cemil oldu.

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ
وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ

“Sonra şöyle dedi: Oğullarım, (şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin...”

(Yusuf sûresi, 12/67)

Hız. Yakub'un (aleyhisselâm) oğullarına yaptığı bu tavsiye münasebetiyle ilk akla gelenleri şöyle hulâsa edebiliriz:

1. Bazı yorumcuların da belirttiği gibi Hız. Yakub'un oğulları, hem şekil ve şemâilleri hem de kılık ve kıyafetleri bakımından görkemli, gösterişli olduklarından, daha önceki gelişlerinde, Melik'in de, Mısır halkının da dikkatlerini çekmişlerdi. Bu sebeple halkın bunları tekrar gördüğünde, bilhassa kıskanç nazarların isabeti, hatta çekememeleri söz konusu olabilirdi.

2. Keza, böyle kısa aralıklarla birkaç defa Mısır'a gelip gitmeleri ve Hız. Yusuf ile yakınlık tesis etmeleri, Yusuf'un (aleyhisselâm) makamını sarsabilirdi. “Böyle farklı bir muamele de neden?” veya “On kardeşler yine gelmiş.” gibi sözler dedikodu hâlinde, her yanda şüyû bulabilirdi.

3. Ayrıca Hız. Yakup (aleyhisselâm), Bünyamin'e de Yusuf'a yaptıkları gibi yaparlar endişesi ile, bunları ikişer ikişer dağıtmayı, yeniden yanlış bir işte ittifak etmelerine fırsat vermemeyi de düşünebilir.

4. İsrailoğulları Mısır'a girince orayı mânen ihya edecek ve orada bir kısım yenilikler meydana getireceklerdi; böyle bir gaye-i hayalin en mâkul yolu da "sırren tenevveret" esasına göre dağınık yürüme, dağınık yerleşme ve toplu görünmeme mülâhazasına göre gerçekleştirilmeliydi.

Tabii bütün bunlar birer tedbirdi; sebepler dünyasında bunlara riayet de tekvinî bir vecibeydi; bir vecibeydi ama bu tedbir ve stratejilerin, tedbirleri, stratejileri aşkın belâları, musibetleri önleyeceği anlamına gelmezdi.. gelmezdi ki, sebeplere riayetle Müsebbibü'l-Esbâb'a itimadı ifade sadedinde, üstteki âyeti müteakip hemen şu tamamlayıcı ifade gelir:

وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

"Ayrı ayrı kapılardan girin ama ne yapsam hiçbir hususta sizden Allah'ın takdir ettiği şeyi defedemem; hüküm Allah'a aittir.. ben O'na tevekkül ettim ve tevekkül edecekler de yalnız O'na tevekkül etmelidirler."¹¹⁰

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ
كَفَرُوا وَاعْفُزْنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

¹¹⁰ Yusuf sûresi, 12/67.

وَلَوْ أَنَّ فُرْأَنَا سُرِّرَتْ بِهٖ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهٖ
الْأَرْضُ أَوْ كَلِّمَ بِهٖ الْمَوْتَىٰ بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا

“Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı, yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur’ân olacaktı.) Fakat bütün işler Allah’a aittir.”

(Ra’d sûresi, 13/31)

RA’D SÛRESİ

1. Mealde de belirtildiği gibi, dağların yürütülmesi, yerin parçalanması, ölülerin konuşması bir kitap ile olacak olsaydı, bu, Tevrat, Zebur veya İncil değil, muhakkak Kur’ân olurdu diyerek, Allah (celle celâluhu) dikkat nazarlarını Kur’ân’a tevcih buyuruyor.

2. Eğer bu meseleler tahakkuk etseydi, mucize olacaktı. Kavimlerinin iman etmeleri için peygamberler bunları istese bile, olmadığına göre, dava-yı nübüvveti tasdik için olan mucizeler de, demek ki Allah’ın meşîet ve iznine tâbi...

3. Kur’ân’ın *بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا* “Bütün işler Allah’a aittir.” âyetinde, düşüncedeki inhirafa dikkatler çekilerek, neyin kimlerden ve nereden istenmesi gerektiği ihtar edilip, maddî-mânevî bütün kuvvet ve tesirin O’nun elinde olduğu, dileğinde bütün bunları yapabileceği; hatta harikulâde şeyler olmadan dahi, kalblerin imana açılması, onların itminana ulaştırılması.. hepsi O’na aittir ve asla zorluk da söz konusu

değildir. O isterse, arzı paramparça eder, dağları yürütür, nice bin seneden beri çürümüş canları konuşturur; haddizatında bunların hiçbirisi Kur'ân'ın, Allah'ın dilediği gönüllerde bıraktığı tesir ölçüsünde kalıcı bir tesir icra etmezler. Bu açıdan sizin gözünüzde büyüttüğünüz o şeyler, Kur'ân'ın meydana getirdiği âlemsümul inkılâbın yanında çok önemsiz kalırlar. Eğer tahayyül ve tasavvurlarınıza göre çok büyük gördüğünüz bu harikulâde hâdiseler için bir sebep düşünülecekse, umumî ve köklü tesirleri açısından o Kur'ân olmalıdır. Ama Hak dileyinince, dağlar gibi en sağlam cisimleri sağa sola fırlatacak, yeri paramparça edip savuracak, ölüme hayat soluklatacak ve ölüleri kendi hesabına birer enstrüman gibi konuşTURACAK bu Kur'ân'ın iniş sebebi bunlar değildir. Onun hikmet-i tenzili –Allah'ın izniyle– mevcut insanlardan yeni bir insan tipi inşa etmek; kimsenin nüfuz edemediği kalblere girerek insanlar üzerinde iman gücünün hâkimiyetini sağlamak; fâni insana bekâ yollarını göstererek onu bütün beklentilerine ulaştıracağı sözünü vermek ve hatta, daha öbür âleme gitmeden insana vicdanının menfeziyle ebediyeti ve ebedî saadeti temâşâ ettirmek gibi şeylerdir. Asıl mârifet de onun hikmet-i tenzili sayılan bu gibi hususlara karşı açık hâle gelmektir. Evet dağlar sağa sola savrulsa, yer parçalanıp didik didik olsa, mezarlardaki kemikler dile gelip konuşsa, bunların gelip geçici o muvakkat tesirleri, Kur'ân'ın insanlar üzerindeki kalıcı ve ebedî tesirinin yanında çok sönük kalır.

لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْنَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

“Eğer Biz bu Kur'ân'ı bir dağın tepesine indirseydik onun, Allah'a tazimi sebebiyle başını eğip parçalandığını görürdün.”¹¹¹

¹¹¹ Haşir sûresi, 59/21.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

“Şüphesiz ki bunda çok sabırlı, çok şükreden
herkes için ibretler vardır.”

(İbrahim sûresi, 14/5)

İBRAHİM SÛRESİ

Hemen hemen yukarıda kaydettiğimiz şekilde fezleke ile biten dört âyet-i kerime vardır Kur’ân-ı Kerim’de. Bunlar: İbrahim sûresi 5, Lokman sûresi 31, Sebe sûresi 19 ve Şûrâ sûresi 33. Bu âyetlerin bütününe siyak-sibak itibarıyla bakılabilse görülecektir ki, bu fezlekenin geçtiği hemen her yerde, Allah’ın o insanlara ihsan ettiği nimetler anlatılmaktadır ki, ardından da, siga-i mübalağa ile “Çok sabreden, çok şükredenler için bunlarda Allah’ın varlık ve birliğine işaret eden deliller vardır.” deniyor.

Evet, yine Kur’ân’ın ifadesine göre, Allah’ın ihsan buyurduğu nimetler, lütuflar sayılamayacak kadar çoktur; çoktur ama ülfet ve ünsiyet kucağında büyüyen, gelişen ve cismaniyetine takılıp kalan insanoğlu, bunların kadr ü kıymetini ancak elinden gittikten sonra anlar. Oysaki esas olan, o nimetlerin varlığında kıymetlerini anlama; anlayıp bir şükür fabrikası gibi, bütün fakültelerimizle Allah’a yönelmedir. Onlar çeşitli hikmetlere mebni, elimizden alındığında da, yine kulluğumuzun

gereği sabır fabrikası gibi çalışmalı. “Kahrın da lütfun da birdir Allah'ım!” diyerek kulluğa münafi hiçbir davranış gösterilmemelidir; gösterilmemeli ve şu hadise bir misal-i mücellâ olunmalıdır: “Mü'min'in hâli taaccüp edilecek bir hâldir. Başına musibet gelince, sabreder; bu onun için hayırlıdır. Nimet isabet eder, şükreder; bu da onun için hayırlıdır.”¹¹²

Evet, mübalağa sigası ile zikretmiş Kur'ân “şekûr” ve “sabûr” kelimelerini ve çok çok şükreden ve sabreden demiş; demiş ama neden? Zira, Allah'ın bizlere sunmuş olduğu nimetlerin küçüğü yoktur.. evet hangi nimete küçük diyebilirsiniz ki? Ellerinizde beş parmağın oluşuna mı? Ağzınızın içindeki tükürük bezlerinin çalışmasına mı? Hususiyle bu fezlekelerle biten âyetleri ele alarak, gemilerin denizde yüzmesine mi? Havaya mı, suya mı, hayata mı, imana mı, hangisine..? Hayır, küçük diyebileceğimiz hiçbir nimet yoktur. Öyleyse, bu nimetlere karşı mübalağalı bir şükür ister. Ve bir imtihan gereği bu nimetler elden gittiğinde de mübalağalı bir sabır ister. İşte size bir sabır örneği! Hz. Eyyub'un sabrı. “Sabır Kahramanı” diyor Üstad ona.¹¹³ Dünyaya ait varlığının hepsi elinden alındığı hâlde, hiç mi hiç tavır değiştirmemişti...

Ayrıca imanı sabrı netice vermiş bir mârifet ve irade kahramanı, değişik mihnet ve meşakkatlerin geliş esprisini kavradığı için en sabırsûz hâdiseler karşısında bile ümitsizlik ve telaşa düşmeyecek, şerhlerin dahi bir hayırlı yanı olabileceği mülâhazasıyla sabrettiği aynı anda gönlü şükürle atacaktır.

Ne var ki böyle bir şükür ve sabrın duyularak eda edilmeside, herkesin iman ve irfan ufku göre, vazife ve sorumlu-

¹¹² Müslim, zühd 64; Dârimî, rikâk 61; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 5/24.

¹¹³ Bkz.: Bediüzzaman, Lem'alar, s. 6.

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ

“Andolsun Biz, sizden önce gelip geçenleri
de biliriz, geri kalanları da biliriz.”

(Hicr sûresi, 15/24)

HİCR SÛRESİ

Önceden gelip-geçenleri bilme bir yandan kaderi gösterirken, öte yandan tevhidi ifade eder. Zira geçmişî yaratan, geleceği de yaratan ya da yaratacak olandır. Ayrıca önce ve sonra gelenlerin bilinmesi ile alâkalı şu tevcihler de söz konusu olabilir.

1. Nispetler perspektifinde dünyaya önce gelenleri de meselâ, Hz. Âdem zamanındakileri de, sonra gelenleri de biliriz.

2. İslâmiyet’e ilk girenleri de, sonradan dehalet edenleri de Biz biliriz.

3. Namaz saflarında tekaddüm edenleri, yani namaza erken koşanları da arkadan gelenleri de biliriz.

4. Herkesin şahsî hayatına bağlı olarak, öncesini, sonrasını yani zerrelerini, moleküllerini ve hâlihazırdaki durumunu da, kabirde çürümüş kemikler hâline geleceğini de biliriz.

Daha şümüllü bir ifade ile imanda, islâmda, ihsanda ilk safta yerini alıp yarışı götüreni de biliriz, bu konuda takılıp yollarda kalanları da.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَآءٍ مَسْنُونٍ

“Andolsun Biz insanı (pişmiş) kuru bir çamurdan,
şekillenmiş kara balçıktan yarattık.”

(Hicr sûresi, 15/26)

İnsanın ilk yaratılışta üzerine bina edildiği çamurun kokuşması, ihtimal onun içinde bulunan bakterilerdendir. Mebdei uzun süre sıvı kalmış, kokuşmuş, değişerek başka hâl almış, üzerinden zamanın geçmesiyle hâlden hâle, şekilden şekile girerek devam eden bir حَمَآءٍ مَسْنُونٍ den, müntehâsı da pişmiş, kurumuş, kiremit ve tuğla hâline gelmiş ve vurulduğunda tıngırdayan bir صَلْصَالٍ'dendir. Bunun tersi de söz konusu olabilir ki, neticesi çok fazla değişmez. Bir yönü itibarıyla, tebeddül ve tegayyüre maruz ve içinde sadece mikroorganizmaların bulunabileceği bir çamur, yaklaşık olarak bir protein çorbası; diğer yönü itibarıyla da mikroorganizmalara bile kapalı, tamtakır ve mutasallıp kuru bir çamur.. üzerinde ilim şualarının plânlayıp şekillendirici, kudret ve iradenin bir kalıba ifrağ edip insanî suret vereceği, hayatın bir ilâhî nefha hâlinde onun içine üflenip bir hilkat mucizesi olarak, ilâhî isim ve sıfatların nokta-i mihrakiyesi hâline geleceği ana kadar o, su-toprak arası bir berzahta bütün bütün hayata kapalı bulunuyordu.

Sonra insan oldu ve o kökten gelen bazı fertleri itibarıyla melekleri de aştı ama bir yanında o tamtakır olmayı ve potan-

siyel kokuşmuşluğu da bugünlere kadar taşıyıp durdu. Yer yer ilâhî isim ve sıfatlarla münasebeti ölçüsünde şekillenip bir kalıba girse de, böyle bir münasebetin söz konusu olmadığı dönemlerde, menşeinin bütün hususiyetleri nüksedip ortaya çıktı.

Evet o, insanoğlunun yaratılışıyla hedeflenen gaye istikametindeki cehdi ve gayretiyle a'lâ-yı illiyyîn-i kemalâta yükselmesinin yanında, beklenen performansı gösteremediğinden ötürü hiçbir zaman kokuşmaktan da kurtulamadı.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ
عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım
etmeyi emreder; çirkin şeyleri, fenalık ve azgınlığı da
yasaklar. O, düşünüyüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”

(Nahl sûresi, 16/90)

NAHL SÛRESİ

Bu âyet-i kerime pozitif ve negatif altı önemli esası ihtiva eden câmi bir ilâhî beyandır:

Adalet; dinde hayatî ehemmiyeti haiz bir disiplindir. Ve bazıları onu, dinin dört temel esasından biri kabul etmişlerdir.¹¹⁶ Bazen ubûdiyet, bazen adalet şeklinde Kur’ân ve Sünnet-i sahihada geçen bu kavram, pek çok şeyin kendisine irca edileceği genel bir kavramdır. Meselâ mealini sunduğumuz âyette, iyilik yapma, akrabaya yardımda bulunma ve ihsan şuuru-na ulaşma gibi hususların hemen hepsi adalete irca edilebilir. Zaten ubûdiyet mânâsında adalet bir insanda veya bir toplum-da tam anlamıyla oturmamışsa, böyle birinden sair hususların beklenmesi de beyhudedir. Evet, adaletsiz ihsan olmaz. Onsuz yakınlara, akrabaya bakmak gerçekleşmez. Hele ihsanın bir

¹¹⁶ Bediüzzaman, Risale-i Nur Külliyyatı, 2/1363 (Mesnevi-i Nuriye); 2/1167, 1231 (İşârâtü'l-İ’caz).

hadis-i şerifte beyan edilen o enfes mânâsı ki, “Allah’ı görüyor gibi kullukta bulunma.”¹¹⁷ hiç mi hiç hayata geçirilemez.

İhsan; yukarıda ifade ettiğimiz gibi, “Allah’ı görüyor gibi” kulluk yapmaktır. Ne var ki, bu duygu, bu düşünce ve bu tasavvurların, sağlam bir imana bina edilmesi ve iman gerçeğinin de İslâmî esaslarla derinleştirilmesi icap eder ki, ihsan şuuru kendinden bekleneni verebilsin.

Yakınlara yardım etme veya daha geniş bir dairede herkese yardımda bulunma, ihsan şuurunun yaygınlaştırılması ve intişarı demektir. Bu açıdan âyetin mazmununu tahlil edecek olursak, adalet ihsanın, ihsan da iyilik etme duygusunun hem temeli hem de kaynağıdır.

Negatif plânda esas alınan şeylere gelince; bu konuda önce *fuhşiyat* zikredilmiş. İhtimal, hem ferdî plânda hem de toplum plânında bütün münkeratın başlangıcını fuhşiyat teşkil ettiği için ona öncelik verilmiş.. zira hemen herkesin bildiği gibi fuhşiyatın yaygın olduğu toplumlarda sair olumsuz şeylerin hemen hepsi çorap söküğü gibi ard arda sökün eder gelir ve zamanla toplumu bütün bütün şirazededen çıkarır. Bu açıdan da hiçbir zaman onun küçük görülmemesi gerekir.

Münker; Allah’ın yasaklamış olduğu şeylerin açıktan açığa yapılması mânâsına gelir. Diğer bir yaklaşımla o, evrensel doğrulara başkaldırma ve isyan etme mânâlarına gelir ki her din ve her millette merduttur.

Bağy yani azgınlık ve taşkınlık. Bu olumsuz sıfat da ferdî ve içtimaî hayatta değişik şekillerde kendini gösterir. İnsanın

¹¹⁷ Buhârî, tefsir (31) 2; iman 37; Müslim, iman 57; Ebû Dâvûd, sünnet 16; Tirmizî, iman 4; İbn Mâce, mukaddime 9.

kendine zulmetmesinden, ana-babasına isyanına, devlete başkaldırıp toplum huzurunu bozmadan, Allah'ı inkâra kadar geniş bir taalluk sahasının olduğunu söylemek mümkündür.

Burada da tıpkı adalet, ihsan ve iyilikte bulunmada gördüğümüz gibi, fuhşiyat münkerin, münker de azgınlık ve taşkınlığın hem temeli, hem de kaynağıdır.

Yalnız Hanefi mezhebine göre , mutlak cem ifade eder. Âyet-i kerimede ise pozitif ve negatif hususlar , harfi ile birbiri üzerine atfedilmiştir. Buna göre tertip ve tasnif bahis mevzuu olmayabilir de. Ne var ki Şafiî mezhebinin nokta-i nazarı esas alındığında , 'da aynı zamanda bir tertip mânâsı da melhuzdur. Bu açıdan arz etmeye çalıştığımız silsile içinde müspet ve menfî hususların birbirlerine sebep-netice münasebeti içinde irtibatının olması akla uygun gözükmektedir.

Hulâsa, İbn Mesud Hazretlerinin de ifade ettikleri gibi, Kur'ân-ı Kerim'de hayrı-şerri bundan daha câmî bir âyet yok gibidir..¹¹⁸ ve tek başına mücelletlere sığmayacak bir muhtevayı haizdir.

¹¹⁸ Kurtubî, el-Câmiu liahkâmi'l-Kur'ân, 10/165; İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, 4/60.

وَكُلِّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ
لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا

“Her insanın amelini boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.”

(İsrâ sûresi, 17/13)

İSRÂ SÛRESİ

Bu âyet, insana, idamlık birinin idama götürülürken cürümlerinin menşûru bir levhanın onun boynuna asılmasını çağrıştırıyor. Bu hususu tefsir sadedinde birkaç şey söylenebilir:

1. Bu, insanın amelidir; hadis-i şeriflerdeki ifadelere göre, iyi ise “hasenü'l-vech”, çirkin ise “kabîhu'l-vech” şeklinde insanın karşısına dikilecek olan onun iyi-kötü amelleridir.¹¹⁹

2. Şayet Allah, bir kulunu rüsva etmek isterse, yani onu yaptıklarından ötürü adaletinin gereği olarak cezalandırmak dilerse, amel defterini onun boynuna asar ve ettiklerini fâş eder; yok, affetmeyi murad buyurursa, onun kusurlarını saklar ve kimseye göstermez.

3. Bir başka tevcih olarak da şu söylenebilir; insanın boynuna bağlanan bu “tâir”, ondan hiç ayrılmayan vicdanın derinliklerinde daima kendini hissettiren ve halk arasında sık-

¹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 4/287, 295.

ça kullanıldığı üzere, amele bağlı olarak “vicdan azabı” veya “vicdan rahatlığı” demektir.

Hâsılı, her insanın nisbî-kisbî de olsa iradesi etrafında ör-gülenen bahtı, kaderi, cesedin canla irtibatı, gölgenin beden-le münasebeti ölçüsünde hep onun boynunda ve koynunda kendisini hissettirir de, ya bir sevinç ve inşirah olur onun için akar, ya da bir hafakan ve gönül daralması şeklinde bir lahza onun yakasını bırakmaz; bırakmaz ve kıyamet gününde bir hesap, bir kayıt defteri gibi açılır ve onun önüne serilir.. seri-lir de ona “*Oku kitabını; hesaba çekilmene esas olarak bugün senin nefsin sana yeter.*”¹²⁰ denir. Dünyada her gün kendini okuyan ve sorgulayan, o çetin günün hesabını daha önceden yapıp kapadığı için emniyetle yürür Cennetlere ve Rıdvana; açıkları olanlar da apışır kalırlar kalakaldıkları yerde...

¹²⁰ İsrâ sûresi, 17/14.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاَهُمْ
هُدًى ۞ وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُو مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا

“Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rabbilerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini artırdık. Onların kalblerini metin kıldık. O yiğitler (o yerin hükiümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki: ‘Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O’ndan başkasına tanrı demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.’”

(Kehf sûresi, 18/13-14)

KEHF SÛRESİ

Ashab-ı Kehf, mağara ashabı ve mağara yârânı demektir. Bunların Hz. İsa ve İncil’e ya da bir başka kitap ve peygambere tâbi oldukları söylense de Kur’ân-ı Kerim’de zikredilmesinden hareketle diyebiliriz ki; Ashab-ı Kehf kıyamete kadar bütün dirilişleri temsil eden bir cemaattir. Çünkü, bütün diriliş hareketlerinin mutlaka bir tazyik ve bir de mağara dönemleri olmuştur ve olacaktır.

Adetlerine gelince, Kur’ân üç kişiye hayır, beş kişiye “recmen bi’l-gayb” diyor, yedi kişiye ise sükut edip, sekizincileri kelbleri diyerek yedi kişi olmalarına kapı aralar gibi bir üslûp

kullanıyor.¹²¹ Genelde tefsir ulemâsı da bu kanaate sahiptir ve buradaki ifade tarzının karakteristik özelliği de bunu müş'irdir. Ayrıca burada şöyle bir nükte de söz konusu; Kur'ân, Ashab-ı Kehf'in sayısını yedi dedikten sonra, bir atıf vav'ıyla وَتَأْمِنُهُمْ¹²² diyerek, insan ile köpeğin birlikte cem olmayacağına işaret ediyor. Demek ki köpek, ahirette Ashab-ı Kehf'le beraber Cennet'e girse de –ki buna dair rivayet var¹²³– insanlar kendi hususiyetleriyle, köpek de kendi özellikleri ile girecektir.

Şimdi başa dönelim ve âyeti hep birlikte bir kere daha mütalâa edelim; نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ “Size onların haberlerini gerçek olarak anlatıyor, hikâye ediyoruz.” Onlar Rabbilerine gönülden inanmış bir fütüvvet topluluğudur. Yürekleri ile yiğit, düşünceleriyle yiğit, davranışlarıyla yiğit, vicdanlarıyla yiğit ve bâtıla karşı başkaldırmak üzere metafizik gerilimleri tam bir yiğitler topluluğu.. işte bunlar çok az olmalarına rağmen, dinlerine sahip çıkma adına böyle hidayetten kaynaklı bir hareketi başlatıp niyetlerini engin tutunca Allah da onların hidayetlerine hidayet katar; cehd ve gayretlerine terettüp eden kesbî hidayetlerine, rahmetinin enginliği ile daha derin bir hidayet ilave ederek, onları tam anlamıyla bir fütüvvet topluluğu hâline getirir.. getirir ve وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ¹²⁴ fehvâsınca onların kalblerini nezdinden teyitlerle metin kılar ve artık bu insanların davalarında sabitkadem olabilmeleri, niyetlerinin derinliği ölçüsündedir ve hatta bazen apaçık Allah'tan destek almaları bile söz konusudur ki bu da, kalbî itminana önemli bir vesile teşkil eder.

¹²¹ Bkz.: Kehf sûresi, 18/22.

¹²² “Sekizincileri de köpekleridir.” (Kehf sûresi, 18/22)

¹²³ Münâvî, Feyzü'l-kadir, 5/315.

Ribat; Allah ile irtibat demektir. Gözlerini açıp kapayıp her an O'nu duyma, O'nu görme, O'nu hissetme, O'nun gücü ve kudretini sezme ve daima O'nu arama, O'nu kollama... İşte bu mânâyâ işaret eden bir hadis-i şerifte Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem); zor şartlar altında abdest alma, uzak mescitleri tercihle namaza giderken çok adım atma ve namazı kıldıktan sonra diğer namaz vaktini beklemeyi zikreder ve ardından da üç defa: *فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ* der.¹²⁴ Evet işte sınır boylarında nöbet tutma seviyesinde kendini Hak'la irtibatlandırma budur. Çünkü ribat, aynı zamanda sınır karakolu demektir. Öyleyse *وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ* “Biz onların kalblerini ilâhî irtibatla teyit ettik.” demektir. Elbette böylesi irtibat ve itminana ulaşan insanlar hakperest, cesur ve fütursuz olacaklardır.

İşte bu donanımlı insanlar, *إِذْ قَامُوا* “Hakkı tutup kaldırmak için kıyam ettiler, ayağa kalktılar ve kalbsizliğe, mantıksızlığa başkaldırdılar.” Başkaldırmanın dünya literatürüne varoluş felsefecileri sayılan Sartre, Camus ve Marcuse ile girdiği bilinir. Ama bu, toplumun bütün örf ve âdetlerine, dinî ve ailevî telakki ve anlayışlarına saçma diyerek bir başkaldırma dır. Ancak Ashab-ı Kefh'in başkaldırması hiç de öyle değildir. Onlar *رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ* “Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir.” deyip alternatif ikame ve inşayı göstererek başkaldırıyorlar. Yani varoluşçuların yaptığı gibi bir yıkma, bir kökten kazıma ameliyesi değil, Rable irtibatlandırılmış bir inşa ve imar ameliyesidir. Evet “Gökleri ve yeri yaratan ve her şeyi tesbih taneleri gibi evirip çeviren Allah'tır.” diyerek, alternatif bir yenilenme hamlesiyle ayağa kalkıyorlar. Ardından

¹²⁴ “İşte bunlar, sizin için ribattır.” (Müslim, taharet 41; Tirmizî, taharet 39; Nesâî, taharet 106; Muvatta, sefer 55)

da biz *لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا* "O'ndan başkasına tanrı demeyiz." diyerek inançlarını haykırıyorlar. *لَقَدْ فَلَّانَا إِذَا شَطَطًا* "Aksi takdirde biz saçma sapan konuşmuş ve kendimizi Hak'tan uzaklığa, şeytanî düşüncelere salmış oluruz." deyip bir kutlu süreci başlatıyorlar. Bu itibarla da:

1. Onların toplumdaki ayrılımlarını ve bir mağaraya sığınmalarını bir kaçış olarak değerlendirmemiz mümkün değildir. Evet, onların ayrılışı kat'iyen korkakların ayrılışı gibi değildir; belki Hz. Ömer'in hicret ederken peşinden gelme ihtimali olanlara, hem de güpegündüz, Kâbe'ye giderek "Ben Medine'ye hicret ediyorum. Karısını dul, çoluk-çocuğunu yetim bırakmak isteyen peşimden gelsin."¹²⁵ demesi ve ayrılması gibi bir ayrılıştır. Evet, onlarınki de bir firardır, ama Kur'ân'ın ifadesiyle *فَفِرَّوْا*¹²⁶ *إِلَى اللَّهِ* mazmununca Allah'a firardır ve Allah'a sığınmadır.

2. Böyle bir başkaldırma ve ardından kaybolma, onların temsil ettiği düşüncenin o topluma zamanın yorumlarıyla farklılaşarak yeniden aksetmesine vesile olmuştur. Bu yiğitçe ve yürekten kükreyiş, kim bilir o toplumun içinde nicelerinin kafalarını allak-bullak etmiş ve nicelerinin gönüllerini yumuşatmıştı. Tıpkı toprağa atılan bir tohum gibi bu düşünceler ve bu yiğitlerin tavırları da ağızdan ağıza, dilden dile, gönülden gönüle nakledilerek, o topluma mâl oldu ve zamanı geldiğinde de açan filizler, semere veren başaklar gibi bütün bir toplumu çepeçevre kuşattı.

3. Ashab-ı Kehf'in saraya mensup insanlar olduğu rivayet edilir. O dönemde, bir insanın saraydaki refah, saadet ve huzurunu terk ederek, başta kral ve bütün bir toplumun red-

¹²⁵ Halebî, İnsânü'l-uyûn, 2/183-184.

¹²⁶ "Kaçıp Allah'a sığınmın." *Zâriyât sûresi, 51/50)

deceği bir yola girmesi olacak şey değildir. Ashab-ı Kehf'in böyle davranması elbette etrafın dikkatini çekmiş, onların bir din, bir düşünce uğruna asla katlanılmaz veya yapılamaz gibi algılanan fedakârlıklara katlanmaları, içinde neş'et ettikleri toplumda şok tesiri yapmıştır. Yapmış ve milletin dikkat nazarlarını onların tebliğ ve temsil ettiği mesaja çevirmiştir.

4. Eğer onlar, “Mağaraya girelim, bugün-yarın bu kral öldükten ve devlet terörü yok olduktan sonra halkın yeniden arasına girer ve dinimizi tebliğ ederiz.” düşüncesi içinde idilerse, mağarada kaldıkları 310 yıl boyunca ibadet sevabı almış, dolayısıyla da niyetlerinin derinliğine göre de hep kazanmış sayılırlar. Zira, bir insanın “Şu yorgun hâlimde değil de, biraz dinlendikten sonra gece kalkıp huzurluca ve istirahat etmiş olarak yatsı namazını kılarım.” düşüncesiyle yatması, onun uykusunu bile ibadete çevirir. İşte Ashab-ı Kehf'in düşüncelerini, “Şimdilik biraz saklanalım; daha sonra küfrün şok tesiri kırılır, biz de döner, yeniden tebliğde bulunuruz.” şeklinde değerlendirmek lâzım. Rica ederim, siz saraydaki yumuşak döşeklere mağaranın sert taşlarını tercih etseniz ve müreffeh bir hayatı bırakıp mağarada kuru ekmeğe razı olsanız, dahası birçok kadın-erkeğin önünüzde el-pençe divan durması, emirlerinizi beklemesine mukabil, bir köpekle arkadaşlığa razı olsanız, böyle bir sevap beklentisi içine girmez misiniz? Elbette girersiniz. İşte Allah (celle celâluhu) elbette onların bu beklentilerine, niyetlerinin derinliğine göre mutlaka mükâfat verecektir.

5. Mağara, aslında bir dolma, şarj olma yeri ve kendini, özünü keşfetme mekânıdır. Neden mi? Zira küfürle yaka paça olma ve hele kuvvet dengesinin olmadığı bir zamanda onu tutup sarsma, ırgalama ve nihayet mağlup etme, ancak peygamberane bir güç ve azimle olur. Şimdi Allah Resûlü'nün

(sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatına bakın! O da peygamberlik ufkuna ulaşmak için, bi'setten önce altı ay mağara dönemi geçirmemiş midir? Daha sonra Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkasında, ama mutlaka O'nun çizgisinde mücadele edenlerin hayatında hep birer mağara dönemi olmuştur. Evet İmam Gazzâlî'nin, İmam Rabbânî'nin, Mevlâna Halid'in ve Üstad Bediüzzaman'ın hayatlarında da hep bu şarj olma, özünü ve kendini bulma, ilhatla mücadele için gerekli olan enerjiyi toplama adına inzivaları olmuştur. Süresine gelince, bu, Efendimiz için altı aydır da, diğer evliyâ, asfiyâ ve mukarrabînden ise beş sene, on sene hatta altmış sene bile halvet yaşayanlar olmuştur.

Aslında aynı şey, “tarihî devr-i daimler” içerisinde tarihi yeniden inşa edecek, insanlığı yeniden mihverine oturtacak cemaatler ve toplumlar için de geçerlidir. Evet, o fütüvvet ruhunu temsil eden insanların hemen hepsinin hayatlarında bir mağara dönemi görmek mümkündür.

Evet, insanın bazı ledünnî hitaplara mazhar olabilmesi, ilhamlarla şahlanabilmesi ve semavî vâridâta açık hâle gelebilmesi için bir mağara dönemine ihtiyacı vardır.

Meselenin böyle önemli mesaj yönü alındıktan sonra, Kitap ve Sünnet-i sahihada söz konusu edilmeyen hususlara dalarak رَجْمًا بِالْغَيْبِ vadilerinde dolaşmak; Ashab-ı Kehf'e mağara tayin etmek, bölge belirlemek, onları ve kavimlerini taziyk eden zalim hükümdarların isminden söz etmek nefse çerez birer bilgi kııntısından ibarettir ve ruha, iman, mârifet, muhabbet ve zevk-i ruhanî adına bir şey vermemektedir.

﴿رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا﴾

وَصَلِّ اللَّهُمَّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَبَدًا

وَكَلَبُهُمْ بِأَسِطٍ ذِرَاعِيهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعَتْ عَلَيْهِمْ
لَوَلَّيْتُ مِنْهُمْ فِرَارًا وَكَلِمَاتٍ مِنْهُمْ رُعبًا

“Köpekleri de mağaranın ağzında ön ayaklarını sermiş yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsa idin dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardın.”

(Kehf sûresi, 18/18)

Ashab-ı Kehf, daha önce de geçtiği gibi, mağara ashabı demektir ve dinlerini tebliğ adına o yola baş koymuş babayiğitlerdir. Kur’ân, bunların durumlarını o kendine has üslûbuyla anlatarak, kıyamete kadar gelecek dava erlerine değişik mesajlar sunmaktadır. Evet, tebliğ ve irşad insanları önce tıpkı Ashab-ı Kehf gibi dolmalı ve ciddî bir metafizik gerilime geçmelidirler. Böyle bir kıvamı yakalamak mağara hayatı ile olacağı gibi, ashab-ı kiram yolu takip edilerek de olabilir ki, onlara böyle bir metafizik gerilime ulaşmak için Dâru’l-Erkam yetmişti. Tabîî böyle bir ayniyet içinde olması da söz konusu edilmemelidir. Çünkü tarihî hâdiseler ayniyet ölçüsünde bir misliyet içinde cereyan eder. Öyle ise büyük ölçüde onlar için söz konusu olan şeyler bizim için de geçerlidir. Anlatılacak şeyler çok çok iyi bilindikten sonra tecerrütte, halvetle, vahdetle ve celvetle yakalanan bir gerilim.. daha sonra da bir temsil ve temessül evi.

Âyete gelince; onların köpekleri, mağaranın girişinde, hem bir caydırıcı hem de onları tehlikelerden korumak için bekleyen bir nöbetçi. Ama onlardan biri değil. Kur'ân o karakteristik ifadesinde bu tabii farklılığa işaret ediyor: وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَتَأْمِنُهُمْ كَلْبُهُمْ^ط “Dediler ki, yedi kişidir. Sekizincisi köpekleridir.”¹²⁷ Yani onların toplam adetlerini söylerken, köpeği ayrı olarak ifade ediyor. Ayrıca, köpeğin hâli, vazife başındaki durumu anlatılırken de onun, başkalarının ödlerini kopartacak mehib duruşu nazara veriliyor. Hatta öyle ki, “Uzaktan onların durumlarına muttalli olsan, korku içinde dönüp kaçardın.” deniyor ki, değişik durumlara göre vizyondaki çizgilerin vurgulanması bakımından gayet mânidardır.

Şimdi de, âyetin ilham ettiği nüktelerin günümüzle alâkalı yönlerine bir kuşbakışı bakmaya çalışalım:

1. Her devirde Ashab-ı Kehf konumunda olan alperenler olacak ve bunlara başkaları da takılacak; duygu, düşünce ve inançta aynı çizgide olmasalar bile aynı mülâhazalar etrafında bu yolculuğu sürdürmede kararlı olacaklar.

2. Her devirde böyle mağara hayatı yaşayan ya da yaşamaya mahkûm edilen insanlar, nöbetkarları da ihmal etmemelidirler; zira belli bir fasıldan sonra, onlara, onların hizmet ettikleri müesseselere, hatta evlerine taarruzlar, hücumlar söz konusu olabilir. Onun için tedbirlerini almalı, hatta kapı önlerinde eğitilmiş köpekler bulundurmalarıdır.

3. Bu köpekler sıradan olmamalı. Dıştan gelebilecek her türlü tehlikeye göğüs gerecek, karşı koyacak ve duruşuyla kötü niyetlilerin içine korku salacak ölçüde caydırıcı olmalıdırlar.

¹²⁷ Kehf sûresi, 18/22.

cu birer vazife gördükleri hiç de az değildir. Tabii bu biraz da temsilcinin basiretine bağlı. Evet bir yanda Müslümanların can alıcı düşmanları aynı imkânlardan istifade ile, duygu, düşünce ve inançları adına toplum bünyesine fesat tohumları ekerken, Müslümanlar da aynı imkânlardan –eşit derecede olmasa bile– faydalanarak davalarına hizmet etmelidirler. Demek ki, sistemler, *بِأَسْطُ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ*, sırınca, hizmet erlerine yerine göre şemsiye, yerine göre kalkan ve zırh olabilecek. Yani dışarıdan onlara hücum etmek isteyenler, Ashab-ı Kehf'i göremeyip sütreye takılıp kalacaklardır. Evet, herkes aynı ölçüde inanmayabilir; ama inandığı nispette insanlığını ortaya koyacağı da göz ardı edilmemelidir.

وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ ۖ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ
لَبِثْتُمْ ۖ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ
بِمَا لَبِثْتُمْ فَلَبِثْتُمْ فَبِعَثُّوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ
فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ

“Böylece Biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: ‘Ne kadar kaldınız?’ dedi. (Kimileri) ‘Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık.’ dediler; (kimileri de) şöyle dediler: ‘Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de, baksın (şehrin) hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin.’”

(Kehf sûresi, 18/19)

Ashab-ı Kehf'in ilk kahramanlıklarını dört-beş madde içinde 14. âyeti ele aldığımız zaman yapmıştık. Burada ise onların ikinci kahramanlıkları ele alınıp üzerinde durulacaktır. Şöyle ki, mağara yârânından birisi çarşıda alışveriş yaparken gerek giyim kuşamı gerekse kullandığı paradan fark edilince, şehir halkı, –bir kısım kaynaklara göre– başta vali olmak üzere onu takip ederek, Ashab-ı Kehf'i mağarada bulurlar. Daha önceden gerek vicahî kültür yani dededen to-

runa intikal ile, gerekse kitapların kaydettiğinden hareketle, Ashab-ı Kehf'i tanıyan binler-yüz binler imanlarını basitten mürekkebe, ilme'l-yakînden ayne'l-yakîn'e, ondan da daha ötesine yükseltirler ve bu şok hâdise ile toplum öylesine temelinden sarsılır ki herkes dine koşar ve işte ilâhî takdir gereği bu kahramanlar ikinci kez de misyonlarını böyle eda eder ve çekilip kendi âlemlerine dönerken arkalarından binlerce insanı alır kendi düşünce ufuklarına yükseltirler.

Bu âyet-i kerimede dikkati çeken ikinci bir husus da paradır. Neticesi ne olursa olsun dünya ve dünyalık onları ele vermiştir. Bakın, Yemliha'yı –eğer o ise– şehir halkının fark etmesi para ile oluyor. Sonucun iyi olması bir lütuf; ama para yakalatıyor. Öyleyse mefkûre insanı ele geçmeyi, dost-düşman çevre tarafından yakalanmayı arzu etmiyorsa, kazanma değil, dünya zaafı bile olmamalıdır. Evet, öteden beri nice serv-i revan canlar, nice muktedir sultanlar hep bu gaddar-ı bîinsafın esiri olmuşlardır. İnsanın fitratındaki bu zayıf nokta kullanılarak nice milletler pâyimâl edilmiş ve nice toplumlar tarih olup gitmiştir. Ne var ki dinin intişar etmesi ve etraf-ı âlemde şehbal açması da yine paraya, yani maddî finansman gücüne bağlıdır. Dikkat edin, Ashab-ı Kehf o birkaç dirhemle dışarı çıkınca o toplumda din adına hemen ikinci bir patlama meydana gelmiştir. Bu itibarla işin bu yanı da ayrı bir önem arz etmektedir.

Evet, maddî finansman meselesi de kat'iyen göz ardı edilmemelidir. Yalnız, bu konuda İslâmî nasslar, âyet ve hadisler, sonra da Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) davranışları bize örnek olmalıdır. Evet, Müslüman para kazanmalıdır, zengin olmalıdır; olmalıdır ama gönlünde

de zerre kadar ona yer ve değer vermemelidir. Onu koymak için hırsızların gelip de çalamayacağı –fıkhî ifadesiyle muhrez hâle getirecek kadar– bir yer bulmalı ve oraya koymalıdır. Sonra da onu millî hizmetlerde hızlıca yol alınabilecek yollarda kullanmalıdır. Düşünün ki –Rabbimiz'in inayetiyle– tahakkuk eden milletçe şu gelişmelerde maddî finans gücü olmasaydı, bu kadar büyük işler nasıl gerçekleşebilirdi... Demek ki, maddî güç din-i mübin-i İslâm'ın intişarında çok önemli dinamiklerden biri.. bu açıdan da onu elde etme cehti de bir ibadet sayılabilir.. sayılabilir ama kazanırken alın teri ve fikir sancısıyla kazanılmış, harcanırken de heva ve heves istikametinde değil de, bir yüce mefkûreyi ikame edebilme yolunda harcanabilmişse...

وَأَذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِي رَبِّي
لِلأَقْرَبِ مِنْ هَذَا رَشَدًا

“(Bunu) unuttuğun takdirde Allah’ı an ve: ‘Umarım Rabbim beni, bundan daha yakın bir zamanda muvaffakiyete erdirir.’ de.”

(Kehf sûresi, 18/24)

Âyet-i kerimede belirtilen yola iletme, dinin insanların ruhunda hâkim olması ve vicdanların onu bir bütün hâlinde kabullenmesi vs. ise, işte bu durum, Yahudilik’te de, Hıristiyanlık’ta da, Müslümanlık’ta da farklı zaman aralıkları ile tahakkuk edegelmiştir. Meselâ Yahudiler arz-ı mev’uda girebilmek için kırk yıl Tih sahrasında ruhî kıvama yürümüşler.. Hıristiyanlık zuhurundan sonra ilk üç asır baskı altında bulunmuş ama sonra kabul görmüş.. Müslümanlığa gelince âyette de ifade edildiği gibi “daha yakın, daha az” bir zamanda yani yirmi üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde hüsnü kabule mazhar olmuştur. İhtimal âyet-i kerime, ihbar-ı bi’l-gayb nev’inden işte buna işaret etmektedir.

Burada “Unuttuğun vakit Rabbini an.” emri, yukarıda geçen hasbelbeşer “inşâallah” denecek yerde unutup

diyemeden,¹³⁰ değişik vesilelerle hep O'nu anmamız icap ederken, gaflete gelip âyâtını düşünmeme, adını yâd etme durumlarına kadar hemen her hâlde رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا ۖ إِنَّ نَسِيئًا ۗ أَوْ إِحْطَاطًا¹³¹ mülâhazalarıyla yeniden O'na yönelmeyi ihtar etmekte, nisyan ve gaflet keffaretinin “zikrullah” olduğunu hatırlatmaktadır.

İşte böyle bir zikr ü fikr ve Ashab-ı Kehf gibi dolup yüksek bir metafizik gerilim elde etme sayesinde, daha kestirme bir yoldan mâşerî vicdana ulaşma lütfu zuhur edecek ve muvaffakiyetler salih daireye girilecektir ki, âyetin sonu da buna işaret etmektedir.

¹³⁰ Bkz.: Kehf sûresi, 18/23-24.

¹³¹ “Yâ Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptıysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma.” (Bakara sûresi, 2/286)

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَشيِّ يُرِيدُونَ
وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا
تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوِيَهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

“Sabah-akşam Rablerine, O’nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sabret. Sakın dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerin onlardan başkasına kaymasın. Kalbini Bizi anmaktan gafil kıldığımız kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.”

(Kehf sûresi, 18/28)

Kureyş’ten bazı ileri gelenler, Efendimiz’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), ashab-ı kiramdan fakir olanları yanından kovmasını ve yanına gelip-gitme mevzuunda kendilerine bir hususiyet tanınmasını teklif etmişlerdi. İçtimaî yapının gereği, onların Müslüman olması ile çocuklarının Müslüman olacağı düşünülebilirdi ama Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha bu konuda karara varmadan, semavî teyit imdada yetti. Âyet, Nebi’ye tercihinde yardımcı oluyor ve Allah’ın rızasının esas olduğunu bir kere daha vurguluyor, kemmiyetin o kadar önemli olmadığını hatırlatarak peygamberin yanına belli şartlar koşarak gelmek isteyen insanların dünya peşinde

ve gaflet içinde kimseler olduklarına dikkat çekiyordu. Zaten ayakta durmak için hiçbir kişiyi veya sistemi koltuk değneği olarak kullanmaya ihtiyacı olmayan İslâm, falan aristokratın, filan zenginın kendisine tâbi olmasıyla şeref ve itibar kazanacak, güçlenecek değildir. O, hep kendi dinamikleri ile var olmuştu ve olmaya da devam edecekti. O, yenilmez güç ve kuvvetini Allah'tan alıyordu. Bu itibarla da ona tutunan aziz, ondan kopan da zelil olmaya mahkûmdu ki, İslâm tarihi bunun örnekleri ile doludur.

Devr-i Risaletpenâhîleri itibarıyla kendi kibir, zulüm ve inhiraflarına yenik düşüp de peygambere böyle bir teklif götüren Kureyş idi. Hz. Risaletmeab'ın huzurundan uzaklaştırılması istenenler de, Suheyb, Bilâl, Ammar ve Yasir (radiyallâhu anhüm) gibi fakir Müslümanlardı. Efendimiz bu fakir kimseleri yanından uzaklaştırırsa Kureyş olarak O'nun yanına gelebileceklerini söylüyorlardı.¹³² Ne münasebetsiz bir şart, ne saygısızca bir teklifti...

Müslümanları hor görme ta Hz. Nuh döneminde başlamış ve onlara "erâzil"¹³³ denerek peygamber huzurundan uzaklaştırılmaları istenmişti.. istenmişti ama peygamber: وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ "Doğrusu ben mü'minleri asla kovamam."¹³⁴ demişti. İnsanlığın İftihar Tablosu'nun da başka şekilde davranması düşünülemezdi. Düşünmedi ve: "Hamdolsun Allah'a ki, ümmetinden bir topluluğa karşı sabırlı olup onlarla beraber bulunmamı emredip, emrini gerçekleştirmeden canımı almadı.. hayat sizinle, ölüm de sizinle." diyerek bu beraberlikten duyduğu hazı ifade ede ede Refik-i A'lâ'ya yürüdü.

¹³² Bkz.: Taberî, Câmiu'l-beyan 15/235.

¹³³ Hud sûresi, 11/27. Ayrıca bkz.: Hud sûresi, 11/29.

¹³⁴ Şuarâ sûresi, 26/114.

أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ
لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا

“Şimdi siz, Beni bırakıp da onu ve onun zürriyetini mi dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir.”

(Kehf sûresi, 18/50)

Âyet-i kerimede zikri geçen “şeytanın zürriyeti” ibaresinden hareketle bazıları şeytanın zevcesi, çoluk çocuğu vardır gibi fikirler ortaya atmışlardır. Konuyla alâkalı bir fikir vermesi bakımından iki küçük hususu zikretmekte yarar var:

1. Hakikaten şeytan evli ve karısı, çoluk-çocuğu olsa bile bu değişik bir buud ve değişik bir âlemlle alâkalıdır. Nasıl ki bizler rüyalarımızda yer, içer, evlenir, hastalanırız; ama bütün bunlar değişik buudlarda cereyan eder. Zannediyorum şeytanın zürriyetini de bu çerçevede değerlendirmek gerekecek.. bir yerde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: “Kemikler, cinlerin azıklarıdır.”¹³⁵ demiyor mu? İşte bir buud farkı..!

2. Buradaki “zürriyet” kelimesini ille de hakikate hamletmek şart değildir. Bu, bizim anladığımız mânâda zürriyet ola-

¹³⁵ Müslim, salât 150; Tirmizi, taharet 14.

bileceği gibi, insî nesiller mânâsına da gelebilir. Aslında bu düşünceyi destekleyecek hadis-i şerifler ve içtimaî, tarihî gerçekler de yok değildir. Meselâ; Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) karı-kocanın mukarenet anında okuyacakları duayı talim buyururken, o münasebetten çocuk olursa şeytan ona dokunmaz, der.¹³⁶ Belli bir dönemde ihtimal, mü'minler bu duayı okuduklarından hep iyi, tertemiz, İslâm ve Kur'ân'a hâdim nesiller yetişiyordu. Daha sonraları ülfet ve ünsiyetten veya İslâmî hayatın terki neticesi şeytanî nesiller zuhur etti. Hatta halka mâl olmuş ifadesiyle “şeytana pabucunu ters giydirecek” nesiller zuhur etti.

Netice itibarıyla “şeytanın zürriyeti” ifadesini mecaza hamledip, insan olduğu hâlde şeytan gibi düşünen, şeytan gibi hareket eden insanlar olarak anlamak da mümkündür.. Kur'ân'ın كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ “Şeytanların kardeşleri.”¹³⁷ diye ifade buyurduğu da bunlar olsa gerek.

¹³⁶ Buhârî, bed'ü'l-halk 11; vudû 8; nikâh 66; daavat 55; tevhid 13; Müslim, nikâh 116; Ebû Davud, nikâh 45; Tirmizî, nikâh 6; İbn Mâce, nikâh 27.

¹³⁷ İsrâ sûresi, 17/27.

فَاتَّبَعَ سَبَبًا

“O da bir yol tutup gitti.”

(Kehf sûresi, 18/85)

1. Zülkarneyn’e kudret-i mümekkinde de kudret-i müyessire de verildi. O, karşı tarafın güç ve engellerini rahatlıkla aşabilecek imkânların bütünüyle serfiraz kılınmıştı.

2. Zülkarneyn’den bahseden âyetlerden de anlaşıldığı üzere o zat, dünya muvazenesinde İslâm’ı temsil eden, huzursuzluk ve keşmekeşlik olan yerlere orduları ile gidip oralarda muvazene sağlayan, kargaşa ve fesada açık yerlerde setler inşa ederek umumî muvazene koruyan tam bir yeryüzü mirasçısı ve devletler arası muvazene unsuru idi ki, Allah (celle celâluhu) onu, bu önemli misyonu eda edebilmesi için gerekli olan esbap, âlât ü edevat ve her türlü imkânla serfiraz kılmıştı. وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا “Ona her şeye ulaşma vasıta ve vesilelerini bahşetmiştik.”¹³⁸ mealindeki âyet bu mülâhazayı teyit etmektedir.

Zülkarneyn, kendisine bahşedilen bu imkân ve bu kudret-i müyessirenin verilmiş hikmetini kavrayarak, o geniş imkân ve iktidarını murad-ı ilâhî istikametinde ve yeryüzü muvazenesi adına son santimine kadar kullanan ve memuriyetini mefkûre hâlinde yaşayan bir gaye insanıydı...

¹³⁸ Kehf sûresi, 18/84.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ
عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَهُم مِّن دُونِهَا سِتْرًا

“Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu
öyle bir kavim üzerine doğuyor buldu ki, Biz onlar
için buna karşı bir örtü yapmamıştık.”

(Kehf sûresi, 18/90)

Hız. Zülkarneyn, batıdan doğuya giderken, Afrika'ya geç-
miş olacak ki, âyet-i kerimede tavsif edilen kavim, evleri yurt-
ları olmayan hatta tesettür bilmeyen ve çıplak dolaşan, mede-
niyetten mahrum, oldukça bedevi toplumlarla karşılaştığına
işaret buyuruluyor.

Bu âyette şu mülâhazalar da söz konusu olabilir: Zülkar-
neyn, doğuya doğru seyahatinde öyle bir yere ulaştı ki, ora-
da güneş ışınlarına engel olabilecek ne bir dağ ne bir tepe ne
de bir ağaç vardı. Bu itibarla da her güneş doğuşunda güne-
şin tulû ve hararetiyle yüz yüze geliyorlardı.. ya da elbiseleri
yoktu, –bugün de Ekvator çevresinde ve çölün çok kızgın ol-
duğu yerlerde çoğunluk itibarıyla çıplak dolaştıkları gibi– ör-
tüsüz ve üryan denecek hâlde idiler. Ne tabîi sütreleri ne bi-
naları ne de ciddî bir elbiseleri vardı.. ve tam bir bedeviyet
içinde yüzüyorlardı.

قَالُوا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ
فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا

“Dediler ki, Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye’ciic ve Me’ciic bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?”

(Kehf sûresi, 18/94)

Bu Çin Seddi veya Kafkasya’daki Demirkapı ya da daha başka bir yer olabilir. Ancak daha sonraki âyetlerde tarifî yapılan şekliyle, muayyen bir setten bahsetmek çok zor. Var olsa bile, tayini ciddî bir araştırma ister. Bu sebeple sedden ziyade, seddin arkasındaki topluma dikkat etmek lâzım. Evet, o toplum mânevî dinamikleriyle dimdik ayakta kaldığı müddetçe Ye’cüc-Me’cüc kabilelerinin fitne ve fesatları önlenebilecek; hiç olmazsa zararsız hâle getirilebilecektir.

Bence Zülkarneyn kıssasında küllî hükümler aramalı. Şöyle ki, devlet, devlet başkanının özellikleri, devletin devamı için şartlar.. vs. Aksi takdirde, tarihin derinliklerinde kalmış bir hâdiseyi hikâye etmiş oluruz ki, böyle bir yaklaşımla da Kur’ân’dan istifademiz ya hiç olmayacak ya da fevkalâde az olacaktır.

Burada anlatılmak istenen bir diğer husus da, yeryüzünde adalet ve istikametın temsilcisi olan Zülkarneyn’in, kendini

ifade edemeyen veya ifade etmekten çekinen âcizlere, ezilenlere mesnet olmasıdır. O günkü ezilenler Türkler veya başka mazlum milletlerdi; ezenler de bölgeyi fesada veren Ye'cüc ve Me'cüc'dü. Bu aslı, nesebi ve kimliği belirsiz; ırz, namus, din ve milliyet tanımayan zorba kavmi, bir çılgınlığı esnasında Zülkarneyn durdurmuştu. Daha sonra da her devirdeki yeryüzü mirasçıları durduracak ve bu tarihî tekerrürler devr-i daimi

حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ¹³⁹

medlülünce Ye'cüc ve Me'cüc'ü tutan o sağlam “sed” ve o muhkem “redm” parçalanıp da o mütecaviz, o saldırgan toplum farklı nesiller hâlinde dere tepe aşırp her yanı istila edecekleri ana kadar da devam edecektir.

¹³⁹ “Nihayet Ye'cüc ve Me'cüc'ün sedleri açılıp her tepeden dünyaya akın etmeye başladıkları (doğru vaadin vaktinin yaklaştığı) zaman.” (Enbiyâ sûresi, 21/96)

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ

“De ki; ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu kadar var ki) bana, ilâhınızın sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor.”

(Kehf sûresi, 18/110)

Yani hilkat ve Mâbud’a nispet açısından, tabir-i diğerle, Hz. Zât-ı Ulûhiyet’in bize yakınlık ve hâkimiyeti, bizim de O’na uzaklığımız ve mahkûmiyetimiz açısından aramızda herhangi bir fark söz konusu değildir. Evet Cenâb-ı Hak’tan başka hiçbir kimse, ona kullukta bulunulacak kadar zatî bir büyüklük ve istiğnaya sahip olmadığı gibi, kulluk mülâhazasıyla herhangi bir kimse karşısında eğilip zillet gösterecek kadar da küçük ve değersiz değildir.. evet Bediüzzaman’ın o yerinde ifadesiyle: “Mahlukat, mâbudiyetten uzaklık noktasında mü-savi oldukları gibi, mahlûkiyet nisbetinde de birdirler.”¹⁴⁰

Bu âyet aynı zamanda, Hz. Mesih, Hz. Üzeyir gibi büyük zatların büyüklüğünü ifadede dengenin korunamayıp ulûhiyet pâyesine yükseltilmelerine de bir reddir. Evet bir insanın, hele hele bir peygamberin, elbette Allah’a kurbiyeti her zaman söz konusudur. Ne var ki böyle bir münasebet ve kurbiyet, tutup onu Cenâb-ı Hakk’ın Arş’ının yanına oturtma-

¹⁴⁰ Bediüzzaman, Lem’alar, s.178.

yı gerektirmez. Bu ince münasebeti ihtar içindir ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onca kemalâtına rağmen “*Ben de sizin gibi bir beşerim.*” der. Evet sizden farklı bir yanım var, o da bana: “*Hepinizin ilâhı ancak bir ilâhtır.*” şeklinde vahyin gelmesidir. Yani farklılık içinde vurgulanan da yine mâbudiyet telakkimiz ve Mâbud karşısındaki müsâvâtımızdır.

İşte böylece âyet hem Hz. Üzeyir ve hem de Hz. İsa hakkındaki ifratkâr düşünceleri reddetmenin yanında, Müslümanların nazarlarını da Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) gerçek konumuna tevcih buyuruyor.

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ
امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا

“Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan
yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısırdır.
Tarafından bana bir veli (oğul) ver.”

(Meryem sûresi, 19/5)

MERYEM SÛRESİ

Hız. Zekeriya'nın (aleyhisselâm), Rabbisinden çocuk istemesini kadere razı olmama şeklinde yorumlamak doğru değildir. Zira bu talebi üzerine bina edebileceğimiz başka hususlar söz konusu. Bir kere Hız. Zekeriya (aleyhisselâm), Benî İsrail'e gönderilen bir peygamberdir. Benî İsrail ise o güne kadar hem dinî, hem de dünyevî işlerinde hep peygamberlerle temsil edilegelmişlerdir. Talut'un Benî İsrail'e kumandan olarak seçilmesi karşısında onların tavırları hatırlanabilir...¹⁴¹ İşte bu mülâhazayla, yaşlandığı hâlde çocuğu olmayan Zekeriya (aleyhisselâm), kendisinden sonra başa geçecek insanı, kavminin tanımayacağı, dolayısıyla da İsrailoğulları arasında birliğin bozulacağı endişesiyle böyle dua etmiştir.

Bu âyete bir başka açıdan şöyle de bakılabilir:

¹⁴¹ Bakara sûresi, 2/247.

İnsan dünyevî olan her şey ile imtihan olur. Örnek olarak Hz. İbrahim (aleyhisselâm) ile Hz. Zekeriya'yı verebiliriz. Hz. İbrahim'in gizli bir arzu ve isteği olmuştu ki bunu meleğin kendilerine çocuk müjdesini verdiği zaman sevinmelerinden anlıyoruz. Hz. Zekeriya (aleyhisselâm) ise açıktan açığa çocuk istemişti ki, bunu da Kur'ân tasrih etmektedir. İlâhî hikmet gereği her iki nebi de çocukları ile imtihana tâbi tutulmuştur. Sanki gizli isteme daha hafif olduğundan Hz. İbrahim (aleyhisselâm), çocuğunu kesme mükellefiyetiyle, Hz. Zekeriya (aleyhisselâm) ise açıktan istediği için hem kendisi, hem çocuğu Hz. Yahya'nın (aleyhisselâm) kavmi tarafından kesilmesiyle ağır ama encamı hayırlar üstü hayır bir imtihana tâbi tutulmuşlardır. Evet, elbette ki herkesin imtihanını kendi seviyesine göredir. Bunlar mukarrabîndendir ve mukarrabînin imtihanı ise tahammülfersâ ve çetindir.

Yukarıdaki âyet, Hz. Zekeriya'nın çoluk çocuk, yakın ak-raba ve yardımcıdan mahrum olma endişesi, dinî ve dünyevî işlerinde kendisine halef olabilecek birini henüz görememe ve bilememe endişesidir. Onun için duasının Âl-i İmrân'daki ifadesiyle: *“Yâ Rab, nezdinden bana tertemiz bir zürriyet ver.”*¹⁴² Enbiyâ sûresindeki şekliyle de: *“Rabbim, beni yalnız bırakma, Sen vârislerin en hayırlısısın.”*¹⁴³ diyerek kendi sulbünden bir temsilci talebinde bulunmuştur ki, bu ona hem nübüvvet mesleğinde hem de Yakup hanedanını temsilde mirasçı olacaktır.

Zaten Hz. Muhbir-i Sadık'ın *إِنَّا مَعْشَرَ مَعْشَرَ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُورِثُ مَا تَرَكَنَاهُ صَدَقَةٌ* *“Biz peygamberler topluluğu miras bırakmayız.”*

¹⁴² Âl-i İmrân sûresi, 3/38.

¹⁴³ Enbiyâ sûresi, 21/89.

Bizim geride bıraktıklarımız sadakadır."¹⁴⁴ fehvâsınca nebilerin ne kendileri adına ne de evlâtları ya da yakınları adına miras kaygısı taşımaları söz konusu değildir.

Bu itibarla buradaki talep, dava-yı nübüvvete mirasçı talebidir ve onu da Hz. Hayru'l-Vârisîn önce duayı kabul buyurup ihsan etmiş; hem de Kendi ihsanını tam hissettirmek için izzet ve azametini yaşlı bir erkekle âkır bir kadını perde yaparak ihsan etmiş; sonra da hakikî mirasçı Kendi olduğunu ihtar sadedinde onu farklı ve istisnâî bir yolla verdiği gibi farklı bir yolla da geri istemiştir.

¹⁴⁴ Buhârî, i'tisam 5; humus 1; nafakat 3; fezâilü ashabi'n-nebi 12; ferâiz 3; Müslim, cihad 51, 52, 54, 56; el-Esbehânî, Delâilü'n-nübüvve, 1/138. (Lâfız el-Esbehânî'ye ait.)

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا
رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا

“Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti.
Derken, Biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine
tastamam bir insan şeklinde göründü.”

(Meryem sûresi, 19/17)

Hız. Meryem, ailesinden ayrılarak kaldığı yere nispeten daha bir doğuya çekildi; çekilmekle de kalmadı, ailesi ile kendi arasına bir sütte ve perde koydu. Bu asude ve kimsesiz yerde, insanlarla kendi arasına bir engel ve perdenin yerleştirilmesi, onun kadınlık hâllerini hissettirmeme hassasiyetinden, temizlenme ihtiyacından olabileceği gibi, sessiz bir ortamda ibadeti, teveccühü ve en mükemmel şekilde bir konsantrasyon yakalama adına da olabilir ki, siyakı bezeyen kelimeler bu mülâhazalara açık gibidir... Evet işte onun, bu ölçüde bir cismanî ve ruhanî nezaheti benliğinin derinliklerinde tastamam duyması sonucundadır ki, ¹⁴⁵ الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ mantukunca, lebrîz edilmiş bu ruh ve tertemiz bir hâl almış o atmosferde, yeni bir ruh mesajıyla gelen Hız. Ruh temessül edivermiştir. Bununla insanlık yeniden dirilecek ve kıyamete kadar da bu dirilişler birbirini takip edecekti.

¹⁴⁵ “Temiz kadınlar temiz erkeklere yakışır.” (Nur sûresi, 24/26.)

Acaba ne idi bu ruh? Hemen büyük çoğunluğu itibarıyla bütün tefsirler, âyet-i kerimedeki “...ruhumuzu gönderdik...” diye belirtilen ruh’un Cebrail (aleyhisselâm) olduğunu ifade etmektedirler. Ne var ki burada Kur’ân “ruh” tabiri kullanıyor; ruhun tayininde ise ihtilaf vardır. İhtimalin sınırları ise ihtilafın çerçevesini aşkındır; hatta Efendimiz’in ruhunu içine alacak kadar da geniştir. Evet bu da muhtemeldir; zira Hz. Meryem çok afife ve nezihe bir kadındı. Bu itibarla da gözlerinin içine başka hayal girmemişti ve girmemeliydi de. Ona sadece kendisine helâl olan biri bakmalıydı. O da olsa olsa Efendimiz olabilirdi, zira O bir münasebetle Hz. Meryem’in kendisiyle nikâhlandığına işaret buyuruyordu.¹⁴⁶ Bu açıdan da “ruh” un Efendimiz’in ruhu olabileceği de ihtimal dahilindedir. Ancak bu kat’î değildir, sadece bir ihtimaldir. İhtimaller ise delillerle takviye edilecekleri ana kadar kat’iyet ifade etmezler.

¹⁴⁶ Taberânî, el-Mu’cemü’l-kebir, 8/258.

يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا

“Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim.”

(Meryem sûresi, 19/23)

Her insanın kendi değerlendirmeleri içerisinde aşırı derecede ehemmiyet verdiği ve büyük gördüğü meselelerden ötürü kullandığı bir kısım tabirler vardır. Meselâ, Hz. Ebû Bekir’in –hadis kriterleri açısından zayıf dahi olsa, söylediği muhtemel olan– “Yâ Rabbi, vücudumu o kadar büyüt o kadar büyüt ki, Cehennem’i sadece ben doldurayım...” ve Bediüzzaman Hazretlerinin: “Milletimizin imanını selâmette görürsem, Cehennem’in alevleri içinde yanmaya razıyım. Çünkü, vücudum yanarken gönlüm gül-gülistan olur.”¹⁴⁷ demeleri gibi... Bu meseleler onlarda bir şuur hâline gelmiştir. Hz. Meryem’de de iffet öylesine bir şuur hâline gelmiştir ki, hakkında düşünülen ve söylenen sözler onu fevkalâde rahatsız etmiş ve bu iffet âbidesi kahraman kadın, ölüp de unutulup gitmeyi temenni edivermiştir.

Evet o, tam bir iffet âbidesiydi ve mahiyet-i nezîhanesinin değil bir iftiraya maruz kalması, bir gül atılmaya dahi tahammülü yoktu. Bu itibarla da hâdisenin şok tesiriyle, henüz

¹⁴⁷ Bediüzzaman, Risale-i Nur Külliyyatı, 2/2206 (Tarihçe-i Hayat).

o sadme-i ûlânın hâsıl ettiği hafakanları mantiken ta'dile muvaffak olamadığı ilk saniyelerde, bir ucu da likâ-i ilâhî olan böyle bir temennide bulunmuştu.

Aslında Hz. Ebû Bekir'in, ağacın başında gördüğü bir kuş karşısında, onun gagaladığı meyve olmayı¹⁴⁸, Hz. Ömer'in eline aldığı bir çöpe bakarak öyle bir çöp olmayı¹⁴⁹ ve başka birinin kesilip biçilen bir ağaç olmayı¹⁵⁰ temennileri de işte hep insanı böyle bir lahzaya sıkıştıran tahammülfersâ mülâhazalardandır.

¹⁴⁸ Beyhakî, Şuabü'l-ıman, 1/485.

¹⁴⁹ Beyhakî, Şuabü'l-ıman, 1/486.

¹⁵⁰ Tirmizî, zühd 9; İbn Mâce, zühd 19; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 5/173.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

“İman edip de salih amellerde bulunanlara gelince; onlar için çok merhametli olan Allah (gönüllerde) bir sevgi yaratır.”

(Meryem sûresi, 19/96)

Evet onlar, iman edip salih amel yapmanın dışında insanların onları sevmelerini temin edecek herhangi bir şey yapmadan büyük ölçüde ins, cin ve meleklerin sevgilisi olacaklardır.

Arapça’da fiil teceddüde (sürekli yenilenme) delâlet eder. *آمَنُوا* ise fiildir. Öyleyse “*iman edenler*” bir kere iman ettikten sonra imanlarında duraklamaya girmeden sürekli kendilerini yenileyerek her gün yeni bir keşif, yeni bir düşünce ve yeni bir tespitle hep daha ileri ufukları takip ederler. Bununla da yetinmeyip ardından *وَعَمِلُوا* “*Amel edip imanlarının gereğine göre yaşarlar.*” Yani oturur kalkar ömürlerini “salihat”la geçirirler. İşte böyle bir iman ve o imanın mücebini Hakk’ın istediği ölçülerde yerine getiren bu insanlar, önce Hakk’ın sonra da halkın teveccühüne mazhar hâle gelmişlerdir ki *سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا* “*Hız. Rahmân onlar için sinelere sevgi vaz’edecek ve ins ü cinnin kalbini onlara olan alâka ile donatacaktır.*” Bu konuya şu hadis daha bir netlik kazandırır: Allah Resûlü buyurur ki:

إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ الْعَبْدَ نَادَى جِبْرِيلَ: “إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحْبِبْهُ” فَيَحِبُّهُ جِبْرِيلُ
فَيُنَادِي جِبْرِيلُ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: “إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا أَحْبُوهُ” فَيَحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ.

“Allah bir kulu sevdiğinde, ‘Ben falan kimseyi sevdim siz de onu sevin.’ diye nida eder. Cibril de bunu göklere ve yere duyurur...”¹⁵¹

Aslında hemen her zaman muhabbet ve sevgi O’ndan başlamış ve tedelli yoluyla gökleri ve yeri kuşatmıştır. Bu ya önce Allah’ın, muhabbet vesilelerini yaratıp sevgiyi onun üzerine bina etmesi şeklinde, ya da istikbaldeki kıvamlarına bir ücret-i âcile olarak önce onları sevip sonra da onların vicdanlarını iyiye, güzele, hasenat ve salihata uyarma şeklinde olur. Her iki mazhariyetin temel rengi de inayettir ve her ikisinde de temel kaynak ilâhî meveddettir.

Bugün bazılarımız itibarıyla böyle bir mazhariyetten dem vurmamak bir iddia sayılsa da dünyanın değişik yörelerinde hizmet veren hizmet erleri için ayn-ı hakikattir. Evet bu hizmet erlerinin hizmet ettikleri coğrafyaya ve gördükleri hüsnü kabule bakılsa bana hak verilecektir. Nasıl olmasın ki, bugün Orta Asya steplerinden Amerika içlerine, oradan Avrupa ortalarına, hatta Kuzey Afrika, Pasifik ve Avustralya’ya uzanan çizgide hep onların sesleri ve solukları işitiliyor. Bunların oralarda milletimiz namına gerçekleştirdikleri hizmetin kemmiyet ve keyfiyetinin, yarınımız adına getireceği ve bu ülke insanına, hatta insanlığa kazandıracığı şeyleri zaman gösterecektir. Siz onları sadece yayıldıkları coğrafya açısından değerlendirdiğinizde, kendi kendinize: “Cenâb-ı Hak, onların kalbine bu arkadaşlar hakkında sevgi koymasa, hüsnü kabul vaz’etmeseydi, bunlar olur muydu?” diyeceksiniz.

Evet, sizin bu arkadaşlarınızı 20. asırda, hem de felaketlerin felaketleri kovaladığı bir dönemde dine sahip çıkıp ona

¹⁵¹ Buhârî, bedü'l-halk 6; edeb 41; tevhid 33; Müslim, birr 157; Tirmizi, tefsir (19) 6.

hizmeti hayatlarının biricik gayesi biliyor ve hayat tarzlarını ona göre ayarlıyorlar. Yatarken, kalkarken, gezerken, yerken, içerken hep “Rabbim, Senin rızanı nasıl kazanabilirim?” diyor ve sürekli O’nu düşünüyorlar. İşte böyle değişik seviye ve derecede pek çok kimse, kadını ve erkeği, yaşlısı ve genciyle bu düşünce ve aksiyon etrafında kenetlenince, yani âyetin ifadesine göre iman edip, o en yararlı işleri bu şekilde gerçekleştirince, Allah da onlar için yeryüzünde hüsnü kabul vaz’ediyor. Şahsen ben, onca tersliklere rağmen rızâ-i ilâhî hedefli bu gayretlerin bugün ulaştığı bu seviyeyi ancak böyle açıklayabiliyor ve “Her şey Senden Allah’ım.” de-yip minnet ve şükran hislerimle iki büklüm oluyorum.

Bu âyetin devamında Allah (celle celâluhu)

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَا هُ بِلسَانِكَ لِئُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًا

“Biz Kur’ân’ı sadece onunla Allah’tan sakınanları müjdeleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu da uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık.”¹⁵² buyuruyor ve sırlı bir kolaylaştırmadan bahsediyor. Siyak-sibak münasebeti içinde meseleyi değerlendirecek olursak; burada Kur’ân, yapılması oldukça zor bir işten bahsediyor.. evet tebşir de zor, inzar da zor ve hele kalblere nüfuz ise zorlardan da zor.. bir de şartlar olumsuz, işten anlayanlar az ise, işte o, imkânsız ölçüsünde zordur. Durgunlaşmış bir şeyi harekete geçirmek, pasifi aktif hâle getirmek çok ciddî gayret ve enerji ister. Uçak harekete geçirilmek istenirken, hareket tek hedef hâline getirilir.. arabalar çalıştırılırken, lambalar, radyolar, teypler kapatılır.. ta ki enerji kaybı olmasın... Ama uçak havalandıktan, araba da yürüdükten

¹⁵² Meryem sûresi, 19/97.

sonra artık her şey normale döner ve âdeta kendi kendine hareket eder. Aynen öyle de, imana hizmet duygusu –hangi anlayışla olursa olsun– ilk aşamada ciddî zorluklarla karşılaşsa da, işler yoluna girdiğinde artık “doğurgan döngü” diyebileceğimiz bir “salih daire”nin meydana gelmesi de söz konusudur.. ve bugünkü hizmetler içerisinde her gün defaatle müşâhede edilen şeylerdendir ki, bu da bir başka âyetin ifadesine göre;

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

“Bizim yolumuzda mücahede edenleri, elbette (hayır yollarına) hidayet edeceğiz. Allah şüphesiz ihsan sırrına ulaşmışlarla beraberdir.”¹⁵³ Evet, bugün yapılan hizmetler ve bu hizmetler sayesinde hoşnutluğu ile maiyyet-i ilâhiyeye girme şerefine nail olmuş kişiler, cemaatler, milletler ve devletler, elbette bu kolaylıktan nasibini alacaklardır ve almışlardır da. Tarihi bir de bu gözle inceleyebilirsek bunun bin bir misalini görmemiz mümkündür. Ashab-ı kiramdan Emevi, Abbasi ve Selçuklu’ya, ondan da Osmanlı’ya ve şimdilerde ikbal vaad eden bu ikinci diriliş erlerinde bunu, örnekleri ile göstermek zor olmasa gerek.

Ayrıca bu konuya şöyle bakmak da mümkündür; Cenâb-ı Hak Leyl sûresinde

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ۖ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ۖ فَسَنِيَرُهُ لِلْيُسْرَى ۖ

“Artık kim verir, takva dairesi içine girer ve güzeli de tasdik ederse, Biz de onu kolayla hazırlar (ona giden yolları gösterir)iz.”¹⁵⁴

¹⁵³ Ankebût sûresi, 29/69.

¹⁵⁴ Leyl sûresi, 92/5-7.

Demek ki; verme, takva dairesi içinde bulunma ve selim fitrat sahibi olarak, güzel kabul edilen her şeyi tasdik edip peşinden gitme –ki bunların hepsi salihat dairesi içinde mütalâa edilen hususlardır– yapılan şeyleri kolay görme gibi bir neticeye insanı ulaştırırlar. İşte, arkadaşların yaptıkları işler!.. Gece-gündüz demeden çalışma, evini-barkını bırakıp Orta Asyalara veya daha başka yerlere göç etmeler, maddî sıkıntılar içinde ve mânevî füyûzat hislerinden fedakârlıkta bulunmalar..! Şimdi bütün bunları yapanlar “vüdd”e mazhar görülüyorlarsa, bu bir mübalâğa kabul edilmemelidir. Evet, bunların katlandıklarına katlanmak ve her şeyi eksiksiz yerine getirmek kolay şey değildir. Ama zannediyorum arkadaşlarımız, o salih dairenin ürünü olarak başkalarına çok zor gelen bu şeyleri hayatlarının ayrılmaz bir parçası kabul ediyor ve onunla yatıp, onunla kalkıyorlar. Demek ki, zorlukların kolaylaştırılması, bu ikinci diriliş erleri için böyle bir televvünde cereyan ediyor; ettirene canlarımızı kurban!

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ

“Ben seni peygamber olarak seçtim.
Şimdi vahyedilene kulak ver.”

(Tâhâ sûresi, 20/13)

TÂHÂ SÛRESİ

Hz. Musa'nın Benî İsrail'e peygamber olarak seçilmesi hem ulaşılamayan bir pâyeye hem de bir imtihandır; o bu yüce mansıbı istikbaldeki azm ü ikdamına bir ücret-i âcile olarak almış; vazife şuuru, peygamberane azim, tevazu, mahviyet ve hakperestliğiyle bu uhrevî sermayeyi ebedileştirmiştir. Bir kere Hz. Musa (aleyhisselâm), Firavun'un sarayında ihtimam içinde yetişmiş, prensler gibi muamele görmüş ve hep aziz tutulmuştur. İşte böyle birinin, Firavun'un hor gördüğü, öldürdüğü ve halâyıkı gibi kullandığı insanların arasına dönmesi, onlarla haşır neşir olması hakikaten aşılması çok güç bir problemdir. Ama Hz. Musa (aleyhisselâm) bunları aşmış, insanî değerler açısından zirveye ulaşmış üç-beş müstesnadan biridir.. ve onun gerçek portresi sayılan işte bu ince ve anlamlı çizgiler: “Şüphesiz Ben seni seçtim.” ilâhî iltifatına cevap niteliğindedir.

Hz. Musa'nın saray çevresindeki insanlar veya İsrailoğulları tarafından değil de; semavî bir intihapla Hak tarafından seçilmesi, evvelâ ilâhî kelâma muhatap ve temsilci olması

sonra da onu başkalarına tebliğ edip ötelere buudlu direktiflerle yeni bir dünya kurması içindir. Bu espriden dolayıdır ki Allah ona: “*Ben seni seçtim; şimdi sen de vahyolunacak şeyi iyi dinle!*” diyerek iltifatın şahsiliğinin ötesinde ona, tek bir fert iken himmetinin enginliği ölçüsünde koca bir millet hâline gelme ufkunu göstermişti.

Böyle bir hitapta, intihapla beraber sorumluluk ihtarı, seçilme başarısıyla beraber mesuliyetin hatırlatılması iç içedir. Kelâm, Hak kelâmı, muhatap da Hz. Kelîm olunca sözün böyle bir zarafete ulaşması normaldir.

اِذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۖ فَقُولَا لَهُ
قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ

“Firavun’a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar.”

(Tâhâ sûresi, 20/43-44)

Burada peygambere, peygamberâne bir üslûpla anlatılıyor ki, tebliğ eri, muhatapları Firavun, Nemrut, Şeddad gibi kalb ve kafaları imana kapalı, küfre programlanmış insanlar bile olsa, anlatacağı şeyleri yine “kavl-i leyysin” ile anlatmalıdır. Ayrıca burada, önemli bir husus daha var ki, o da; eğer kavl-i leyysin mürşid ve mübelliğin aslı vasfı hâline gelmişse, bu onun duygu ve düşüncesi ile bütünleştiği için müessir olacaktır. Aksi hâlde, pek çok falsonun yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Yani, kavl-i leyysin mürşidin fıtratı ile bütünleşmemişse ve içinden gele gele o hâli yaşayamıyorsa, er-geç damarına basıldığında iç kimliği ortaya çıkacak ve tamiratı tahribata çevirecektir. Böyle bir sertliğe toslayan muhataplar da onun temsil ettiği düşünceden de, davadan da uzaklaşacaklardır.

Bu itibarla kavl-i leyysin fıtrat hâline getirilmesi çok önemlidir. Bu ise ancak hâl-i leyysin, tavr-ı leyysin, kalb-i leyysin ile mümkün olacaktır.

Eğer “küfre kızma” diyorsanız, onun hükmü bellidir: **الْبُغْضُ فِي اللَّهِ** “Allah için gazap etme.” Hem siz birilerine karşı içinde iğbirar duysanız dahi, bunu sıfatlara incirar ettirmeli ve hususiyle de vazife esnasında ipek gibi yumuşak olmalısınız. Aslında siz şayet bir mütemerridi hidayete çağırıyorsanız, o kabul etse de, etmese de sizin kazandığınızda şüphe yoktur.

Ayrıca burada Cenâb-ı Hak, ısrarla Firavun’a iki kişi gidilmesini tavsiye etmektedir ki, bu bazı işlerin kolektif yapılmasının daha müessir ve yararlı olacağına bir irşattır. Hususiyle de büyükler veya büyüklük taslayanların huzurunda, birbirine mânevî destek olunması, işhad görevinin yerine getirilmesi, zâhirî yalnızlığın endişelerinden âzâde olunması bakımından çok önemlidir.

Karşı taraf azgın bir insan olmasına rağmen, Nebi’ye yumuşak bir üslûp kullanmasının tavsiye edilmesi; tabiatla bütünleşen bir üslûbun arizî sebeplerle değiştirilmeyeceğini tenbih, onları kendi nezih üslûbuna fiilen çağrı, sert ve haşin söz dinlemeye alışmamış kimseleri tenfir etmeme adına da bir irşaddır. Ve hele Hz. Musa’nın içinde büyüyüp geliştiği, iyiliklerini görüp ruhunda hissettiği kimselere karşı yumuşak davranması, yumuşak yaklaşım yumuşak konuşması, hususiyle onlara uhrevîliği duyurması, onları ebediyete uyarması ve semavî vazifesinin yanında hiç olmazsa ilk mülâkatta bir kadirşinaslık gereği idi. Kim bilir belki de böyle davranmakla, âyetin sonunda da dendiği gibi, öyleler “belki” nasihat dinleyip Allah’a karşı saygı duyabilecektir. Bazıları ferden dinlemese bile, bu tür kimseler nev’en dinleyebilir.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرِ مِثْلِهِ فَأَجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا
لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ۖ قَالَ
مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى

“Öyle ise, muhakkak surette biz de sana, aynen onun gibi bir büyyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim aramızda, ne senin ne de bizim muhalefet etmeyeceğimiz uygun bir yerde buluşma zamanı ayarla. Musa: ‘Buluşma zamanımız, bayram günü, kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı olsun.’ dedi.”

(Tâhâ sûresi, 20/58-59)

İlk muhatabı Hz. Kelîm olan bu âyetlerden ruhlarımıza ne nurlar ve ne sırlar akıp gelmekte... Evet ilk önce sırlı bir Tûr hâdisesi yaşamış; yani asâsının yılan olduğunu, elinin ışık saçan bir el hâline geldiğini görmüş, pratik yakîn ufku, potansiyel yakîn ufkuyla aynı noktaya ulaşmış bu yüce Nebi'nin Rabbisine itimat ve güveni tastamamdır. Artık Firavun'un sihirbazları ne yaparsa yapsın, onları alt edeceğinden emindir. Onun için o, bir peygamber fetaneti ile meseleyi şöyle çözümler:

1. Bu ihkak-ı hak ve koz paylaşma işi kapalı kapılar ardında olmamalı; herkesin serbestçe ve kolayca gelebileceği düz, açık bir zeminde gerçekleşmeli.. gerçekleşmeli ve bu düelloyu bütün Mısır halkı seyretmeli...

2. Bu iş için bir bayram günü seçilmeli. Böylece milletin işinin gücünün olmadığı bu tatil gününde herkesin oraya gelmesi sağlanmalı.

3. Böyle bir karşılaşma için kuşluk vakti ideal bir zamandır. Milletin üzerinden hem yorgunluğu hem de mahmurluğu attığı, kendini dinç hissettiği ve dipdiri olduğu bir vakittir. Ve her şeyi en iyi muhakeme etme zamanıdır.

İşte bütün bu mülâhazalarla bir bayram günü, sabahın erken saatlerinde, bütün Mısır halkı sihirbazlarla Hz. Musa arasındaki müsabakayı seyretmek için akın akın böyle bir buluşma zeminine gelirler. O dönemde sihirbazlık, çok ileri seviyede icra edilen bir meslektir.. hem de itibar gören bir meslektir. Bu sihirbazlar, kat'iyen basit, alelâde insanlar değillerdir. Bunlar zaman zaman cinlerden haber alan, ispiirtizma bilen, belki ibtidaî şekliyle değişik parapsikoloji kurallarına vâkıf bulunan, yani kendi dönemlerinin elit tabakası sayılan insanlardır. Dolayısıyla bunların yenilip mağlup düşmeleri ve ardından Hz. Musa'yı kabul edivermeleri, iman cephesi adına toplumda bir inkılâp başlangıcı sayılacaktı.. ve neticede de böyle olmuştu. Hz. Musa'nın eliyle zuhur eden harikaların sihir olmadığını anlayan sihirbazlar, herkesin gözü önünde Firavun'un; *"Asacağım, ellerinizi ayaklarınızı çaprazvâri keseceğim."*¹⁵⁵ tehditlerine rağmen iman ediverdiler. Bu entel tabakanın Hz. Musa'ya teslimiyetini gören avam halk da –şartlanmış olanlar hariç– iman edince, diğerleri de tereddüde düştü ki, artık maksat hâsil olmuştu. Bu olaydan sonra artık "küfr-ü mutlak" kırılmıştı. Toplum da, Hz. Musa ile Firavun arasında muhayyerlik yaşadıkları bir noktaya gelmişlerdi.

¹⁵⁵ Tâhâ sûresi, 20/71.

Bizim bu âyeti değerlendirmede esas üzerinde durmak istediğimiz husus, Hz. Musa'nın bu önemli karşılaşma için seçtiği zaman ve yer meselesidir. Bu hâdisede, günümüz Müslümanının da alacağı çok önemli dersler vardır. Bir ke-re mü'min, şahsî imkânlarına bakarak kat'iyen karamsarlığa düşmemelidir. O, Allah'ın kendisine ihsan ettiği krediyi çok iyi kullanmalı ve onu hesapsız harcamamalıdır. Hani halk arasında derler: "Bir taşla iki kuş.." evet Müslüman her zaman bir taş ile yüzlerce kuş vurmanın plânını, programını yapıp uygulama yollarını araştırmalıdır. Tıpkı, Allah'ın icraatinde sık sık gördüğümüz gibi. Evet nasıl âdiyât içinde tarlaya bir buğday tanesi atıyor, karşılığında yedi, yetmiş, yedi yüz alıyor. Öyle de, bütün davranışlarımızla iman, hizmet ve milletimiz adına yedi, yetmiş, yedi yüz alınması plânlanıp öyle hareket edilmelidir. İşte Hz. Musa'nın yaptığı da budur. O, Allah'a tevekkül ve itimadı gereği, Firavun ve Hâmân'ın gözü önünde, saraylarda kapalı kapılar ardında değil, münasip bir vakitte herkesin içinde kendini ifade edince, bir iş yaparken, binleri, yüz binleri de arkasına takabiliyor.

Kur'ân, Hz. Musa vasıtasıyla bize bütün bunları hatırlatırken, Sünnet-i sahiha da başka bir vak'a ile konuya ayrı bir derinlik kazandırır.¹⁵⁶ Efendimiz'in beyanlarına göre bir devlet reisinin dinine girmeyen mü'min bir delikanlı öldürülmek istenir. Dağların tepesinden aşağılara atılır, o yürüyerek döner gelir. Denizin azgın dalgaları içine bırakılır, o yine kurtulur ve geriye döner.. evet onu öldürmek için ne yaptılarsa hiçbiri fayda vermez. En sonunda çocuk der ki: "Bütün halkı toplayıp, 'Bu çocuğun Rabbi adıyla' diyerek bana bir ok atarsanız işte o zaman beni öldürebilirsiniz."

¹⁵⁶ Bkz.: Müslim, zühd 73; Tirmizî, tefsir (85) 2.

Mü'min mantığı, kendi kendine nasıl olsa öleceksin; bu gözü dönmüş insanlar seni yaşatmayacaklar. Öyleyse öteye giderken ucuza gitmemelisin.. evet işte hepsi bu kadar. Rabbi adına, davası adına son demde bile bir şeyler yaparak Allah'a mülâki olma mantığı. Hâdise bu açıdan değerlendirildiğinde, şehitlik arzu ve isteği bile –o, zatında çok büyük bir pâyve ve mertebe olmasına rağmen– böylesine mefkûrevî yaşama yanında çok sönük kalır. Yani insan, şehitliğin ötesinde milletine, ülkesine, dinine hatta uhrevî derinliği adına daha neler yapabilir, neler kazandırabilir.. bunları kazanmanın yolu nedir?.. gibi hususları düşünmelidir. İşte bu mülâhaza –öyle zannediyorum ki– şehitliğin de önüne geçer. Evet o çocuk, dağdan atıldığında veya denizde boğulduğunda şehit olacaktı; olacaktı ama bire bir bir şey kazanacak ve sadece kendi uhrevî hayatını mamur edecekti. Ama diğer türlü yani milletin gözü önünde bahsettiğimiz şekliyle şehit olunca yüzlerce insanın imana gelmesine vesile oluyordu.

O hâlde insan, bhusus Müslüman kendi kadrini bilmeli ve pahalı; pahalı olduğu kadar kıymetli bir varlık olduğunu idrak etmelidir. Bu kâinatın, baştan başa kendisi için yaratıldığını, içindeki her şeyin onun etrafında emirber neferler gibi döndüğünü bilmeli ve buradan göçüp giderken de ucuza gitmemelidir. Ben giderim ama arkamdan da bu dünya, mutlaka yaratılış gayesine uygun bir çizgiye gelmeli, ölüm Cennet bahçelerinin kapılarını açan bir sırlı anahtara dönüşmeli ve küçük bir ışık sönerken onun yerinde yüzlerce, binlerce yıldız patlaması olmalıdır.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan (size şan ve şeref sağlayan) bir kitap indirdik. Hâlâ akıllanmaz mısınız?”

(Enbiyâ sûresi, 21/10)

ENBİYÂ SÛRESİ

Cenâb-ı Hak burada ilk muhataplarına açıktan açığa, daha sonrakilere de delâlet, iktiza hiç olmasa işaret yoluyla, kendilerine verilen bu kitapla aynı zamanda hem ilklere hem de sonradan gelenlere nam u nişan, şan ü şeref vaad ettiğini, hatta mukaddimeleriyle bizzat verdiğini kasepli bir hatırlatmayla belirterek, onların şuurlarını şükran ufuklarına yönlendirmektedir.

Bu önemli ve ukbâ buudlu nam u nişan ve şan ü şerefe gelince şunlar düşünülebilir:

1. Hak hedefli, emir-nehî gibi doğru vesilelerin hatırlatılması düşünülebilir ki; *وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ* “O Kur’ân, senin ve kavmin için bir hatırlatmadır.”¹⁵⁷ âyeti bunu vurgulamış olsa gerek.

2. “Zikir”le va’z u nasihati hatırlamak da mümkündür ki, “Din nasihattir.”¹⁵⁸ şümüllü hadisi bu hususu öne çıkarır.. Zâriyât sûresindeki *وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ* “Onlara hatırlat; çünkü zikir ve hatırlatma mü’minler için (mutlaka) yararlıdır.”¹⁵⁹ âyeti de bu mülâhazayı teyit eder mahiyettedir.

¹⁵⁷ Zuhruf sûresi, 43/44.

¹⁵⁸ Buhârî, iman 42; Müslim, iman 95; Tirmizî, birr 17; Nesâî, bey’a 31; Dârimî, rikâk 41.

¹⁵⁹ Zâriyât sûresi, 51/55.

3. Çevrenizdeki milletler ömr-ü tabiielerini ve miadlarını bir bir doldurup bir bir tarih sahnesinden silinmelerine karşılık siz, bu zikir-i mübarek sayesinde ebed müddet var olmaya namzet sayılabilirsiniz.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُضُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ ط

“Onlar (kâfirler) görmüyorlar mı ki, Biz kudretimizle gelip onları dört bir yandan daralttıkça daraltıyoruz.. hükmü yalnız Allah verir ve O’nun hükmünü takibe alacak da yoktur.”¹⁶⁰ âyeti işareten; *أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا أَمِنًا وَبِتَحَطُّفِ النَّاسِ مِنْ حَوْلِهِمْ ط* “Onlar (mü’minler) çevrelerinde insanlar kapıp götürülürken (kırp geçirilirken) Bizim buldukları yeri (Mekke) bir emniyet ve güven beldesi kıldığımızı görmüyorlar mı?”¹⁶¹ fermanı da delâleten bu hususun birer teyidi kabul edilebilirler.

4. Ayrıca bu âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak o günkü muhataplara işarî olarak ileride alacakları yeri belirtiyor ve diyor; sizler bu Kur’ân sayesinde gelecek milletler arasında öyle bir yer alacak, öyle bir şan ve şerefe ereceksiniz ki, bu başka hiçbir millet için söz konusu olmayacak. Zira bu Kur’ân, dilinizi kaymalardan ve yozlaşmalardan koruyacak ve dinini öğrenmek isteyen herkesin müracaat kaynağı hâline gelecek. İşte bu büyük bir nimettir ve hatırlanmak ister. Bu nükteyi *ذِكْرِكُمْ* ’deki “zikır” kelimesine, öğüt mânâsından öte, zikredilmeniz, yâd-ı cemil hâline gelip anlatılmanız.. vs. gibi mânâ vererek anlayabiliriz.

¹⁶⁰ Ra’d sûresi, 13/41.

¹⁶¹ Ankebût sûresi, 29/67.

فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَن لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ
سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

“Nihayet karanlıklar içinde: ‘Senden başka hiçbir Tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum.’ diye niyaz etti.”

(Enbiyâ sûresi, 21/87)

Hız Yunus (aleyhisselâm) ile ilgili bu âyette önce şunun belirtilmesi lâzım. Değişik rivayetlere göre o, kavminin kendisine inanmaması sonucu, geçmiş kavimleri helâk eden bir kısım belâ emareleri zuhur edince, bulunduğu beldeden, Allah’tan açık bir emir almadan ayrılması, Hz. Yunus’a (aleyhisselâm) göre, yani mukarrabîne göre bir kayma ve sürçme sayılacağından o kaderî bir plânla denize atılır ve bir balık tarafından yutulur. İşte sebeplerin büsbütün devre dışı kaldığı bu esnada o, bir Nebi idrakiyle Hz. Müsebbibü’l-Esbâb’ı duyar, O’na yönelir ve yakarışa geçer. Onun orada yaptığı yakarışı Kur’ân bize şöyle anlatıyor: “Karanlıklar içinde niyaz etti.” Ve لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ “Senden başka mâbud-u bi’l-hak ve maksud-u bi’l-istihkak yoktur.” سُبْحَانَكَ (fiili mahzûf masdar) “Seni tesbih ü takdis ederim.” Zira Senin ne zâtında ne de icraatında eşin, benzerin, ortağın yoktur. Olacak her şey Senin dilemenle olur,

olmamasını dilediğin şeyler de olmaz. Yani benim denize atılmam Senin dilemenle olmuştur. Kurtulmam da yine ancak Senin meşîetinle olacaktır. *إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ* –burada da bir itiraf ve o itirafın içinde de bir tevbe var– “Şüphesiz ki ben (nefsine) zulmedenlerden oldum.”

Aslında her peygamber yaptığı “zelle” karşılığında, durumuna muvafık bir şekilde tevbe etmiştir. Meselâ, Hz. Âdem

فَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَعْفُرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik.. Sen kusurumuzu mağfiret buyurup, bize merhamet etmezsen en büyük kayba uğrayanlardan oluruz.’ diye yalvarıp-yakardılar.”¹⁶² demiş, Hz. Musa رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي “Rabbim, nefsimi zulmettim, beni mağfiret buyur.”¹⁶³ diyerek yalvarmıştır. Efendimiz’e gelince, bu mânâda bir duasını bilmiyorum ama, Hz. Ebû Bekir’e öğrettiği *اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا* “Allah’ım, nefsimi çok zulmettim...”¹⁶⁴ diye devam eden duada, aynı paralelde cümleler kullanmıştır.

Şimdi bu âyeti yeniden ele alacak olursak; *لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ* de evvelâ Allah’ın büyüklüğünü, ululuğunu gürül gürül bir ilan göze çarpar.

Esbabın bütün bütün sukut ettiği o esnada Hz. Yunus da esbabı tesirden azleder ki, bu çok önemlidir. Aslında sebeplerin tamamen işe yaramaz hâle geldiği anlarda hemen her insan, ister istemez Allah’a teveccüh eder. İşte *سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ* bize bu mânâyı ifade eder.

¹⁶² A’raf sûresi, 7/23.

¹⁶³ Kasas sûresi, 28/16.

¹⁶⁴ Buhârî, ezan 149; tevhid 9; daavat 16; Müslim, zikr 47, 48; İbn Mâce, dua 2; Tirmizî, daavat 96; Nesâî, sehv 59.

Burada bir taraftan kendisinin sıfır olduğunu itiraf, diğer taraftan kendi zulmünü ilan ile Allah'a teveccüh ve O'nun şefkatini celbetme söz konusudur. Zaten Allah'ın rahmet ve mağfiretini celbetmede en etkili yollardan biri de şahsın kendi kusurunu itiraf etmesidir ki, bu aynı zamanda enbiyâ-i izâmın yoludur.

Burada Bediüzzaman Hazretlerinin belirttiği bir husus daha var ki, o da *لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ* cümlesinin istikbalimize bakıyor olmasıdır. Evet meseleyi, belâgatteki “mukteza-i hâle mutabakat” kaidesi içinde ele alacak olursak ister ferdî plânda, ister umum toplum çapında bizi karanlıklardan kurtarıp aydınlığa kavuşturacak ve sahil-i selâmete çıkaracak sadece ve sadece Allah'tır. O da tevhidin bütün çeşitlerini ilan adına *لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ* diye ifade edilmiştir. Yalnız, burada bir hususa daha işaret etmek icap edecek; Hz. Yunus (aleyhisselâm) hususî durumu veya içinde bulunduğu hâl itibarıyla, “Senden başka ilâh yoktur.” demiştir. Bizler de bu hâli veya makamı biraz da içinde bulunduğumuz ahval mülâhazasıyla ele alıp *لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ* yerine *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* diyebiliriz ki hâlihazırdaki konumumuza bu daha muvafık düşer zannediyorum.

Ayrıca burada şu hususlara işarette de yarar var. Hz. Yunus'un bu yalvarış ve yakarışı bir gece vakti tahakkuk etmişse,

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ط

“Allah iman edenlerin dostu ve yardımcısıdır; onları inkâr karanlıklarından kurtarıp hidayetin biricik nuruna kavuşturur.”¹⁶⁵ âyetiyle; *وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ* “Allah onları karanlıklar içinde bırakmıştır.”¹⁶⁶ âyetinde de ifade edildiği gibi, ışığın dı-

¹⁶⁵ Bakara sûresi, 2/257.

¹⁶⁶ Bakara sûresi, 2/17.

şında kalınca pek çok karanlığın var olduğu vurgulanmıştır. Hz. Yunus'un maruz kaldığı karanlıkların başında, kabul ettiği "zelle"sinin içini buğulandırması, teveccüh ve duadaki hicabı, gecenin gerçek karanlığı, denizin ve balığın karnının ürperten atmosferi gibi pek çok zulmet söz konusudur.

Hz. Yunus böyle bir hâle giriftar olmadan önce de bu seviyede derin bir tevhid ve tecridi duyacak kadar, hem de peygamber ufku itibarıyla bir Ârif-i Zîşân'dı ve onun سُبْحَانَكَ سızlanması da, "Ey Rab, Senin ulûhiyetinin hakkını ve hikmetinin muktezasını itiraf ve ilan ederek Sana sığınır, ulûhiyetinin haşmetine karşı aczimi haykırmak isterim." mülâhazalarını ifade sadedindeki sözleri de bunun açık delilidir.

عَبَّ "Ben zalimlerden oldum." sözü enbiyâ-i izama mahsus küçük bir kaymayı bile büyük görme mülâhazasından başka bir şey değildir. Böyle bir itirafta, "Hâlim budur; o da Sana ayandır." Bir meşhur şairin: "Benim pek çok ihtiyacım, senin de bilgi ve anlayışın var! Sükutum öyle bir söz ki işte asıl hitap da odur." işaret ettiği türden bir hâl arzı vardır.

...Ve bir seçkinin, seçkinlere yakışır seçkin üslûpla yaptığı böyle bir dua ve yakarışa öteden gelen ses bellidir: وَنَجِّيْنَاهُ مِنَ الْعَمِّطِ "Kendisini gam u kederden kurtardık..."¹⁶⁷

اللَّهُمَّ كَمَا نَجَّيْتَهُ فَنجِّنا مِنَ الْعَمِّطِ وَالْغَمِّ بِحُرْمَةِ مَنْ أَرْسَلْتَهُ
رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ

¹⁶⁷ Enbiyâ sûresi, 21/88.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ

“Siz ve Allah’ın dışında taptığımız şeyler Cehennem yakıtımız. Siz oraya gireceksiniz.”

(Enbiyâ sûresi, 21/98)

Evvelâ, müşriklerin tapageldikleri şeylerle beraber azaba dûçâr olmaları, azabın içinde onlara, bu akıbeta sebebiyet verenlerle beraber bulundurma azabı, atf-ı cürüm ortamını hazırlayıp birbirini suçlama azabı, taptikları şeylerin aczi ve hiçbir yararları olmama azabı.. gibi pek çok vicdanî ızdırabı birden duyurmak için; hususiyle de burada bu iç içe musibeti hissedebilecekleri uyarmak içindir.

حَصَبُ جَهَنَّمَ “Cehennem’in odunu (yakıtı)” tabiri orada Allah’ı bırakıp tapılan şeylerin burada birer yakıcı maddeye dönüşmesi, o Cehennem ateşinde her şeyin cayır cayır yanabileceğine işaretin yanında, puta tapmanın affedilmez bir yanlışlık olduğunu ifade sadedinde onların ayn-ı azap olduğu vurgulanıp, bu sırnaşık azaptan kurtulamayacakları vurgulanmak istenmiştir.

Tapan, kör, sağır ve kalbsizle, tapılan, âciz, mendebur ve tutarsız cisim yığınlarının aynı şartları paylaşması, aynı akıbeta maruz kalması, ilk yaratılışı ve ilk donanımı itibarıyla “ahsen-i takvîm”e mazhar bir eşref-i mahluk için ne acı!

وَرَدَ fiili suyun başına gelmek için kullanılır. Yani bu kelime ellerinde kova, bakraç gibi su kaplarıyla kuyu başlarına giden kimseleri düşündürür. Arap, su ihtiyacını karşılamak için, bu mânâda su başına gideni وَرَدَ fiili ile anlatır. Hâlbuki, fiilin karakteristik kullanılışı ile âyetin muhtevasını karşılaştırdığımızda, o fiilin hiç de bu mânâ için kullanılmamış olduğu hemen anlaşılır. Öyleyse burada bir tehekküm yani istihza ve alay söz konusu demek. Tıpkı فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ “Onları elîm bir azapla müjdele.”¹⁶⁸ âyetinde olduğu gibi. Evet onlar dünyada ellerinde kovaları, iman adına dolmak ve doldurmak için hakikat-i Muhammediye kaynağına müracaat etmeleri ve o menhel-i azb-i mevruda uğramaları gerekirken bu fırsatı değerlendiremedikleri için, yollar burada onları alıp Cehennem’e taşıdı. Aynı muhtevayı Allah (celle celâluhu) Meryem sûresinde وَإِنَّ مِنْكُمْ لِأَنَّ وَارِدَهَا “İçinizde oraya (Cehennem’e) uğramayacak kimse yoktur.”¹⁶⁹ âyetinde de ifade buyurur. İşte böyle bir noktada وَرَدَ kelimesinin zikredilmesi, onlar için azbin azaba inkılâbını ifade açısından ne büyük bir fırsatı kaçırdıklarını, sinelerde hasret sesi veren bir kelime ile ifadesi gayet ciddî bir teessür ve tahassür içindir.

Âyetin başında da onların –ihtimal– bir zanlarına cevap vermektedir. “Siz ve İNَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ” *Allah’ın dışında taptığınız şeyler Cehennem yakıtıdır.*” diyerek, belki onlar Cehennem’in kendilerini yakmayacağını düşünüyorlardı. İşte buna da “Siz, sizi yakacak ateşe nispetle odun gibisiniz.” buyurarak, onlara gerekli dersi vermekte ve hasretlerini ikiye katlamaktadır.

¹⁶⁸ Âl-i İmrân sûresi, 3/21; Tevbe sûresi 9/34; İncikak sûresi 84/24.

¹⁶⁹ Meryem sûresi, 19/71.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ
خَيْرٌ اطمأنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انقلبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ
خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ

“İnsanlardan kimi Allah’a bir yönden, bir kıydan kulluk eder. Şöyle ki; kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrarsa yüzüstü dönuverir. O dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir. İşte bu, apaçık zıyanın ta kendisidir.”

(Hac sûresi, 22/11)

HAC SÛRESİ

Kur’ân-ı Kerim’de bu konuyla alâkalı bir hayli âyet vardır. Evet, Allah, mü’min, münafık ve kâfiri, iç dünyaları itibarıyla birbirlerinden farklılıklarını ortaya koymak için, sık sık imtihana tâbi tutar. Çeşitli belâ ve musibetlerle hatta hayra taalluk eden şeylerle onları vicdanî testlere tâbi tutar ve kendi değerlerini kendilerine hatırlatır. Evet pek çok tecrübe ile sabittir ki, Allah için fedakârlık eden ve hasbîlik gösteren insanların bile maddî durumları, ticaret hayatları yer yer sekteye uğramış, işlerinin âhengi bozulmuş ve değişik sarsıntılara maruz bırakılmışlardır. İşte bu, Cenâb-ı Hakk’ın o kulunu imtihan etmesinden başka bir şey değildir. Bu, “Ganiyy-i ale’l-ıtlak” olan Allah, dinini i’lâ istikametinde feragat ve fedakârlıkta bulunan-

ları yalnız bırakacak, terk edecek ve onları ezdirecek demek değildir; değildir ama her işinde binbir hikmet gizli olan ve abes işten münezzeh bulunan O Zât-ı Bâri, kulunun samimi-yetini, kendine bağlılığını kulun davranışları ekseninde ve vicdanın hakemliğinde test etmektedir. İhtimal bazıları böyle bir imtihanı, dolayısıyla da hem bu dünyayı hem de öbür dünyayı kaybedeceklerdir ki, işte Kur'ân buna “Apaçık zıyanın ta kendisidir!” diyerek, son noktayı koyacaktır.

Bu âyette, tâbi tutulduğu imtihanı kaybedip dünya ve ahiret hüsrânına maruz kalanlar daha ziyade münafıklardır. Bunlar kalb ve lisan bütünlüğüne, dolayısıyla da kâmil imana ulaşmamış; imanı dil ucuyla geveleyen, olup bitenleri göz ucuyla temâşâ eden, dinin de, din ile alâkalı amel ve muamelelerin de merkezinde değil de kenarında, kıyısında durup vaziyeti idare etmeye çalışan; imanın ve mü'min olmanın vaad ettiği avantajları kaçırarak kadar uzak durmamanın yanında, yer yer bazı ağır sorumluluk, mükellefiyet ve zâhiren dezavantaj gibi görünen ahval ve şeraite karşı da, kendince tedbirli, temkinli ve bala konmaya niyet etmiş bir sinek misillü, ihtiyat sistemlerini uzaklaşmaya açık tutarak hep kenarda, köşede bulunurlar.

Böyle bir konum ve mesafeli duruşla, Müslümanların elde edecekleri her şeyden yararlanmayı plânlarlar; umduklarını bulunca ona yapışır ve itminan soluklarlar, eğer bir imtihan ve ibtilâ söz konusu olursa bu kere de hemen yüzerler.

Her mü'minin her sıfatı mü'min olmayacağı –Keşke olsa!– esasına göre, bazı mü'minler de böyle münafıkça mülâhazaların tesirinde kalabilirler; kalabilir ve rüzgârların onun arzusu istikametinde esmesini, yağmurların onun hevesine göre yağmasını, kâinat çapındaki geniş kader plânının onun

hevesatına göre cereyan etmesini isteyebilirler. İlk dönemde, bu kabîl heves çocuklarının bulunduğu, bulunup da umduklarını elde edemeyince İslâm'dan yüz çevirdikleri gibi, günümüzde de pek çok iç kaymasının, başların dönüp duyguların bulanmasının bahis mevzuu olabileceği kaçınılmazdır.

﴿رَبَّنَا لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ
لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾¹⁷⁰

¹⁷⁰ Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط

“Allah semavat ve arzın nurudur.”

(Nur sûresi, 24/35)

NUR SÛRESİ

Varlığı günyüzüne çıkaran, kâinatın bu yüzünü-öbür yüzünü ortaya çıkaran; onu temâsâ edilen bir meşher ve okunan bir kitap hâline getiren, gözlere ışık, gönüllere inşirah veren mânâlarla vicdanlarımızı besleyen O’dur. O’nun nurunun olmadığı yerde göz görmez, basiret idrak etmez; ilimler evhama, hakikatler farazî şeylere karışır ve mevcudat mânâsı anlaşılmayan bir kaosa dönüşür; ne dimağlarda oturmuş bir ilim felsefesi, ne de sinelerde bir mârifet ziyası hâsıl olur.

Âfâk ve enfüsün birleşik noktasında ilimden imana, imandan mârifete, mârifetten daha derin bir kulluk şuuruna ulaşmak ancak göklerin ve yerin veya göktekilerin ve yerdekilerin nuru ya da müneviri bulunan Hz. Münevîrî’l-Envâr ile mümkün olacaktır.

Gökte güneş veya güneşler, yerde renkler ve güzellikler, gönüllerde basiret, idrak ve bu çekirdekler üzerinde neşv ü nema bulan mârifet, muhabbet ve aşk u şevkler; dimağda düşünme, muhakeme, mantık ve değişik istidlal yollarıyla hakikate ermeler hep bu nur sayesinde gerçekleşmektedir.

İnsanın basarı, renkleri, renkler arasındaki tenasübü her şeydeki âhengi ve umumî âhenk içindeki ezeli şiiiri görür ve bir bilgi hâlinde kalbe havale eder; basiret de bu parça bilgileri veya küllî malumatı yeniden tahlil ve terkibe tâbi tutarak onları mârifete çevirir. Hakk'a intisap ve her şeye O'nun nur ve mârifetiyle bakmak, bir damla olan insan hakikatini derya, bir zerre olan insan mârifetini güneş, bir hiç olan insan kalbini kâinatın nabzı hâline getirir. İnsan, basarıyla dünyü, yarını, hatta her yanıla bugünü bile görüp bilememesine karşılık, basiretiyle hem kendini hem de diğer bütün duyulup hissedilebilecek şeyleri; hem parçaları hem de bütünü; hem eşyayı hem onun hakikatini hem de kâinat ve hâdiselerin delâlet, işaret ve iş'arda bulunduğu Hakikatler Hakikati'ni duyar, hisseder ve derecesine göre yakînin bir mertebesiyle O'nunla münasebete geçer.

Aklın idraki ve vicdanın sezisi de diyebileceğimiz böyle bir mârifette iltibaslara girmemenin yolu deliller, işaretler ve işaretçiler arasında bir seyyah gibi dolaşırken gözün bir ucuyla varlık ve hâdiseleri süzmeye mukabil, basiretle de nura, Münevviru'n-Nur'a, Musavviru'n-Nur'a nazar edilmelidir ki, ilimler mârifete dönüşsün ve insan, duygularıyla iltibaslara girmesin. Hz. Nuru'l-Envâr'a göre varlığa bakmanın yolu da, nurlu beyanı güneşlerden daha parlak ve قَدْ جَاءَكُمْ¹⁷¹ ile gönüller tahtına kadem basması ilan edilen, وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا¹⁷² fermanı sübhanisiyle gökteki aya ve güneşe mukabil, dimağlarımızın Kamer'i ve vicdanlarımızı-

¹⁷¹ "İşte size Rabbinizden kesin bir delil geldi." (Nisâ sûresi, 4/174)

¹⁷² "(Gökte burçlar yaratan) onların içinde bir kandil (güneş) ve nurlu bir ay yerleştiren Allah, yüceler yücesidir, hayır ve ihsanı sınırsızdır." (Furkân sûresi, 25/61)

zın Güneş'i Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın mişkât-ı nübüvveti altında her şeyi görüp değerlendirmektir.

Evet nur-u ilâhî nazara alınmadığı takdirde kâinat ve içindeki her şey birer zulmetten ibarettir. Hz. Nuru'l-Envâr mü-lâhazaya alınarak bakıldığı takdirde ise, görünür-görünmez bütün eşya aydınlanır ve hakikî mahiyetleriyle talâkatli birer beyan hâline gelirler.

Netice, her şey O'nun nurundan, nurunun tecellîsinden meydana gelmiştir. O'nun nuruyla tecellî ve inkişaf etmektedir. Mutlak ve asıl nur O'nundur. O'ndan başkasına nur isnadı ya havassın mecazı ya da avamın cehaletidir. Herkes bunu böyle bilmiyorsa, bu, O'nun zıddı ve niddi olmamakla beraber şiddetli tecellî ve müzahemesiz vicdan ufuklarındaki kemmiyetsiz keyfiyetsiz zuhurundandır. Evet bazen gayb, ihatanın önemli bir kapısı olduğu gibi şiddet-i zuhur da bazen hafânın menfezi hâline gelir.

Evet Allah, göklerin ve yerin nurudur; ¹⁷³ *أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي* ufkundan başlayarak bütün eşya da o nurun değişik dalga boyun-daki tecellîsi ve haricî vücud nokta-i nazarından da zuhurudur.

Ayrıca bu âyetin diğer bazı yönlerine daha dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Bazıları ışık ile nuru karıştırıyor; ardından da “Işığın hızı belli, nurun hızı ne kadardır?” diyor. Öncelikle şunu belirtmeliyim ki, nur ile ışık birbirine karıştırılmamalıdır. Bir kere Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerimede, “Allah semavat ve arzın ziyasıdır.” demiyor ki? Öyle ise nuru anlamak için nurun kaynağına yaklaşmak lâzım. Nurun kaynağı Allah'tır. Allah ise zamandan ve mekândan münezzehtir. O hâlde O'nun nuru da kısmen bu hususiyetler içinde değerlendirilmelidir.

¹⁷³ “Allah'ın ilk yarattığı şey, benim nurumdur.” el-Aclûnî, *Kesfû'l-hafâ*, 1/311-312.

Evet, nur ve nuranî şeyler bir anda, milyon yerde bulunabilir ve bir ân-ı seyyâlede oradan oraya intikal edebilir. Nitekim Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) cism-i mübarekleri, tamamen nuranîleşmiş bulunan ruhuna refakat edecek hâle geldiğinden dolayı, miraç yolculuğunu birkaç dakikada tamamlayıp geriye döndü. Normal şartlar altında, trilyon defa trilyon seneye ihtiyaç olan böyle bir yolculuk için, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında, "Gitti-geldi, yatağı hâlâ sımsıcağı." gibi ifadeler göstermektedir ki, sanki zaman bütünüyle aşılmış da, bu seyahat öyle gerçekleşmiş.

Yalnız, bu ifadelerimizden, nurun mahluk olmadığı kanaatine de varılmamalıdır. Böyle bir yanlış anlamayı önlemek için, "sanki" tabirini bilhassa kullandım. Evet, nur mahluktur. O'nun hâlıkı Münevviru'n-Nur olan Allah'tır. Bu cümleden olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de buyururlar ki; "أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي" *"Allah'ın ilk yarattığı şey, benim nurumdur."*¹⁷⁴ Yani varlığın bağına bir tohum gibi atılan ilk nüve Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) nurudur.

Hulâsa; nur ile ışığı birbirine karıştırmamalı. Belki ışığın kaynağı nurdur ve ışık nurun yeryüzündeki tezahürlerinden ibarettir. O da daha önce de geçtiği üzere, serâdan Süreyya'ya geniş bir tecellî alanına sahiptir.

اللَّهُمَّ يَا نُورَ التُّورِ يَا مُنَوَّرَ التُّورِ يَا مُصَوَّرَ التُّورِ يَا مُقَدَّرَ التُّورِ نَوِّرْ قُلُوبَنَا
وَحَوَّاسَنَا بِنُورِ مَعْرِفَتِكَ وَأَيِّدْنَا بِرُوحِ مَنْ عِنْدِكَ وَصَلِّ اللَّهُمَّ عَلَيَّ سَيِّدِنَا
مُحَمَّدٍ الَّذِي جَعَلْتَهُ قَمَرًا مُبِينًا وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَقْتَدُوا بِهِ شَبْرًا وَشَبْرًا

¹⁷⁴ el-Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, 1/311-312.

فَلَمَّا تَرَأَى الْجَمْعَانَ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمُدْرِكُونَ ﴿٦٢﴾
قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

“İki topluluk birbirini görünce, Hz. Musa’nın adamları:
‘İşte yakalandık!’ dediler. Hz. Musa: ‘Asla!’ dedi.
‘Rabbim, şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.’ ”

(Şuarâ sûresi, 26/61-62)

ŞUARÂ SÛRESİ

Toplum maddeperest bir mülâhaza ile probleme bakıyor; Hz. Musa da onlara yaklaşırken onların bu hususiyetlerini nazara alıyordu. Evet, bu cemaat büyük ölçüde maddî yönleri galip, akılları gözlerine inmiş, metafizik âleme kapalı olageldiklerinden, bu özelliklere sahip bir cemaatin eğitilmesi, peygamberlik yolunu düşünüp benimsemeleri için uzun bir gayret gerekiyordu. Onun içindi ki, Hz. Musa, hayatı boyunca öyle bir yolu seçti; durmadan-usanmadan hep bu uğurda mücadele verdi. İşte mealini verdiğimiz âyet-i kerimede o günkü Yahudilerin bu özelliğine dikkat çekiliyordu. Firavun orduları onları takip ettiği esnada Kızıldeniz harikulâdeden, onların geçmesine imkân verecek tarzda yarılmış. İşte tam bu sırada bile Yahudiler, bütün bunların Allah’ın kudretiyle olagelen bir mucize olduğunu gözardı ederek, “Yakalandık!” deyivermişlerdi. Bu maddeperest cemaat karşısında Hz. Musa,

tekitle bir cümle ile onlara, inandırmak için “*Rabbim, şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.*” diyordu.

Kâdı Beyzâvî, tefsirinde bu âyeti tahlil ederken, Hz. Musa (aleyhisselâm) ile Hz. Muhammed’i (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşılaştırır. Böylesi bir tehlike ortamında Hz. Musa’nın gelecek zaman kipiyle “*Rabbim bana yol gösterecektir.*” sözü ile, hicret esnasında mağaraya sığındıkları anda, müşriklerin kendilerini görüp yakalama ihtimalinin belirmesi üzerine, Hz. Ebû Bekir’in endişelerine karşı *لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا* “*Tasalanma, mahzun olma, Allah bizimle beraberdir.*”¹⁷⁵ diyen Hz. Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözlerini mukayese ederek, Efendimiz’in Allah’a olan güveninin sınırsızlığıyla O’nun güveninin fâikiyetine işaret eder.¹⁷⁶

Hiç şüphesiz böyle bir üslûpta Hz. Musa’nın muhataplarıyla Efendimiz’in muhatabının tevekkül, teslim ve tefviz farklılığı da önemli bir saiktir. Makam-ı siddîkiyetin zirvesini tutmuş, peygamberinin dudaklarından dökülen her şeyi hiçbir tereddüde düşmeden kabul eden bir insana hitapla, elbetteki her meselede peygamberlerini sorgulayan bir topluma hitap aynı seviyede olmayacaktı ve olmadı da.

¹⁷⁵ Tevbe sûresi, 9/40.

¹⁷⁶ Bkz.: Kâdı Beyzâvî, Envârü’t-tenzil ve esrârü’t-te’vil, 1/10.

وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٥﴾
وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ

“Bana, sonra gelecekler içinde, iyilikle anılmak nasip eyle. Beni, Naîm Cenneti’nin vârislerinden kıl.”

(Şuarâ sûresi, 26/84-85)

Hız. İbrahim (aleyhisselâm) Rabbisinin kendisine ihsan ettiği nimetlerini ve sonsuz lütuflarını hakkıyla idrak eden bir insandır. Evet bu seviyeli idrake göre her şey Hak’tandır. Yediren O, içiren O, doyuran O, konuşuran O. Demek ki mutlak hâkim de sadece ve sadece O’dur. İşte böyle bir idrak, “Beni arkadan gelenler arasında yâd-ı cemil kıl.” diyor- sa, bu duayı ona mutlaka Allah ilham etmiştir. Diğer bir ta- birle Allah onun konuşan dili olmuş, dua ettirmiş; sonra da o duayı kabul etmiştir. Aslında kabul etmeyecek olsaydı, bu duayı ona ilham da etmezdi. Evet, bu duayı kabul etmiştir diyoruz ve işte göstergesi; Müslümanlar olarak bizler, namaz- larımızda okuduğumuz her salavât-ı şerifede onu anıyor ve dualarımıza dahil ediyoruz.

Burada önemli bir diğer husus da şudur: Bilindiği gibi peygamberler vefat ettiklerinde mal-mülk gibi şeyler miras bırakmazlar. Onların mirası, davalarıdır. İşte kendisine ka-

dar gelen peygamberlik silsilesinde, kendi devri itibarıyla çok şeyleri değiştiren ve bu yönüyle de bir müceddit, bir muslih sayılabilecek olan Hz. İbrahim (aleyhisselâm), o engin himmetiyle bütün insanlığa açılmak istiyordu. Nitekim kabul olan bu duanın gereği olarak da Rabbim onun bu isteğini gerçekleştirmiştir. Yani Hz. İbrahim, iki önemli sürgünle bütün insanlık için bir tubâ-i Cennet hâline gelmiştir: Oğullarından biri olan Hz. İshak ile başlayan çizgide Hz. Mesih'e; Hz. İsmail ve onun soyundan Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar O hep örnek olmuştur. Evet bu peygamberlerin her birinin dilinde Hz. İbrahim bir yâd-ı cemildir. Ayrıca peygamberlik halkası Efendimiz ile son bulmasına rağmen Hz. İbrahim'in anılması son bulmamıştır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, ümmet-i Muhammed, ruhlarına içirilen Hz. İbrahim sevgisi ve Hz. Muhammed'in talimiyle namazlarda getirdikleri salavât-ı şerifelerle her zaman onu anmaktadırlar ve ihtimal bu duaların neticesi olarak da Hz. İbrahim Naîm Cenneti'nin vârislerinden olmuştur.

Son bir hususu hatırlatıp geçelim. Peygamberlerin eda ettikleri misyon ve ortaya koydukları davaları bir mefkûre, bir ideal değildir hatta gaye de değildir. Bunların yani mefkûre, ideal vs. onların temsil ettikleri davaların büyüklüğünün yanında lafı bile edilemez. İşte ilâhî bir memur olan peygamberler ve hassaten Hz. İbrahim, davasının kendi vefatıyla son bulmaması; son bulmayıp ilelebet pâyidâr olmasının lâzımı olarak sonraki nesiller içinde iyilikle anılmayı istemiş olabilir.

وَأَجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ

“Beni nimetlerinin nümayan olduğu Cennet'in vârislerinden kıl.” talebi, soyundan gelen enbiyâ-i izamla dünyada

yanılmaz vesileler ve kadirşinas vârisler talep ettikten sonra, bunca hayır vesilesine menşe ve peygamberlerin yürüdüğü şehrahta pişdâr olmasına rağmen, maddî-mânevî bunca sebepten sonra neticeyi Hz. Müsebbibü'l-Esbâb'dan bekleme, Cennet'in mahzâ bir lütuf olduğunu, onun amellerle elde edilemeyeceğini, Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin enginliği sayesinde ve ısrarlı taleplerle nail olunabileceğini vurgulama bakımından çok mânidardır.

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ

“Kardeşleri Salih, onlara: ‘Allah’ a karşı
gelmekten sakınmaz mısınız?’ dedi.”

(Şuarâ sûresi, 26/142)

Kur’ân-ı Kerim’in kâfir ve inançsız olan kavimlere karşı, gönderilen peygamberler için “kardeşleri” diye ifade etmesi sadece Hz. Salih (aleyhisselâm) için bahis mevzuu değildir. Aynı ifade ve üslûp içerisinde Hud, Şuayb, Nuh, Lut (aleyhi-müselâm) gibi peygamberler de zikredilir.¹⁷⁷ Burada gönderilen bu peygamberlerin o kabile içinden zuhur etmesine rağmen soy sop, duygu, düşünce açısından onlardan biri olduğu anlatılmamaktadır.

İhtimal böyle bir ifade, o kavimdeki insanların, kendi içlerinden çıkan ve âdeta kardeşleri olan peygambere karşı onların şefkat hislerini ve peygamberin de onlara bakış tarzını ifade etmektedir. Yoksa, Hz. Salih nesep ya da din kardeşliği bakımından o kâfirlerin kardeşi değildir.

Ama o, insan olarak onlardan biri, onların üzerlerine titremesi açısından âdeta kardeşleri; sıdkı, emaneti, iffeti ve

¹⁷⁷ Şuarâ sûresi, 26/106; 26/124; 26/161; A’raf sûresi, 7/85; Hud sûresi, 11/84; Ankebût sûresi, 29/36.

fikir istikameti bakımından da çok iyi tanıdıkları bir yakın hemşehrileri idi ki, bu mülâhazaların herhangi biriyle onların kardeşi sayılabılırdı.

Baba, dayı, amca, ata da denebilirdi ama bunların her biri birer vesile-i teâzum sayılması açısından “kardeş” sözcüğündeki sıcaklığı ifade etmezdi.

الَّذِي يَرِيكَ حِينَ تَقُومُ ۖ وَتَقَلُّبِكَ فِي السَّاجِدِينَ

“O ki, (gece namaza) kalktığın zaman seni görüyor.
Secde edenler arasında kıvrım kıvrım kıvrandığını da.”

(Şuarâ sûresi, 26/218-219)

تَقَلُّبْ sigası, تَفَعَّلْ babındandır ve bu kipte kendini zora koşma mânâsına bir tekellüf vardır. Yani insanın bir işte kendini olabildiğine zorlaması, ısrar etmesi söz konusudur. İşte Allah (celle celâluhu), Resûlü'nün secdesini bize böyle bir kiple tersim ediyor. Demek ki O, secdede, Rabbisine kulluk yaparken, hem de O'na en yakın olduğu mekân ve zamanda, kulluğun hakkını tam verebilmek için kıvrım kıvrım kıvrıyor, ısrar ediyor ve âdeta yaptığı iş içinde eriyip gidiyordu. Yalnız bir hususu vurgulamakta yarar var; mâneviyat olmadan, kat'iyen bu ufuk yakalanamaz ve bu zirveye ulaşılamaz. Bu zirveye ulaşmayan insanların secdede böyle tavır içine girmeleri ise, riya-dan başka bir şey değildir.

Evet, bilhassa Hak' a kullukta mâneviyat çok önemlidir. Âzamî zühd, âzamî takva ve âzamî ihlâs yakalanarak her yerde ve her şeyde O'nu aramak, O'na yönelmek bir mü'minin biricik gayesi olmalıdır; gayesi olmalıdır ama bu, bütün bütün dünyanın terk edilmesi şeklinde de anlaşılmalıdır. Evet bir yandan dünya imar edilip Cennetlere çevrilirken di-

ğer yandan da gönüller ilâhî aşka yönlendirilerek iman hayata hayat kılınmalıdır. Yani bir yandan dünyaya çeki düzen verilirken öte yandan daima O'nun rızası gözetilerek O'nunla münasebet kapıları açık tutulmalıdır.

Zaten *فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَتَمَّ وَجْهَهُ اللَّهُ* “Nereye yönelirseniz yönelin, *bî kem ü keyf Allah oradadır.*”¹⁷⁸ âyetinin mazmunu da bu değil mi? Bence bu âyet, kâmil bir mü'minin genel durumunu, karakterini, Allah ile münasebet ölçülerini yansıtmaya bakımından fevkalâde mânidardır. Fıkıhçıların dediği gibi, kiblenin bilinmediği yerlerde, sor soruştur, kendi imkânlarıyla kibleyi bulmaya çalış, sonra tam ters tarafa yönelsen de yine isabet etmiş sayılırsın. Ne var ki mesele sadece bununla kayıtlı değil.. yani âyeti sadece bu mânâyâ hasretmek doğru değil. İnsan yerken, içerken, yatarken, gezerken ailesi ile birlikte olurken, hâsılı yirmi dört saatlik günlük hayatı içinde, hemen her zaman O'nu gözetmesi, O'nu araması ve O'na yönelmesi gerekir.. evet âyet bu mânâlara da işaret etmektedir.

Doğrusu insan her zaman kendini Rabbisi ile münasebeti adına yenilemeli ve hep taze kalmaya çalışmalıdır. Gerçi O teceddütten, tegayyürden, tebeddülünden münezzehtir. Ancak bizler O'nu yeniden bir kere daha duymamız ve O'nu hissetmemiz adına kendimizi her zaman yenileyebiliriz. Yani eskilerin “manzurun ileyh” dediği, bakılan zât adına değil de bakanlar adına bir yenilik. Bu, her gün O Mâbud-u bi'l-hak ve maksud-u bi'l-istihkakın yeni bir tecellisi ile buluşmak, tanışmak ve böylece imanımız adına yeni derinliklere ulaşma mânâsında bir yeniliktir. Biz mutlaka bunu yakalamak zorundayız. Yoksa çürüyüp gitmemiz işten bile değildir.

¹⁷⁸ Bakara sûresi, 2/115.

Âyete dönecek olursak, “kıvrım kıvrım bir hâlde secde etme” Allah’ın gönülde, kalbte duyulması ile doğru orantılıdır. Bin bir isminin bin bir tecellîsi ile vicdanlarında Allah’ı duymayan, onca nimetler içinde yüzdükleri hâlde, herhangi bir minnet hissi taşımayan ve vefa duygusundan uzak kişilerin hayatlarında bir kere olsun, böyle secde edecekleri mümkün olsa da zordur.

Ayrıca burada Allah Resûlü’nün derin bir kulluk şuuruyla kıvrım kıvrım olması جِينَ تَقُومُ الَّذِي يَزِيكَ “O, kıyam ettiğin vakit seni görür.” mefhumunca, Allah’ın rü’yeti altında bütün benliğiyle bir kalkma, doğrulma, derlenip toparlanma sonucudur. Evet O secdededir ama davranışlarını belirleyen Hakk’ın emirlerini yerine getirme istikametinde kıyam ruhudur. O, gecenin yarısında teheccüde kıyam eder; dini ikame adına elpençe emre âmâde bulunur; mü’minlerin maddî-mânevî ihtiyaçları karşısında da hep divan durur; böyle sürekli kulluk mülâhazasıyla emre hazır yaşamayı, baş ve ayaklarını aynı noktada birleştirmek suretiyle daha bir derinleştirir ve أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ فَهُوَ سَاجِدٌ “Kişinin, Rabbine en yakın olduğu an secde hâlidir.”¹⁷⁹ zirvesine ulaşır.

¹⁷⁹ Müslim, salât 215; Ebû Dâvûd, salât 147, 148; Nesâî, tatbik 78.

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٧﴾
وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٨﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا ﴿٢٩﴾

“Şairler (e gelince) onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi? Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah’ı çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır...”

(Şuarâ sûresi, 26/224-227)

Kur’ân âyetlerinin en önemli özelliklerinden biri, bu âyetlerin hedef olarak ele aldığı kimselerle, bilvesile hitap ettiği kimselerin ayrı olması ve her iki kesimin de âyetten alacakları derslerin farklı bulunmasıdır. Meselâ, bu âyet-i kerimede, muhatap kitle cahiliye dönemi şairleridir. O dönemde şair, gaybten haber aldığını iddia eden, secalı sözler söyleyerek etrafındakileri büyüleyen ve bir ölçüde bugünkü medyumlar gibi cinlerle içli dışlı olan, dahası Kur’ân’a muarız bulunan kişilere denirdi. İşte burada Kur’ân, şairler derken bunları kastediyor. Zaten bu tip insanlara uyanların, Kur’ân’ın ifadesiyle sapık olması da onların karakterleri hakkında bize yeterli ipuçları vermektedir.

Beri taraftan bu âyet, bilvesile cahiliye dönemindeki gibi olmasa bile, her devirdeki bazı şairlere de hitap etmektedir. Âyeti bu çerçeveden değerlendirecek olursak;

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ^ط “Şairler(e gelince) onlara, sapıklar uyarlar.” Yani din ve dine ait her şeyi bir kenara itip hislerini, heveslerini put hâline getiren insanlar, şairlere tâbi olurlar.

أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ^ص “Onların her biri ayrı ayrı vadilerde dolaşır durur.” Yani nazmın veya nesrin ayrı ayrı vadilerine dalarak, “romantizm, realizm, rasyonalizm...” deyip, esas mevzu ve muhtevayı, mânâ ve gayeyi bir tarafa bırakır, şaşkın şaşkın sağda-solda dolaşırlar.

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ^ض “Bunlar yapmadıkları şeyleri söyler.” Ve tıpkı sürekli yalan söyleyen avcılar gibi edebiyat der, roman der, şiir der ama hep yalan söylerler.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ^ط “Ancak iman eden ve salih amel yapanlar hariç.” Onlar; şair olmanın yanıbaşında mü’mindirler. Dolayısıyla onlara uyanlar da, aynı duygu ve düşünceyi paylaşan insanlardır. Onlar, Kur’ân çizgisini hayatlarına hayat yaptıklarından dolayı, hiçbir zaman yoldan sapmaz ve hele kat’iyen şaşkınlığa düşmezler.. evet onlar, yapmadıkları şeyleri söylemeyi Allah katında en büyük günah saydıklarından hiç mi hiç yalan söylemezler. İnanışlıklarını değerleri, edebiyata, romana, şiire kat’iyen feda etmezler. Çünkü onlar mü’mindirler. Yani emn ü emanın yeryüzündeki temsilcisidirler ve her zaman çevrelerine emniyet telkin ederler. Zaten onlar söz-amel bütünlüğü içinde daima bir salih daire içindedirler. Esasen sabah-akşam Allah’ı zikreden, haksızlığa maruz kaldıklarında, haklarını müdafaa eden bu insanlardan, başka bir şey de beklenemezdi.

Evet, görüldüğü gibi Kur'ân'dan istifadenin en önemli şartı, onun evrensel olduğu nazara alınarak, her şahsın kendini ona muhatap kabul ederek okumasıdır. Böyle yapıldığı takdirde, Kur'ân kendini ifade edecek, biz de ondan istifade edebileceğiz.

Hâsılı pek çok iş ve meslek gibi şiir de, nesir de temsil edildikleri kimseler itibarıyla farklılık arz ederler. İman edip salih amelde bulunan, her yerde iman esaslarını şiirine ve nesrine konu edinip her yerde Hakk'ı haykıran, sanat kabiliyetlerini fantastik mülâhazalarda harcamayıp onu hakikatin ikame ve inşasına harç yapan, icabında çiğneyip ve çiğnenen ama hakkı tutup kaldıran, Hansâ, Ka'b b. Züheyr, Ka'b b. Mâlik, Hassan b. Sabit, Abdullah b. Revâha... gibi Ruhü'l-Kudüs'le desteklenen kimselerin elinde şiir ve iyi bir nesir, yerinde müessir bir hitap, yerinde herkesi tesiri altına alan bir büyü, yerinde en keskin kılıçlardan daha keskin bir silah, yerinde Hakk'ı haykıran bir ses ve soluk, yerinde de hakikat adına gürleyen bir destan olmasına karşılık; heva ve hevesin elinde onlar birer sapıklık, birer çarpıklık vesilesi olur ve hep insanları yanıltırlar. Bugün cömertliği över, yarın ona savurganlık derler; bugün göklere çıkardıklarını yarın yerin dibine batırırlar.. bazen birer sönük hayali parlak birer hakikat gibi gösterirler; bazen de en parlak hakikatleri birer vehim gibi resmederler.. güzellikten bahsederken cismanî iştihaları şahlandırır ve hüsn-ü mücerredî görmezlikten gelirler.. tabiattan söz ederken onu bir mâbud gibi gösterirler.. hep olmadık ve olmayacak şeyleri söyler, sanatı yalanın, mübalâğanın, demagojinin bir vasıtası hâline getirirler.. ve bunlar her hâleriyle şeytânîdirler.

فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا

“(Süleyman) onun (karıncanın) sözünden dolayı güliümsedi...”

(Neml sûresi, 27/19)

NEML SÛRESİ

Âyet-i kerimedeki “dahk” tabiri kahkaha ile gülmeyi değil de tebessümü ifade eder. Yani, dudaklarda, çok kısa bir süre için beliren birkaç tebessüm çizgisi...

Evvelâ, Hz. Süleyman’la karınca arasında mucizevî bir muhavere geçmiştir ki, bu, Cenâb-ı Hakk’ın ona bahşettiği yüksek bir pâye ve lütuftur. İşte bundan dolayı o da, şükrün davranışlarla ifadesi sayılan “tebessüm”le, hatta sesli ve hareketli tebessümle “tahdis-i nimet” duygusunu seslendirmiştir.

Sâniyen, karınca, bir kısım iş’ar ve işaretlerle Süleyman’a (aleyhisselâm) adalet ve hakkaniyetle muamele etmenin nihâî sınırları hakkında fikir ve düşüncelerini ifade etmek istemiş ve:

يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٌ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

“Ey karıncalar! Yuvalarınıza giriniz ki, Süleyman ve orduları farkında olmadan sizi ezmesinler.”¹⁸⁰ Yani, bunlar insandır, mahiyetlerinin gereği olarak bazen düşünmeden veya farkında olmadan size zarar verebilirler, demiş; Allah’ın bu lütuf ka-

¹⁸⁰ Neml sûresi, 27/18.

pısını kendisine açmasından ötürü, Süleyman (aleyhisselâm) da, tebessüm edivermiş. Zira bu onun peygamberliğine ait hususî bir lütuf idi ve peygamberane hâlî ve kavlî bir şükür isterdi ve işte Süleyman (aleyhisselâm) sesli tebessüm ve sözleriyle bunu ifade ediyordu.

Böyle bir memnuniyet ifadesi tebessüm de Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyelerinde vâki olmuştu. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), minberde hutbe irad buyururken bir bedevi mescitten içeriye girmiş ve “Yâ Resûlallah! Yağmursuzluktan her taraf çoraklaştı, topraklarımız kuraklıktan çatladı. Çoktandır yağmur yağmıyor. Allah'a dua ediniz de yağmur yağsın!” demişti. Efendimiz dua edince de, bardaktan boşalırcasına şakır şakır yağmur yağmaya başlamıştı. Sokaklar ve her taraf su altında kalmıştı ki, Efendimiz böyle harika bir ihsan karşısında, şükranla gerilmiş ve cemaatine tebessümler yağırdı.¹⁸¹

İşte böyle bir tebessüm, her iki hâdisede de “dahk” kelimesiyle ifade edilmiştir. Kahkaha olmadığından Hz. Süleyman'ın (aleyhisselâm) tebessümünü ihtimal melekler böyle kaydetmişlerdi ama raiyyeti dahi bunu fark edememişti. Zaten dudaklarda beliren böyle birkaç çizgiyi çoğu kez fark etmek de mümkün değildir.

*“Ey karıncalar, yuvalarınıza giriniz ki, Süleyman ve ordularını farkında olmadan sizi ezmesinler.”*¹⁸² âyeti, bir başka açıdan da şöyle değerlendirilebilir:

Burada bir bakıma karınca, Süleyman'a (aleyhisselâm) işaretle, bu seviyedeki bir insanın, değil insanlar arasında-

¹⁸¹ Buhârî, istiskâ 14; Ebû Dâvûd, istiskâ 2.

¹⁸² Neml sûresi, 27/18.

ki hukuka, hayvanat arasındaki hukuka dahi riayet etmesi lâzım geldiğini ihtar ediyordu. Karınca kendi tayfasına insanların adalet-i tâmmeyi gerçekleştirmelerinin zor olduğunu vurgularken aynı zamanda ayaklar altında bulunmanın ezilme yolu olduğunu hatırlatmasına karşı Hüdhdüd de başlarda dolaşmanın gereği olarak Süleyman'a (aleyhisselâm) gelip, güneşe tapan Sebe' Melikesi Belkıs ve tebasını anlatıyordu: "Şaşıyorum bu insanların hâline! Toprağın bağrında dâneyi bitiren, göklerde ve yerde gizli olanı açığa çıkararak, gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilen Allah (celle celâluhu) varken, bunlar güneşe secde ediyorlar."¹⁸³ diyordu. Hâlbuki güneş de Allah'ın bir memuruydu...

Yine buradaki bir nükte de, Hz. Süleyman'la muhavere eden karınca ile Hüdhdüd'ün mesajını getirdiği Sebe' Melikesinin dişi olmalarıdır. Dişilik velûdiyeti (doğurganlığı) temsil etmektedir. Yoldaki dişi karıncanın, Sebe' Melikesine bir işaret olmasının yanında Hz. Süleyman'ın i'lâ-yı kelime-tullah hedefli çok izdivacı ve çok evlâdının olmasına işareti de ayrıca üzerinde durulacak bir konu.

Bir de zannediyorum burada, kâmil insanın, hayvanat âleminin sınırlarıyla kutuplaşması meselesi anlatılmaktadır. Bu da değişik bir zaviyeden önemli olabilir. Evet eğer, hayvanat âlemiyle alâkalı bir kısım hususiyetleri hakikatıyla kavrayabilseydik, bu âlemin kendine mahsus diliyle bizlere anlatacağı nice hakikatler ve incelikler olduğunu görebilirdik. Bence Kur'ân-ı Kerim'de bazı sûrelerin (Nahl ve Neml gibi) hayvanat ismiyle zikredilmesi insanlık ve hayvanat âlemi

¹⁸³ Bkz.: Neml sûresi, 27/24, 25.

arasındaki böyle bir münasebetin önemini ihsas etmektedir. Evet, karınca ve arı gibi cumhuriyetçi canlıların, bizlere ilham edeceği bir kısım hakikatler olsa gerek... Ancak, aradaki bu dakik münasebet, inanan insan şuur ve idrakiyle şerhedilmesi neticesinde gerçekleşecektir.

Allah (celle celâluhu) Kur'ân-ı Kerim'de bize, bir nebinin mucizesiyle, insanoğlunun doğrudan doğruya bir hayvanla konuşup anlaşmasının mümkün olacağını göstermektedir. Ve bu lisan bir mânâda öyle fasih, öyle talâkatlı bir lisandır ki, bizim gibi kelimeler kullanılmasa da yine fasihtir, muhavere vesilesi olarak yeterlidir ve yararlanmaya açıktır.

İhtimal Hz. Süleyman'ın (aleyhisselâm) tebessümüne vesile olan hususlardan biri de, işte bu ihtimallerin en uç noktasındaki “bilkuvve” musahhariyetin “bilfiil” musahhariyete açık olması ve mevsimi gelince ulaşılabileceği bişaretiydi.

اللَّهُ أَعْلَمُ بِحَقِيقَةِ الْحَالِ وَالصَّوَابِ وَإِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَأْتِ

رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ
عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ
وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

“Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat.”

(Neml sûresi, 27/19)

Kur’ân’ın, maksadı beyan ederken seçtiği kelimeler, fiiller ve onların kalıpları çok önemlidir. Bazen olur ki –bu âyette olduğu gibi– bir fiilin içine sayfalarla ancak ifade edilebilecek mânâyı sıkıştırır. Meselâ, burada أَنْعَمْتُ fiilini kullanmıştır ki, bu “in’am ettiğin nimetlerle perverde kıldığın ve ihsan buyurduğun şeyler” demektir. Yani;

“Allah’ım, ben yoklukta takılıp kalmamış, varlığa ermişim.. var olup, vücud urbasını giyerek, Sana bir mir’ât-ı mücellâ olmuş ve beni temâşâ edenlere hep Seni gösterme, Sana işaret etme konumuna yükseltilmişim. Sonra bana hayatı bahşetmek suretiyle hayat sayesinde Seni daha geniş bir dairede ifade imkânı bulmuş, icabında bir ney gibi inlemiş, icabında bir tel gibi ses çıkarmış veya bir mızrap gibi o sesin çıkması-

na ve Seni göstermesine vasıta olmuşum. Sonra beni insan yapmış, hatta o noktada da bırakmayıp insan-ı mü'min seviyesine yükseltmişsin. Bu sayede varlığı bir de insan gözüyle görme, bilme, bir meşheri müşâhede ediyor gibi müşâhede etme, bir kitabı okuyor gibi okuma ufkuyla şereflendirmişsin. Evet kâinata bu gözle bakabilme ancak insanî kabiliyet ve istidatlarla mümkündür. Rabbim, bu bana lütfettiğin bakış açısıyla ben bir mekânla da mukayyet değilim; durduğum yerde durmuyor, düşünce mekiğimi Zât, sıfât, esmâ dairesi içinde hareket ettiriyor ve bu geniş dairede Senin karşında hayretle kendimden geçiyorum.”

Evet, Hz. Süleyman **أَنْعَمْتَ** sözüyle bunları ve o yüksek makamı itibarıyla kim bilir daha neler, neler kastediyordu.

İkinci bir husus; **أَنْعَمْتَ** fiiliyle “Allah’ım, biraz sonra isteyeceğim şeyler, Senin zaten âdet-i sübhaniyene ters değil ki! Zira Sen bunun gibi nicelerini hem de benden hiçbir talep olmaksızın o cebr-i lütfunla vermiş bulunuyorsun. Öyle inanıyorum ki şimdi isteyeceklerimi de vereceksin; zira Sen vermeye kâdirsin.” diyerek isti’taf da yapıyor. Yani O’nun şefkat ve merhametini celbediyor. Alvar İmamı’nın üslûbu içinde ifade edecek olursak “N’olur yâ Rab, n’olur yâ Rab, neyin eksik olur yâ Rab!” diyor. Bir diğer ifadeyle, “Şu ana kadar Sen bana hep vermişsin ve verme Senin şânın; dolayısıyla Senden Senin yaptığın şeylerin dışında bir şey istemiyor ve verdiği nimetleri tamamlamanı diliyorum.” İşte bu üslûpla yalvarma çizgisinde ana-babayı unutma, Cenâb-ı Hakk’ın onlar vasıtasıyla lütfettiği şeyleri görmeme nankörlük olurdu.

Evet, Hz. Süleyman’ın babası Hz. Davud’dur. Davud (aleyhisselâm) ise, Hz. İbrahim’in (aleyhisselâm) çizgisinde zirveye

ulaşan bir nebidir. Kur’ân’da birkaç peygamber için denilen *إِنَّ إِلَهًا مَّا أَكْبَرُ* makamının mazharıdır.¹⁸⁴ Yani bütün benliğiyle Allah’a yönelen o en güzel kullardan biridir. Hatta bu açıdan ona, “fer-yâd ü figân peygamberi” dense sezadır. İşte böylesi bir peygamberin sulbünden meydana gelmiş ve bu ocakta yetişmiş Hz. Süleyman’ın ulaştığı makamda hissesi bulunan babasını-annesini unutmaya kat’iyen düşünülemezdi. Daha anlaşılır bir ifade ile belirtmek gerekirse, Hz. Süleyman “Ben böyle bir ailenin vesayetinde, terbiyesinde yetişmeseydim, sadece Süleyman olurum. Ama bir Süleyman var, Süleyman’dan içerü.” iz’an ve kabulüyle ana-babasına da duayı ihmal etmiyordu.

Meseleye şöyle de yaklaşılabilir; bir insanın en yakını ana ve babasıdır ve sıla-i rahimde öncelik hakkı da onlara aittir. Kur’ân bu âdâbı bize seçtiği dualarıyla öğretir. Ve

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ “*Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve mü’minleri bağışla!*”¹⁸⁵ der. Demek ki, önce insanın kendi nefsi, sonra ana ve babası geliyor. Zaten bu husus, insan olmanın, insanî duygularla bezenmenin bir ifadesidir. Aslında hakikî bir insan, en yakın daireden en uzak daireye uzanan çizgide derecelerine göre hemcinslerinin elemleri ile müteallim, lezzetleriyle de mütelezziz olur. Evet bu, insan olmanın gereğidir. Düşünün ki Hz. İbrahim (aleyhisselâm), hem dünyada hem de –hadislerin ifadesine göre– ahirette babasının durumuyla müteallimdir.¹⁸⁶ İşte bu açıdan Hz. Süleyman (aleyhisselâm) da cedd-i emcedi gibi, yaptığı duaya ana-babasını da katıyor, âdeta “Onların saadeti benim de saadetimdir.” diyordu.

¹⁸⁴ Bkz.: Sâd sûresi, 38/17, 30, 44.

¹⁸⁵ İbrahim sûresi, 14/41.

¹⁸⁶ Buhârî, enbiyâ 8.

Diğer bir nokta; bir insanın nasıl ana ve babası hakkında yaptığı istiğfar geçerlidir –Yukarıda kaydettiğimiz dua, bunu gösteriyor– öyle de insanın ana-babasının mazhar olduğu nimetler adına şükürü de geçerlidir. Yani bir insan ana-babasına gerçek mânâda evlâtlık yapamadıysa, geride onun yapacağı tek şey kalmıştır; o da dilini onlar hesabına hayırda kullanmaktır. “Allah’ım, hamdim, tesbihim, tehlilim, istiğfarım onlara râci olsun.” demek bu türdendir.. evet tabir caizse dil içre dile vâkıf olan, ¹⁸⁷ *عَلِمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ* fehvâsınca kuş dilini bilen Hz. Süleyman, çok iyi kullandığı malzemelerle bunu ifade etmek istemiştir.

وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ “Hoşnut olacağın salih ameller yapmaya muvaffak kıl.” Bu âyete, enbiyâ-i izamın akıbetinden emin olması zaviyesinden bakmalı. Evet, onlar Allah’tan çok korkarlar ama rahmet-i ilâhiye ile korunmaları mevzuunda da emindirler. Veya o, Allah’ın bildirmesi ve göstermesi neticesi böyle demiş olabilir. Aslında Hz. Süleyman, Allah’ın hoşnutluğunun, rızasının salih amele bağlı olduğunu ifade ederek bir duada bulunmuş. Evet o, imkânâtı vukuat yerine koyarak, salih amelin genellikle salih amel doğuracağını hesaba katmış ve dua etmiş. Evet bazen salih amel gibi gözükken şeyler vardır ki, sahibini makam-ı rızaya ulaştırmaz ve ulaştıramaz.

Hâsılı, Süleyman (aleyhisselâm), Allah’ın onun emrine musahhar kıldığı geniş dairenin en uç noktalarından biri sayılan karıncalar vadisinde, mazhariyeti adına duyup işittikleri karşısında tali’ine tebessümler yağdırmış ve: “*Rabbim, bana ve ebeveynime lütfettiğin bu nimetlerinin şükürünü hakkıyla eda edebilmem ve koruyabilmem için maddî-mânevî nimet-*

¹⁸⁷ “Bize kuşların dili öğretildi.” (Neml sûresi, 27/16)

lerini üzerimden eksik etme.. Seni hoşnut edeceğim amelleri yapmamda da.. ve rahmetinle beni salih kulların arasına al!” demek suretiyle Seyyidina Hz. Yusuf, dünyevî ve uhrevî mazhariyetlerin zirvesini tuttuğu bir anda, likâullah arzusuy-la gerilip buud değiştirmeye talip olduğu gibi, o da peygamberliğini, insanlardan karıncalara her şeyin emrine musahhar olmasıyla taçlandığı bir dakikada, bütün benliğiyle Allah’a (celle celâluhu) yönelmiş, vesileyi, en câmi kulluk ifadesi sayılan şükür ve Hakk’ın hoşnut olacağı diğer salih amellerle, neticeyi de, Hak rahmetiyle salih kulları içinde likâya yürüme talebiyle ortaya koymuştur.

Eğer salih amel, Hak emrettiği için yapılan, içinde Hak mülâhazasından başka bir şey bulunmayan ve neticesi de öte-ler ötesine bırakılan amelse, onu, Hz. Yusuf da, Hz. Süleyman da isteyecekti ve istediler de...

﴿رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ﴾ وَصَلِّ وَسَلِّمْ عَلَيَّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ وَعَلَىٰ آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ
لَا يَهْتَدُونَ

“Süleyman (aleyhisselâm) dedi ki: ‘Onun arşını
bilemeyeceği hâle getirin; bakalım tanıyacak mı,
yoksa tanımayanlardan mı olacak.’ ”

(Neml sûresi, 27/41)

Çok müfessirler *قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ* âyetine “Hidayete erecek mi, yoksa ermeyenlerden mi olacak?” gibi bir mânâ vermişlerdir ki üzerinde durulabilir. Bana göre böyle bir mânâ siyaka uygun görünmüyor. Şöyle de denebilir: “Onun tahtını tanınmaz hâle getirin; bakalım tanıyabilecek mi, yoksa tanımayacak mı?”

Ne var ki buradaki “hidayet” kelimesini mücerret bir “tanıma” şeklinde anlamak doğru değildir. Zira siyak buna da mülayim görünmüyor. Evet, “Değişiklik yapılan taht, yeni bir taht mı, yok eskisi mi?” diye Süleyman (aleyhisselâm) bununla Belkis’in firasetini ölçmüş olabilir. Ancak asıl mesele bu da olmasa gerek. Zira burada şöyle düşünmek de mümkündür: Putperest veya güneşe tapan bir kadın düşünün ki, bu kadın kendine, düşüncelerinin esas alındığı bir taht düzenliyor. Böyle bir kadın her hâlde, tahtına güneş şekilleri yapacak,

mâbudlarının timsallerini işleyecek veya onu yıldız ve ay şekilleriyle süsleyecektir vs... İşte Süleyman (aleyhisselâm) böyle bir taht üzerinde değişiklik yapıyor ve onu hidayete hazırlayıcı motiflerle süslüyor. Zaten Kur'ân-ı Kerim de Süleyman (aleyhisselâm) o tahtta herhangi bir ziyadelik veya eksiklik yaptı, demiyor... Sadece نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا ferman ediyor. Yani “Tağyir edin, tanınmayacak hâle getirin.”

Böyle olunca yapılacak iş nedir? Tahtın şeklini değiştirmek mi, yoksa şeâir-i İslâmiye ile donatmak mı?.. Elbette ikinci ihtimal daha kuvvetli görünmektedir ki, bu da putperestliğe ait alâmetleri, timsalleri ortadan kaldırmakla olacaktır. Ondan sonra da bakalım tahtı görünce verilen mesajı alarak hidayete erecek mi, ermeyecek mi?.. Ve zaten sonuçta Belkıs tahtı görünce hidayete eriyor. Çünkü o da selim bir fıtrata sahiptir. Oldukça zeki ve engin fikirli bir kadındır. Öyle ki o daha tahtı görür görmez, taaccübünü saklayamıyor ve verilen mesajı hemen alarak İslâm'ı kabul ettiğini ilan ediyor.

Şüphesiz o da bir insandı; fıtrâtı, kâinattaki vahdaniyete ait mesajları alabilecek mahiyette idi. Ancak, Sebe Melikesi, temiz fıtrat, zeki ve fikirde basiret ile destekli olmasına rağmen daha önce hidayete erememişti. Çünkü putperest bir kavim içinde neş'et etmiş ve o toplumun bâtil inançlarına göre yetiştirilmişti. Bu da onun daha önce karşılaştığı vahdete ait mesajları değerlendirmesine mâni oluyordu.

Vâkıa bu tahtın bulunduğu yere getirilmesi, Hz. Süleyman'a nispetle bir mucize ve ümmetinden bir ilm-i ledün sahibinin eliyle gerçekleştirilmesi açısından da bir kerametti. Bu da onu tasdik edip ona inanma açısından yeterli sayılabilirdi. Ancak imanda esas olan, aklın i'mali, âfâkî-enfûsî tefekkür ve meşî-

et-i hâssa-i ilâhiye idi. Bu o güne kadar değişmeden hep böyle süregelmişti ve Hz. Süleyman'da da değişmeyecekti.. ve öyle de oldu.

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ وَعَلَى
إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَعَلَى أَصْحَابِهِ وَالتَّابِعِينَ أَجْمَعِينَ

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا

“Andolsun ki, kardeşleri Salih’i Semud kavmine gönderdik...”

(Neml sûresi, 27/45)

Hız. Süleyman’ın (aleyhisselâm) kıssasının anlatılmasından hemen sonra Semud kavminin anlatılması;

1. Onlar, Semud kavmini çok iyi biliyorlardı.

2. O zamanlar, Semud kavminin çok güçlü olduğu biliniyor olabilir ki, bu da Süleyman’ın (aleyhisselâm) kavmine tesir bakımından ayrı bir önem arz eder.

3. Urartularla, İremlilerin birbirleriyle halef-selef olduğu gibi, Semud kavmi ile Süleyman’ın (aleyhisselâm) peygamberlik vazifesini icra ettiği bu kavim, ihtimal birbirleriyle aynı çizgide idiler ki, Kur’ân buna işaret sadedinde onları peşi peşine zikretme üslûbunu tercih etti.

4. Her iki kavmin karakterinin benzerliği de böyle bir beraberliğe bâdi olabilir.

Gerçi peygamberlerin gönderilmesiyle, ümmet-i dave-tin, icabet eden veya etmeyen iki gruba ayrılması فَادَاهُمْ فَرِيقَانِ فَاحْتَصِمُوا¹⁸⁸ fehvâsınca “birbiriyle çekişen iki grup” hâline gelmeleri tarihî tekerrür devr-i daiminin bir halkası şeklinde gö-

¹⁸⁸ Neml sûresi, 27/45.

rünmektedir ama, Hz. Süleyman'dan (aleyhisselâm) sonra Musevilik içinde ortaya çıkabilecek olan müthiş bir dalâlet akımıyla, Semud çarpıklığı arasında bir çizgi birliği de söz konusudur ki o da, Hz. Salih'in Semud'a ¹⁸⁹ لَمْ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ demesine karşılık onlar ¹⁹⁰ إِطَّيْرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ "Sen ve beraberinde bulunanlar yüzünden uğursuzluğa uğradık."¹⁹⁰ demiş ve fesatlarına devam etmişlerdi. İsrail tarihinde ise bu düşünce Hz. Musa'ya karşı ifade edildikten sonra pek çok peygambere karşı hep ifade edilegelmişti ki, bunlardan biri de Hz. İsa'nın elçilerine karşı ¹⁹¹ فَآلُوا إِنَّا نَطَّيْرْنَا بِكُمْ şeklinde söylenivermişti.

Bundan başka, güç ve kuvvetin tuğyanı, haksızlık ve zulmün yaygınlaşması, harikalar isteği, hatta Allah'ı açıktan açığa görme talebinde bulunmaları türünden inhiraflar ve fikir kaymaları gibi fasl-ı müşterekler de söz konusu olabilir.

Zaten her biri küfür veya küfür vesilelerinin ayrı bir versiyonunu teşkil eden, peygamberlerine baş kaldırmış beş-altı millet, Kur'ân'da pek çok defa peşi peşine zikredilir ki, sûrenin bu bölümü de onlardan biridir.

الْحَمْدُ لِلَّهِ أَوْلَىٰ وَأَحْرَا وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَىٰ خَيْرِ
خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

¹⁸⁹ "(Ey halkım! dedi) İyiliği bırakıp da neden kötülüğün çarçabuk gelmesini istiyorsunuz." (Neml sûresi, 27/46)

¹⁹⁰ Neml sûresi, 27/47.

¹⁹¹ Yâsin sûresi, 36/18.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ

“Karun, Musa’nın kavminden idi de,
onlara karşı azgınlık etmişti. . .”

(Kasas sûresi, 28/76)

KASAS SÛRESİ

Bazı rivayet tefsirleri, bu âyeti esas alarak “Karun’un Hz. Musa ile akrabalığı vardı, amcası, amcasının oğlu, teyzesinin oğlu”¹⁹² gibi tespitlerde bulunuyorlar. Böyle bir mülâhaza, Hz. Musa’ya o kadar yakın olmasına rağmen istifade edememesini vurgulamak için yakınlık arama gayretinden doğmuş olsa gerek. Doğrusu ne Kur’ân-ı Kerim’de ne de Sünnet-i sahihada bu mevzuda herhangi bir tasrihat söz konusu değildir. Öyleyse “Karun, Musa’nın kavminden idi.” âyetine başka mahmiller aranmalıdır.

1. İhtimal Karun, İsrailoğulları’ndandı. Onun için Kur’ân, “O, Musa’nın kavminden idi.” diye beyan buyuruyor veya Karun, Hz. Musa’nın ümmet-i daveti içindeydi. Yani tebliğ muhatap olanlardan biri idi; ihtimal o da Sâmiri gibi Hz. Musa’nın görüp gözettiği, ehemmiyet verdiği insanlardan biri idi. Ama o ne bu yakınlığı ne de kendine verilen serveti Cennet’i kazanma istikametinde değerlendiremedi.

Âyet devamla وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ “Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü,

¹⁹² Taberî, Câmiu'l-beyan 20/105-106; Kurtubî, el-Câmiu liahkâmi'l-Kur’ân, 13/310.

kuvvetli bir topluluk zor taşırdı."¹⁹³ buyurur. Öncelikle şunu belirtmekte yarar var: Kur'ân'ın ifadeleri yalandan münezzehe olduğu gibi zımnî yalan sayılan mübalağadan da fersah fersah uzaktır. Öyleyse aynıyle hakikati ifade eden bu tasviri, zihinlerinizde canlandırınca, bu servetin ne demek olduğunu anlarsınız. Zira güçlü bir topluluğun anahtarlarını zor zahmet taşıyabileceği hazinelerin ne demek olduğu açıktır.

2. Günümüzde, Karun'a nispet edilen, şu veya bu şekildeki hazineler bile, resmî ağızların ifadelerine göre müzeler dolduracak kadar.

3. Karun'un kendisine ihsan edilen bu servet karşısındaki tavrına gelince o, şıarmış, küstahlaşmış ve etrafına caka satmıştır. Onun için de kavminden bazıları ona:

“Şıarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmeyiz.”¹⁹⁴ dedi. Fakat o bu tenbihata kulak asmamanın yanında, inhirafını devam ettirmiş ve hatta sonunda:

“O (servet) bana, bendeki bilgi sayesinde verildi.”¹⁹⁵ deyivermişti.

Aslında bu sadece Karun'a has bir durum değildir. Tarih boyunca ve günümüzde servetin, zenginliğin azdırdığı ve yoldan çıkardığı nice insanlar vardır ki, hep aynı şeyleri homurdanmaktadırlar. Onun için bu meseleyi sadece Karun ile ilgili olarak anlamak yani çerçeveyi daraltmak kat'iyen doğrudur. Nitekim Karun'un bu hâline özentide bulunan ve *يَا لَيْتَ* *كُنَّا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ* “Keşke Karun'a verilenin ben-

¹⁹³ Kasas sûresi, 28/76.

¹⁹⁴ Kasas sûresi, 28/76.

¹⁹⁵ Kasas sûresi, 28/78.

zeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı biri.”¹⁹⁶ diyenler vardı. Karun yerin dibine geçirilerek cezalandırılınca da:

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيَكَانَ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيَكَانَهُ لَا يَفْلِحُ الْكَافِرُونَ

“Daha dün onun yerinde olmak isteyenler: ‘Demek ki Allah, rızkı, kullarından dilediğine bol bol veriyor, dilediğine de az.. şayet Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki inkârcılar iflah olmuyor-muş!’ demeye durdular.”¹⁹⁷

Evet, Karun, kendisine lütfedilen nimetler karşısında tavır ayarlaması yapamaması, inkâra sapması yüzünden neticede sahip olduğu her şeyle beraber yerin dibine geçirilmekle cezalandırıldı ki Kur’ân bunu şöyle resmeder:

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ

“Nihayet Biz onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Zaten onun ne Allah’a karşı kendisine yardım edecekavenesi vardı ne de kendini savunup kurtulabilecek durumdaydı.”¹⁹⁸

Evet, aslında Karun iki ayrı açıdan hata etmişti. Bir: Kendine ihsan edilen şeylerle kendisini toplumun üst katmanlarında görerek, Allah’a karşı büyüklük taslamış ve Cennet’e girmeye mâni hâller içinde sayılan kibir ve gurura saplanmıştı ki, onun böyle büyüklük iddiasında bulunmasına karşılık, Allah da ona süfliliği mukadder kılarak cezalandırmıştı.

¹⁹⁶ Kasas sûresi, 28/79.

¹⁹⁷ Kasas sûresi, 28/82.

¹⁹⁸ Kasas sûresi, 28/81.

Bir diğer ifadeyle Karun, mazhar olduğu şeylere sanki kendi malıymış ve onlarla ebedî kalacakmış gibi sahip çıkmasına mukabil, Allah da onu yerin dibine batırıvermişti. Hâlbuki *“مَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللَّهُ kibre bürüneni de alçaltır.”*¹⁹⁹ sırrınca ona, tevazu ve mahviyet göstermek düşerdi.

İki: Karun ve Karun zihniyetinde insanlar bir toplumda çoğalır ve onların zihniyeti topluma hâkim olursa, o toplumda parçalanmalar, bölünmeler meydana gelir. Yani, kazanan, stok yapan, yiyen, içen ama hiçbir zaman bu malda başkalarının da hakkı olduğunu düşünmeyen; acından ölecek kimseler karşısında kılı bile kıpırdamayan bencil, çıkarıcı kimselerin felsefesi bir toplumda yaşam tarzı hâline gelirse, o toplumun katmanları arasında uçurumlar oluşur. Kapitalizm ve komünizm böyle bir uçuruma misal teşkil etmesi bakımından üzerinde durulabilir. Bu sistemlerin uygulandığı memleketlerde dün ve bugün, toplum katmanları arasında hep uçurumlar meydana gelmiş ve neticede insanlık üst üste felaketlere sürüklenmiştir. Hâlâ da sürüklenmekte. Onun için Allah (celle celâluhu) milletin tüm fertlerine sirayet edebilecek, hepsini ilgilendirecek böyle bir hastalığın kökünü kazıma adına, Karun'u yerin dibine batırmış ve arkadan gelenlere ibret sahneleri hazırlamıştır.

Ayrıca bu hâdise ile Allah (celle celâluhu), bu dünyanın ziynet ve debdebesine alâka gösteren insanların yanıldıklarını, dünya malının fâni ve zâil olduğunu, malı Allah verdiği gibi, istediği zaman alabileceğini de ihtar etmektedir.

¹⁹⁹ İbn Mâce, zühd 16; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 3/76.

Hâsılı, hangi yolla elde ederse etsin Karun altından-gümüşten değişik eşya ve emtiaya kadar birçok hazineye sahiptir. Bu hazinelerin, ayrı ayrı kapılarla girilen, iç içe kilidi ve anahtarları olan mahfazalarda ve mahfuz yerlerde bulundurulması, Karun gibi cimri bir adamın karakterini ele vermesi bakımından fevkalâde mânidardır. Bu büyük servet, defnecilik veya bir yolla eski hükümdarların hazinelerine ulaşma şeklinde ya da riba yoluyla elde edilmiş olabilir. Birdenbire böyle geniş bir imkâna ve bu imkânın çevrilmesi, korunması için halâike sahip olmasıyla da küstahlaşabilir.. küstahlaşmıştır da. Kavminden bazılarının ona: لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ “Şımarma! Allah şımaranları sevmez.” demeleri de bunu göstermektedir.

Servetin elde edilişindeki sühulet veya hırs onu, o servette başkalarının da hakkı bulunduğu konusunda kör etmiştir. İşte onun daha sonra sergilediği bütün olumsuz tavırlar, ondaki bu mânevî körlük ve dünya ile tatmin olabileceği kuruntusundan kaynaklanmaktadır. Zira dünya ile, ancak onu yeterli bulup ona güvenen ve onunla övünen, kalbinin balans ayarı bozuk olanlar şımarır.. ve Karun da bunu yapmıştır.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيكَ مِنَ الدُّنْيَا

“Allah’ın sana verdiğinden (O’nun yolunda harcıyarak)
ahiret yurduunu iste, ama dünyadan da nasibini unutma...”

(Kasas sûresi, 28/77)

Bu âyet-i kerime öteden beri çokları tarafından sürekli dünyayı talep etme şeklinde anlaşılmıştır. Hâlbuki azıcık Arap dili kaidelerine muttali olanlar hemen bu yanlışlığı anlayacaklardır. Evet âyet siyak ve sibak münasebeti içinde ele alındığında ortaya şöyle bir mânâ çıkacaktır: *وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ* “Allah’ın sana verdiği her şeyle ahiretin arkasında ol, onu yakın takibe al.” Burada *ابْتَغِ* fiili, talepten içeri bir talep mânâsına gelir ki, Allah’ın insana ihsan ettiği akıl, kalb, his, şuur, idrak, sıhhat, mal-menal, çoluk-çocuk vs. hatta bi’l-kuvve, bi’l-istidat verdiği şeylerle ahiret yurduunu talepler ötesi bir taleple iste, dile demektir. Ardından *وَلَا تَنْسَ نَصِيكَ مِنَ الدُّنْيَا* “Dünyadan da nasibini unutma.” diyerek meseleyi dengelemektedir. Evet yarınlar ve yarınılardan sonrası sürekli takibe alınacak, dünyaya ait şeyler de kat’iyen unutulmayacaktır. Bunun ötesinde âyete başka bir mânâ verilecek olursa yani başta işaret ettiğimiz gibi, âyetin sadece bu ikinci kısmını ele alıp, milleti dünya ehli olmaya, dünyayı hayatın yürüngeşi ve gayesi hâline getirmeye çağrılırsa, çok ciddî bir yan-

lışın içine düşülmüş olur. Zira böyle bir anlayış ve böyle bir mânâ; إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ; “Allah mü’minlerden mallarını ve canlarını kendilerine (verilecek) Cennet karşılığında satın almıştır.”²⁰⁰ âyeti ile çelişir. Bu defa da Kur’ân birbirine zıt, birbirini nakzeden âyetleri muhtevası bir kitap hâline getirilmiş olur.

Âyete bir değişik açıdan şöyle de yaklaşılabilir: Dünyaya, dünyanın kıymeti kadar, ahirete de ahiretin değeri kadar talip olun. Bu da bir esas olabilir. Öyleyse Kur’ân bu âyetiyle insanın eline bir ölçü veriyor ve onu bu ölçüyü değerlendirmeye çağırıyor. Evet âyet böyle anlaşılmalıdır; zira dünya itminana ermiş ruhlar için bir Arafat’tır. Dünyada geçen zaman da, bayrama nispeten arefe günü gibidir. Gerçek bayrama gelince, o daha ötede, ötelerin de ötesindedir. Bu itibarla denge çok iyi kurulmalı ve Arafat dolu dolu yaşanmalıdır. Hac esnasında Arafat’ı kaçırın insanlar, onu bir yıl sonra tekrar yakalayabilir. Fakat dünya-ahiret teşbihi içinde verdiğimiz Arafat bir kere idrak edilir ve fevt edilince de bütün bütün kaçırılmış olur.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde; مَا لِي وَمَا لِلدُّنْيَا مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَكَابٍ اسْتَظَلَّ تَحْتِ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ فَتَرَكَهَا “Benim dünya ile ne alâkam olabilir ki? Ben dünyada bir yolcu gibiyim ki o, bir ağacın altında muvakkaten gölgelenir, sonra da yürür yoluna gider ve orasını terk eder.”²⁰¹ buyurur. Dikkat ederseniz burada dünyanın bütün bütün terki söz konusu olmadığı gibi, onu her şey kabul etme de bahis mevzuu değildir. Bunu teyiden Nebiler Serveri, bir başka ha-

²⁰⁰ Tevbe sûresi, 9/111.

²⁰¹ Tirmizî, zühd 44; İbni Mâce, zühd 2; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1/201.

diste; لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً; ماءً “Dünyanın Allah katında, sinek kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire ondan bir yudum su içirmezdi.”²⁰² buyurur. Evet, kâfir burada hem Allah yok, hem ahiret yok, hem nebi yok... diyecek, hem de Allah'ın nimetlerinden tam istifade edecek; bu, Allah'ın adaletine aykırıdır. Ama bu âlemin arkasında ebedî bir âlem var ve bu âlemde onların görecekleri cezaya karşılık şimdilik Cenâb-ı Hak onların zevklerini acılaştırmamakta ve rahmetinin bir tecellî buuduyla onları da mutlu etmektedir.

Aslında Bediüzzaman Hazretlerinin yaklaşımları içinde, dünyanın binlerce sene mesudane hayatı, Cennet hayatının bir saatine mukabil gelmez. Ve Cennet'in binlerce sene mesudane hayatı da Cemalullah'ın bir dakikasına denk olamaz.²⁰³

İşte bizler böyle bir hayata talibiz. O hâlde buna nispeten dünyanın –kendine bakan yanı itibarıyla– ne değeri olabilir ki, biz de onu ahiretle muvazene etmeye kalkalım! Ortalama altmış yıllık hayat ki, onun da yarısı uykuda geçiyor; evet işte böyle bir hayatın ne değeri, ne kıymeti olabilir ki..? Şimdi bu çerçevenin dışına çıkıp dünyaya haddinden fazla değer vermek, “dünyanın değeri şu, ahiretin bu” gibi farklı değerlendirmelere girmek, nassları anlayamayışımızın ifadesi olsa gerek.

Ayrıca burada Üstad Bediüzzaman'ın, başka hiç kimsede görmediğim bir tespiti daha var; o, dünyanın üç yüzü bulunduğunu, bunlardan birincisinin esmâ-i ilâhiye, ikincisinin insanların hevesatlarına, üçüncüsünün de ahiret hayatının kazanılmasına baktığını söylüyor ki, gayet mânidardır.²⁰⁴

²⁰² Tirmizî, zühd 13; İbni Mâce, zühd 3.

²⁰³ Bkz.: Bediüzzaman, Sözler, s. 904.

²⁰⁴ Bediüzzaman, Sözler, s. 450, 862-864; Lem'alar, s. 357-358.

Şimdi esmâ-i ilâhiyenin bir aynası ve bir mir'ât-ı mücellâsı olma yönüyle bu dünya paha biçilemez bir âlemdir ve bu yönüyle biz onu çok severiz, hatta ona âşık oluruz. Ahirete mezraa olması yönüyle; dünya olmasaydı biz ahirete namzet olamaz, ahirete ehil hâle gelemeyiz ve onu kazanamazdık. Bu itibarla da dünya bizim için önemli bir bağ ve bahçedir. Hevesât-ı nefsanîyemize bakan cihetiyle ise bu dünya görüldüğünden de merduttur. Yani insan bu dünyada nefesine hoş gelen şeylere takılıp kalıyor; kalıyor ve ahireti unutuyorsa, elbette dünya işte bu yönüyle mezmumdur.

Üstad'ın dünya hakkında bir başka değerlendirmesi daha var; o diyor ki, bu dünya kalben terk edilmeli, kesben değil.²⁰⁵ Şimdi meseleye bu açıdan yaklaşacak olursak, bizim bu dünya ile hiçbir kavgamız yoktur ve olamaz da. Evet, insan dünyayı bu espri içinde anlayabilirse, tam bir ehl-i dünya gibi çalışıp kazanabilir ve bir Karun gibi zengin olabilir.. olabilir zira böyle biri iktiza ettiği an, elinde-avucunda ne varsa, hepsini Rabbisinin rızası istikametinde infak edebilir. Tıpkı Abdurrahman b. Avf gibi ki, o, yedi yüz deveyi yükleriyle birlikte infak etmişti; etmişti ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona zenginliğinden ötürü hiçbir şey dememiş, ta'n u teşnide bulunmamış. Sadece bu büyük servetin hakkını vermek için onu inzar edip uyarmış ve tebşirde bulunup şahlandırmıştı.²⁰⁶

Hız. İbrahim için de –bir kısım menkıbe kitaplarında anlatıldığına göre– melekler, “Yâ Rabbi, Sen ona ‘Halîlim, Halîlim’ diyorsun.” istifsarında bulunup hillet ve dostluğun servetle bağdaşıp bağdaşmayacağını öğrenmek istiyorlar. Allah (celle celâluhu) da, “Gidin, onu deneyin.” buyuruyor; görün o halil

²⁰⁵ Bediüzzaman, Risale-i Nur Külliyyatı, 2/1329 (Mesnevi-i Nuriye).

²⁰⁶ İbn Esir, Üsdü'l-gâbe, 3/376-381.

mi değil mi? Melekler uzun bir yoldan gelmiş, saçı-başı dağınık ve pejmurde kıyafetleriyle bir misafir edasıyla Hz. İbrahim'in yanına gelip, karınlarının aç olduğunu söylüyorlar. O da bir koyun kesip pişiriyor ve misafirlerinin önüne koyuyor. Onlar yemeğe başlarken "Bismillah" yerine, meleklerle has bir zikir sayılan *قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ* diyorlar. Bu tesbih, vahiy ile müeyyed o saf gönlü öyle bir büyülüyor ki, âdeta yalvarırcasına "Koyunlarımın dörtte biri sizin olsun, n'olur bu sözü bir kere daha tekrar ediniz." diyor. Melekler tekrar ediyorlar. Bu sefer Hz. İbrahim, "Yarısı sizin olsun, n'olur bir daha.." ve derken koyunlarının hepsini veriyor. Demek ki o büyük nebi –anlatılanlar doğru ise– dünyayı kesben değil kalben terk etmiş...

Aslında Nebiler Serveri'nin mutlak mânâda zenginliği, mal-mülk-menal edinmeyi zemmeden herhangi bir beyanını görmek mümkün değildir. Gerçi bazı istisnalar var ise de, bunlar tamamen şahısların hususî durumlarıyla alâkalıdır. Bu arada O'nun kendisinin zengin olmaması sorulacak olursa, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) fakir bir aileden gelmiştir. Bir yüce davanın temsilcisi olduktan sonra zengin olmasının, bir yönüyle davaya gölge düşürme ihtimali vardır.. evet "Nereden bu değirmenin suyu?" derler ve tabîî o güne kadar hüsnüzan besleyenlerin hüsnüzannı kırılır ve itimadı sarsılır. Onun için Allah Resûlü vazifesi açısından, medar-ı tenkit olmaması düşüncesiyle iradî olarak veya bir cebr-i lütfî olarak şahsen hep fakirliği tercih etmiştir. Allah Resûlü'yle başlayıp ulemâ, evliyâ ve asfiyâ ile devam eden O'nun arkasındaki temiz gönüllere de bu gözle bakmak icap eder.

Netice itibarıyla, bir kere daha hatırlatalım ki, dünyayı kesben değil kalben terk etmek esastır. Evet, dünya bizim kalbimize girmemeli, bizi sarhoş etmemeli, bakışımızı bulandırmamalı

ve kat'iyen bize ahireti unutturmamalı. İşte böyle olunca biz de ona hâkim olabiliriz. Aksi hâlde dünya bize hâkim olur ve zannediyorum böyle şuursuzca yaşanan bir hayatta ömrümüzün bütün sâniyeleri beyhude, heba olur gider. Bu noktada imtihanı kazanmak için irademizi besleyecek çok şeyler vardır ve onlar mutlaka bu mevzuda aktif hâle getirilmelidir. Meselâ mârifetullah; iradeyi, imanı takviye eden ve besleyen çok önemli bir faktördür. Bir misalle izah etmek gerekirse; meselâ siz, mütefren hayatı gibi bir hayat yaşamayı arzu ettiniz ve bu hususta çeşitli düzenlemelere başladınız; ardından hayat standardınızı yükseltme çabası içine girdiniz. İşte o anda mârifetullah imdadına yetişebilir. Burada birinin başından geçen bir hâdiseyi nakletmekte yarar var. Kim bilir belki de arz edeceğim şey objektif değildir; ama yine de nakletmek istiyorum: Bir gün bu arkadaşları denize nâzır bir eve götürür ve balkonda otururlar. O anda içine birdenbire böyle güzel yerlerde yaşama arzusu düşer. Arkadaşlarının şehadetiyle hemen oradan kalkar ve bir daha o balkona oturmaz; zira o manzara onun tûl-i emel duygusunu beslemiş ve onda tevehhüm-ü ebediyet düşüncesine yol açmıştır. İşte o anda o, böyle bir isteğe karşı mârifetullah ve bir dakika müşâhedesine Cennet'in binlerce sene mesudane hayatı, ona mukabil gelmeyen Cemalullah'ı seyir arzusu ile o vartadan kendini kurtarabilmiştir.

Hâsılı, *وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا*, “Dünya hayatından nasibini unutma.” âyetini başkalarının arz ettiği şekliyle anlamak, Kur'ân'ın bütünlüğü içinde bir mütalâa değildir. Bence insan, dünyada kalmaya iştihak içinde olmalı; uzun ömürlü olmayı istemeli, ama Bediüzzaman gibi dolu dolu bir hayat yaşama şart u kaydıyla. Yaşamının gayesi yaşatma olmalı ve ümmet-i

Muhammed'i insanî kemalâta ulaştırma düşüncesine bağlı bulunmalı. Dünya, hak namına ve millet zenginliği adına elde edilmeli, fakat hayat da hep ahiret yörüngeli götürülmeye çalışılmalı.. onun ahiret eksenli böyle bir dünya düşüncesi, onu hep meşru dairedeki kazanç, sonra da mübah zevk ve lezzetlere çekecektir. Zaten hem gayrimeşru kazanç hem de gayrimeşru keyif ve lezzet için aynı zamanda bin elem birden yaşanmaktadır.

İnsanlığın İftihar Tablosu'nun bir sözü ile bu konuyu da noktalayalım:

فَلْيَأْخُذِ الْعَبْدُ مِنْ نَفْسِهِ لِنَفْسِهِ وَمِنْ دُنْيَاهُ لِأَخْرَجَتْهُ وَمِنَ الشَّيْبَةِ
قَبْلَ الْكِبَرِ وَمِنَ الْحَيَاةِ قَبْلَ الْمَوْتِ فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا
بَعْدَ الْمَوْتِ مِنْ مُسْتَعْتَبٍ وَلَا بَعْدَ الدُّنْيَا دَارَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ

*“Herkes kendi nefisinden yine kendisi için bir şeyler ayır-
sın; dünyasından ahiret için bir şeyler yap-
sın; ihtiyarlık gelmeden gençliğinden ona bir şeyler ayır-
sın; ölüm gelmeden hayatını değerlendirsin; nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ölümden sonra hiçbir mazeret kabul edilmediği gibi, dünyadan sonra da Cennet ve Cehennem'in dışında bir yurt yoktur.”²⁰⁷*

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى إِخْوَانِهِ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ
وَعَلَى الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَعَلَى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

²⁰⁷ Kurtubî, el-Câmiu liahkâmi'l-Kur'ân, 18/116.

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ط

“Kur’ân’ı (okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı) sana farz kılan Allah, elbette seni (yine) dönülecek yere döndürecektir.”

(Kasas sûresi, 28/85)

Burada iki tevcih söz konusu: Bunlardan biri şudur: Âyet, Peygamber Efendimiz’e, vukuunu şeb-i arûs gibi beklediği öbür âlem ve likâullah gibi en mahbup şeyleri hatırlatmak sadedinde “Herhâlde o Kur’ân’ı sana farz kılan (ahkâmını sana düstur-u hayat yapan) Allah, seni en sonunda varılacak yere döndürecektir.” diyerek yurdundan yuvasından, tasavvurlar üstü mahbubiyeti haiz Kâbe’sinden ayrılmanın hüznüyle buruklaştığı bir sırada Habibine, O’nun yüce fitratına göre en büyük bir biçaret sayılan hususî fakat mahiyeti idrak edilemeyecek kadar aşkın, –buna مَعَادٍ kelimesindeki tenvin-i tenkir işaret etmektedir– içinde “likâullah” ve “rıdvânullah” olan o en son karargâhı vaad etmekle O’nun keder ve tasalarını sevince çevirmiştir.

Diğeri; Allah (celle celâluhu) Kasas sûresinin başından bu âyete gelinceye kadar, Hz. Musa ve onun hayatındaki ligiç noktaları, onun Firavunla olan mücadelesini, kendi kavmi ile olan münasebetlerini anlatıp tarihî tekerrürler devr-i dâimini nazara verdikten sonra Efendimiz (sallallâhu aleyhi

ve sellem) için de bunların mukadder olduğunu hatırlatarak bir sünnetullah vurgulaması yapmakta. Şöyle ki yeri gelince Allah Resûlü de, tıpkı Hz. Musa gibi yurdundan, yuvasından çıkarılacak ve başka bir yerde ikamete zorlanacaktır, denilerek değişmeyen bir kanuna dikkat çekilmektedir. Bu mesele- nin âyetle olan alâkasına gelince; sûre Mekke'de nazil olmuş, şu anda mealini verdiğimiz âyet ise, bir rivayette hicret es- nasında indirilmiştir. Demek ki bu âyeti ile Kur'ân, bir taraf- tan Mekke'den çıkartılmakla üzgün olan Nebisinin gönlüne huzur üfleyerek, şimdilerde çıkarıldığı Mekke'ye dokuz-on yıl sonra yeniden döneceği müjdesini vermektedir ki, bu tevcih daha güçlü ve aynı zamanda gaybî bir haber olması itibarıyla dava-yı nübüvvete de delâlet etmektedir.

Mevsimi gelince Mekke fethedilmiş, hasımlar dûçâr-ı zillet olmuş; İnsanlığın İftihar Tablosu da aziz arkadaşlarıyla tasav- vurlar üstü bir muvaffakiyetle yeniden o şanı yüce "meâd"a avdet etmişlerdir. Meâd sözcüğünden anlaşılan –ilk önce ora- da bulunma esas olduğuna göre– bu yaklaşım doğruya daha yakın görünmektedir.

اللَّهُ أَغْلَمُ بِالصَّوَابِ وَإِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَأْبُ

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ^ط

“Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan
ve kötülikten alıkoyar.”

(Ankebût sûresi, 29/45)

ANKEBÛT SÛRESİ

İnsan, namazını kıldığı ve kıldığı namaz, kendisini fuhşiyat ve münkerattan uzaklaştırdığı hâlde hâlâ bazı hatalar yapması her zaman melhuz ve mukadderdir. “Bütün insanlar hataya açıktırlar. Ne var ki hata yapan bu insanların en hayırlısı da hatalarından çabucak dönüp, tevbe edenlerdir.”²⁰⁸ hadisi bu hakikati ifade adına fevkalâde önemlidir.

Bir insan, namazını kâmil mânâda eda ederse, onun hayatındaki nurlu zaman dilimleri alabildiğine genişler; zulmetli ve karanlıklı anları da daralır. Bast hâlleri daha münkeşif hâlde gelir; kabz hâlleri ise âdeta ortadan kalkar. Onun iç dünyasında şeytanlığa, nefsanîliğe açık menfezler daralır; melekliğe, ruhanîliğe açılan kapılar da ardına kadar açılır. Ancak bütün bunlar, namazın şuurluca idrak edilip eda edilmesine bağlıdır.. evet kalbin hoplaması, duyguların şahlanması, içten içe bir ürpertinin duyulmasına bağlıdır. Bu bakımdan إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ^ط “Gerçekten namaz, hayâsızlıktan ve kö-

²⁰⁸ Tirmizî, kıyâmet 49; İbn Mâce, zühd 30; Dârimî, rikak 18.

tülükten alıkoyar.” âyetinin resmettiği namaz, kâmil mânâda bir namazdır. Böyle bir namaz ufkunu yakalayamayanların hata yapması ise kaçınılmazdır.

Bir namazın insanı münkerattan alıkoyması ve onu me-âliye yönlendirmesi ciddî bir konsantrasyona bağlıdır. Şöyle ki, gündüzlerin on altı-on yedi saat sürdüğü yaz aylarında, açlık ve susuzluk çekerek tuttuğumuz Ramazan orucunun iftarı anında, içtiğimiz bir bardak suyu vücudumuzun her hücresinde hisseder ve âdetâ her yanımıza yayılışını duyarız; aynen öyle de namaz anında söylediğimiz her kelime, eda ettiğimiz her rükün o ölçüde vicdanımızda duyulmalı, ürper-ti hâsıl etmeli ve bize Allah önünde olduğumuzu hatırlatmalı ki, o namaz münkerattan uzaklaştıran bir namaz olabilsin. Öyleyse burada şöyle diyebiliriz: Biz ancak namaz ile elde ettiğimiz seviye ve dereceye göre, kötülüklerden uzaklaşabiliriz. Yani namazı eda etmenin derinliği zamanla davranışlarımızı belirleyen önemli bir âmil hâline gelebilir.

Yeri gelmiş iken, istidradî olarak bir hususu daha arz etmek istiyorum: İnsan kendi nefsi hakkında ye'se düşmeme kaydıyla daima sorgulayıcı olmalıdır. Hep “Yaptığım ibadetler, kıldığım şu namazlar ya ahirette benim suratıma paçavra gibi çarpılırsa!” endişesini taşımalı; taşımalı ama bunu başkaları hakkında değil, sadece kendi nefsi için düşünmeli. Aksi takdirde suizanna girer ve apaçık bir haramı irtikâp etmiş olur. Evet, çok tekrar ettiğimiz bir vecizeyi bir kere daha hatırlatalım: İnsan her zaman kendi hakkında bir savcı, başkaları hakkında da bir avukat gibi davranmalıdır.. evet o, nefsi adına en küçük inhirafları bile yılan-çıyan gibi görmeli ve başkalarının büyük hataları karşısında da şefkatli bir anne gibi

davranmalı, suçluyu uyarmaya çalışırken dahi hep gönlünün diliyle konuşmalıdır. Aslında Kur'ân'ın üslûbu da budur. Onun içindir ki Allah (celle celâluhu), *أَنْتُمْ لِمَا أُوحِيَ إِلَيْكُم مِّنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ* "Sana vahyedilen kitabı oku ve namazı dosdoğru kıl."²⁰⁹ diyerek her düşünce, her tavır ve her davranışımızda bizi Kur'ân'ın rehberliğine çağırılmaktadır.

Sadede dönelim; emredildiği ve Allah'ın hoşnutluğu için eda edilen bir namaz, diğer bir tabirle ihlâs yörüngeli, rıza hedefli kılınan bir namaz, bir de devam gözetilirse, bugün olmasa yarın mutlaka insanı fuşşiyat ve münkerattan alıkor. Onu fuşşiyat ve münkerattan alıkoyan bir ibadet, evleviyetle şirki ve şirki işmam eden şeylerden, dalâlet ve dalâlete sürükleyen saiklerden uzaklaştırır; uzaklaştırır zira namaz baştan sona kadar kavli, fiilî ve hâlî zikrullah ile örülmüş bir ibadettir. Böyle bir zikir şekli çok büyüktür ve Allah'ın ululuğuna münasip bir keyfiyet arz etmektedir ki Kur'ân-ı Kerim de *وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ* "Hiç kuşkusuz Allah'ı zikir en büyüktür.. ve Allah sizin yapageldiğiniz her şeyi bilmektedir."²¹⁰ fermanı ile bu espriyi hatırlatmaktadır.

²⁰⁹ Ankebût sûresi, 29/45.

²¹⁰ Ankebût sûresi, 29/45.

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

“Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azim ve kararlılık gerektiren ağır işlerdendir.”

(Lokman sûresi, 31/17)

LOKMAN SÛRESİ

Burada Kur’ân-ı Kerim’in peşi peşine zikrettiği önemli dört husus var: Namaz kılma, iyiliği emretme, kötülüğü nehyetme ve başa geleceklere sabır. Namaz bütün ibadetlerin pîri ve İslâmiyet’in de orta direğidir. Emr-i bi’l-mâruf da dinin müeyyidâtındandır. Bir mü’min şahsî istitaat ve ferdî sorumluluğunu aşarak toplumdaki yanlışlıkları düzeltme yoluna girince, başına bir sürü gailelerin geleceği kaçınılmazdır. Ne kadar yılların kazandırdığı alışkanlıkları terk etme durumunda kalan veya menfaati zedelenen kişi ve kuruluş varsa, hepsi ona karşı çıkacak ve onu baskı altına alacaklardır. İşte böyle bir durumda mü’min bütün bunlara karşı direnip, çizgisini koruma mecburiyetindedir. Tarihe bu gözle bakıldığında bunun çok örneklerini görmek mümkündür. Başta Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), büyük mücadelesinde tek başına kaldığı hâlde dahi önünü kesen hiçbir şey karşısında asla sarsılmamış, sabır ve metanetle yoluna devam etmiştir.

Demek ki Müslümanlığı hakikî mânâda yaşama ve başkalarına telkinin bahis mevzuu olduğu her yerde sabır da söz konusu. Bir başka âyet bu hususu daha net bir biçimde vurgular:

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ “Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin.”²¹¹ Yani her çeşidiyle sabır ve her şekliyle namaza sığınarak yolunuza devam ediniz. Aslında günde beş defa, kırk rekât namaza devam ve sebat dahi iyi bir sabır örneği. Bu büyük ibadet, Allah karşısında saygıyla kalbi ürperenlerin dışındakilere çok zor ve ağır olsa gerek.

وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ “Gerçi bu zor bir iştir ama içi saygıyla ürperenlere değil.”²¹² âyeti de bunu dile getirmektedir.

Ayrıca burada, hem namazın hem de emr-i bi'l-mâruf ve nehyi ani'l-münker'in diğer ümmetler için de söz konusu olduğu vurgulanmakta ve bu aynı zamanda bir mü'mine hitap üslûbu içinde sunulmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki Hz. Lokman, daha önce oğluna الشِّرْكَ لَظْمٌ عَظِيمٌ “Oğulcağızım, sakın Allah’a eş-ortak koşma; bilmelisin ki şirk büyük bir zulümdür.”²¹³ diyerek münkeratın en büyüğü ve çirkininden vazgeçirdikten sonra, burada da ona İslâm esaslarının en büyük rüknü ve cihadın hemen her zaman, herkes için geçerli bir buudu olan emr-i bi'l-mâruf ve nehyi ani'l-münkeri hatırlatarak en önemli bir ibadetin yanında umum ubûdiyetin müeyyidesine de dikkatleri çekip daha işin başında şer'î muvazenenin ehemmiyetini vurguluyor.

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ۗ

²¹¹ Bakara sûresi, 2/45.

²¹² Bakara sûresi, 2/45.

²¹³ Lokman sûresi, 31/13.

“Başına gelen şeylere sabret, bunlar azim ve kararlılık gerektiren ağır işlerdendir.” fermanına gelince, bu hem müstakil bir sorumluluk hem de önceki iki vazifeden ötürü başa gelmesi mukadder hâdiselere karşı bir teyakkuz mânâsına gelmektedir.

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ
اللَّائِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ
ذَلِكَمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ

*“Allah, bir adamın içinde iki kalb yaratmadığı gibi,
“zihâr” yaptığımız eşlerinizi de analarınız yerine tutmadı
ve evlâtlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı.
Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir.
Allah ise gerçeği söyler ve dosdoğru yola O erİştirir.”*

(Ahzâb sûresi, 33/4)

AHZÂB SÛRESİ

Zeyd b. Hârise, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) azatlısı.. o, babasına rağmen Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) tercih ettiğinden, Efendimiz de onu evlât edinmiş ve o günden itibaren de belli bir süre kendisine Zeyd b. Muhammed denilmiştir. Kur'ân bu âyeti ile hem böyle denilmesini yasaklamış hem de bilinen şeklin dışında kimşenin kimseye anne-baba olamayacağını ihtar etmiş ve şayet bir kimsenin anne-babası belli ise, artık hiçbir şekilde bir başkasının onun anası veya babası olamayacağını vurgulamıştır. Öyleyse herkes asıl babalarına nisbet edilmelidir.. ve bu âyetin inişini müteakip Zeyd'e, Zeyd b. Hârise denilmiş; Müslümanların eliyle ihtida edenlere de “Mevlâ Fûlan” denilmiştir.. Sâlim Mevlâ Huzeyfe misalinde olduğu gibi...

Âyet-i kerimede işaret edilen ikinci bir husus da şudur:

a. Cahiliye Arapları, zeki ve akıllı kimselerin iki kalb taşıdığına;

b. Erkeğin zihâr yapmasıyla, zihâr yapılan kadının onun öz annesi gibi olduğuna inanıyorlardı.

İşte âyet, bir çırpıda bu iki inanış biçimini iptal ediyordu.

Gelelim, bir kişinin içinde iki kalb taşıması meselesine; elbette ki burada zikri geçen kalb, herhâlde bizim bildiğimiz çam kozalağı şeklindeki et parçasından ibaret olan kalb değil; o, tasavvuf erbabınca da ele alınıp değerlendirilen kalbdır ki, âyetin siyakı da bunun böyle olduğunu göstermektedir. Evet, insan şirk ve tevhide, ihlâsa-riyaya, gerçeğe-yalana, hakka-bâtıla açık iki kalb taşımaz. Ak ak, kara da karadır. Evet ne annelerinize benzettiğiniz hanımlarınız annelerinizdir, ne evlâtlıklarınız evlâdınızdır, ne de zeki kabul ettiğiniz kimseler iki kalblidir. Sizin bu konulardaki düşünceleriniz sadece bir yakıştırımdan ibarettir. Gerçek ise, Allah'ın bilip, bildirdiğidir.

Bir başka açıdan, insanlar çeşitli zaman dilimlerinde, değişik şartlar sebebiyle düal olabilir ve düal görünebilirler. Oysa fasit bir dairenin başlangıcı sayılan böyle bir duruma İslâm kat'iyen cevaz vermez; vermez zira bu hâl, insanı kâfirden de daha tehlikeli kılar. Akıbetine gelince, âyetin ifadesiyle ateşin en derinine, çukuruna düşecek olanlar bunlardır. Şimdi, insan bir yandan bir sürü eğri-büğrü yollara takıldığı hâlde, Allah yolunda olduğunu söylüyor ve O'nunla münasebetten dem vuruyorsa, âyetin ifadesiyle o, sinesinde iki kalb taşıyor demektir. Hâlbuki âyet bunu reddediyor ve olamayacağını hatırlatıyor. Zaten başka bir yerde Allah (celle celâluhu)

“Muhakkak Allah indinde din, (yalnız ve yalnız) İslâm dinidir.”²¹⁴ buyurmuyor mu? Ve “İslâm’dan başka din, hiç kimseden kabul edilmeyecektir.”²¹⁵ diyerek ikiliği söküp atmıyor mu?

Evet, yol bir olunca kalb de bir oluyor; değişik yollara düşenler, düşünce, tasavvur ve kalbî hayatlarında da dağınıklıktan kurtulamayacaklardır. Gerisi yine âyetin ifadesiyle, “ağızla söylenen” mücerret sözlerden ibarettir. Bir kimse, hem Müslümanım diyecek, hem de inkârcı bir tavır sergileyerek dine hakaret edecek, kitaba sövecek, peygambere dil uzatacak...! Bu apaçık bir ikiyüzlülük, bir nifak ve şikaktır.

Hâsılı hiç kimse iki kalb ve iki vicdan taşımamaktadır. İhtiva ettiği nokta-i istinat ve nokta-i istimdat derinlikleriyle kalb birdir ve o, Allah’ın birliğine enfüsî en güçlü bir şahittir. Merkezî bu kalb, şöyle-böyle “ana” dedikleriniz de sizin öz analarınız değildir.. tabîi sizin sulbünüzden gelmeyen çocuklar da sizin evlâtlarınız olamaz. Bu üç meselede de, hakikatin kendine ters bir hâl alması, hilâf-ı vâkıa sayılması ve bedîhî bir tenakuza düşülmesi söz konusudur. Allah (celle celâluhu) vâkıa uygun olanı söylemekte ve sizi vicdanınızla hâricî vücut nokta-i nazarından mutabakata çağırmaktadır.

²¹⁴ Âl-i İmrân sûresi, 3/19.

²¹⁵ Âl-i İmrân sûresi, 3/85.

وَمِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ
يَرِغُ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقُهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

“Rabbinin izniyle cinlerden bir kısmı onun önünde
çalışırdı. Onlardan kim emrimizden sapsa,
ona alevli azabı tattırırdık.”

(Sebe sûresi, 34/12)

SEBE SÛRESİ

Süleyman (aleyhisselâm), cinleri teshîr edip çalıştırmada bir kısım dualar veya bizim bilmediğimiz esmâ-i ilâhiyeden bazı isimler biliyordu. Esbap plânında onları okuduğunda cinler onun emrine giriyordu. Aslında Esmâ-i Hüsnâ, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği 100 isimden ibaret değildir. Zira Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir dualarında;

أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ
أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْذَنْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ

“Senin, zâtını isimlendirdiğin veya kitabında indirdiğin veya mahlukatından birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine tahsis ettiğin (kimseye bildirmedığın) bütün isimler hürmetine... istiyorum.” diyor.²¹⁶ Buna göre Allah'ın (celle celâluhu)

²¹⁶ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 1/391, 452.

her peygambere ayrı ayrı isimler öğretmiş olabileceği de anlaşılıyor ki ihtimal Süleyman (aleyhisselâm) da kendisine öğretilen bu isimleri okuyarak, cinleri teshîr ediyordu. Aslında, cinleri de, şeytanları da hakikî anlamda Hz. Süleyman'ın emrine veren Hz. Allah'tır. Bu husus, Enbiyâ sûresinde daha net bir şekilde anlatılmaktadır.²¹⁷

Sünnet-i sahihada olmamakla beraber, İsrailiyatta anlatıldığına göre, Hz. Süleyman, kendinden sonra suiistimal edilir diye bu isimleri tahtının bir yanında saklamış ama o zamanki Yahudiler bunları alarak kendi hesaplarına kullanmışlar. Ahd-i Atik'deki bazı yaklaşımlar da böyle bir yoruma müsait görünmekte.

Günümüzde bazı cereyanlar, bunlara mahiyetlerini çok çok aşan mânâlar yükledi. Meselâ; “Allah'a –hâşâ ve kel-lâ- gerek yok, şer kuvvetlerin gönlü yapılıncaya her işin düzene girer.” veya “Şer kuvvetinin gücü, hayır kuvvetinden daha üstündür; öyleyse onu hoşnut etme daha önemlidir.” Aslı Kabala'ya dayanan tamamıyla siyonist kaynaklı, masonik ayin şekilleri ve pek çok ritüelleri de aynı kaynağa irca etmek mümkündür. Çizgi filmlerde “Karanlıkların gücü adına, gölgelerin gücü adına..” gibi ifadeler bizim terminolojimizde asla yeri olmayan safsatlardır ki, körpecik dimağların ruhlarında yaralar açmakta ve gençlerin metafizik telakkilerini altüst etmektedir. İnsanımızın ruh, mânâ ve metafizik telakkileri yerli yerine oturulacağı ana kadar da bu çarpıklıklar devam edeceğe benzer.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise, Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın, varlığın ayrı ayrı buudlarını

²¹⁷ Bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/79-82.

teshîr etmeleri mazhariyetleridir. Değişik sıkıntılar cendere-sinde sıkışa sıkışa âdetâ fizikî yanlarıyla eriyip ²¹⁸ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ hakikatinin tam bir timsali hâline gelen Hz. Davud'a, dağlar ve demir gibi fizikî varlıkların musahhar kılınması; ona nispeten babasından tevârüs ettiği güç, kuvvet, saltanat ve debdebe ile, maddî ve fizikî bir dünyada peygamberlikle serfiraz kılınan Hz. Süleyman'a, fizik ötesi varlıklar sayılan cinlerin, şeytanların, ifritlerin hatta bir mânâda fizikten daha çok fizik ötesiyle münasebettar görünen rüzgârların teshîr edilmesi, hakikat-i Ahmediye'de temâşâ ettiğimiz fizik-metafizik dengesinin ayrı ayrı temsil edilmeleri gibi görünmektedir.

Bu itibarla denebilir ki, Hz. Davud, hakikat-i Muhammediye'nin bâtını adına bir nüve, Hz. Süleyman da onun zâhiri namına bir çekirdekti; mevsimi gelince bu konuda da makam-ı cem'in sahibi o Zat'ta içtima ettiler.

اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

²¹⁸ “O ne güzel kuldur. Çünkü o her zaman (Allah'a) rücûdaydı.” (Sâd sûresi, 38/30)

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ
الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّو
كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

“Süleyman’ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Sonunda yere) yıkılınca anlaşıldı ki cinler gaybı bilselerdi o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı.”

(Şebe sûresi, 34/14)

Her şeyden evvel Kur’ân’ın bu âyeti ile anlatmak istediği, cinlerin gaybı bilmediği gerçeğidir. Cinler gaybı bilmediğine göre, onlardan gaybe dair haber alanlar da gaybı bilmiyorlar ve bilemeyecekler demektir. Bu sebeple kâhinlerin gayba ait verdiği haberlerin doğruluğuna inanan ve onları tasdik edenlerin –neüzü billah– dinden çıktıklarına hükmedilmiştir.²¹⁹

İkinci bir husus; âyet-i kerimede anlatıldığı gibi hakikaten cinler Süleyman’ın (aleyhisselâm) emrinde çalışmışlar mıdır? Bazı modern yorumcular, Kur’ân’da hikâyeye edilen bu ve benzeri âyetleri, mecaz ve istiareye hamlederek bu türlü ifa-

²¹⁹ Bkz.: Timizî, taharet 102; İbn Mace, taharet 122; Ebû Davud, tıb 1.

delerin hakikat olmadığını iddia etmişlerdir. Bence, Kur'ân'ın anlattığı bu kabîl bütün olaylar, aynen cereyan etmiştir ve hakikatleri muraddır. Şimdi bunlardan alınacak derse gelince, o pek çok derinlikleri olan bir husus olsa gerek.. meselâ, bu âyet ile alâkalı olarak şöyle denilebilir:

Kâinat ilâhî irade ile kurulmuş ve yine ilâhî meşîet çizgisinde devam eden âdeta iç içe girmiş bir sistemler mecmuasıdır. Hiçbir sistem ve onunla alâkalı hiçbir harekette tesadüf söz konusu değildir. Şimdi Süleyman'ın (aleyhisselâm) dayanmış olduğu asânın kurtlar tarafından yenmesi de hem bir hakikattir hem de tesadüf değildir. İhtimal bununla bize anlatılmak istenen ise, bir gün mutlaka Süleyman'ın (aleyhisselâm) da saltanatının dağılacağıdır. Nitekim Hz. Süleyman'ın vefatını takip eden yıllarda, o saltanat dağılmış, toplum içinde ciddî inşikaklar yaşanmış ve yeniden Hz. Davud öncesi kaoslara dönmüştür.

Evet hiç beklenmedik bir anda, dağlar cesametindeki saltanatlar bile yerle bir olur, yerinde yeller esmeye başlar.. o saltanata munkad boyunlar da kendilerini yeni bir vetirede bulurlar.

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى
قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ

“Derken şehrin öbür ucundan bir adam koşarak
geldi. ‘Ey kavmim! dedi, bu elçilere uyunuz!’”

(Yâsîn sûresi, 36/20)

YÂSÎN SÛRESİ

Öncelikle şunu belirtelim: Sahife başındaki أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ “karye ashabi”²²⁰ yani şehir halkı tabirinden anlaşılıyor ki, elçilerin dinlerini tebliğ adına gittikleri yer bir çöl değildi; gidilen yer uygarlığın –o dönemdeki şartlara göre– hâkim olduğu mâmur beldelerdendi. Bu belde ahalisi kendilerine gönderilen ilk iki kişiyi kabul etmemişlerdi ki, Cenâb-ı Hak onları üçüncü biriyle desteklemişti. Ne var ki inat ve temerrütlerine yenik düşen bu insanlar, elçileri dinlemek bir yana kendi karyelerinden birini bile öldürecek kadar işi ileriye götürmüşlerdir.

Burada serlevha yaptığımız âyet, önceki üç kişiyi destekleyen bir dördüncü insandan bahsediyor ki, işte bu zat, o tebliğe muhatap kavmin içinden biriydi ve أَقْصَى الْمَدِينَةِ den gelmişti.

Öteden beri أَقْصَى الْمَدِينَةِ tabiri hakkında müfessirler bir hayli fikir ortaya atmış ve bu tabirin gerçek mahmilini araş-

²²⁰ Bkz.: Yâsîn sûresi, 36/13.

tırmışlardır. Biz burada müfessirînin tevcihlerinden üçü üzerinde duracağız:

1. أَفْصَى الْمَدِينَةِ “Şehrin öte yakasından” demektir ki bu da o zatın şehrin öbür ucunda oturuyor olduğunu göstermektedir.

2. أَفْصَى الْمَدِينَةِ “Medinenin yüksek sınıfından, önde gelenlerden biri” mânâsındadır ki, “Salât-ı Münciye”de yer alan أَفْصَى الْعَايَاتِ “Gayelerin en yükseği, yücesi”ndeki أَفْصَى ile aynı anlama gelir. Öyleyse bu insan, günümüzde olduğu gibi şehrin dışında, villasında oturan, halk ile pek içli-dışlı bulunmayan aristokrat sınıftan biriydi.

3. أَفْصَى الْمَدِينَةِ “Kavminin o günkü anlayış, düşünce ve yaşam biçimlerinden olabildiğine uzak ve kendine göre seviyeli birisiydi” ki, “Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tâbi olun, çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir.”²²¹ sözleri de ondaki bu farklı anlayışı göstermektedir. Son iki tevcih itibarıyla bu zatı, şehir halkının hayat felsefesinden farklı bir düşünceye sahip, belde halkının başı darda kalınca kendisine sığındıkları, müracat ettikleri hasbî bir insan olarak tanımlayabiliriz. Elmalılı Hamdi Yazır'ın da ifade ettiği gibi, bu zat, kavmi kendisini öldürmeye teşebbüs ettiğiinde:

قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ بِمَا غَفَرْتُ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ

“Keşke, dedi, Rabbimin beni bağışladığını ve beni ikrama mazhar olanlardan kıldığını kavmim de bilseydi.”²²² sözleri esas alınarak denebilir ki o, kavmi hakkında hep yüksek temennilerde bulunmuş ve hiçbir zaman kavmine karşı kin ve intikam duygusu da beslememiş; aksine düşmanlarına bile merhamet edebilen bir yaşatma insanı olarak, erdiği mutluluğu onlar için de

²²¹ Yâsîn sûresi, 36/20-21.

²²² Yâsîn sûresi, 36/26-27.

dilemiş ve peygamberane bir şefkatle kendini son bir kez daha onlara anlatmak istemişti.

Aslında bu ses, bu soluk her dönemdeki hasbîlerin sesi-soluğudur. İşte Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem); Uhud'da dışının kırıldığı, yüzünden kanların şakır şakır aktığı en acı bir durumda bile bunu kendisine reva görenlere beddua etmemiş, aksine “Allah’ım, *kaumimi hidayet eyle, zira beni bilmiyor onlar.*” demiştir.²²³

Burada istidradî olarak başka bir hususa da değinmek istiyorum: Hz. Nuh’un: رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَيَّ الْأَرْضَ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا “Rabbim, *yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma.*”²²⁴ diye bedduada bulunması, her ne kadar yukarıda anlattığımız hususlara ters gelse veya öyle gözükse de, kat’iyen öyle değildir. Zira “itibar-i mâyekûn” kaidesine, yıllarca içinde peygamberlik vazifesini eda ettiği o toplumu çok iyi tanıyan Hz. Nuh, ihtimal bu konuda ilâhî muradı sezdikten veya murad-ı ilâhî kendisine bildirildikten sonra böyle bir duada bulunmuştu ki, enbiyâ-i izâmın genel ahlâkı bakımından bunun böyle yorumlanması daha uygun olacaktır.

Ayrıca bu ve bunun gibi kıssaların, hakikatlerine hamledilip edilmemesi açısından da üzerinde durulması icap ediyor. Evet bazılarının zannettiği gibi bu kıssalar kat’iyen sembol değildirler. Bunlar aynıyle gerçekleşmiş olaylardır ve Kur’ân olduğu gibi bize hikâyeye etmektedir.

İkinci olarak; Allah (celle celâluhu) bu vak’aları bize anlatmakla, kıyamete kadar devam edecek olan küllî bir kısım kanunların ucunu göstermektedir. Yani böylesi hâdiseler

²²³ Buhârî, enbiyâ 54; istitâbe 5; Müslim, cihad 104; İbni Mâce, fiten 23.

²²⁴ Nuh sûresi, 71/26.

ler, Hz. Âdem ile başlamış ve dünyada insanoğlu adına tek bir fert kalıncaya kadar devam edecektir. Zaten Kur'ân'ın kullanılmış olduğu malzemeye bakarsak, bunların hiçbir zaman ve mekâna tahsis edilmediğini görürüz. Zaten evrensel bir kitap-tan beklenen de budur. Yalnız Kur'ân'a bu gözle bakabilmek için âyetleri hususî bir çerçevede izleyebilmeye ihtiyaç vardır. Hatta diyebiliriz ki, Kur'ân'dan hakkıyla istifade edebilmenin yegâne şartı da işte budur.

Bir diğer husus da, âyetler ister kâfir, ister münafık ya da Yahudi veya Hıristiyan hakkında inmiş olsun, esbab-ı nüzul şunu veya bunu göstersiz, her fert kendi şahsıyla, çevresiyle, şöyle-böyle içinde bulunduğu zaman ya da mekânla bir çeşit aklı, mantıkî, hissî, vicdanî münasebetler tesis ederek, her zaman ona muhatap olabilir ve onun o tazelerden taze mesajlarını gönlünde duyabilir. Bir diğer ifade ile, fert “Ben sadece peygamber değilim, ama onun dışında Kur'ân bütün emir ve yasakları ile ve altı bin küsur âyeti ile her zaman bana nazil oluyor gibi...” demelidir. Zaten işin ruhu, esası da bu değil mi..? Rica ederim Allah'ı (celle celâluhu) zaman ve mekân ile kayıtlıyabilir misiniz? Öyleyse O, kelâm sıfatının tecellîsi olan Kur'ân-ı Kerim ile, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuştuğu aynı anda sanki seninle, benimle de konuşmaktadır.. bizden sonra gelecek tüm insanlıkla da. Aslında Kur'ân'ın evrenselliği ve zaman üstü olması açısından da bu yaklaşım çok önemlidir. Aksi hâlde fert, Kur'ân'da zikri geçen bu olaylara gelmiş-geçmiş kıssalar nazarıyla bakar, öyle okur ve geçerse, ondan istifadesi de o nispette olur.

Şimdi bir kere daha âyet-i kerimeye dönelim: Burada anlatılan olay, kıyamete kadar ayniyete yakın misliyet içinde ce-

reyan edecek bir olaydır. Böyle bir olayın kahramanları olarak da, mü'min-i âl-i firavundan Seyyidina Hz. Ebû Bekir'e, Habib-i Neccar'dan her asrın şahitlerine, onlardan da aynı çerçevede içinde mütalâa edeceğimiz çağın şahitlerine kadar pek çok ölüme gönüllü kahraman sıralayabiliriz. Evet ülkenin ta öte yakasından gelip İstanbul'da çağın şahitlerinden biri olduğunu ilan eden ve İslâm'ın mukadderatı ile alâkalı teklifler ve çözüm alternatifleri sunan, bunu yaparken de ne ücret, ne ganimet, ne de şöhret peşinde olmayan, aksine "Milletimizin imanını selâmette görürsem, Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım."²²⁵ diyecek kadar hasbî mi hasbî, fedakâr mı fedakâr, diğergâm mı diğergâm olan "Günümüzün şahidi" de onlardan biridir; içte ve dışta daha nice örnekler.. ilklerin çizgisinde, aynıyet ölçüsünde bir misliyetle nice örnekler!..

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Musa döneminde cereyan etmiş bir başka olayı daha zikreder. Öyle ki oradaki hâdise ile buradaki vak'a hemen hemen aynı karakteristik çizgileri taşır. Firavun ailesinden, yani saraya mensup, aristokrat sınıftan birisi, Hz. Musa'nın öldürülmek istenmesi karşısında haykırır ve

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ

"Siz bir adamı 'Rabbim Allah'tır.' diyor diye öldürecek misiniz?" der.²²⁶ Evet, böyle bir ortamda aşağı tabakalardan birinin, Hz. Musa'ya sahip çıkması ve onun öldürülmesine engel olması mümkün değildir.

Işık Çağı'nda aynı kahramanlığı Hz. Ebû Bekir yapar. Müslüman olanların, müşrikler tarafından öldürülme ölçü-

²²⁵ Bediüzzaman, Risale-i Nur Külliyyatı, 2/2206 (Tarihçe-i Hayat).

²²⁶ Mü'min sûresi, 40/28.

sünde eziyetlere maruz kaldıkları bir sırada Mekke'nin aristokrat sınıfına mensup o Sıddık-ı Ekber, aynı sözlerle "Rabbim Allah'tır diyen insanı öldürecek misiniz?"²²⁷ der. Demek ki Kur'ân'ın anlattığı olaylar şekil ve kabuk değiştirerek aynı mahiyette hep tekerrür edip duruyor.

²²⁷ Buhârî, fezâilu sahabe 5; menâkıbu ensar 29; tefsir (40) 1; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/204.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَّلَ الْخِطَابِ

“Onun hükiimranlığını kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve fasl-ı hitabı (her meselede maksadı eksiksiz, belâgatli ve düzgiin bir şekilde anlatabilme) vermiştik.”

(Şâd sûresi, 38/20)

SÂD SÛRESİ

Cenâb-ı Hak, Efendimiz’e:

وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ * إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ
بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ * وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَّهٗ أَوَّابٌ

“Güçlü kuvvetli bir kulumuz olan Davud’u hatırla. O, yürekten Allah’a dönen biriydi. Doğrusu Biz dağları musahhar kıldık da, onlar akşamleyin ve kuşluk vakti onunla birlikte tesbih eder dururlardı. Kuşlar da toplu hâlde onun tesbihleriyle tesbih ediyorlardı.”²²⁸ gibi ifadeleriyle Hz. Davud’un bazı mazhariyetlerini anlattıktan sonra, o yüce peygamberin üç önemli vasıfla daha serfiraz olduğunu hatırlatıyor, saltanatla Hakk’a yakınlığı bir arada götürebilmiş olma imtiyazıyla örnek alınması gerektiğini vurguluyor. Bu son üç husus:

1. *وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ* “Mülkünü destekleyip kuvvetlendirdik.” sözleriyle ifade edilen belâ, devâhi ve mesâib adına pek çok

²²⁸ Şâd sûresi, 38/17-19.

şeye maruz kalan Hz. Davud'un, bütün bunlardan sıyrılarak ve âdeta saltanata dönüşen o peygamberane iradesinin tahkimi ve tarsinidir ki, Peygamberimiz'e geleceğinin çok aydın olacağını ifade etmesi bakımından gayet mânidardır.

2. وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ “O’na hikmet de verdik.” beyanıyla anlatılmak istenen, her nebideki nübüvvet hakikatinin önemli bir derinliği diyeceğimiz hikmetin mazhar-ı tâmmı olan Hz. Ruh-u Seyyidi’l-Enâm’ı hatırlatma açısından fevkalâde yerindedir.

3. وَفُضِّلَ الْخِطَابُ “Ve fasl-ı hitap da (verdik).” sözleriyle seslendirilen, konuşma kabiliyetinin mükemmelliğiyle de Hz. Davud’a verilenin kat katıyla şerefendirilmiş bulunan O İmam-ı İns ü Cân ve Hatib-i Kevn ü Mekân’a bahşedilmiş bulunan söz sultanlığına vurgu yapılmakta ve Hz. Davud’un mezâmirinin yankıları dağlara tesir ettiği gibi, O Andelîb-i Enbiyâ ve Bülbül-ü Kur’ân’ın nağmelerinin, bir gün bütün sinelerde yankılanabileceğine, tedâiler diliyle kapı aralanmaktadır.

Ne var ki klasik rivayet tefsirleri “fasl-ı hitab”ı genellikle أَمَّا بَعْدُ diye tefsir edegelmişlerdir. Hâlbuki hemen hemen herkesin söyleyebileceği böyle bir kelimeyi Kur’ân’ın, hem de minnet makamında zikretmesi çok belîğ görünmemekte. Evet, bu, Davud’a (aleyhisselâm) verilen bir nimettir ve minnet makamında zikredilmiştir. Öyleyse buradaki fasl-ı hitap, meseleleri herkesin anlayabileceği bir üslûpla sistematik bir şekilde ele alıp anlatabilme, tam mânâsıyla bir hitabet örneği ortaya koyma veya hemen her sahada itiraza meydan vermeyecek şekilde ve herkesin kabulleneceği bir üslûpla konuşmaya hamledilmesi daha uygun olacaktır. Buna, hangi mesele anlatılırsa, onun muhteviyatına göre, en küçük teferuatına kadar anlatabilme kabiliyeti de diyebiliriz.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ
يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ

“Firavun: ‘Bırakın beni, dedi, Musa’yı öldüreyim, varsın
Rabbine yalvarsın. Ben onun, dininizi değiştirmesinden
veya yeryüzünde fesat çıkarmasından korkuyorum.’”

(Mü’min sûresi, 40/26)

MÜ’MİN SÛRESİ

Bu âyet-i kerime, Firavun ailesi içinde neş’et edip, Hz. Musa’ya en kritik anda destek veren bir mü’minin (Mü’min-i âl-i firavun) adının verildiği Mü’min sûresinde geçmektedir. Firavun: “Bırakın, ben Musa’yı öldüreyim; varsın o da Rabb’ine yalvarsın. Doğrusu ben onun, sizin dininizi değiştirmesinden ve bu yerde, bu ülkede fesat çıkarmasından korkuyorum.” diyor.

Âyeti tam anlayabilmek için, işin bu noktaya gelip dayanmasına sebep olan hâdiseleri hatırlatmakta yarar var. Bilindiği gibi Firavun, Hz. Musa karşısında bütün mücadelelerinde yenik düşmüş ve sonunda onu öldürmek için âdeta kavmin-den izin istemektedir. Âyetin ruhunda dinlediğimiz bu ses, Firavun’un aczini, mağlubiyetini ve elinin-kolunun bağlılığını ortaya koymaktadır. “Bırakın, Musa’yı öldüreyim.” sesi, bir çaresizlik hınlıtsıdır. Evet, akıl, mantık ve istidlal açısından, Hz.

Musa'ya yenik düşen Firavun, cılız bir sesle Hz. Musa'yı öldürmek için kavminden izin istemektedir... Bu üslûp müstebit bir idarecinin, kendine güveni olduğu andaki üslûbu değildir. Bu üslûp, birer birer bütün desteklerini yitiren, her müstebit gibi, güçlü olduğunda zalim, zayıf kalınca da zelil olma hâlinin veya bazı ahval itibarıyla “demokratik” görünme üslûbudur. Esasen, ehramların yapımında bütün milletini, hususiyile de İsrailoğullarını çamur, balçık içinde saman çöpü gibi harç olarak kullanmış bir müstebidin bu tavrına dense dense zillet ve riya denir ki, bu tamamen bir kuyruk kısma ve halka sığınma demektir. Böyle yaparken o, bir yandan halkın gücünü arkasına alarak onların eskiden beri bağlanageldikleri âdetlerini, geleneklerini ve dinlerini kendi hesabına değerlendirecek, diğer yandan da güçlü iken ezdiği yığınları bu defa da istismar edecekti. Tıpkı Mekke müşriklerinin Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için, “*Ailelerimizi bölüyor, bizi atalarımızın yolundan döndürmeye çalışıyor.*” dedikleri²²⁹ gibi; Firavun da kendi kavmine: “*Dininizi değiştireceğinden, sizi birbirinize düşürüp, bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum.*” diyor ve kendi müfsitliğini gizleme gayreti içinde, eskiden beri bütün tiranların, diktatörlerin, tağutların yaptığı gibi davranıyordu.

Evet hak karşısında yenilince ya kuvvete ya da demagojiye başvuran, dünyanın kaderine hâkim bütün mütekebbirler, despotlar gibi, o da kuvvet gösterisinde bulunmak istiyor, bunun için de halka sığınarak kamuoyu oluşturma gayretleriyle demagojiler yapıyor ve “*Onun, dininizi değiştirmesinden veya ülkede fesat çıkarmasından korkuyorum.*” diyordu; diyor ve sanki, o ana kadar her şey yolundaymış, toplum da müreffeh

²²⁹ İbn Kesir, el-Bidaye 3/60.

ve mesutmuş da Hz. Musa her şeyi karıştırmış, halkı kargaşaya sürüklemiş gibi bir imaj uyarmaya çalışıyordu.

İşte böyle bir noktada devreye Mü'min-i âl-i firavun giriyor. (Rivayete göre bu zat, Hz. Âsiye'nin ağabeyi ve Firavun ordularının da başkomutanıdır.²³⁰) Hz. Musa gibi bir firasetin, böyle bir kişinin varlığını sezememiş olması düşünülemez. Hz. Musa, onu tanımış, onun gücünü değerlendirmeyi plânlamış, adımlarını ona göre atmış ve belli bir noktaya, yani Firavun'un acze düşüp, onun karşısında kuyruk kıсарak, o ana kadar âdeta bir "hiç" yerine koyduğu halkına temennada bulunacak duruma düşmüştü ki, bu zatın ortaya çıkışı ile Hz. Musa durumu fevkalâde yerinde değerlendirdi.

Mü'min-i âl-i firavun'a, Kur'ân-ı Kerim'de bazı peygamberlerden bile daha geniş yer verilir. O, Firavun'un demokrasi gösterisi ve kavmine başvurması karşısında, yine demokratik bir tavır sergileyerek işe başlar ve *أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ* "Rabbim Allah dediği için bu adamı öldürecek misiniz?"²³¹ der ve sesini yükseltir. Yani o, "İnsanların inanç ve düşüncelerine hiç saygınız yok mu?" demek ister ve perde perde sesini yükselterek imanını ortaya koyar. "Bir gün derdest edileceksiniz, işte o gün size kim yardım edecek?.." diyerek, ahirete imanını açıklar. Onun bu ölçüde kavmine ikna edici konuşmaları karşısında, Firavun daha bir pusar ve başka demagojilere sığınır:

قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ

"Ben ancak size isabetli gördüğümü gösteriyor ve sizi ancak doğru yola çağırıyorum."²³² diyerek, suret-i haktan görünme lüzumunu duyar.

²³⁰ Râzi, Mefâtihi'l-gayb 27/57.

²³¹ Mü'min sûresi, 40/28.

²³² Mü'min sûresi, 40/29.

Firavun'un gittikçe çöküp, nihaî bir kaybetme noktasına doğru hızla ilerlemesine karşılık, Hz. Musa fevkalâde rahattır ve Firavun'un tehditleri karşısında en ufak bir sarsıntı bile hissetmez. Bu itibarla da hemen cevabını yapıştirir:

إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ

“Ben, hesap gününe inanmayan her mütekebbir (gururlu, kendini beğenmiş zorba)dan benim ve sizin Rabbinize sığındım.”²³³ diyerek, bir yandan Hakk'a güvenini ortaya koyarken diğer yandan da bütün insanların Rabbinin sadece Allah olduğunu bir defa daha ihtar eder.

Hâsılı, burada bir tarafta Firavun'un tiz perdeden atıp tutması, ölüm tehditleri savurması, ölüm tehditleri savururken de içten içe aklî, mantıkî ve kalbî tutarsızlıklarının şuurunda olarak tedirginliği, telaşı; böyle bir tedirginlik ve telaş karşısında da horlayıp hakir gördüğü teb'anın gücünü yanına alma gayreti ve bu uğurda onların dinî hissiyatlarını istismar etmesi, dahası her devirde olduğu gibi, kendi fesat çıkarıp dururken başkalarını fesatla karalaması, her fırsatta din düşmanlığı yapmasına mukabil dindarların dinin ruhunu değiştirdiklerinden ve değiştireceklerinden dem vurması; diğer taraftan da bütün bunlara karşı Hz. Musa'nın fevkalâde bir temkin içinde halka bedel Allah'a sığınması ve Firavun'un kibrini, gururunu onun yüzüne vurması, o dönem itibarıyla “hizbullah” ve “hizbüşşeytan” mücadelesinden bir kesit teşkil etmektedir.

²³³ Mü'min sûresi, 40/27.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا
تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ

“Şüphesiz, Rabbimiz Allah’tır deyip sonra dosdoğru yolda
yürütenlerin üzerine melekler iner. Onlara: ‘Korkmayın,
üzülmeyin, size vaad olunan Cennet’le sevinin!’ derler.”

(Fussilet sûresi, 41/30)

FUSSİLET SÛRESİ

İstikamet; hayatı sürekli dosdoğru olma yönünde sür-
dürmek, doğrunun peşinden koşmak ve ömür boyu doğruyu
kollamak demektir. Kur’ân-ı Kerim ²³⁴فَاسْتَقِيمُوا diyerek doğru
olmamızı ve o yolda yürümemizi emir buyurur ve salıklar.
İcmalî mealini vermeye çalıştığımız âyet-i kerime de işte bu
doğrulara müjdelermektedir. Zaten doğruların o en doğ-
rusu Hz. Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem), فَاسْتَقِيمْ
كَمَا أُمِرْتُ “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol.”²³⁵ mesajı verile-
rek, bilkuvve O’nun fitratında mündemiç bulunan doğrulu-
ğun bilfiil tatbikinin istenmesi de bunu göstermiyor mu?

Evet o Zât’a كَمَا أُمِرْتُ فَاسْتَقِيمْ denilerek Hak nezdinde doğ-
ruluk ne ise, işte o istenmektedir. Aslında bizim Cenâb-ı
Hakk’ın istediği mânâda bir doğruluğu kavramamız da, ya-

²³⁴ Tevbe sûresi, 9/7; Fussilet sûresi, 41/6.

²³⁵ Hud sûresi, 11/112; Şûrâ sûresi, 42/15.

şamamız da oldukça zordur. Onun için emir mutlak gelmiş ve bize şu tenbih yapılmıştır: Sizler gücünüz ve kabiliyetiniz ölçüsünde Allah'ın emir ve yasaklarına riayet hususunda dosdoğru olunuz!.. Evet istenen budur ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir hadis-i şeriflerinde bu mânâya parmak basar; “Allah'ın yasaklarından kaçınınız; emrettiklerini de gücünüz yettiğince yerine getiriniz.”²³⁶ buyurur. Görüldüğü gibi burada zina, hırsızlık, içki gibi münker ve yasak olan fiillerde “gücünüz yettiğince” kaydı yok.

İstikamet; dünya ve ukbâ saadetini tekeffül eden ve Allah'ın Kur'ân'da ifade buyurduğu önemli bir kısım müjdelere esas teşkil etmektedir. Başka yerlerde daha teferruatlıca anlatıldığı için,²³⁷ burada sadece farklı bir iki nokteye temas etmek istiyoruz:

1. İstikamet; yolun başında olan bir insana –geniş mânâda da ele alabilirsiniz– bir cemaate, millete, bir devlete çok önemli bir zâd u zahîredir. İstikamet azığından mahrum olarak yola çıkanlar, yollarda takılıp kalır ve kat'iyen hedeflerine ulaşamazlar. Hâlbuki mü'min için esas olan, Allah'ın (celle celâluhu) göstermiş olduğu hedefe ulaşabilmektir. Bu hedef ister şahsî, ister ailevî, isterse içtimaî hayatımız adına olsun; çok fark etmez...

Evet, gerek ferdî yaşayışımızda ve gerekse millî hayatımızdaki başarılarımızda istikamet, olmazsa olmaz bir rükündür. Bazılarımız bir kısım eğriliklerle ve yalanla dolanla bugün bazı başarılar elde edip kitleleri arkamızdan sürükleyebilirsek de hakikatler ayan beyan ortaya çıkınca kazandı-

²³⁶ Buhârî, i'tisam 2; Müslim, hac 412; fedâil 130; Nesâî, hac 1.

²³⁷ Bkz.: Kalbin Zümrüt Tepeleri, 1/99-102.

ğımız şeyler bir bir elden gidecek ve biz elde ettiğimiz onca imkânla beraber yeniden kazanma itibarını da kaybedeceğiz. Evet istikamet öyle bir kredidir ki, onu kaybettiğinizde, bunu gören kimseler o güne kadar size kazandırdıklarını bir bir elinizden alabilirler. İstikamet bu ölçüdeki kazandırıcılığı ve aksinin kaybettiriciliğinden olmalı ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *“Sûresi Şuâriyye Sûre Hüud”* *“Beni Hud sûresi ihtiyarlatı, iflahımı kesti.”*²³⁸ buyurur. Neden olmasın ki, o sûre içinde *“Emrolunduğun gibi dosdoğru ol.”*²³⁹ âyeti var. Demek nebi bile olsa istikamet-i tâmmeye mazhariyet endişesi zail olmuyor. Olmuyor ve O İstikamet Kahramanı (sallallâhu aleyhi ve sellem), bana bir şeyler tavsiye et diyen bir sahabiye *قُلْ أَمُنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقِيمَ* *“Önce, Allah’a iman ettim, de, sonra da dosdoğru, istikamet üzere ol.”*²⁴⁰ irşadında bulunuyor.

Sen bu çerçeveyi koruduktan sonra düşmanların veya seni hazmedemeyen hazımsız dostların sana çamur atsalar bile, bir gün gelir kaderin beraatı mutlaka tecellî eder, muvakkaten kaybettiklerinin kat katını bir hamlede kazanırsın. Elverir ki her şeye rağmen istikametten ayrılmayasın.

2. Şayet insan doğru hareket etmiyorsa, ömür boyu hep endişeli yaşar; yaşar ve hep ya bu kirli çamaşırlarım ortaya çıkarsa korkusunu taşır. Hele bir de aynı yanlışlıkları paylaştığı kimseler varsa, bütün bütün korku içinde oturur-kalkar ve acaba ne zaman arkamdan vurulacağım telaşıyla kıvranır durur.. kıvranır durur zira *“Hırsızlar dövüşünce, çalınan nesne ortaya çıkarmış.”* fehvâsınca hep titrer, herkesi idare etmeye çalışır ve sürekli kuşku içinde bulunur.

²³⁸ Tirmizî, tefsir (56) 6; Münâvî, Fezû'l-kadir, 4/169.

²³⁹ Hud sûresi, 11/112.

²⁴⁰ Müslim, iman 62; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 3/413; 4/385.

3. Şimdi de Bediüzzaman Hazretlerinin istikametle alâkalı bir tespitiyle konunun bir başka buudunu arz etmeye çalışalım.

O, geri kalışımızın sebeplerini sıraladığı bir yerde (mealen) der ki: “Bazen doğru bir netice ve hedefe yanlış vesilelerle gitmek isterler. Oysa doğru, doğru olduğu gibi, ona ulaştıracak vesileler de doğru olmalıdır.”²⁴¹ Başka bir tabirle, “Hak bir neticeye bâtil vesilelerle gidilmez ve gidilemez.” Meselâ, politik oyunlarla, ne Allah'ın rızasına ulaşılabilir ne de Müslümanların yararına bir gayeye.. keza kitle ruh hâletini değerlendirerek bir yere varmaya çalışmak bâtil bir vesiledir, insan kendi kendini aldatmış olur. Sun'î mualecelerle hakikate ulaşmak da öyledir... Bunların hiçbirini ne Allah Resûlü'nün hayatında ne de İslâm'ın hayata hayat olduğu devrelerde görmek mümkündür. Öyleyse, öyle bir yol kullanılmalı ve öyle bir metot takip edilmelidir ki onda hep doğruluk esas olsun. Aksi hâlde istikamet çizgisinde olmayan bütün çaba ve gayretler boşa gider ve bu metot yanlışlığından meydana gelen falso ve fiyaskoların hesabını da Allah mutlaka sorar. Zira niyet salih olsa da, kitleler yanlış yollara yönlendirilmiş, Müslümanlık imajı kirletilmiş ve din düşmanlarına koz verilmiştir.

Hâlbuki bu türlü, toplumu alâkadar eden meseleler meşveret ister. Geniş platformlarda fikir teatisi ister. Şimdi eğer siz, meşveret etmemiş, kimseyle fikir teatisinde bulunmamış iseniz, heva ve hevesinizle milleti maceraya sürüklemişsiniz demektir ki, Allah bunun hesabını mutlaka soracaktır. Maalesef bugün âlem-i İslâm'ın dört bir yanında sürekli bu yanlışlıklar yapılıyor. Suriye, Mısır ve Cezayir'de bunun en bariz örnek-

²⁴¹ Bediüzzaman, Mektubat, 696.

lerine şahit oluyoruz. Irak, süper güçleri hesaba katmadan ve dünyanın nabzını tutmadan girdiği maceraların acısıyla kıvrım kıvrım.. böyle bir kör dövüşünde ölenler ölüp gitmiş, kalanlar da bir dilim ekmek, bir kutu ilaç uğruna kuyrukta canları çıkıyor. Yıkılan evler, bozulan yuvalar, dul kalan kadınlar, ebeveynini yitirmiş çocuklar.. ve altüst olmuş bir toplum. Rica ederim, bütün bunlara sebebiyet verenlere Allah (celle celâluhu) hesap sormayacak mı zannediyorsunuz?

Hâsılı, duyguda, düşüncede, davranışlarda doğrulukdürüstlük üzerinde durmak imanın amelî yanı gibi bir keyfiyet arz etmektedir. Zaten selef-i salihîn ve Kur'ân'ın ilk muhatapları da, her biri istikametini bir yanıyla konuya böyle yaklaşmışlar. Kimisi *اسْتَقَامُوا* ya tevhid düşüncesini korudu ve günaha girmediler şeklinde; kimisi Allah'a itaatte dürüst davrandı ve hileye sapmadılar biçiminde; kimisi Allah'a kullukta içten ve ihlâslı davrandılar mahiyetinde; kimisi de feraizi tastamam eda etme, iç ve dış bütünlüğü içinde bulunma yorumunda bulunmuşlardır ki, böyle davrananları melekler sekîne, temkin ve itminan esintileriyle her zaman ziyaret ederler.. evet şeytanî duygularla oturup kalkanlara sık sık şeytanlar ve ervah-ı habîse uğradığı gibi, iman ve istikamet sahiplerini de ervah-ı tayyibe ziyaretleriyle sevindirir ve gelecekleri adına onlara bişaretlerde bulunur ve: *تَنْزِيلٌ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ* “*Üzerlerine pey-derpey melâike-i kiram iner, (onlara): ‘Korkmayın, gelecekten endişe duymayın, mahzun da olmayın; vaad olduğunuz Cennet’in muştusuyla neşelenin.’*” der.

Bazılarına göre böyle bir nüzul ve bişaret, vefat esnasında; bazılarına göre “ba’sü ba’de’l-mevt” hengâmında; bazıla-

rına göre de hem ölüm hem de yeniden diriliş anında gerçekleşmektedir. Kim bilir belki de bu önemli devrelerin hepsinin yanında, mü'mince hayatın hemen her safhasında böyle bir nüzul sürekli yaşanmakta ve bu sayede inanan gönüllere hep sekîne, temkin ve itminan akmaktadır. Ancak bütün ömür boyu, kalbdeki iman çekirdeği sayesinde bir duygu, bir düşünce şeklinde yaşanan bu hâlet, vefat esnasında daha da netleşecek; mahşerde daha bir inkişaf edecek, Cennet'e adım atılınca da uhrevî realiteler ölçüsünde kudret ve rahmet destekli hakikî buudlarına ulaşacaktır.

اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ وَإِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَأْبُ

سُنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ

“İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki onun (Kur’ân’ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun.”

(Fussilet sûresi, 41/53)

Burada evvelâ sibak itibarıyla, Allah’ın varlık ve birliğine ait âyetlerin, Kur’ân’ın hakkaniyetini gösteren delillerin peşi peşine ortaya çıkacağına, âfâk ve enfüs armonisinin sürekli Hakk’ı ilâm ve ilan edeceğine işaret edilerek, mudayaka içinde bulunan mü’minlere hem harem içindeki sinelerin hem de harem haricindeki gönüllerin açılacağı; hem kendi iç dünyalarının hem de kâinat ve bütün şuûnun inkişaf edeceği; hem Cezîretü’l-Arab’ın hem de uzak ülkelerin fethedileceği; fethe dilip İslâm nurunun şarka-garba yayılacağı ve dört bir yanda Ruh-u Revân-ı Muhammedî’nin şehbal açacağı müjdesi verilmekte; verilir Mekke atmosferinin dışında onlara daha ferahfeza iklimlerin yolları gösterilmekte.

Bu âyetteki üslûp bize çok geniş bir tefekkür ufku açıyor ve hakikati rasat etme imkânları hazırlıyor. Bilindiği gibi hakikati ispat konusunda serdedilen deliller başta iki kategoride ele alınıyor: Nefsin dışında, kâinat ve hâdiselerle alâkalı ya da hariçten alınan delillerin objektif değerlendirilmesin-

den ibaret saydığımız âfâkî deliller; şahsın kendi iç dünyasıyla alâkalı görüş, duyusu, seziş ve sübjektif değerlendirmeden ibaret olan enfüsî deliller.

Allah (celle celâluhu), bu âyette mucizbeyan lisanıyla, indiği tarihten az sonra hem âfâkî hem de enfüsî müşâhede ve istidlal yollarıyla Kur'ân'ın hakkaniyetinin ve Efendimiz'in risaletinin apaçık ortaya çıkacağı bişaretini vermektir ki, geçen bu süre zarfında hem âfâkî hem de enfüsî ilimlere esas teşkil edecek hususların inkişafıyla bu gaybî haber tereddüde meydan vermeyecek şekilde gerçekleşmiştir.

Şöyle ki bu âyetin ifade ettiği hakikatler açısından denebilir ki, günümüz insanının hâlâ anatomi, fizyoloji, psikoloji, biyoloji, fizik ve astrofizik gibi konularda, derinlemesine tahlili gereken daha bir sürü mevzu var ki bunlar ancak gelecekte peyderpey ortaya çıkabilecek. Evet enfüste bu böyle olduğu gibi, âfâkta da aynı şekilde böyle olması söz konusudur. Doğrusu varlık ve hâdiseler adına insanoğlunun hâlâ keşfedemediği bir hayli mevcud-u meçhul var. Ve Cenâb-ı Hak bunları, insanların araştırmasına bağlı olarak zamanla mutlaka gösterecektir. Evet *سَنُرِيهِمْ* “Gelecekte göstereceğiz.” demektir ki, insanoğlu bu gerçekleri görecek; gördüğünde de “Kur'ân kâinat hakikatini solukluyor.” diyerek ona daha bir güvenle yönelecektir.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ
وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ

“Göklere, yeri ve bunların içine yayıp ürettiği canlıları yaratması da O'nun delillerindendir. O dilediği zaman bunları bir araya toplamaya da kadirdir.”

(Şûrâ sûresi, 42/29)

ŞÛRÂ SÛRESİ

Öteden beri bu âyet-i kerime, dünyadan başka yerlerde de bizim gibi veya başka şekillerde canlıların olabileceğine delil gösterilir ki, doğru olduğu söylenebilir. Ayrıca “*Bunları bir araya toplamaya kadirdir.*” ifadesinden de, buradakilerin oralara veya oradakilerin buralara gelmesi, gelebilmesi mümkündür şeklinde anlaşılmıştır.

Şöyle ki, “debîb” hareket etmek, “dâbbe” de hareket eden demektir. Böyle bir tabir cin, ruh ve melek için de kullanılabilir de, örf-ü şer’ide daha ziyade yeryüzündeki cismanî varlıklar için kullanılmıştır. Bu itibarla da denebilir ki Cenâb-ı Hak, yerde olduğu gibi göklerde de tıpkı insanlar ve diğer canlılar gibi varlıklar yaratmış olabilir ve dilediği zaman da onları bir araya getirmeye muktedirdir. Herkesi ve her şeyi öbür âlemde haşr ü cem edeceği gibi, O dilerse kâinatın diğer köşelerinde var oldukları farz edilen bütün canlıları bir araya getirebilir.

Bazı tefsirciler, göklerdeki “dâbbe” den murat, bütün türleriyle havada uçuşan kuşlardır demişler ise de, böyle bir yorum oldukça soğuk görünmektedir ve mucizevî bir yanı olduğu sezilmemektedir. Herhâlde İmam Mücahid'in de dediği gibi bunun, uzak ve yakın bir sistemde, yeryüzündekilere benzer türden canlılar olabileceğini kabul etmek daha uygun olacaktır.

Biz bu konuyu geleceğin imanlı araştırmacılarına havale ederek, kâinatın değişik köşelerinde dünyamıza benzer dünyaların olabileceği ve bu dünyalarda küre-i arzda olduğu gibi varlıkların, ihtimalden uzak tutulmaması gerektiğini vurgulayıp geçiyoruz.

اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ^ط

“Başımıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir. (Bununla beraber) Allah çoğunu affeder.”

(Şûrâ sûresi, 42/30)

Başımıza gelen her bir musibetin işlediğimiz bir günaha ceza olabileceği şer’î mantığa münafi değildir. Ne var ki eğer her işlediğimiz günahıtan ötürü mutlaka cezalandırılırdık, başımız hiçbir zaman musibetlerden kurtulamazdı. Otururken, konuşurken, gezerken, O’nun rızası dairesinde olmayan hemen her hareketimizden ötürü cezalandırılır ve kat’iyen belimizi doğrultamazdık. Bu demektir ki, rahmeti gazabına sebkât etmiş olan²⁴² Yüce Allah (celle celâluhu), çoğu günahlarımızı affetmekte ve bizi kim bilir günde kaç defa bağışlamakta. Aslında bu âyetin fezlekese de işte bunu anlatmaktadır. ^ط وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ “Allah çoğunu affeder.”

Aslında insanın, başına gelen musibetleri bütünüyle kendinden bilmesi, Kur’ân’ın emridir. Aksine bir düşünce, insanı dışarıda suçlu aramaya sevk eder.. ve böyle biri hiçbir zaman hakikî suçluyu bulamaz ve suizan günahından kurtulamaz. Evet, Kur’ân, suçluyu aramada bize bir ölçü veriyor: Suçlu

²⁴² Buhârî, tevhid 28; bed’ü’l-halk 1; Müslim, tevbe 15; İbn Mâce, mukaddime 13.

başkası değil, o bizim nefsimizdir. Diyelim ki dikkatsizlik neticesi bardağa vuruyoruz, o da kırılıyor ve içindeki çay dökülüp ayağımızı yakıyor. Böyle bir durumda öfkelenip: “Kim koydu bu bardağı buraya!” diyerek suçlu arama yerine, içimize dönmeli ve “Ey Rabbim, kâinat ve hâdiselerde tesadüf yoktur. İhtimal bu benim gafletime, isyanıma karşılık verilen bir cezadır. Günahlarımı affet.” demeli, başkalarını tecrim etmemeliyiz. Aksi takdirde, dışta suçlu aramaya kalkarsak *“Nefislerinizi temize çıkarmayın.”*²⁴³ âyetine ters, hem de başkaları hakkında suizan ederek *اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ* “Zannın çoğundan kaçının.”²⁴⁴ hükümlerine muhalif hareket etmiş olur ve kaybederiz.

Evet, başa gelen hâdiselerde insanın kendini suçlu görmesi, onu muhasebe ve iç murâkabeye sevk eder. Zaten Allah Resûlü de başına gelen her meselede Allah’a teveccüh edip, namaz kılıp, istiğfar edip dua dua yalvarmamış mıdır?

Âyet-i kerimede *أُيِّدِكُمْ* denmesi ise, sadece ellerinizle işlediğiniz şeyler değil, el-ayak, göz-kulak vs. bütün uzuvlarınızla işlediğiniz ameller demektir. Bu sebeple gıybetten tutun da zinaya varıncaya kadar bütün kötü fiiller, bu çerçevede mütalâa edilebilir.

Bazen musibetlerin geliş keyfiyeti ve ağırlığıyla hatalar arasında bir münasebet bulunabilir, bazen de bulunmayabilir. Ne var ki her musibet, mü'min için âdeti bir arındırma kurnasıdır, insan o musluğun altından her geçişinde hataları silinir gider, o da bu sayede özündeki safveti korumuş olur.

²⁴³ Necm sûresi, 53/32.

²⁴⁴ Hucurat sûresi, 49/12.

İbn Ebî Hâtim'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Hz. Tahir-i Mutahhar (sallallâhu aleyhi ve sellem): “İnsanoğluna bir dike-nin batması veya onun ayağının kayması ya da sıkılıp terleme-si günahından ötürüdür. Ne var ki Allah (celle celâluhu) o günahların çoğunu da affeder.”²⁴⁵ buyururlar ki, ister doğrudan Allah'ın o günahları affetmesi, isterse günahkârı musibetlerle arındırması şeklinde olsun böyle bir insanın, “Allah bir kere affettiği bir şeyi ahirette yeniden söz konusu etmeyecek kadar yüce ve dünyada iken cezalandırdığı bir hataya karşı ahirette tekrar azap etmeyecek kadar da kerimdir.”²⁴⁶ tarzındaki Hz. Ali mülâhazasıyla, kirli kalması söz konusu değildir.

﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾

²⁴⁵ Beyhakî, Şuabü'l-ıman, 7/153; Münâvî, Feyzü'l-kadîr, 5/492; Ali el-Müttaki, Kenzü'l-ummâl, 3/341,707.

²⁴⁶ Taberânî, el-Mu'cemi'l-ıvsat 6/206.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ
بَيْنَهُمْ تَرِيهٌهُمْ رُكْعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ
وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ
فَاسْتَوَى عَلَى سَوْقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ
اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

“Muhammed Allah’ın Resûlü’dür. Onun beraberindeki mü’minler de kâfirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rükû ederken, secde ederken, Allah’tan lütf ve rıza ararken görürsün. Onların âlâmeti yüzlerindeki secde izi, secde aydınlığıdır. Bunlar, Tevrat’taki sıfatları olup İncil’deki meselleri ise şöyledir: Öyle bir ekin ki filizini çıkarmış, sonra da onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış da artık gövdesi üzerinde doğrulmuş. Öyle ki ekicilerin hoşuna gider, kâfirleri de öfkelenendir. İşte böylece Allah onlar gibi iman edip makbul ve güzel işler yapanlara bir mağfret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”

(Fetih sûresi, 48/29)

FETİH SÛRESİ

Bu âyetle alâkalı Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık hakkında bir mukayese

Hız. Mesih, olabildiğine maddeci bir topluma peygamber olarak gönderilmiştir. Böylesine maddeci bir topluluğun islahı adına Hız. Mesih, onların karşısına ruhçu bir düşünceyle çıkmış ve onların maddeci düşüncelerini ta'dil etmiştir.

Müşrikliği ve putperestliği, doğrudan doğruya din unvanı ve din referansı ile diyanet blokajı üzerine oturtan toplumların, daha sonra o dinî telakkiden sıyrılıp, yeni bir dinî düşünceye ulaşmaları oldukça zordur. İşte Hız. Mesih, meb'us bulunduğu toplumdan, maddeciliği ta'dil ederek, metafiziğe kapı aralamış.. ve aynı zamanda vahy-i semavî ile, ifrat ve tefrite girmeden madde ve ruh arasında bir denge tesis ederek bu zorluğu aşmıştır. Ne var ki, daha sonra gelen onun müntesipleri, bu dengeyi muhafaza edememiş.. bundan dolayı da zamanla bütün güçleriyle ruhçuluğa ve spiritüalizme yönelerek maddeyi bütün bütün inkâr etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim'in de ifadesiyle²⁴⁷ onlar, ruhbanlığı kendilerine farz kılarak, sözde bununla değerler üstü değerlere ulaşacaklarını zannetmişlerdir. Oysaki onlara böyle bir zorluk tahmil edilmemişti. Evet onlar, Allah'ın rızasını tahsil maksadıyla, dinin ruhunda olmayan şeyleri icat etmiş ve daha sonra da icat ettikleri bu şeylere yenik düşüp, onların ağırlığı altında dinin aslından uzaklaşmışlardı. Hâlbuki meşru dairedeki zevk ve lezzet, hem keyfe kâfi, hem de zarurî ve lüzumludur. İnsan için aile hayatı, çocuk, hayatî bir ihtiyaçtır. Onların bir kısmı, bu mubaha karşı müstenkif kalmış ve farkına varamayarak o işin gayrimeşru levsiyatı ile hayatlarını kirletmişlerdir.

²⁴⁷ Hadid sûresi, 57/27.

Hıristiyanlıkta, bu türlü daha birçok tağyir, tahrif ve yanlış anlamalar mevcuttur. Örneğin İncil'de, "Eğer yüzüne bir tokat vururlarsa, dön diğer yüzüne de bir tokat vursunlar." diye bir ifade vardır.²⁴⁸ Günümüzde bu mânâ ve ruh, belli ölçüde değerlendirilebilir. Bu bir nevi, "Dövene elsiz, sövene dilsiz." sözünün değişik bir versiyonudur. Ancak insanların zulümlere karşı teslimiyetçi bir şekilde davranmaları yanlışlığı da açıktır. Zira, zulmedenler hiçbir zaman zulmetmeye doymazlar. Hıristiyanlık, zuhur ettiği zaman itibarıyla, değişik baskılar altında kendini anlatma ve kendini ispat etme imkânını elde edememişti. Bu baskı ve zulümlere karşı onlara, "mukabele etmeme" fikri aşılınmış ve bu, daha sonra onlarda bir karakter hâline gelmiştir. Bu düşüncenin uzantısı olarak onlar; harp etmemeyi, kendilerine ne yapılırsa yapılsın, karşı koymamayı ve dünya zevklerinden uzak kalarak ruhbanca bir hayat yaşamayı vs. bir disiplin olarak benimsemişlerdi. Ne var ki, bu disiplinlerin pratik hayattaki yansımalarına bakıldığında manzaranın hiç de aslına uygun ve iç açıcı olmadığı görülecektir. Çünkü onlar, bugün dünyanın değişik yerlerinde –esefle müşâhede etmekteyiz– benimsedikleri bu prensiplere aykırı olarak, yer yer hayatın karşılıklarına çıkardığı ve insan fıtratının bir gereği olan ihtiyaçlarını gayrimeşru yollardan giderme ve duygularını tatmin etme yollarına girmişler; uzantıları günümüze kadar gelen kanlı savaşlar yapmışlar ve birçok insanın haksız yere ölmesine sebep olmuşlardır.

Hz. İsa'nın (aleyhisselâm) materyalist bir topluma uyguladığı ıslah hareketi, aynı zamanda kendisinden sonra gelecek olan ve müjdesini de bizzat kendisinin verdiği "İnsanlığın

²⁴⁸ Kitab-ı Mukaddes, Matta, Bab: 5, Âyet: 38-41; Luka, Bab: 6, Âyet: 27-30.

İftihar Tablosu”na giden yolları da açmıştır. Ancak, başta da ifade ettiğimiz gibi onun daha sonraki müntesipleri, Yahudi ifratına karşı tefrite düşerek, bütün bütün fiziği de maddeyi de inkâr etmişlerdi. Yukarıdaki Fetih sûresinin en sonunda yer alan uzunca âyet, bu mevzua ışık tutmaktadır. Burada o âyetle alâkalı birkaç hakikati arz etmek istiyorum:

Âyet, *أَيُّهُمُ الْمُرْسَلُونَ* diye başlamaktadır. Âyetin başındaki bu ifade ile, Peygamber Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) risaleti vurgulanmış ve değişik yerlerde geniş olarak bu hakikat ifade edildiği için de, icmalen geçilmiştir. Bu âyette, daha ziyade Kur’ân, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) etrafındaki insanlara dikkat çekmekte ve değişik evsaf ve kategoriler hâlinde, birbirinden farklı maddeye ve mânâya bakan yanları ile onları nazara vermektedir. *أَيُّهُمُ الْمُرْسَلُونَ* önemli ve hayâtî bir gerçektir. Bunun için Sâdî, –Üstad’ın da Mektubat’ta ifade ettiği gibi– “*Muhammedun Resûlullah demeden râh-ı selâmet muhaldir.*” der. Necip Fazıl da bu hakikati ifade adına, Pascal’ı koştura koştura rıhtıma kadar getirir; ancak “Muhammedün Resûlullah” demediği için gemiyi kaçırdığını söyler. Evet, bu mânâda Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) rasat noktasına ulaşmayanın sahil-i selâmete ulaşması zordur.

Şimdi tekrar âyetin mevzumuzla alâkalı yönüne dönelim:

Peygamberle beraber maiyyet-i nebeviyeye eren herkes, maiyyet-i ilâhiyeye de ermiş demektir. Bir yönüyle âlem-i cismaniyet ve âlem-i halka ait Efendimiz’le maiyyet, aynı zamanda âlem-i emre ait belki Cenâb-ı Hak’la maiyyetin bir izdüşümüdür. İşte âyet-i kerimede, *وَالَّذِينَ مَعَهُ* derken bahsettiğimiz bu maiyyet kastedilmekte; âyetin devamında ise, bu ufku yakalayan insanların özelliklerinden bahsedilmektedir.

Bu özelliklerden biri, onların عَلَى الْكُفَّارِ olmalarıdır. Yani mahiyetlerindeki inanma istidadını körelten, bunca delâil Allah'ın varlığını ilan ederken, bütün bütün onları tekzip edip inkâra sapan ve Allah'ın yaktığı ilâhî meşaleyi söndürmeye çalışan insanlara karşı şeditirler.

İkinci özellikleri ise, رُحَمَاءَ بَيْنَهُمْ “Kendi aralarında fevkalâde şefkatli ve merhametlidirler.”

Devamla bu özellikler: تَرِيَهُمْ رُكْعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ: “Sen, onları sürekli rüku ve secde hâlinde görürsün. Allah'ın lütuf ve rızasını ister dururlar.” Demek ki onlar, ayaklarını koydukları aynı yere başlarını da koyarak bir halka hâline gelmiş ve böylece Allah'a en yakın bulunma hâlini ihraz etmiş kimselerdir. Aynı zamanda onlar, her şeylerini Allah'ın fazlından bilirler. Zaten neticede onların istedikleri de sadece ve sadece Allah'ın rızasıdır.

بَسِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ “Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir.”

ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ “İşte bunlar, ümmet-i Muhammed'in Tevrat'taki vasıflarıdır.”

Tevrat, Hz. Musa'ya inen ve daha sonra tahrif edilerek büyük ölçüde hüdanın yerini hevanın, ruhun yerini madde-nin aldığı bir kitaptır. Tevrat'ta, ümmet-i Muhammed anlatılırken, mânevî yönleri ve yanlarıyla ve metafizik cepheleriyle anlatılmaktadır.

Diğer taraftan وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ “Onların İncil'deki vasıflarına gelince”: كَرَزِعٍ “Onlar tıpkı bir ekin gibidirler.” Ekin, tohumla meydana gelir ve maddidir. Tohum, bir cisimdir ve tıpkı yumurtadaki ukde-i hayatiye ve insandaki sperm gibi

hayat programı yüklenmiş bir cisim. *أَخْرَجَ شَطَأً* “Topraktan rüşeymini çıkarır.” ki, o da bir maddedir. *شَطَأً* kelimesinde maddî yapının zuhuru gibi bir mûsikî de gizlidir. Burada her kelime, mükemmel sözcüğüyle ifade edilemeyecek ölçüde seçilmiş.. seçilmiş ve âdeta bir dantelanın atıkları hâlinde örgülenmiştir. *فَاسْتَعْلَظَ* “Gılgizet kazanır, kalınlaşır, sertleşir.” Burada da mesele yine hep madde etrafında dönmektedir. Zira mânânın, ruhun, metafiziğin kalınlaşması söz konusu değildir. *فَاسْتَوَى* “O maddî yapı üzerinde kalkar, doğrulur.” demektir. *عَلَى شَوْقِهِ* İnsanın sâkı, bacaklarıdır. Filiz ve ağacın sâkı ise sapıdır. *يُعْجِبُ* *الرُّزَاعَ* “Öyle ki, tohumu, toprağın bağına atan insan bile, onu bu hâliyle gördüğü zaman şaşkınlıktan kendisini alamaz.” *لِيُعِظَ* *بِهِمُ الْكُفَّارَ* “Netice itibarıyla kâfirleri öfkelen dirsin diye.” Bu ise, başkalarının gözünü doldurması, onların içine takdir, dehşet ve korku salması gibi hep maddeye müteallik şeylerdir.

Dikkat edildiği takdirde, İncil’de yer alan benzetmeler, fizikî açıdan, tamamen maddeci bir anlayışı aksettirmekte ve her şey mahsüsata müteallik yanları ile nazara verilmektedir. Tevrat’ta zikredilen hakikatler ise, hiçbiri elle tutulur, gözle görülür ve pozitivistçe mülâhazalarla mahsüsata taalluk eden şeylerden değildir. Bunların hepsi âdeta insanları âlem-i emir ve mücerret hakâik etrafında dolaştıran mânevî mefhumlardır. İşte bu incelik, Seyyidinâ Hz. Mesih’in konumunu anlama bakımından çok önemlidir. Hz. Mesih, Yahudi maddeciliğini ta’dil etme misyonunu yüklenmiştir. Böyle bir misyonla gelen insanın, bu misyonu gerçekleştirebilecek donanımla gelme zarureti vardır ki o, daha dünyaya teşrif buyuracağı zaman, çok iyi bir yuvada neş’et etmiştir. Onu yetiştirme mevzuunda Hz. Meryem ölçüsünde başka bir kadın

göstermek mümkün değildir. Kur'ân, değişik âyetlerinde Hz. Meryem'in karakterini ifade eden kelimeleri yerli yerinde kullanılarak onun hususiyetini vurgulamaktadır. Bu yüce kadın, iffetine o kadar düşkündür ki, meleğin karşısında bile müthiş bir ürperti yaşamıştır.

Hz. Meryem'in annesi, “Allah'ım, bana bir çocuk verersen onu mâbede adayacağım.” diyerek bir adakta bulunmuş; ancak çocuk kız olarak doğunca, teessür içinde bu kutlu anne, “Ben erkek çocuk bekliyordum ki onu mâbede adayayım.” demiş; ne var ki, çocuk doğmadan önce mâbede adandığı için her şeye rağmen mâbede bırakılmıştır.²⁴⁹ Seyyidetinâ Hz. Meryem, mâneviyatla lebâleb bir şekilde ilâhî vâridâtı iliklerine kadar tenneffüs edeceği böyle bir metafizik ortamda neş'et etmiş ve daha sonra da, farklı bir misyon için gelen Hz. Mesih'e yine sebepler üstü bir şekilde hamile kalmıştır.

Hulâsa Hz. Mesih, hayatı böylesine sebepler üstü ve hari-kulâdelikler içinde cereyan eden bir anneden dünyaya gelmiş ve tamamen bir ruh insanı olarak, Cenâb-ı Hakk'ın himayesinde ve sıyanetinde büyümüştür. Zira onun karşısında, senelerden beri devam eden ve maddeciliği tamamen bir din hâline getiren; yıkılması, yenilenmesi, değiştirilmesi çok zor olan bir toplum vardı ve o, hayatı boyunca böyle bir toplumla mücadele etti. Hz. Mesih, peygamberlik vazifesiyle gönderilirken bu insanları doyuracak bir donanımla techiz edilmiş ve onların putlaştırdıkları maddeyi; babasız dünyaya gelme, ölmüş insanı diriltme, hastaları iyileştirme, en onulmaz dertlere şifa dağıtma gibi pek çok mucizeler göstererek aslî hüviyetine kavuşmuş.. ve materyalizme kilitlenmiş bir düşünceyi ta'dil ederek,

²⁴⁹ Bkz.: Âl-i İmrân sûresi, 3/35-37.

ruhçu bir düşünceye yollar açmış ve böylece İnsanlığın İftihar Tablosu'na giden yollara köprüler kurmuştur.

Şimdi elbette bu iki nebiden sonra gelecek olan makam-ı cem'in sahibi Yüce Peygamber, seleflerinin –misyonları ica-bı– kendi zaman ve ümmetleriyle alâkalı bir kısım hususları zaman ve şeraitin gereklerine göre ta'dil edip onların ayrı ayrı görünen ama bir bütünün parçaları sayılan muhassala-ı meşrep ve mezaktan bir sırat-ı müstakim mülâhazası çıkaracaktı ki, çıkardı da. Ne var ki bu çıkarılan şeyler aslında yine o iki peygamber ve o peygamberlerin mizaçlarının aksiyle mütelemmi bulunan kendi kitaplarıyla ifade edilmiş olacaktı.

اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى

“Andolsun O, Rabbinin en büyük âyetlerinden
bir kısmını gördü.”

(Necm sûresi, 53/18)

NECM SÛRESİ

Bilindiği gibi bu âyet-i kerime, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraç yolculuğunun anlatıldığı yerde geçer. Âyetin O’na bakan yönü mahfuz, burada bu özel konunun dışında pek çok hakikate kapı aralandığı da bir gerçek.

O’nun, Cenâb-ı Hakk’ın varlığını gösteren âfâkî ve enfüsî delilleri gözüyle görmesi, gözüyle gördüklerini bir iç müşâhedeyle hakikî buudları içinde sezip değerlendirmesi, böyle bir rü’yetin lütfî neticesi. Evet bu büyük insanın nazarı küllî olduğundan, müşâhedesini de muhittir. Bu itibarla da ilâhî tecellileri mânîsiz, hâilsiz, perdesiz, engelsiz görebilir. Görüş ufku böyle olan birinin söyleyeceği sözler hakkında ise sıradan insanlar hiçbir kritikte bulunamazlar. Arzda durup semayı seyredenlerin nazarı ile, evinde oturup burnunun ucunu bile göremeyenlerin nazarı elbetteki bir olamaz.

İster “âyet”le “kübrâ” sıfat-mevsuf şeklinde düşünülerek “Rabbinin en büyük âyetlerinden bir şey gördü.” diyelim; ister مِنْ kelimesini zaid farz ederek “Rabbinin en büyük âyetlerini gördü.” şeklinde anlayalım, O Zât-ı Celîlü’l-Kadr

ve min vechin O Şahs-ı Semî ü Basîr, zaman-mekân üstü gök yolculuğunda, Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetinin mucizelerinden ve eşyanın perde arkası acaibinden öyle büyük alâmetlerle yüz yüze geldi, öyle aşkın temâşâlara açıldı ve öyle erilmeyen müşâhede ufuklarına erdi ki, O'nun dolaştığı o makam ve mertebelerdeki ilâhî tecellileri hiçbir beyan ve ifade-nin ihata etmesi ve seslendirmesi mümkün değildir. O zâtın dolaşıp döndüğü ufuklardaki envar ve esrarı sadece O duymuş ve O hissetmiştir; bir başkasının o vüs'at ve o büyüklükte müşâhede muktedir olması da söz konusu değildir; zira o ölçüde büyük olmayan, öyle bir mazhariyetin vâridâtı sayılan âyetü'l-kübrâ'yı göremez. Âyetü'l-kübrâ, Hz. Zât-ı Ahad ü Samed değildir. Bu itibarla da görülen, Allah'ın zâtı değil, en büyük âyâtıdır. Mebdeden müntehâyâ, varlığın önünün arkasının perdesiz, hâilsiz O'na delâleti, işareti ve gürül gürül O'nu ifadesidir. Zât-ı Hakk'ın idrak ve ihata edilmesi, لَا تُدْرِكُهُ²⁵⁰ الأَبْصَارُ²⁵⁰ fehvâsinca söz konusu olmasa da rü'yeti her zaman mümkündür. Ancak âyetin tasrihiyle görülen O değil, O'nun Peygamberimiz'e müyesser olmuş en büyük âyâtıdır.

Bu rü'yet ve bu temâşâyâ, kâinat kitabının mürekkebi ve hilkat ağacının çekirdeği, O Şeref-i Nev-i İnsan'ın nuru olması itibarıyla, kendi hakikatının kitabını okuma ve mahiyet-i münkeşifesinin ağaç, dal, yaprak ve meyvesini müşâhede de diyebiliriz ki, böyle bir seyahat varlığın ilk plân ve projesiyle alâkalı kader kalemlerinin cızırtılarının duyulabildiği zaman ve mekân üstü noktadan, Arş'ın gölgesinde ârâm etmeye ve rıdvan ufkunda iltifata ermeye kadar upuzun bir mütalâa ve müşâhedenin unvanı olmuştur.

اللَّهُمَّ أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ

²⁵⁰ “Gözler O'nu ihata edemez.” (En'âm sûresi, 6/103)

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ

“(O) iki doğunun ve iki batının Rabbidir.”

(Rahmân sûresi, 55/17)

RAHMÂN SÛRESİ

İlk nazarda bu âyet-i kerime, iki nihaî doğu ve batının sınırlarını gösteriyor.

Meselâ, yazın güneşin doğup-battığı yerler ile kışın güneşin doğup-battığı yerler farklı farklıdır. Güneş yazın en nihaî noktada batıyor ve en nihaî noktada doğuyor. Kışın, en kısa günlerde de en ednâ noktadan doğuyor ve yine en ednâ noktada batıyor. O zaman her gün güneş değişik maşrıktaki doğuyor, “şuruk-i şems” oluyor, değişik mağripte batıyor ve “gurub-u şems” oluyor. Böylece en nihaî şuruk ve gurub açıları içinde değişik maşrıklar ve mağripler bulunuyor demektir. Onun için “İki doğunun ve iki batının Rabbi.” deniliyor.

Evet bu mülâhazaya göre, her gün için ayrı bir doğuş ve batış noktası söz konusu olsa da nihayet sınırların zikri ile aradaki nisbî maşrıklar ve mağripler, yakın oldukları kutuplara irca edilerek mesele iki maşrik ve iki mağrip şeklinde ele alınmıştır. Aslında Kur’ân-ı Kerim bütün buudları nazar-ı itibara alarak çoğul kipiyle:

فَلَا أُفْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

“Hayır, hayır! Doğuların ve batıların Rabbine yemin edirim ki...”²⁵¹ demiş, esas ve mebde olan doğu buudunun yanında, tâbi ve doğu buudunun bir devamı sayılan batı buudunu da zikretmiştir.

Ayrıca burada ay ve güneşle beraber, teker teker küre-i arza göre doğup batan bütün ecrâm-ı semaviyenin şuruk ve gurub çerçevelerine de işaret edilmiş olabilir. Hatta mesele- nin sadece arz açısından ele alınıp onun dönüşüyle meydana gelen ihtilaf-ı metâli’ ve ihtilaf-ı meğârib mülâhazası da nazara verilmek için böyle bir üslûp seçilmiş olabilir.

Bundan başka, arzın güneşin etrafında, güneşin de keheşan içinde belli bir yörüngede dönerek yoluna devam etmesiyle her zaman bize geniş iki maşrik ve iki mağrip sunmaları söz konusudur ki, bu iki ilâhî mekik doğrudan doğruya –diğerlerinin dolaylı yoldan olsa da– bize Cenâb-ı Hak’ın hem kudretini hem de nimetini hatırlatmaktadır. Kudret, Cennet ve ebediyetin teminatı olması, nimet de ruhanî ve cismanî arzu ve emellerimize cevap vermesi bakımından şükretmeyi ve nankörlüğe düşmemeyi gerektirmesi açısından, tulû ve gurubların çağrıştırmasıyla gözlerimizi her açıp kapayışta kendi kendimize: “Şimdi Rabbinizin hangi eltâfını yalan sayacaksınız?”²⁵² der, şükranla geriliriz.

اللَّهُ أَغْلَمُ بِالصَّوَابِ وَإِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَأْبُ

²⁵¹ Meâric sûresi, 70/40.

²⁵² Rahmân sûresi, 55/18.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ۖ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ۖ
إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ

“Hayır, hayır! Nücûmun mevâkiine yemin ederim ki, bilseniz, bu, büyük bir yemindir. O, elbette şerefli bir Kur’ân’dır.”

(Vâkıa sûresi, 56/75-77)

VÂKİA SÛRESİ

Ah kalbi kasvet bağlamış insan.! Cenâb-ı Hak ezeli ilmiyle onun bu durumunu biliyor ve ona anlatacağı şeyi, yeminle teyit ederek anlatıyor.

İnsan, bundan utanmalı, hicap etmeli, terlemeli, dudakları titremeli ve bu gibi âyetleri okurken ürpermelidir..! Rabbi ona, Kur’ân’ın şerefli bir kitap olduğunu söylemek ve kabul ettirmek için tahşidat üstü tahşidatta bulunuyor ve sözlerine büyük bir yeminle başlıyor...

Kur’ân’da bu tür yeminler çoktur. Cenâb-ı Hak bazen yıldızlara yemin ettiği gibi, bazen güneşe, aya ve bütün bir semaya yemin eder. Hatta bazen yerdeki nimetlerine de yemin eder; zeytine, incire ve Tûr’a yemin bu türdendir. Bazen olur gündüze bazen de geceye yemin eder. Şüphesiz bu yeminlerin hepsinde onlarca sır ve onlarca hikmet gizlidir.

²⁵³ وَإِذَا هُوَ يَدْعُكَ إِذَا هُوَ يَدْعُكَ da kâsem, yıldız yapılır. Bunu “O semaya doğru urûc eden veya kavsiyesini tamamlayıp geriye dönen yıldızla yemin olsun.” şeklinde anlamak mümkündür. Bu sûrede, Efendimiz’in miracı anlatılması açısından açık bir muvafakat olduğu söylenebilir. Durum böyle olunca da, üzerine yemin edilen yıldız, tevcihlerden biri itibarıyla, bizzat Efendimiz’in kendisidir. Evet O, evvelâ halktan Hakk’a urûc etmiş, sonra da Hak’tan halka dönmüştür.

Evet, Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cennet ve Cenâb-ı Hakk’ın O’na gösterdiği bütün güzellikler karşısında gözü kamaşmadan, mazhar olduğu nimetleri başkalarına da duyurmak için, yeniden bu kevn ü fesada dönmesi, elimizden tutup ötelere götürmek üzere aramıza gelmesi, ^y وَإِذَا هُوَ يَدْعُكَ وَإِذَا هُوَ يَدْعُكَ hakikati ile alâkalı tevcihlerden biridir. Burada, bir yıldız diye Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek şanına yeminin yapılması çok mânidardır. Evet, o yıldız bir mânâda Efendimiz’dir. O, temelde haiz bulunduğu fezail ve mezayanın yanında, miraçta mazhar olduğu nimetlerle bir başka Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olarak geriye dönmesi, çok farklı bir nüzul ve beşer tarihinde eşî olmayan bir hâdisedir. İşte O’nun haiz bulunduğu o fezail ve miraçta elde ettiği yeni mazhariyetler adına Allah O’na kâsem ediyor. Evet, İsrâ sûresinde “Görür ve işitir.” deyip, kendisine ait sıfatları, ²⁵⁴ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ifadesiyle –bazı tefsircilere göre– Hz. Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) isnat ettiği gibi, burada da o pâyeyi yine O’na veriyor, ^y وَإِذَا هُوَ يَدْعُكَ diyor ve O’nun şanına yemin ediyor.

²⁵³ Necm sûresi, 53/1.

²⁵⁴ İsrâ sûresi, 17/1.

255^y وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا 'da güneşe ve güneşle ortaya çıkan duhâya (kuşluğa) kase m ediliyor. 256^y وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى 'da ise, mahall-i istirahat olması itibarıyla geceye ve geceyi bastıran karanlığa; sonra da yeniden karanlığın yırtılıp, aydınlıkların çıkmasına, yani kâinattaki devr-i daimle gelen ilâhî eltâf ve ihsanlara kase m ediliyor.

Bir başka yerde de 257^y وَالطُّورِ سِينِينَ * وَالرَّيْثُونَ 'İncir'e, zeytine, Tûr'a!"²⁵⁷ yemin edilmiştir. Tûr, Hz. Musa'nın, Cenâb-ı Hakk'ın beyan ve tecellîlerine mazhar olduğu önemli bir mekân-dır. Tûr'da Hz. Musa'nın bu mazhariyeti, bir cemaatin dirilişinin esaslarını taşıyordu. Hz. Musa emri oradan alıyordu ve bu so-luklarla bir millet hakikî hayata uyanıyordu. Onun için de Tûr, üzerine yemin edilecek bir buk'a olma pâyesine ulaşıyordu.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Kur'ân-ı Kerim'de bu tür yeminler çoktur. İşte bu yeminlerden biri de yukarıdaki âyette sözü edilen yemindir ki, yıldızlar diyeceğimiz nücûmun mev-kilerine yemin edilmektedir. Öteden beri yıldızlara yapılan kase m ile ilgili olarak hep şunlar söylene gelmiştir:

Birincisi: Yıldızlar her devrin insanı için önemlidir. Zira insanla yıldızlar arasında daima bir münasebet olagelmiştir. Bu münasebetlerin en asgarîsi ise, insanların yıldızlar vasıtasıyla yönlerini tayin etmeleridir. Bir âyet, bu hakikate parmak basmakta ve şöyle demektedir:

وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ "Bir de Allah bir kısım alâmetler yarattı. Onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar."²⁵⁸

255 Şems sûresi, 91/1.

256 Duhâ sûresi, 93/2.

257 Tîn sûresi, 95/1, 2.

258 Nahl sûresi, 16/16.

Karada, denizde yön tayininin dışında, her bir yıldız ve yıldızlar kümesinin, tıpkı bir Necm-i Kur'ân gibi, insana bir şeyler fısıldaması, nizam, âhenk ve intizam diliyle, perde arkası hakikatler adına gönüllerimizi hoplatması yıldızların ayrı bir rehberliği sayılır ki Allah (celle celâluhu): *وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ*: “Onlar yıldızlarla yollarını buluyorlar.” buyurur. İhtimal insanlarla yıldızlar arasındaki bu münasebete binaen Cenâb-ı Hak yıldızların yerlerine yemin etmiştir. Zira yıldızlar belli yerlerde olmasalardı, insanların onlardan bu şekilde faydalana-bilmeleri mümkün değildi.

İkincisi: Güneş ve güneş sisteminin hâlihazırdaki konuma ulaşabilmesi, ayrıca dünyanın şu andaki şeklini kazanabilmesi ancak yüzlerce şartın mevcudiyetiyle mümkün görülebilmektedir. Meselâ, atmosferden havanın kaçması, içindeki gazların dengelerinin bozulması derhal atmosferin genel yapısını bozar ve onu hayata nâmüsait hâle getirir. Aslında hava ile küre-i arz birbirini iter. Bunların bir araya gelmesi kerhendir. Yani bunlar Allah'ın emirleri karşısında ister istemez bu işe bel kırıp boyun bükmüşlerdir.²⁵⁹ Biz bunları tetkik edip öğrendikçe hayret ve hayranlığa düşüyoruz.. ve bunlardan Allah'ın varlığına ve birliğine deliller istinbat ediyoruz.

Kendi varlığına ve birliğine deliller mahiyetinde olan bu yıldızlara ve onların yerlerine Cenâb-ı Hakk'ın kasem etmesi gayet mâkul ve yerindedir. Güneş sisteminin dışına çıkıldığında Samanyolu içinde, güneş sistemi gibi nice sistemler var olduğu görülür ki, bunların hemen hepsi de yerli yerine konmuştur. Bir yerde iki atom bile, birbiriyle çarpışsa, kızıl kıyamet kopar. Bu kocaman cisimlerin kâinat fezasında, her-

²⁵⁹ Bkz.: Fussilet sûresi, 41/11.

hangi bir muvazenesizlikle böyle bir kıyamete sebebiyet vermelerinin ne demek olduğunu düşünmek bile insanı ürpertir. Görülen bu kadar karışıklık ve çokluk, muvazenesizliğe sebep olması gerekirken, yıldızlar Cenâb-ı Hakk'ın kudretiyle baş döndürücü bir âhenk içindedirler. İşte izafî bir kısım namlar takıp cazibe ve dafia (çekme-itme) ile izah etmeye çalıştığımız bu âhengin arkasında, Kudreti Sonsuz Allah'ın tasarrufu, **فَلَّا** **أَفْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ** denilerek yıldızların mevkilerine yemin şeklinde nazarlarımıza veriliyor.

Üçüncüsü: Bu âyetten şöyle bir hususa da intikal edilebilir; yıldızlar öylesine yerli yerindedir ki, siz bir tek sistem üzerinde yapacağınız araştırmalarla, diğer sistemler hakkında da sağlam bir fikir sahibi olabilirsiniz. Hatta sistemlerle diyaloga geçebilir ve oralarda kentler kurabilirsiniz. Evet, birini anladığınız zaman, diğerleri hakkında edineceğiniz malumat da kendi kendine anlaşılmış olur. Çünkü bunlar, o kadar esaslı, o kadar yerli yerindedir ki, hiçbirinde başıbozukluk ve gelişi-güzellik yoktur. Aksine hemen hepsinde gayet ciddî bir nizam ve intizam mevcuttur. Dikkat edersek, “Rahmân sûresinde” Allah, Rahmâniyetini bu muhteşem denge ve düzenle göstermiştir. Allah isminden sonra, Esmâ-i Hüsnâ arasında Cenâb-ı Hakk'ın özel isim durumunda kullandığı ikinci ismi, Rezzak mânâsına Rahmân'dır. “Bismillahirrahmân”da, Rahmân, Allah lâfz-ı Celâlesinden sonra gelir. Kur'ân'da, Rahmân, sadece bismelenin içinde yüz on dört yerde Allah ismi-i celîliyle beraber bir ism-i sıfat olarak zikredilir. Lâfz-ı Celâle ile omuz omuza vererek beraber zikredilen Rahmân, er-Rahmân sûresinde en başta gelmekte ve nimetlerin sıralanmasında en önde arz-ı endâm etmektedir.

Evet, başta “er-Rahmân” diye buyruluyor. Sonra da merhamet-i ilâhiyenin tecellî ve tezahürü olarak عَلَّمَ الْقُرْآنُ ifadesiyle deniliyor ki: “Allah, Kur’ân’ı talim etti.”²⁶⁰ Bundan daha büyük bir merhamet tezahürü mü olur?

Evet eğer, Kur’ân’ın aydınlatıcı tayfları gözlerimize ziya çalmasaydı ve ondan gelen mesajlar dünyalarımızı aydınlatmasaydı kâinat bizim için bir matemhane-i umumî olarak kalıp giderdi ki, bütün varlıklar, o cansız cenaze görüntüleriyle bizlere sadece vahşet ve dehşet verirdi. Bu yüzden de hiçbir şeyin gerçek yüzünü göremez ve hiçbir şeyi tam anlayamadık. Biz Kur’ân’ın aydınlatıcı ışıkları altında her şeyin mânâ ve hikmetini anladık ve varlığın en önemli enmûzeci olduğumuz şuuruna vardık. Başkalarının bilim adına anlayamadığı şeyleri biz, Kur’ân nuru ile anladık, hayret ve dehşetten kurtulduk. Kur’ân’ın ruhuna nüfuz sayesinde varlığı incelediğimizde öyle şeyler fark ettik ki, başkaları henüz onların isimlerini bile bilmiyor.. evet biz, karadeliklerin bağrında dahi, öbür âlemlere açılan aydınlık tünellerin var olduğunu sezdik ve O’nun nuruyla nereye bakarsak bakalım her yeri aydınlık görmeye başladık.

عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۞ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۞ fehvâsınca O Rahmân, aynı Rahmâniyetini bize şununla da gösteriyor: “O, sizi yarattı ve sonra sizi beyanla serfiraz kıldı.”²⁶¹ Evet eğer dilsiz olsaydık, başka bir ifadeyle gürül gürül ve şakır şakır konuşan şu kâinatın diline tercüman olamasaydık, beyan-ı sübhaniyeyi anlayıp birbirimize ders veremeseydik, yani bu kâinat şaheserini gene O’nun kelâm sıfatından gelen beyanıyla aydınlığa kavuş-

²⁶⁰ Rahmân sûresi, 55/1-2.

²⁶¹ Rahmân sûresi, 55/3-4.

muş göremeseydik, ondaki ince nakış ve derin mânâlardan hiçbir şey anlayamayacaktık.

²⁶² وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ *Şems ve kamer, çok dakik ve ince hesaplarla öyle mühim noktalara konmuş ve onların öyle mükemmel bir konumları var ki, atmosferimize gelip çarpan ve çarparken de gözlerimizi okşayan zevkli mehtaplar hâline gelen ve her şeyin bir koruma plânına bağlı olduğunu gösteren müthiş bir irade kendini hissettirmekte. Bu da Allah'ın size değişik bir dalga boyunda Rahmâniyetini izhar etmesi demektir. Eğer merhamet-i ilâhiye çok dakik hesaplarla böyle bir nizam vaz'etmeseydi, bizler birbiriyle çarpışan bu cisimler arasında heba olup gidecektik. Evet, ara sıra göklerden bazı taşlar düşüyor ise de, hiçbiri hiçbir zaman ciddî bir problem olmamıştır. Evet bu taşlar şimdiye kadar, ne kimsenin başını yardı ne de gözünü çıkardı. Demek ki çarpan bu kayalar Allah'ın inayet zırhına çarpıyor ve parçalanıyor. Siz sebep olarak isterseniz atmosferi düşünürsünüz, isterseniz tekasüf etmiş gaz yığınları dersiniz.. evet hangi sebebi ileri sürerseniz sürünüz, bu sebeplerin hepsi de Cenâb-ı Hakk'ın inayetinin tecessümünden ibarettir. Allah en dakik hesaplarla her şeyi, fevkalâde bir nizam ve âhenk içinde yerli yerine vaz'etmiştir ki, işte "mevâkiinnücûm" da bir de, böyle bir mânâ melhuzdur.*

Dördüncüsü: Kutup Yıldızı, onun yıldızlar arası yeri ve bize yol göstermesi; Güneş Sistemi, onun Samanyolu içindeki yeri ve konumu; Samanyolu, onun gökcisimleri arasındaki ihtişamlı yeri ve onun bir başka sistemin veya kümenin yanındaki baş döndürücü, ama öbürüne göre mütevazi ye-

ri, derken bu sistemlerin diğer sistemlerin yanındaki yeri ve onlarla âhenk içinde beraberliği.. ve bütün bunların ötesinde, ilmin tespit ettiği şekilde her yıldızın belli bir mesafeyle bir diğerinden uzak durması ve nihayet güneşin etrafındaki peyklerin belli mesafelerle ayrı ayrı yerlere yerleştirilmesi... gibi kâinatta her şeyin ama her şeyin fevkalâde ve şii-rimsi bir âhenk içinde tanzim edilmiş olduğunu gösterir ki “mevâkiinnücûm” un bunlara da işareti olabilir.

Beşincisi: “Yıldızların yerleri” Batı ve Doğu’da değişik şekillerde ele alınıyor. Meselâ, Rus âlimleri ona “Yıldızların konduğu yerler!” diyorlar. Batı’da ise bu ifade daha ziyade karadelikler veya beyazdelikler şeklinde düşünülüyor. Aslında ilmin çözmeye çalıştığı meselelerin yanında, hâlâ çözümlenemeyen o kadar çok muamma var ki, bir meseleyi izah ettiğimizi sandığımız an, izah bekleyen iki veya daha çok mesele birden karşımıza çıkıyor. Meselâ, küre-i arzın atmosferi ile, küre-i arzın kendisi arasında bir zıtlık var. Bu zıt durumun, dünya ve fezada, hatta bütün kâinatta dengeyi tamamlayıcı bir faktör olduğu astrofizikçiler tarafından iddia edilmektedir. Karadelikler ile beyazdelikler, kâinattaki umum denge için çok mühim ve birbirine iki zıt unsurdur.

Modern tefsircilere göre “mevâkiinnücûm” âyeti kuasar ve pulsarlara da işaret etmektedir. Beyazdelikler, çok korkunç ışık ve enerji kaynaklarıdır. Bunlar artık günümüzde görülüp tespit edilebiliyorlar. İlim adamları bunlar için: Beyazdelikler âdetâ diğer yıldız ve sistemlerin onların bağrında büyüüp gelişeceği birer tarla gibidir, diyorlar. Evet bunlar öyle korkunç ve muhteşem bir enerjiye sahiptirler ki; Samanyolu birdenbire yok olsa bile, Allah’ın kudret ve iradesiyle bir beyazdelik,

kendi bağrında yeniden bir Samanyolu'nun teşekkülüne medar olabilir. Bunlar, kâinatın bağrına öyle âhenkli yerleştirilmişlerdir ki, hiç şaşırmadan, kendilerine ait o dehşetli vazifeleri, hem de en dakik biçimde yerine getirmektedirler.

Evet, zâhiren kâinat nizamına çok tesiri olan faktörlerden biri de yıldızların mevkileridir. Rus bilginleri bunlara, yıldızcıkların bağrında büyüüp gelişeceği yerler, diyorlar. Onların böyle demeleri bir yönüyle önemli sayılır. Çünkü böylece Kur'ân-ı Kerim'in geçmiş ve geleceği, bugün gibi bildiğini tasdikle bir de bu acaip dünyada "mevâkiinnücûm"a işaret edilmiş oluyor.

Altıncısı: ... Ve karadelikler.. elektronlardan, çekirdeklerden mürekkep olan bu yıldızlar, elektronların enerjilerini kaybetmesiyle çöküyorlar ve çekirdekler üst üste çökünce, bu kocaman dev yıldızlar birer cüce hâline geliyorlar. Bunlar güneş gibi veya güneşten daha küçük olursa, pulsarlar meydana geliyor. Aslında kütesinden, ağırlığından bir şey kaybetmedikleri hâlde cirimleri fevkalâde küçülüyor ve dev birer karadelik oluyorlar. Görülmüyorlar ama yanlarından geçen ışıklar kayboluyor; yani bunlar tarafından yutuluyor. Zaman, o noktada hızlanıyor. Girdaba uğrayan şeylerin kayboluşu anında çeşitli esrarengizlikler meydana gelmesi gibi bazı sırlı işler de oluşuyor. Öyle ki meselâ, güneş gibi bir sistem, bu karadeliklerden birine doğru yaklaşırsa, bir lokma olup gider ve yok olur. Astrofizikçilerin bazıları da, işte bu karadeliklere "yıldızların mevkii" diyorlar.

Yedincisi: Yıldız tabiri ile umumiyet itibarıyla enbiyâ-i izâm da kastedilegelmiştir. Meselâ, Târik sûresindeki النَّجْمُ الثَّاقِبُ^۱ katı kalbleri delen, kapalı kapıları açıp içine nüfuz eden yıldız...

İşte bu yıldız Hz. Muhammed'dir (sallallâhu aleyhi ve sellem). Her nebi bir bakıma, kendi asrı için peygamberlik vazifesi itibarıyla bir yıldız gibidir. Ve onlara tutunanlar saadet semasına yükselirler; yükselirler ve Cenâb-ı Hak ile münasebete geçerler. Allah (celle celâluhu) yıldızların yerlerine kasem ederken, Hz. İbrahim'in, Hz. Nuh'un, Hz. Musa'nın ve diğer peygamberlerin göz kamaştıran mevkilerine ve Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhteşem makamına da dikkati çeker. Bilhassa işarî tefsir açısından bu husus da oldukça mühimdir.

Sekizincisi: Ayrıca, daha derine inerek bir başka noktaya da dikkatinizi çekmek istiyorum: Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerine de "necm" yani yıldız denir. Tefsirciler, "Âyetler necm necm inmiştir." derler. Kur'ân âyetlerinin de kendilerine göre mevkileri vardır. Bir kere, ilm-i ilâhiyede Kur'ân-ı Kerim'in mevkii tasavvurlar üstü büyüktür. Biz onda kelâm sıfatının gücünü, kuvvetini ve ihatasını tam göremeyiz. Bu itibarla da Allah (celle celâluhu) doğrudan doğruya "mevâkiinnücûm" ile kendi kelâm sıfatı içindeki Kur'ân'ın yerine kasem etmiştir.

Evet bu bakımdan yıldızın yerine yemin etmekle ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ 'in farkı yoktur ki bu da "O şanlı Kur'ân'a kasem olsun ki."²⁶³ demek gibidir. Ayrıca Levh-i Mahfuz'da da Kur'ân'ın bir yeri vardır. Çünkü Kur'ân, Kadir Gecesi'ne kadar Levh-i Mahfuz'daydı. Ona ancak nazarı oraya ulaşanlar muttali olabiliyordu. Buna göre, mevâkiinnücûm, Cenâb-ı Hakk'ın irade ve kudretiyle meydana gelen ve kâinat kitabının şerhi, izahı olan Kur'ân-ı Kerim'in necmlerinin mevkileri demektir. Demek oluyor ki, Kur'ân da ayrı bir yıldızlar kümesi sayılı-

²⁶³ Kaf sûresi, 50/1.

yor. Hem de kâinattaki yıldızları izah eden bir yıldızlar kümesi. Evet kâinatla Kur'ân arasında bu şekilde bir benzerlik ve bütünlük var. Diğer taraftan, إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ile “Kadir Gecesi, Kur'ân'ı, sema-i dünyaya indirdik.”²⁶⁴ buyruluyor ki, esasen Levh-i Mahfuz-u Hakikati müşâhede edebilen ve nazarı oraya ulaşan her veli, Kur'ân'ı orada bütünüyle görüp mütalâa edebilir. İşte “Kur'ân'ın bu noktadaki mevkiine ve şerefli yerine kasem olsun.” mânâsına mevâkiinnücûm'a yemin edilmiş de denebilir.

Dokuzuncusu: Cibrîl-i Emîn'e eminlik pâyesini kazandıran Kur'ân'ın bir diğer mevkii de Hz. Cibrîl'in emin sinesidir. Mevâkiinnücûm'a kasem, o ve onun gibilerinin sinesine kasem olsun ki, mânâsına da hamledilebilir.

Onuncusu: Bir diğer yönüyle de Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ümmetinin pâk sineleri olduğu da düşünülebilir.

On Birincisi: O'na inanmış, Kur'ân'ı her şey kabul eden, her okunduğunda, Rabbinin, kendisine hitap ettiğini ruhunda duyan temiz vicdanlar da, Allah'ın kasem ettiği yerlerden olabilirler. Rabbim, evvelkiler gibi, bizim sinelerimizi de öyle pâk eylesin. Kasem edilen sineler hâline getirsin!

Bütün bu ve bizim bilemediğimiz nice mânâlar içindir ki, Cenâb-ı Hak, mevâkiinnücûm'a kasem etmiştir. Ve bu kasemin hakikaten büyük bir kasem ve yemin olduğunu da yine Kendisi bildirmiştir.

Biz, bilemediğimiz sırlara da en az bildiklerimiz kadar inanıyor ve “Bilseniz bu çok büyük bir yemindir.” ifadesini bütün vicdanımızla tasdik ediyoruz.

²⁶⁴ Kadir sûresi, 97/1.

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ
وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا

“Rabbimiz, bizi ve bizden önceki mü’min
kardeşlerimizi yarlığa ve iman edenlere karşı
kalblerimizde hiçbir kin bırakma.”

(Haşır sûresi, 59/10)

HAŞİR SÛRESİ

Evvelâ şunu çok iyi tespit etmek gerekir ki; kalbten gill ü gışşın çıkartılmasının asıl yeri ahirettir, Cennet’tir. Eğer, insanın imtihan edilmesinde birer esas olan bu duygular daha dünyada iken insanın içinden çıkartılsaydı, o, fıtrat itibarıyla bir melek olurdu. Hâlbuki Cenâb-ı Hak, bu dünyada insanı hem iyiye hem de kötüye açık bir mahiyette yaratmıştır. Bu itibarla farz-ı muhal dünyada insanın kalbinden gill ü gışş gibi duygular çıkartılacak olsa dahi, onun mahiyetindeki bu duygular, tıpkı tırnağın ve kılların yeniden çıkması gibi, bir gün yeniden ortaya çıkacaklardır. Bu sebeple âyet-i kerime, *انزِعْ* “sök, at, çıkar” mânâlarına gelen fiil-i emr sigası yerine, fâil-i hakikî olan Allah’a yönelerek: “Rabbimiz, iman edenlere karşı kalblerimizde hiçbir kin bırakma!” diyor. Öyleyse bu çerçevede insana düşen fiilî ve kavli dua yaparak kalbine yerleşmiş bulunan ve birer mânevî diken sayılan bu duygu-

ları söküp atmaya çalışmaktır. Herhâlde bu sayede o, fena duygulardan arınıp Cennet'e ehil hâle gelecek ve Cenâb-ı Hak da onu rıdvanına mazhar edecektir.

Ayrıca bu âyet-i kerimede, biraz da selef-i salihîne karşı bakış açımızı gözden geçirme adına sanki bir mesaj verilmektedir. Yani tâbiînün sahabeyi, tebe-i tâbiînün tâbiîni kabullenmesi gibi, geçmişte dinî hayatımız, duygu ve düşüncemiz, akidemiz; hatta tefsir, kelâm, fıkıh anlayışımız adına bizlere büyük bir miras bırakmış o aksiyon, o kelâm ve kalem erbabına saygılı davranmaya davet etmektedir.

Burada anlatılmak istenen bir diğer husus da, zannediyorum, herkesin hislerinin inkişafı ölçüsünde zevk alıp elem duymasının nazara verilmesi olsa gerek. Meselâ, hassas bir insanın, sezme duygusu iyi inkişaf etmişse, karşısındakinin bakışından ayrı, oturuş ve kalkışından ayrı mânâlar çıkarır ki bu da onun için bazen ayn-ı azap, tabîi bazen de ayn-ı rahmet olacaktır. Bu noktadan hareketle denebilir ki, insanın Cennet'ten alacağı zevk ve lezzetin sınırı, dünyada iken ona ait hislerinin inkişafı ölçüsünde olacaktır. Kim bilir belki de hisleri inkişaf etmeyen kimseler, Cennet'e girdiklerinde: “Keşke Cennet'e girmeden daha bir inkişaf etseydim.” temennisinde bulunacak veya “Allah'ım, beni dünyaya geri gönder de hislerimi inkişaf adına seyr-i ruhanîmi tamamlayayım.” diyeceklerdir... Bu açıdan denebilir ki, insanın Cennet'te tam lezzet alabilmesi için onun kalbinden kin-haset vb. gibi duygularının çıkarılması çok önemlidir. Bu âyete bir de bu açıdan bakmak icap edecek.

Aslında *إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ* “Mü'minler başka değil kardeşirler.”²⁶⁵ fehvâsı, *أَوْلِيَاءُ بَعْضُهُمْ*

²⁶⁵ Hucurat sûresi, 49/10.

“Mü’min ve mü’minat birbirlerinin dostu ve yardımcılarıdır.”²⁶⁶ misdakınca aralarındaki iman bağının ve İslâmî irtibatın gereği onların birbirlerini sevmelerini ve hususiyle seleflerine saygılı olmalarını; hatta muhtemel bir kısım kusurları söz konusu ise, onları da görmezlikten gelerek gelmiş-geçmiş o insanlar için dua dua yalvarmalı ve kat’iyen o zatlara karşı kin, adavet ve düşmanlık duymamalıdırlar. Hz. Muhammed’e intisap iddiasında bulunanlar

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

“Sizler iyilik etme ve fenalıklardan sakınma konusunda birbirinizle yardımlaşın; (sakın) günah işlemek ve başkasına saldırmak hususunda birbirinize destek olmayın.”²⁶⁷ mantukunca hep iyilik düşünmeli, iyilik konuşmalı ve iyilikle oturup kalkmalıdırlar.

Şimdilerde böyle bir mülâhaza ve ruh hâletine ne kadar ihtiyacımız var.

﴿رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا
لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُفٌ رَّحِيمٌ﴾ آمِينَ

²⁶⁶ Tevbe sûresi, 9/71.

²⁶⁷ Mâide sûresi, 5/2.

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ
مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ

“Münafıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana ‘İnkâr et!’ der. İnsan da inkâr edince: ‘Ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.’ der.”

(Haşır sûresi, 59/16)

Mealini verdiğimiz bu âyet-i kerimeden anladığımıza göre, “Allah’tan korkma” şeytanın da tabiatında var. Bundan, şeytanın da Allah’ı bildiği anlaşılıyor. Ne var ki bilmesine rağmen o isyan içinde. Evet, Kur’ân şeytanın serkeşliğini, emir dinlemeziğini anlatırken “isyan” tabirini kullanıyor. İsyân ise mebdeî itibarıyla inkıyadı ve itaati bilmeyi gerektirir.

Zaten Kur’ân-ı Kerim de Kehf sûresinde كَانَ مِنَ الْجِنَّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ^ط “O, cinlerdendi; Rabbisinin emrine aykırı gitti.”²⁶⁸ diyerek bu espriyi anlatmıyor mu? Demek ki hilkat itibarıyla şeytan da mahiyetleri bir tür ateş olan cinlerdendi. İhtimal bu yönü itibarıyla onun da Allah’ı bilmesi, tanınması, belki belli bir dönemde O’na kulluk yapması söz konusu idi ki, kendisi-

²⁶⁸ Kehf sûresi, 18/50.

ne secde etme emri verilmişti. Evet şeytan da, zâhirî durum açısından kendisinden secde beklenenlerden biriydi. Ancak onun tabiatında isyana, inhirafa açık bir tarafı da vardı.. ve onun bu yanı “Âdem’e secde” emriyle birden açığa çıktı ve neticede şeytan kaybetti...

Genel anlamda şeytanın mahiyetiyle ilgili düşüncelerimi bir iki defa anlattığımı hatırlıyorum. Aynı şeyleri kısaca tekrar edecek olursak; şeytan secde emrine itaat etmemekle inhiraf etmiş ve gerçek hüviyetini ortaya koymuştur. Aynı şeyler bazı insanlar için de her zaman geçerlidir. İnsan için öyle anlar ve öyle durumlar olur ki, bir imtihan için onun mahiyetine dercedilen öfke, haset, kin, şehvet gibi duygularla bu eşref-i mahluk yoldan çıkar, vicdanına ters bir turnikeye girer ve âdeta hakikî insanlıktan inhiraf eder. Bakın haset duygusu, İnsanlığın İftihar Tablosu’na karşı bazı Ehl-i Kitab’ı temerrüde, inkâra sevk etmiş ve Allah Resûlü’nü bir türlü görememişlerdir. Zira onların beklentileri, gelecek o ahir zaman peygamberinin, kendi içlerinde, kendi kavim ve kabilelerinde olacağı merkezindeydi. Aynı şeyler –farklı bir buudda da olsa– bizler için de geçerlidir. Meselâ, geçmiş yıllarda bana camiden gelen arkadaşların komünistler tarafından derdest edildiği ve hatta bazılarının çok kötü şekilde dövüldüğü söylenince, o heyecanla ben üzerimde gece kıyafeti olduğu hâlde gayri iradî kendimi sokağın ortasında buldum.

Evet, mantığa rağmen hislerin sürükleyip götürdüğü nice durumlar vardır ki, insan farkına varmadan kendini bir hezeyanın içinde bulur. İşte şeytan da her zaman insanoğluna karşı böyle bir haset, kin, nefret ve öfke ile dopdolu yaşar, hep insanoğlunu çekememezlik içindedir. Bir hadis-i şerifte

de ifade edildiği gibi o: “Âdemoğlu secde ile emrolundu, secde etti, kazandı. Ben de secde ile emrolundum; secdede bulunmadım kaybettim.”²⁶⁹ der. İhtimal bu sebeple de o, insanın her secde edişinde isyan çılgınları atar ve hezeyana girer. Ezan okunup dört bir yanda nâm-ı celîl-i ilâhî şehbal açıp da mü'minler iyi bir konsantre içinde camiye koşarken o, hezeyandan hezeyana girer ve ezan sesini duymamak için bir oraya bir buraya koşar durur.

Hâsılı, insanoğlunun Rabbisi ile irtibatını kuvvetlendirecek her hareketi, onun insana karşı olan haset, kin, nefret ve öfkesini artırır ve hezeyandan hezeyana sevk eder. Evet, nasıl bir insana, “Falan çete senin oğlunu öldürdü.” dense, bu kimse o çeteye karşı ciddî gerilim içine girer. Ardından “Hanımını dağa kaçırdılar.” dediğinde gerilimi biraz daha artar vs. İşte bu ruh hâleti içinde bulunan ve intikam diyen bir insandan her türlü kötülük beklendiği, hilm ü silm ü müsamahanın eriyip gitmesi gibi insanoğluna karşı daima bu duygu ve düşünceler içinde olan ve kıyamete kadar da ondan kurtulamayan şeytanın hâli de aynıdır.

Sonuç olarak; şeytan, Allah'ı Allah'tan korkacak ölçülerde tanımasına rağmen, isyana açık mahiyetiyle inhiraf etmiş, dolayısıyla ebedî kayba uğramıştır.

Kendini ilhada kaptırmış ve küfür, tabiatının bir derinliği hâline gelmiş inkârcılar ve münafıklar da tıpkı şeytan gibidirlere. Yerinde, takiiye ve iğfal mülâhazasıyla “Allah, din ve diyanet” derler, çok defa sûret-i haktan görünürler ama her zaman mü'minlere karşı kin ve nefretle oturur kalkar, her zaman gayızlarını icra yollarını araştırırlar. Düşmanlıklarını tenfize güç-

²⁶⁹ Müslim, iman 133; İbn Mâce, ikâme 70; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 2/443.

lerinin yetmediği dönemlerde kinlerini ve nefretlerini tebessüm ve yumuşak beyanlarla örtmeye çalışır ve demokrat davranırlar. İstedikleri her şeyi yapabilecek güce ulaştıklarına inanınca da “Hak kuvvettedir, demokrasi de bir fantezidir.” der ve küfür yobazlığı adına akla-hayale gelmedik mesâvii irtikâp ederler.

Böylelerine güvenmek, güven duygusuna karşı saygısızlık, bunlardan endişe duymak da Allah’a karşı itimatsızlıktır. Mü’min, muhabbetle herkese açık olma duygusuyla oturup kalkmalı, sırtını dönemeyeceği bu gibilerin şerlerinden de her zaman Allah’a sığınmalıdır.

اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَاَعُوْذُ
بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُحْلِ وَاَعُوْذُ بِكَ مِنْ غَلْبَةِ الدِّىْنِ وَفَهْرِ الرِّجَالِ !

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ كَأَنْتَهُمْ
خُشْبٌ مِّنْ سِنْدَةٍ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ
قَاتِلْهُمْ اللَّهُ أَنْى يُؤْفَكُونَ

“Onları gördüğüm zaman kalıpları (bedenleri) hoşuna gider, konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki duvara dayanmış kütükler gibidir. Her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Düşmandır onlar. Onlardan sakın. Allah onların canlarını alsın. Nasıl bu hâle geliyorlar?”

(Münâfikûn sûresi, 63/4)

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

Bu âyet-i kerimede münafıkların bazı temel özellikleri anlatılıyor ki, bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Onlar cismaniyet ve beden itibarıyla dikkat çekicidirler; meselâ iri kıyım, yapılı, cüsseli, görenlere tesir edecek ölçüde şık ve giyim-kuşamları açısından da görkemli –muhtemem değil– ve göz alıcıdırlar.

2. Dili güzel kullanma konusunda fasih ve edebî bir üslûba sahiptirler; konuşurken, yazarken çevrelerindeki insanları âdetâ büyülerler. Evet, onlar konuştuklarında mutlaka sözlerini dinletirler. İşte bu iki belirgin vasıflarına rağmen münafıklar:

a. Elbise giydirilmiş kütükler veya duvara dayanmış kereste gibidirler. Kalıpları fevkalâdedir ama kalblerinden söz

etmek zordur. Onlar kütük gibi kaskatı ve serttirler; zira فَطُوعٌ 270 عَلَى سِرِّينَا، kalbleri mühürlenmiştir, hak ve hakikat adına hiçbir şey anlamazlar; daha doğrusu anlayamazlar.

b. Dahası her hareket ve her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Hayatlarını bir o yanda bir bu yanda düal olarak sürdürür ve ömürlerini gel-gitlerde tüketirler. Mü'minlerin duyarlılık gösterdikleri konular karşısında onların durumu, cansız cenazelerden farksızdır. Ne var ki camide, savaş alanında, çarşıda-pazarda hep mü'minlerle beraber görünmeye gayret gösterirler. İşte bu ikiyüzlülüklerinden dolayı alabildiğine korkaktırlar; zira gerçek yüzlerinin ortaya çıkmasından sürekli endişe duyarlar; dolayısıyla her türlü gürültüyü kendi aleyhlerinde sanırlar.

c. Bu itibarla da mü'minlerin gerçek düşmanları işte bunlardır ve nerede ortaya çıkıp sizi nasıl sokacağı belli olmayan akrep tipler de yine bunlardır.

d. O hâlde siz de onlardan sakınmalısınız; zira her zaman ve her fırsatta sizi sokabilirler.. hem de topluma iyilik yapıyor olma mülâhazasıyla bunu yaparlar.

...Ve netice, Cenâb-ı Hak fezlekeyi koyuyor: “Allah onların canını alsın, (onları kahretsin; imanı, imanın güzelliklerini gördükleri, iman cemaati içinde yaşadıkları hâlde) nasıl da hakka, hakikate sırtlarını dönüyorlar?”

Münafıklar Devr-i Saadet'teki örnekleri sayılan İbn Übey, Muğis b. Kays, Ced b. Kays gibi ilk temsilcileriyle müşekkel, görkemli, kılık-kıyafet ve makyaj zaaflarıyla tabiiilikten uzak –bu, oldukları gibi görünmemeden ibaret olan münafık ah-

²⁷⁰ Tevbe sûresi, 9/87; Münâfıkûn sûresi, 63/3.

valine fevkalâde münasip düşmektedir- fantezi yapmaya, tumturaklı söz söylemeye meraklı ve her biri kendinin, kendi düşüncesinin, kendi muhakeme ve mantığının âşığı, klasik mânâda narsist denecek kadar zaafılar yumağı birer mahlukçuk idiler. Seslendirdikleri lâf u güzaf da olsa, konuları, yerinde iğlâk ve ibhamla belirsizleştirmek suretiyle, yerinde bir kısım orijinalitelerle hep birer şizofreni veya paranoya resmederler. Öyle ki Allah'ın ikaz ve irşadı olmasa nebi ve nebi vârislerine de kendilerini dinletebilirler. Tabî, dinleyecekleri hususları da dinlerken konuya kendilerini vermiş ve kulak kesilmiş bir görüntü sergilerler. Zaten onların her hâlleri bir gösteriş ve şovdan ibarettir. Oturuş-kalkışları da, söz ve beyanları da birer yalandan ibarettir ama, bu ayandan ayanı görüp sezmek de ilâhî mevhibe ve basirete mütevakıftır.

Kendileri yalancı, ikiyüzlü ve takiyeci olduklarından en masum hareketlerden bile işkillenir, en nezih duygu ve düşünceye müesses hamle ve hareketleri hep aleyhlerinde sanır ve temiz insanları gönüllerindeki akreplerin mülâhazalarıyla değerlendirirler. فَهَوَّاسٌ عَلَى الْحَائِنِ الْحَائِنُ حَائِفٌ fehvâsınca sineleri hep hıyanetle inip-kalkmaktadır ve nabızları da korkuyla atmaktadır. İman ehli için gerçek düşman bunlardır ve mü'minler kendi üslûplarını korumada kusur etmeden bunlardan sakınmalıdırlar.

﴿قَاتِلْهُمْ اللَّهُ أَتَى يُؤْفَكُونَ﴾ وَوَقَانَا اللَّهُ مِنْ شَرِّهِمْ وَمِنْ مَكْرِهِمْ وَمِنْ كَيْدِهِمْ.

أَمِينَ يَا مُعِينُ

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

“Kim Allah’tan korkar (takvaya sığınır)sa,
Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder.”

(Talâk sûresi, 65/2)

TALÂK SÛRESİ

Takva; bizim anlayışımıza göre şeriat-ı garrânın prensipleri yanında şeriat-ı fitriyenin kanunlarına uymak demektir. Bunlardan birincisi enfüsî takva ise, diğerine âfâkî takva diyebiliriz ki, bu ikisini birbirinden ayırmak kat’iyen doğru değildir. Yalnız böyle bir takvayı yakalayabilmek o kadar da kolay olmasa gerek...

İsterseniz bahse konu âyet-i kerimeyi tekrar ele alalım: Kur’ân **وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ** cümlesinde konuyu “ittika” fiili ile anlatıyor. Bu fiil “iftial” babındandır. Bu babın en önemli hususiyeti ise, mutâvaattır. Yani fiilin kabullenilmesi ve münfailin tabiatı, bir yanı bir derinliği hâline gelmesi mânâlarını ifade ediyor. Evet burada anlatılmak istenen, takvanın fıtratın bir buudu, insan tabiatının bir derinliği hâline getirilmesidir. Yani takva ile oturmak, takva ile kalkmak, takva derinlikli yaşamak; hâsılı kâinatı takva derinliği içerisinde hallaç edip takvalaşmak demektir. Evet, işte elde edilmesi çok zor görünen bu ufuk noktası hedefleyerek Kur’ân diyor ki: **وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا**

“Kim böyle bir takva zirvesine çıkarsa, Allah ona mutlaka bir çıkış yolu ihsan eder.”

“Çıkış yolu” tabiri, bize bir yerde sıkışıp kalmış, oradan çıkmak ve kurtulmak isteyen, bunun için çırpınıp duran bir insan imajı veriyor. Evet bu insan düştüğü sıkışık o mekândan kurtulmak için, sebepler adına her şeyi yapıyor, müracaat etmedik hiçbir şey bırakmıyor; ama bir türlü de kurtulamıyor. Ve işte tam bu kerte, Müsebbibü'l-Esbâb olan Allah'a sığınıyor; O da hemen imdada yetişiyor. Zaten Allah'ın (celle celâluhu) âyet-i kerimede “hurûc”u bizâtihi kendine isnadı da bu sürpriz inayeti ihsan ediyor. Zira مَخْرُجًا bir yönüyle “masdar-ı mîmî” dir ki çıkarmak demektir; diğer yönüyle de ism-i mekândır; çıkarılacak yer demek. Öyleyse bu çıkış, bu çıkarma, âdiyattan değildir; değildir ve harikulâdelikler kuşağında cereyan eden ve sırf Allah'a isnat edilebilecek bir olaydır. Aslında kâinatta cereyan eden her hâdise bir mânâda harikulâdedir ama ülfet ve ünsiyet gözlerimizi kör ettiğinden sebep-netice münasebetlerini göz önünde bulundurarak etrafımızdaki olaylara bakamıyor ve doğru değerlendirmeler yapamıyoruz. Evet, her zaman sebep-netice arasında ince bir münasebet vardır ama o sebebin, o neticeyi doğurması mümkün değildir.

Aslında –Bediüzzaman Hazretlerinin yaklaşımı ile– insanın yeme-içme gibi ef'âl-i ihtiyariyesi içinde cereyan eden hâdiselerin ancak pek azı insana verilebilir.²⁷¹ Meselâ, insan ağzına koyacağı bir lokma ekmeğin, sadece ekmeğe hâline gelinceye kadar geçirdiği safhalarda insanın müdahale hissesi mukayese edilecek olsa hakikat kendi kendine açığa çıkacak-

²⁷¹ Bediüzzaman, Lem'alar, s. 183-184, 439.

tır. Evet, buğdayı insan ekmiştir, o biçmiştir, o öğütmüştür, o pişirmiştir ama toprağı Allah yaratmasaydı, güneşi meydana getirmeseydi, yağmur göndermeseydi vs. insan ekmeği yiyebilir miydi? Diyelim ekmeği oldu; O el vermeseydi, ağız vermeseydi, diş vermeseydi insan onu yiyebilir miydi? İşte kâinatta cereyan eden her olaya da bu açıdan bakmak gerekir. Ta ki ülfet ve ünsiyet gözlerimizi kör etmesin; etmesin de her icraatta O'nun damgasını, O'nun mührünü görebilelim ve imanın zevk-i ledünnîsini tadabilelim.

Hâsılı, haramları terk eder, farzları kemal-i hassasiyetle yerine getirir, elden geldiğince şüpheli şeylerden sakınır hatta mübahları bile titizlikle değerlendirir; “âdetullah”, “sünnetullah” veya “şariat-ı fitriye” diyebileceğimiz kudret ve meşîetin düsturlarına da riayet ederse, Allah o kimseyi içine düştüğü çeşitli ölçek ve derinlikteki sıkıntılardan kurtarır ve onu, hesapları aşkın eltâf-ı sübhaniyesiyle iltifatlandırır.. iltifatlandırır, dünyada kirli yaşamaktan, ölümlük ölümün elem, ızdırıp ve vahşetinden, ötede de kıyametin şiddetinden halâs eder.

اللَّهُمَّ اجْعَلْ لَنَا خَرَجًا وَمَخْرَجًا مِنْ حَيْثُ لَا نَحْتَسِبُ. آمِينَ يَا مُعِينُ

ضَرَبَ اللهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأةَ نُوحٍ وَامْرَأةَ لُوطٍ ط

“Allah, inkâr edenlere, Nuh’un karısı ile
Lut’un karısını misal verdi...”

(Tahrîm sûresi, 66/10)

TAHRİM SÛRESİ

Bazılarımızın aklına gelebilir ki, acaba Kur’ân neden Hz. Lut ve Nuh’un (aleyhisselâm) eşlerinden bahsetmiştir?

Evvelâ, Hz. Lut’un karısı, Hz. Lut’a (aleyhisselâm) inanamamış ve bir çirkin fiilde, kavm-i Lut’a yardımda bulunmuş olduğu anlaşılıyor. En azından onun Hz. Lut’a ihanet eden münafıklardan biri olduğu seziliyor. Münafık ise, onun akıbeti kâfirden de beterdir.

Ayrıca Lut (aleyhisselâm), peygamber gönderildiği kavmin yabancısı idi. Onların içinde yetişmiş birisi değildi.

“Sizi savacak bir dayanağım olsaydı.”²⁷² Lû أَن لِّي بِكُمْ قُوَّةً âyeti bunu ifade eder. Şimdi böyle bir durumda dışa karşı maddeten mukabele edemeyen bir nebi, bir de içten ihanete uğrarsa, ihanetin ürperticiliği daha iyi anlaşılır. İşte o zaman Kur’ân’ın bunu zikretmesinin sırrı da kendi kendine tebeyyün eder. Hele bu, her gün Lut (aleyhisselâm) ile aynı yastığa baş koyan karısı olursa!

²⁷² Hûd sûresi, 11/80.

Benzer şeyleri Hz. Nuh'un karısı için de söylemek mümkündür. ²⁷³ بِحَسَبِ الْمَعْرُومِ الْمَعْرُومِ veya aksi mülâhaza ile sabah-akşam gökler ötesi âlemlerle irtibata geçilen ışıktan bir yuvada, ziyadan rencide olan yarasalar gibi o nur evin avantajlarından istifade etmek bir yana ²⁷⁴ إِلَّا خَسَارًا mazmununca ziyayı zulmet gören, dermanı dert hâline getiren, kazanma kulvarında hüsrân hüsrân üstüne yaşayan böyle tali'sizlerin hâli herkes için sinelerde havf duygusunu tutuşturan bir kıvılcım ve recâ kapısını aralayan bir rahmet esintisi olmalıdır.

Bu iki bahtsız kadın gibi, böyle tertemiz bir atmosferde neş'et etmiş nice kimseler vardır ki, içinde geliştikleri iklimin esintilerini duyamamış, Cennet'in âsûde yamaçları gibi sımsıcak bir ortamda hep Cehennem duygularıyla yaşamış; imanî duyguların fışkırdığı bir zeminde küfürden hıyanete koşmuş, nankörlük-ihanet arası gidip gelmiş ve peygamberlere karşı –eşleri bile olsalar– kâfirlerin yanlarında yerlerini almış, Allah'ın nurunu söndürmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla da bilkuvve, bilimkân nail oldukları nimetlerin kıymetini takdir edemeyip kazanma kuşağında kaybetmiş, mutasavver kârlarını zarara çevirmiş ve acınacak hâlde bulunmalarına rağmen acıma istihkakından da mahrum kalmışlardır.

Daha doğrusu “kurbet” ufkunda “bu'd”un zulmetlerini yaşamış ve güneşlerin kol gezdiği iklimlerde gidip karadeliklere takılmışlardır.

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ آمِينَ يَا مُعِينُ

²⁷³ “Meşakkat miktarı mükâfat vardır.”

²⁷⁴ “Ama o (Kur'ân), zalimlerin ise sadece ziyasını artırır.” (İsrâ sûresi, 17/82)

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا
عَجَبًا ۖ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا

“De ki: Bana vahyolunduğuna göre bir cin cemaati Kur’ân’ı dinledikten sonra şöyle dediler: ‘Doğrusu biz, harikulâde güzel bir Kur’ân dinledik ki, doğru yola iletiyor. İşte biz ona iman ettik.. Rabbimize hiçbir şeyi ortak koşmayacağız.’ ”

(Cin sûresi, 72/1-2)

CİN SÛRESİ

Âyet-i kerimede bahsedilen acaipliği herhâlde üstûre, destan acaipliği gibi anlamak doğru olmasa gerek. Bunu insanın, kendisi ile eşya arasındaki münasebeti ve eşyayı kendi tabiatıyla, ama Kur’ân’ın insan mantığı adına onun önüne serip sergilediği harikulâdelikler şeklinde anlamak daha uygun olur zannediyorum. Evet Kur’ân, insanın gözünün önüne o harikulâdelikleri sergiliyor, insan da Kur’ân’ın aydınlatıcı şuaları ve diriltici soluklarıyla onlara uyanıyor. Öyleyse denebilir ki, Kur’ân olmasaydı, insanın bunları duyması mümkün değildi. Bu mülâhazalar çerçevesinde belli ölçüde eşyanın perde arkasına muttali olan cinler, Kur’ân’ı duyar duymaz, “Biz harikulâde, güzel bir Kur’ân dinledik.” deyivermişlerdi. Evet onlar dinlemekle kalmayıp, kendilerini Kur’ân’ın o büyümlü atmosferine salarak فَآمَنَّا بِهِ “Ona inandık.” diyerek gürül

gürül imanlarını da ilan etmişlerdi. Doğrusu belli nispette eşyanın perde arkasına açık olan cinlere iman etmeleri için birkaç âyet dinlemek yetivermişti.

Peygamber Efendimiz, cinlerle kaç defa karşılaştı ve bu karşılaşma ne şekilde gerçekleşti? Ben, fizik dünyası, metafizik âlemi ile iç içe bir hususiyetler insanı olan Efendiler Efen-disi'nin ufkumuzu aşkın bu macerasına temas etmeyeceğim. Aslında böyle bir husus bizim sorumluluğumuz dışında kalmaktadır.

Bizim için önemli olan, İns ü Cinnin İftihar Tablosu'nun evrensel mesajının cin tayfasını dahi içine aldığı vurgulanması; قُلْ أُوحِيَ كureyş'in duyup gördükleri onca mucize karşısında temerrüt etmesine mukabil cinlerin, birkaç âyet dinleme bahtiyarlığına erince hemen iman etmeleri; iman edenlerin de dakika fevt etmeden dönüp kendi kavimlerini İslâm'a çağırmaları; çağırıp imanlarını ilan etmeleri.. gibi hususlardır.

رَبَّنَا أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ

فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَى ط

“O hâlde, öğüt fayda verecekse sen de nasihat et!”

(A'lâ sûresi, 87/9)

A'LÂ SÛRESİ

Esbab-ı nüzul hesaba katılmadan bu kabîl âyetlerden, “Nasıl olsa öğüdüm fayda vermiyor.”, “Elli defa gittim anlatım, anlamadılar.”, “Zaten liyakatları da yok.” vb. gibi yanlış anlamalar söz konusu olabilir; olabilir ve tebliğ ü irşad vazifesinde fütur yaşanabilir. Oysaki âyetin ifade ettiği hakikat tam bunun aksinedir. Şöyle ki, bu âyet-i kerime öncelikle irşad konumunda olana vazifesini talim etmektedir. Evet, فَذَكِّرْ ط *“Eğer öğüt yararlı olacak ise sen de nasihate devam et.”* Kaldı ki

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

“Gerçek şu ki, kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir, iman etmezler.”²⁷⁵ âyetine rağmen, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Cehil, Utbe, Şeybe... gibi kalb ve kafaları küfre kilitlemiş insanların ayağına kim bilir kaç defa gitmiş ve kaç defa onlara öğüdünü yenilemiştir. Zannediyorum Allah (celle celâluhu), peygamberine bir o kadar daha imkân ve fırsat verseydi, O (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları sık sık yoklamadan geri durmayacaktı.

²⁷⁵ Bakara sûresi, 2/6.

Evet, tebliğ ve irşad vazifesinin ruhunda, Allah'ın emri olarak her zaman yapılması gerektiği esasî söz konusudur. Kabul edecekler veya etmeyecekler düşüncesi, maksadımızın aksine bazen neticenin menfî şekilde tecellisine bile sebebiyet verebilir. Bakın Allah (celle celâluhu) Peygamberi'ne ne buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ

“Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun.”²⁷⁶

Nebiye sorumluluğu hatırlatılırken yumuşak bir tenbih de seziliyor burada. Yani “Aslında Senin vazife ve sorumluluktan kaçman kat'iyen söz konusu değildir.. evet Senin tabiatında böyle bir şey yoktur. Hatta senin fitratın âdetâ tebliğe kilitlidir ama yine de hatırlatmak gerekir ki, Sen seciyesi yüksek, fitratı nuranî, gayesi sonsuzluk, aşkın bir insansın ve vazife şuurunun gerçek ve sürekli çizgisi de bu iç muhtevaya muvafık olmalıdır.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

Zaten “Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; ne var ki Allah kimi dilerse onu hidayete erdirir.”²⁷⁷ âyetinin gözler önüne serdiği gerçeğe göre de O'nun da bizim de vazifemiz sadece ve sadece tebliğdir.

âyetine: “Eğer öğüt fayda verirse.” tevcihinin de bir mahmili vardır; evet bazılarında öğüt fayda vermeyecektir. Öyleyse bu hakikatin baştan bilinmesi lâzımdır ki, öğüde rağmen ortaya çıkan netice karşısında yeise düşmeye- lim, vazifemizin haricindeki işlere karışmayalım. سَيَذَكَّرُ مَنْ يَحْشَى

²⁷⁶ Mâide sûresi, 5/67.

²⁷⁷ Kasas sûresi, 28/56.

fehvâsınca Allah'tan korkan, kalbleri haşyete programlanmış insanlar, evet işte ancak onlar bundan istifade edebileceklerdir.

Evet, Efendimiz, bilâ kayd u şart tezkir ve ihtar vazifesiyle muvazzaf bulunduğundan, “*va'z u nasihat fayda verir.*” şeklindeki şartlı ifade, bir kayıtlama mülâhazasından daha çok sorumluluğu pekiştirme mânâsını müfittir. Şöyle ki, faydalı olmak için şerefnüzul olmuş belîğ ve güçlü bir beyan bilkuvve mutlaka faydalı olma konumundadır.. onu dinleyenlerin bilfiil ondan istifade edip etmemeleri ayrı bir mevzudur. Öyleyse burada kelâmın vaz'edilmesi esprisine dayanarak diyebiliriz ki, bu cümleyi: “*Nasihât et, zira nasihatın faydalı olacağı muhakkaktır.*” şeklinde anlamamız gerekir.

اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْخَالِصِينَ الْمُخْلِصِينَ وَصَلِّ وَسَلِّمْ
عَلَى سَيِّدِ الْمُخْلِصِينَ

وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ط

“Gerçekten işin sonu Senin için başından daha hayırlıdır.”

(Duhâ sûresi, 93/4)

DUHÂ SÛRESİ

Duhâ sûresi Mekke’de, Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) en sıkıntılı anlarından birinde nazil olan bir sûre. Ebû Leheb’in karısı Ümmü Cemil, inkıtâ-i vahiy döneminde gelip Efendimiz’i (sallallâhu aleyhi ve sellem) –hâşâ– alaya alarak: “Sahibini görmüyorum, herhâlde seni terk etti.”²⁷⁸ dedi. İşte böylesine bir atmosfer içinde Allah (celle celâluhu) “*Rabbin Seni terk etmedi ve Sana darılmadı. Gerçekten işin sonu Senin için başından daha hayırlıdır.*” diyerek, Resûlü’nü teselli etti.²⁷⁹ Bu âyet değerlendirilirken, eğer Efendimiz’in yaşadığı günler mülâhaza edilecekse, cümlenin mânâsı; “Senin sonun önünden, yarının da bugününden daha hayırlı olacaktır.” mânâsına gelir. Nitekim tarihin şهادetiyle de öyle olmuştur. O’nun devrinde başlayarak O’nun ikbal yıldızı ve dava atlası her yeni gün eskiye nazaran daha bir parlamış ve daha bir renklenerek genişlemiştir. Aslında bundan sonra gelen âyet ve sûrelerle de Cenâb-ı Hak, hep Resûlü’nü tebşire devam etmiş ve O’nun parlak geleceğini nazara vermiştir. Meselâ; *وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ۖ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ۖ أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ*;

²⁷⁸ Buhârî, tefsir (93) 2; Müslim, cihad 114, 115.

²⁷⁹ Buhârî, fezâilü'l-Kur’ân 1.

gibi sûreler, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümit kaynağı olmuştur. Nasıl olmasın ki, bugün biz bile ne zaman وَالْعَادِيَاتِ 'yi okusak, tozu dumana katan, harıl harıl koşan, kıvılcımlar saçan atları veya bugüne göre tankları, uçakları, onlarla şebhallaşan Ruh-u Revân-ı Muhammedî'yi görür gibi oluruz.

Duhâ sûresinde ferdî sıkışmışlık ve bunalmışlığın arkasında, gelecek itibarıyla ve toplum plânında elde edilecek bir hâkimiyet-i ruhiye çizgi çizgi tullenmeye başlar. Ayrıca bu sûrede bir hüzün mûsikîsi de vardır. Âdiyât sûresinde ise, gümbür gümbür mehterin davul ve kösünün sesi duyulur gibi olur. Yani muhteva ve onun ifade ettiği mânâyâ göre Kur'ân, harfleri, kelimeleri öylesine seçmiştir ki, buna vâkif olan insanların kendilerinden geçmeleri ve bayılmaları söz konusudur.

Ayrıca Duhâ sûresindeki üslûp, psikolojik açıdan da bir hususiyet arz etmektedir. Meselâ, orada Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) teselli ve tesliye edilirken, önce kuşluk vaktine yemin edilmiş. Ardından geceye kasem edilerek söze başlanılmış. İşte bu mülâhaza ile وَالضُّحَى dediğinizde, -inanın- kuşluk vaktinde güneşin şualarının, yüzünüzü-gözünüzü aydınlattığını ve sizi sevince gark ettiğini görüyor ve hissediyor gibi olursunuz. Rica ederim, aradan on dört asır geçmiş ve geçen bu sürede Kur'ân, onca ülfet ve ünsiyet ağına takılmış olmasına rağmen, bizim gibilere وَالضُّحَى derken bunu hissettiriyorsa, kim bilir o Nebiler Serveri neler hissetmiş ve neler duymuştur..! Duyana da, Duyurana da canlar kurban.

Ayrıca وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى ile bugüne göre yarının, bu hâle göre bir sonraki hâlin, şimdiki mudâyaka veya nisbî mazhariyetlere, hikmet buudlu ihtarlara nispeten rahmet en-

ginlikli ve kudret televvünlü geleceğin daha hayırlı olacağı hatırlatılarak, ilk muhatabı itibarıyla, hayatının başlangıcına göre peygamberliğinin, Mekke'deki sıkıntılı günlere nispeten Medine döneminin, merkezdeki sınırlı açılıma kıyasla muhit hattındaki geniş çemberin vaadi verilip; sûrî nikmet kuşağı hakikî bir nimet atmosferine çevirilerek, O Ferîd-i Kevn ü Zaman'a evvelen ve bizzat, O'nun anlayışlı müntesiplerine de sâniyen ve bi'l-araz hayırlı bir akıbet muştulanıyor.

Evet hem O'na hem de O'nun vefalı mensuplarına: *ط* وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ denilerek O'nun ve hakikî ümmetinin böyle iyi hâlden daha iyi hâle, izafî hayırlardan hakikî hayırlara, imandan amele, amelden ihsana, âlâmdan lezâize, mudâyakalardan ferah-fezâ iklimlere ve neticede uhrâlar uhrâsı olan Cennet ve rü'yetullahla noktalanın hakikî ahirete varılacağı bişareti verilmektedir.

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ الرِّضَىٰ بَعْدَ الْقَضَىٰ وَبِرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ
 الْمَوْتِ وَوَلَدَةَ النَّظَرِ إِلَىٰ وَجْهِكَ وَشَوْقًا إِلَىٰ لِقَائِكَ يَا أَرْحَمَ
 الرَّاحِمِينَ وَصَلَّىٰ اللَّهُ عَلَىٰ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَإِلَيْهِ أَجْمَعِينَ

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ط

“Doğrusu Rabbin, sana vereceklerini öyle bir verecek ki, hem O’ndan hem de verdiklerinden tam razı olacaksın.”

(Duhâ sûresi, 93/5)

Bu âyet-i kerimedeki فَتَرْضَىٰ “Razı olup, hoşnut kalacaksın.” kaydını makam-ı rıza olarak anlamak uygun olabilir. Şöyle ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) mebdede bir nûve mahiyetinde makam-ı rızanın mazharı olarak dünyaya gelmiştir. Evet bu mazhariyet başlangıçta tıpkı bir çekirdek gibidir. Nasıl bir çekirdek toprağın bağına atılır, sonra bir rüşeym olur; derken gelişir, büyür ve semalara ser çeker. Aynen öyle de Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Allah’ın kendisine ihsan ettiği iradesi, cehd ve azmiyle bilkuvve olan rıza makamına mazhariyeti, tasavvurlar üstü bir performansla bilfiil hâline getirmiştir. Öyleyse وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ daki rıza-yı mutlak, neticesi nazara alınarak denebilir ki, O, mutlaka makam-ı rızaya ulaşacaktır. Meseleyi “ulaşacaksın” diye istikbal eksenli ele almanın sebebi ise وَلَسَوْفَ sözcüğüdür.

Aslında böyle güzel bir akıbet, dünyaya gelen ve Rabbin emri, yasakları çerçevesinde hayat süren hemen herkes için geçerlidir. Yeter ki bu kimse, kendisine verilen istidatları yanlış istikametlerde değerlendirmesin.

Ayrıca hem وَلَلْآخِرَةُ deki “lâm” hem de وَلَسَوْفَ deki “lâm” ikisi de “lâm-ı ibtida” ile beraber “lâm-ı kasem”e de muhte-

mil bulduklarından, önceki cümlede neticenin hayırlı olacağı kasemle temin, ikincisinde tekit edilmiştir. Yani acıyla tatlıyla, elemle lezzetle, mudâyakalarla-müsaadelerle seni olgunlaştıra olgunlaştıra öyle bir evc-i kemale ulaştıracaktır ki, sen ulaştığın o zirvede ruhanî ve cismanî, ruhî ve fikrî rıza mazhariyetleriyle kendini hoşnutluk çağlayanları içinde bulacaksın. Bugün için seninle o rıza meltemleri arasında fitrî bir sürecin tabiî tezahürü olan سَوْفَ ye takılı bir kısa müddet var. “Ûlâ”nın seneleri “uhrâ”nın saniyelerine bile muadil olmadığına göre uhrevî bir mülâhaza ile hele bir ân-ı seyyâle daha sabret; göreceksin ılgıt ılgıt rıza meltemlerinin estiğinin, man-tuku ifham edilmektedir.

İşte o zaman, ne mukteda bih, ne de muktediler için hiçbir tasa ve inkisar kalmayacak, hiçbir endişe ve kaygı da söz konusu olmayacaktır. Mukteda bih, hem kendi adına hem de ümmeti hesabına hoşnutluk görecek, hoşnutluk duyacak ve “nefs-i râziye” olmanın bütün mazhariyetlerini yaşayacak; böyle bir hoşnutluğa Sonsuz’un cevabı ise, onu ve onları “nefs-i marziye”nin tasavvurlar üstü zirvelerine ulaştırarak damlaya derya, zerreye güneş, fâniye bâki olma eltâfını bahşederek, zilliyet ve asliyet nispetleri mahfuz, عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ²⁸⁰ hakikatiyle serfiraz kılacaktır.

اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْحَمَّادِينَ وَاحْشُرْنَا تَحْتَ
لِوَاءِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

²⁸⁰ “... Böylece Rabbinin seni makam-ı mahmuda eriştireceğini umabilirsin.” (İsrâ sûresi, 17/79.)

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ

“(O hâlde) bir işten boşalınca hemen
(başka) bir işe koyul.”

(İnşirah sûresi, 94/7)

İNŞİRAH SÛRESİ

Bu âyet-i kerime, Müslümana önemli bir hareket felsefesi ve bir hayat düsturu sunuyor. Evet, mü'min her zaman hareket hâlinde olmalıdır. Çalışırken hareket, dinlenirken de hareket.. bir diğer ifadeyle o, mesaisini öyle tanzim etmelidir ki, hayatında boşluğa hiç yer kalmamalıdır. Gerçi mukteza-i beşeriyet olarak dinlenmeye ihtiyaç duyduğunda o da dinlenecektir ama böyle bir dinlenme de yine aktif dinlenme şeklinde gerçekleşmelidir. Meselâ, dimağı okuma ve yazma ile meşgul olan ve yorulan biri, dinlenirken yan gelip yatabileceği gibi, pekâlâ meşguliyet değiştirerek dinlenebilir; Kur'ân okuyabilir, namaz kılabilir, kültüf fizik yapabilir, musâhabe ve mülâtefede bulunabilir ve hâkeza. Bunlarla yorulduğunda da döner tekrar kitap mütalâasına başlar.

Hâsılı, sürekli hareket, sürekli iş çizgisini bir meşgaleyi bırakıp diğerine geçmek suretiyle değiştirme.. böylece “Çalışarak dinlenme, dinlenirken çalışma” metoduyla hareket etme mü'mince bir davranış olsa gerek.

Bu meseleyi genel hizmet çerçevesinde değerlendirecek olursak, denebilir ki, mü'minler olarak, hemen her zaman ifa-

de edildiği üzere, âdeta cebrî lütuflar cereyanı içinde bulunuyoruz. Öteden beri kabul edilen ve uygulanagelen hizmet üslûbu içinde, istesek de istemesek de, mü'min olmanın gereği Kur'ân'ın bu düsturunun, farkına varmadan hayatımıza hep yansıdığını görmüşüzdür. Bir zaman, Allah'ın rızası peşinde koşan zenginlerimiz, millete ve ülkeye hizmet adına fakir ve istidatlı talebelere evler tutmuş; daha sonra "Vazifemiz bitti." diye, ülfet ve ünsiyete takılıp gevşemeye girilebileceği bir anda geniş hizmet daireleri açılmış ve yepyeni, ter ü taze hizmetlerin en erişilmez zevkleri tadılmıştır. Samimî yüreklerin, "Bu çizgide sürdürülen çalışmalar akamete mi uğrayacak, daha fazla hizmet sahaları yok mu?" endişeleri ile hopladığı bir anda ise çok daha geniş bir coğrafyada Hak yolunda koşturmanın bütün zevkleri bir defa daha dolu dolu tadılmıştır. Derken Allah, hayatın daha başka buudlarında daha farklı faaliyet sahaları açmış.. kısaca, bir hizmetten "fariğ" olup da, yapılacak başka bir şeyin kalmadığı gibi öldürücü düşüncelere girilebileceği hemen her dönemde, hizmet etmek isteyenler için Allah, farklı farklı alanlar ve hizmet şekilleri lütfetmiştir. Onun içindir ki, başta bu mânâyı ifade sadedinde, bir "cebrî lütuflar" toplumu olduğumuzu ima etmeye çalıştım. Demek ki, mü'minler olarak "Bir işten boşalınca hemen (başka) bir işe koyul." âyetinin mânâ ve muhtevası, biz farkına varmasak da, hayatımızda sistematik bir şekilde görülmektedir, denebilir.

İşin aslına bakılacak olursa, bir mü'minin bunun dışında bir alternatifi yoktur. Bir kere, Cenâb-ı Hakk'ın mü'minlere ihsan buyurduğu her nimet çok büyüktür. İnsan olmamız bir nimet; sağlık, sıhhat, afiyet ayrı bir nimet ve hele imanla bu nimetleri duymak bambaşka bir nimet; yeme-içme, ebediyeti ve

ebedî nimetleri bekleme, kısaca her şey, ama her şey bir nimet. Fakat ülfet ve ünsiyetin çocukları olarak, çok defa bunların gerçek kadr ü kıymetini bilemiyor ve dolayısıyla da bir türlü şükürlerini eda edemiyoruz. Bütün bu nimetler bir yana, başımızı kaldırıp etrafımıza baktığımızda, pek çok yerde sıcak savaşların cereyan ettiğini ve her gün on binlerce insanın kan ağladığını göreceğiz. Dünyanın her yerinde Müslümanlar zulüm görmekte, Müslüman ülkelerdeki despot idareciler, inanan insanlara ne zulümler yapmakta. Şimdi etrafımızda hâdiseler bütün dehşet ve ürperticiliği ile böyle cereyan ederken, bizim hidayet üzerinde bulunmamız, mükellefiyetlerimizi yerine getirebilecek müsait ortamı bulmamız, inancımızdan dolayı türlü türlü zulüm ve hakaretlere –eskiye ve başka ülkelere nispetle– maruz kalmamız birer nimet değil midir? Ve bütün bunlar şükür istemez mi? Öyleyse, her zaman bir işten diğerine koşmalı, mevcut çalışma sistemi içinde üzerimize düşen vazifeleri dur-durak bilmeden yerine getirmeli, bizzat amelin içine dercedilen ezvâk-ı ruhiye ve mâneviyeyi bütün derinliğiyle yaşamalıyız.

Evet, bir mü'min için “artık yapacak bir şey kalmadı; vazifem bitti” diye rahata kapılıp, olduğu yerde kalma söz konusu olamaz. Mü'mine düşen şey bir hayırdan boşalınca ikinci bir hayıra koşma, yorulma içinde dinlenme, dinlenmeyi bir başka yorulmanın mukaddimesi hâline getirme, ‘usür’lerde ‘yüsür’ yaşama, ‘yüsür’leri de büyük ‘usür’lerin gerektirdiği metafizik gerilimler istikametinde değerlendirme, bütün sa’y ü gayretlerimizde fiziğin metafiziği, metafiziğin de fiziği tamamlayıcılığı esprisiyle davranma ve hayatında boşluk olmayan bir insan gibi yaşamaktır.

اللَّهُمَّ وَفَّقْنَا إِلَى مَا نُحِبُّ وَتَرَضَى وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الْمُرْتَضَى

Âyetler İndeksi

Not: Tefsiri yapılan âyet numaraları **bold (koyu)** işaretlenmiştir.

Sayfa no Âyet no Âyet

1. Fatıha sûresi

37 **5** آیَاكَ نَعْبُدُ

2. Bakara sûresi

- 39 **2** ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ
- 416 **6** إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
- 41 **10** فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا
- 43 **17** مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْفَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
- 285 **17** وَتَرَكَّهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ
- 45 **18** صُمُّ بُكْمٌ عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ
- 48 **25** وَيَبْشُرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ
- 51 **30** وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً
- 54 **31** وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا
- 56 **44** أَنَاْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ
- 341 **45** وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ
- 59 **54** وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُمْ
- 106 **55** لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً
- 61 **65** وَلَقَدْ عَلَّمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدُوا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ
- 62 **67** وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً
- 64 **73** فَقَلْنَا أضرِبُوهُ بَعْضَهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ
- 66 **78** وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَخْلُمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ
- 68 **87** وَأَتَيْنَا عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ الْبَنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ
- 70 **90** فَبَاؤُوا بَعْضَ عَلَىٰ بَعْضٍ
- 72 **114** وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ

- فَإِنَّمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ..... 115 304
 بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ..... 117 74
 وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا 124 76
 قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا..... 144 78
 وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ..... 150 82,84
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ 153 85
 وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ..... 158 88
 وَمَنْ النَّاسُ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ..... 165 91
 صُمُّ بَكُمْ عُمِّي فَهَمْ لَا يَعْقِلُونَ..... 171 45
 يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ..... 185 93
 وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ 186 95
 وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ 193 98
 كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ 213 101
 وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ..... 248 103
 وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ..... 251 108
 اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ..... 255 111
 اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ..... 257 285
 رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا..... 286 250

3. Âli İmrân sûresi

- رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً..... 8 291
 إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ..... 21 114
 فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ..... 21 288
 قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً..... 38 116
 قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ..... 40 116
 كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ..... 40 116, 117
 وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرٌ الْمَاكِرِينَ..... 54 89
 قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ..... 64 118
 كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ..... 86 124
 وَاللَّهُ عَلَى النَّاسِ حَجُّ الثَّبَاتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا..... 97 126

- 128 102 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ
- 130 117 وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ
- 132 154 ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِّنْكُمْ
- 135 190 إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَبْصَارِ

4. Nisâ sûresi

- 137 18 وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ
- 139 29 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ
- 141 31 إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا نُهَيْتُمْ عَنْهُ نَكْفُرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا
- 143 56 إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصَلِّبُهُمْ نَارًا
- 145 114 لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ
- 147 118 لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا
- 147 119 وَلَا ضَلَالَنَّهُمْ وَلَا مَنِيئَهُمْ وَلَا مَرْتَبَهُمْ فَلْيَحْذَرْنَ أَذَانَ الْأَنْعَامِ
- 47 142 وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى يُرَاؤُنَ النَّاسَ
- 89 142 يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ
- 46 143 مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ
- 89 147 مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا
- 293 174 قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ

5. Mâide sûresi

- 401 2 وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِنِّمِ وَالْعُدْوَانِ
- 149 18 وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ
- 88 39 فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ
- 152 54 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ
- 417 67 يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ
- 159 97 جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْيَتِيمَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ

6. En'âm sûresi

- 385 103 لَا تَذَرِكُهُ الْأَبْصَارُ
- 163, 167 124 اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ
- 172, 174 124 سَيَصِيبُ الَّذِينَ أُجْرِمُوا صَعَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ

7. A'raf sûresi

- 284 23 قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ
- 176 115 قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَلِّمَهُ الْمَلَأِينَ نَحْنُ الْمَلَأِينَ
- 176 116 قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَزَجَبُوهُمْ
- 177 121 أَمَّا رَبِّ الْعَالَمِينَ
- 76 143 وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ
- 244 176 وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلَهُ كَمِثْلِ الْكَلْبِ
- 244 179 كَأَلْوَانِ بِلْ هُمْ أَصْلُ
- 178 189 هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا
- 178 190 فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

8. Enfâl sûresi

- 197 32 وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابًا مِنَ السَّمَاءِ
- 182 42 وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ
- 184 44 وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ التَّمْتِيمِ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّكُمُ فِي أَعْيُنِهِمْ
- 186 45 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ
- 188 73 وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

9. Tevbe sûresi

- 363 7 فَاسْتَغْفِرُوا
- 190 20 الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
- 288 34 فَيَشْرَهُمْ بِعَذَابِ أَلِيمٍ
- 297 40 لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا
- 401 71 الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ
- 192 72 وَعَدَّ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
- 407 87 فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ
- 194 111 إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ

10. Yunus sûresi

- 196 11 وَلَوْ يَعْجَلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقَضَى إِلَيْهِمْ أَجْلَهُمْ
- 197 48 وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ

- 199 87 وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَ لِقَوْمِكَ مِمَّا مِصْرَ بَيْوتًا
 201 88 وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ فِرْعَوْنُ وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا
 204 90 حَتَّىٰ إِذَا أَذْرَكَهُ الْعَرْقُ قَالَ أَمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتَ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ
 207 98 فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيْبَةً آمَنْتَ فَفَعَلَهَا إِيْمَانُهَا إِلَّا قَوْمٌ يُوْنُسَ كَمَا آمَنُوا
 182 99 وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيْعًا

11. Hüd sûresi

- 209 70 فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً
 209 71 وَأَمْرًا أَنَّهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاَهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ
 412 80 لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةٌ
 363 112 فَاسْتَعْتَمَ كَمَا أَمَرْتُ

12. Yusuf sûresi

- 212 20 وَشَرُّوهُ بِشَمْسٍ بِخُسْفٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ
 214 24 وَلَقَدْ هَمَمْتُ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَن رَأَىٰ بُرْهَانَ رَبِّي
 215 32 وَلَقَدْ رَاودَتْهُ عَنِ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ
 216 32 قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنِّي فِيهِ وَلَقَدْ رَاودَتْهُ عَنِ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ
 218 35 ثُمَّ بَدَأ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيْسَجُنَّهُ حَتَّىٰ حِينٍ
 219 51 الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ
 221 67 وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ
 222 67 وَمَا أَغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ

13. Ra'd sûresi

- 223 31 وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِعَتْ بِهِ الْأَرْضُ
 282 41 أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا

14. İbrahim sûresi

- 227 1 لِنُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
 225 5 إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ
 227 5 أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
 315 41 رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

15. Hicr sûresi

- 228 24 وَلَقَدْ عَلَّمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلَّمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ
 229 26 وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمِإٍ مَسْنُونٍ

16. Nahl sûresi

- 390 16 وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ
 130 33 وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ
 231 90 إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى
 99 ... 125 أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ

17. İsrâ sûresi

- 389 1 إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ
 234 13 وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا
 254 27 كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ
 423 79 عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا
 413 82 وَلَا يَرِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا

18. Kehf sûresi

- 32 10 رَبَّنَا إِنَّا مِنْ لَدُنْكَ رَحِمَةٌ وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا
 236 13 نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْنَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَرَدَّنَاهُمْ هُدًى
 236 14 وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
 242 18 وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا
 246 19 وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ
 237 22 وَتَأْمِنُهُمْ كَلْبُهُمْ
 243 22 وَيَقُولُونَ سَبِّعَهُ وَتَأْمِنُهُمْ كَلْبُهُمْ
 249 24 وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنِي رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَدًا
 251 28 وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
 253 50 أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ
 402 50 كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ
 255 84 وَاتَّبِئْهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبِيًّا
 255 85 فَاتَّبِعْ سَبِيًّا

- 256 90 حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطَّلَعُ عَلَىٰ قَوْمٍ
 257 94 قَالُوا يَا ذَا الْقُرْآنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ
 259 110 قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ

19. Meryem sûresi

- 261 5 وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا
 264 17 فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا
 266 23 يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا
 288 71 وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا
 268 96 إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا
 270 97 فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا

20. Tâhâ sûresi

- 273 13 وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ
 275 43 اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ
 118, 275 44 فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَحْشَىٰ
 277 58 فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ لِيِّنَا وِثْقًا وِثْقًا مَوْعِدًا
 277 59 قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُحَشِّرَ النَّاسَ ضَحَىٰ

21. Enbiyâ sûresi

- 281 10 لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ
 197 38 وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
 283 87 فَادْأَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ
 286 88 وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْعَمَىٰ
 262 89 رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ
 258 96 حَتَّىٰ إِذَا فَتَحَتْ بِأُجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ
 287 98 إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ

22. Hac sûresi

- 289 11 وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ
 165 75 اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ

24. Nur sûresi

- الطَّيِّبَاتِ لِلطَّيِّبِينَ..... 26 264
 اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ 35 292
 فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ 36 199

25. Furkân sûresi

- وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا 61 293

26. Çuarâ sûresi

- فَلَمَّا تَرَاءَ الْجَمْعَانَ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمُدْرِكُونَ 61 296
 قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ 62 296
 وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ 84 298
 وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ 85 298, 299
 وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ 114 252
 إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ 142 301
 الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ 218 303
 وَتَقَلُّبِكَ فِي السَّاجِدِينَ 219 303
 وَالشَّعْرَاءَ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ 224 306, 307
 أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ 225 306, 307
 وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ 226 306, 307
 إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا 227 306, 307

27. Neml sûresi

- عَلَّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ 16 316
 يَا أَيُّهَا النَّملُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ 18 309
 فَتَسَبَّمْ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا 19 309
 رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ 19 313
 قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونِ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ 41 318
 وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ آخَاهُمْ صَالِحًا 45 321
 فَأَذا هُمُ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ 45 321
 لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ 46 322

322 47 أَطْرِبُنَا بِكَ وَيَمُنْ مَعَكَ
 197 71 وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

28. Kasas sûresi

202 8 فَالْتَفَتَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا
 284 16 رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي
 417 56 إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ
 323 76 إِنْ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ
 323 76 وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ
 328 77 وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا
 324 78 قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي
 324 79 يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ
 325 81 فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُوهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 325 82 وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيُكَانُّ اللَّهُ
 335 85 إِنْ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَى مَعَادٍ

29. Ankebût sûresi

337 45 إِنَّ الصَّلَاةَ تَنهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
 339 45 أَتْلُ مَا أوحَى إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ
 282 67 أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ
 271 69 وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

31. Lokman sûresi

341 13 يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ
 340 17 يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

33. Ahzâb sûresi

343 4 مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرِجَالٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي حَوْفِهِ
 104 11 وَزُلْزِلُوا

34. Sebe sûresi

346 12 وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ إِذْنِ رَبِّهِ
 349 14 فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ

35. Fâtır sûresi

89 43 وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ

36. Yâsîn sûresi

351 13 أَصْحَابَ الْقُرْيَةِ.....

322 18 قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ

351 20 وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ

352 26 قَالَ يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ

352 27 بِمَا عَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ

38. Çâd sûresi

357 17 وَادْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ

315 17 إِنَّهُ أَوَّابٌ

357 18 إِنَّا سَخَرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسِحِّحْنَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

357 19 وَالطَّيْرِ مَخْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ

357 20 وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَّلَ الْخِطَابِ

348 30 نِعَمَ الْعَبْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ

39. Zümer sûresi

138 53 قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

40. Mü'min (Çâfir) sûresi

359 26 وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ

362 27 إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ

355, 361 28 اتَّقُوا اللَّهَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ

361 29 قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ

205 85 فَلَمْ يَكْ يَنْفَعُهُمْ إِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا

41. Fussilet sûresi

363 6 فَاسْتَقِيمُوا.....

363 30 إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ

363, 367 30 تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا.....

369 53 سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ

42. Çûrâ sûresi

- 363 15 فَاسْتَقَمَ كَمَا أَمَرْتَ.....
 371 29 وَمِنْ آيَاتِهِ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَتَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ
 373 30 وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

43. Zuhurf sûresi

- 164 32 نَحْنُ فَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا.....
 281 44 وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ.....

48. Fetih sûresi

- 376 29 مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ.....

49. Hucurat sûresi

- 400 10 إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ.....
 374 12 اجْتَبُوا كَثِيرًا مِنَ الطَّيِّبِ.....

50. Kâf sûresi

- 397 1 ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ.....
 96 16 وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ.....

51. Zâriyât sûresi

- 239 50 فَفَرُّوا إِلَى اللَّهِ.....
 281 55 وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ.....

53. Necm sûresi

- 389 1 وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى.....
 384 18 لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى.....
 374 32 وَلَا تَزْكُوا أَنْفُسَكُمْ.....

55. Rahmân sûresi

- 392 2 عَلَّمَ الْقُرْآنَ.....
 393 3 خَلَقَ الْإِنْسَانَ.....
 393 4 عَلَّمَهُ الْبَيَانَ.....

- 394 5 الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ
 رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ 17 386

56. Vâkıa sûresi

- 388 75 فَلَا أُفْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ
 وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ 76 388
 إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ 77 388

59. Hağir sûresi

- 399, 401 10 رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ
 كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ 16 402
 لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ 21 224

61. Şaf sûresi

- 56, 58 2 لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ

63. Münâfikûn sûresi

- 407 3 فَطَبَعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ
 وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ 4 406

65. Talâk sûresi

- 409 2 وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

66. Tahrim sûresi

- 412 10 ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأةَ نُوحٍ وَامْرَأةَ لُوطٍ

70. Meâric sûresi

- 386 40 فَلَا أُفْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

71. Nuh sûresi

- 353 26 رَبِّ لَا تَذَرْنَا عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا

72. Cîn sûresi

- 414 1 قُلْ أُوْحِي إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا
 يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَأَمَّا بِهٍ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا 2 414

84. İngikak sûresi

288 24 قَبَسِرْهُمْ بَعْدَابِ أَلِيمٍ

87. Alâ sûresi

416 9 فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى

417 10 سَيَذَكَّرْ مَنْ يَخْشَى

91. Şems sûresi

390 1 وَالشَّمْسِ وَضُحَيْهَا

92. Leyl sûresi

271 5 فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى

271 6 وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى

271 7 فَسُنِّيَرَهُ لِلسُّبْرِى

93. Duhâ sûresi

390 2 وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى

419, 420, 421 .. 4 وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى

422 5 وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى

94. İngirah sûresi

419 1 أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

424 7 فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ

95. Tin sûresi

390 1 وَالزُّبُرِ وَالزَّيْتُونِ

390 2 وَطُورِ سِينِينَ

97. Kadir sûresi

398 1 إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

100. Âdiyât sûresi

419 1 وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا

Hadisler İndeksi

- 141 اِحْتَبُوا السَّبْعَ الْمُؤَيَّاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَاهِنَّ؟
- 268 إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ الْعَبْدَ نَادَى جِبْرِيلُ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا
- 346 أَسْأَلُكَ بِكُلِّ إِسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ
- 305 أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ فَهُوَ سَاجِدٌ
- 179 اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَشْرِكَ بِكَ شَيْئًا وَأَنَا أَعْلَمُ
- 284 اَللّٰهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا
- 262 إِنَّا مَعَشَرُ الْأَنْبِيَاءِ لَا نُورُثُ مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةً
- 85 إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى
- 294, 295 أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي
- 51 جَدِّدُوا إِيْمَانَكُمْ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
- 365 سَبِّحْتَنِي سُورَةُ هُودٍ
- 137 عَلَيَّ مَلَّةٌ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ
- 105 فَأَنْزَلْنِي سَكِينَةً عَلَيْنَا
- 238 فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ
- 334 فَلْيَأْخُذِ الْعَبْدُ مِنْ نَفْسِهِ لِنَفْسِهِ وَمَنْ دُنِيَاهُ لِأَخْرَجْتَهُ
- 365 قُلْ أَمُنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ
- 91 لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَاَلِدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ
- 330 لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدَلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعْضَةِ
- 329 مَا لِي وَمَا لِلدُّنْيَا مَا أَنَا فِي الدُّنْيَا إِلَّا كَرَاكِبٍ
- 326 مَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللَّهُ
- 112 مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ
- 68 وَجِبْرِيلُ رَسُولُ اللَّهِ فِينَا وَرُوحُ الْقُدْسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءٌ
- 81 وَجُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا
- 90 وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالتَّوَّافِلِ حَتَّىٰ أَحِبَّهُ

Karma İndeks

30. Söz 122

A

Abbasi/-ler 152, 157, 271
abdest 238
Abdullah b. Mesud 153
Abdullah b. Revâha 308
Abdullah b. Selâm 84
Abdullah b. Zübeyr 98
Abdumuttalip 137
Abdurrahman b. Avf 331
Abdülkâhir Cürcâniler 173
abes sualler 128
abraşın iyi edilmesi 69
âcizlik 34
acz 27, 37, 152
adak 382
adalet 231
adalet ve istikameti öldürenler
114
adalet ve istikametın temsilcisi
257
adavet 179, 401
âdemoğlu 101, 404
âdet-i sübhaniye 124
âdetullah 117, 411
Adn Cennetleri 192
af 99, 373, 375
âfâk 369, 370
âfâk ve enfüs armonisi 369
âfâkî deliller 370
âfâkî takva 409
âfâkî-enfûsî tefekkür 319

Afrika 256, 269
afv u safh 99
ağaç kurdu 349
ağlarım, ağlatamam; hissede-
rim... 33
Ahd-i Atik 347
Ahd-i Kadim 84
ahd-i mîsak 51
âhenk 392, 394
âhenk meşheri 23
ahfâ 34
ahir zaman 71, 403
ahiret arzusu 212
ahiret eksenli dünya 334
ahiret hayatının kazanılması 330
ahiret yurdunu isteme 328
ahirete ehil hâle gelme 331
ahiretteki lütuflar 48
ahsen-i takvîm 287
aile hayatı 377
akide bozukluğu 42
akît 195
akl-ı meâd 49
akl-ı meâş 49
aklın i'mali 319
aklın idraki 293
aklını kullanamama 45
akrabaya yardım etme 231
akrep tipler 407
aksiyon 9, 215, 270, 400
aktif dinlenme 19, 424
alâka 154, 161, 268
alay 62, 63, 115, 288, 419

- âlem 51, 116, 330
 âlem-i cismaniyet 379
 âlem-i emir 379, 381
 âlem-i ervah 51
 âlem-i halk 379
 âlem-i İslâm 66, 366
 âlemşümül inkılâp 224
 âlemşümül İslâm mesajı 169
 âlemşümül risalet 166
 alın teri 248
 alış veriş esprisi 195
 Allah için gazap etme 276
 Allah ile irtibat 238
 Allah ile münasebet 304
 Allah rızası 146, 155, 380
 Allah sevgisi 154, 180
 Allah'a firar ve sığınma 239
 Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmama
 merhalesi 120
 Allah'a itaat 85, 215
 Allah'a kulluk 367
 Allah'a mülâki olma mantığı 280
 Allah'a teveccüh 284, 285, 374
 Allah'ı görüyor gibi kullukta bu-
 lunma 232
 Allah'ı tanıma 95
 Allah'ı zikir 186, 187, 339
 Allah'ın adaleti 330
 Allah'ın âyetlerine karşı küfreden-
 ler 114
 Allah'ın hoşnutluğu 193, 339
 Allah'ın ilk yarattığı şey 166
 Allah'ın lütfu, mevhibesi 105
 Allah'ın rıdvanı 192
 Allah'ın rızası 20, 146, 192, 195,
 251, 425
 Allah'ın rü'yeti 305
 Allah'ın saat-i icabesi 197
 Allah'ın seçtiğine karşı en küçük
 vicdanî bir rahatsızlık 165
 Allah'ın tasarrufu 392
 Allah'ın yakınlık 96
 Allah'ın zâtı 385
 Allah'la kul arasındaki sevgi 153
 Allah'tan hakkıyla korkma 128
 Allah'tan korkma 402
 Allâme Hindî 165
 almaçlar 107
 alternatif bir yenilenme hamlesi
 238
 alternatif ikame ve inşa 238
 altın çağ 173
 amel 234, 317, 426
 amel defteri 234
 amel etme 138
 amel-i salih 50
 amelin menfi-müspet yanları 142
 ameliyat-ı tecdidîye 120
 ameller kuşağında imrar-ı hayat
 95
 amellerin özü, esası ve ruhu 112
 Amerika 269
 Ammar 252
 amûdî urûc 79
 Andelîb-i Enbiyâ 358
 ân-ı seyyale 137, 138
 anlatabilme kabiliyeti 358
 anlatanın yaşaması 57
 anlatılan hususların tesir gücü 57
 anlatılanların yaşanması 58
 anlatmak 58
 anne-baba 343

Arafat 329
 Arap dilinin altın çağı 173
 Arapça 12, 74, 115, 172, 211, 268
 arefe 329
 arı 49, 312
 arındırma kurnası 374
 arınmaya davet 60
 arıtma ameliyesi 120
 Ârif-i Zîşân 286
 aristokrat 179, 217, 352, 355, 356
 aristokrat yaşayış 179
 arizî 41
 armoni 135
 Arş 167, 259, 385
 Arş-ı Rahmân 25
 arz-ı mev'ud 249
 asâ 177, 350
 asânın yılan olması 277
 Ashab-ı Kehf 236, 237, 238, 239,
 240, 241, 242, 243, 244,
 245, 246, 247, 250
 ashab-ı kiram 129, 242, 251, 415
 asıl mârifet 224
 astrofizik 370, 395
 Asya 170
 Asya'nın münafıkları 244
 aşâğılık bir maymun gibi olma
 61
 âşik 78, 157, 331
 aşırı çocuk sevgisi 178
 aşırı liberalizm 140
 aşkın insan 417
 aşkınlık 116
 ateş yakanlar kıssası 43
 ateşlerin ışık vermemesi 188
 atmosfer 104, 394, 419

atom 391
 avcılar 307
 Avrupa 169, 269
 Avrupa'nın zalimleri 244
 Avustralya 269
 aydın 67, 115, 358
 Âyete'l-kürsi 112
 âyetleri inkâr edenler 143
 âyetlerimizi göstereceğiz 369
 âyetü'l-kübrâ 385
 ayın on dördü 24
 ayne'l-yakîn 50, 247
 ayn-ı nikmet 202
 ayrı vadiler 307
 azab-ı elim 115
 azbin azaba inkılâbı 288

B

ba'sü ba'de'l-mevt 59, 65, 220,
 367
 babasız dünyaya gelme 382
 Bağdat 172
 bağışlama 373
 bağıy 232
 bahanelerle zaman kazanma 63
 bakar kutsallığı 63
 bakar-kör 47
 bakarperestlik 62
 bakış zaviyesi 45
 bakış zaviyesi yanlılığı 136
 balans ayarı 136, 327
 balans vazifesi 162
 balık 283
 basar 293
 basiret 292, 293, 319
 başkaldırma 63, 232, 239

- bâtıl 139, 140, 177, 319, 366
 bayram 176, 277, 278, 329
 beddua 197, 353
 Bedir 105, 133, 183, 184
 Bedîu's-semavati ve'l-arz 12, 13, 75
 Bediüzzaman 13, 48, 75, 89, 101, 114, 133, 154, 173, 241, 259, 266, 285, 330, 331, 333, 366, 410, 477
 belâgat 12, 15, 173
 Belkıs 311, 318, 319
 bencil 109, 326
 bencil duyguların harmanı bir dünya 109
 Benî Bekir 157
 Benî Esed 157
 Benî Hanife ilhadı 157
 Benî İsrail 168, 261, 273
 Benî Müdlic irtidadı 157
 Benî Selim 157
 Benî Yerbû 157
 benîâdem 180
 benzetilen nimetler 48
 beraat 69
 beraat-ı istihlal 126
 berd ü selâm 133
 berzah 138, 142
 berzah yamaçları 142
 beşer idrakinin son durağı 25
 beşerî beyanlar 34
 beşerî boşlukların sebebiyet verceği noktalar 100
 beşerin mâyesi 53
 beyan gerdanlığı 25
 beyan gücü 27
 beyan saltanatları 27
 beyan-hâl farklılığı 56
 beyan-ı Nebevi 81
 beyanla serfiraz kılmak 393
 beyazdelikler 395
 Beyt-i Makdis 72, 84
 Beytü'l-Haram 159
 beyyine 103
 bî kem ü keyf 96, 304
 bi'set 83
 bi'set-i enbiyâ 101, 202
 Bilâl 252
 bilgi 293
 bir hayırdan boşalınca ikinci bir hayıra koşma 426
 bir şey yapmış olma gururu 37
 bir taş ile yüzlerce kuş vurma 279
 bir vâhidin iki yüzü 168, 181
 birbirinin kurdu olma 109
 Birinci Söz 89
 Bismillahirrahmân 392
 biyoloji 64, 370
 bozgunculuk 51, 257, 360
 Brahmanizm 167
 Budizm 167
 Buhtunnasır 73
 buzağı vak'ası 63
 buzağıya tapmak 59
 Bülbül-ü Kur'ân 358
 Bünyamin 221
 bünyan-ı mersus 87
 büyü 177, 277, 308
 büyük günah/-lar 141, 142, 307
 büyük kurtuluş 192

C

cahil 140
 Cahiliye Arapları 344
 cahiliye asabiyeti 155
 cahiliye dönemi şairleri 306
 cahiliye kafası 134
 cahiliye şiiri 174
 Camus 238
 canlılar 371, 372
 câzibe merkezi 121
 Cebrail (aleyhisselâm) 15, 49, 68,
 210, 265, 269, 398
 cebrî ihсан 194
 cebr-i lütfî 332
 cebrî lütuflar 425
 cebrî lütuflar toplumu 425
 Ced b. Kays 407
 Cehennem ehli 143
 Cehennem'deki azabın çokluğu
 143
 Cehennem'in odunu (yakıtı) 287
 cemaat şuuru 161
 cemaat ve kolektif şuur devri 155
 Cemalullah 142, 330, 333
 Cenâb-ı Hakk'ın namının bay-
 raklaşması için mücahede
 191
 Cennet meyvesi 48
 Cennet'e ehil hâle gelme 400
 Cennet'in sekiz ayrı kapısı 49
 cerbeze 151
 ceza 144, 197, 325, 330, 373
 Cezayir 366
 Cezîretü'l-Arab 369
 Ceziretü'l-Arap 169, 171

cihadda fedakârlık 190
 cilve 135
 cimri 90, 179, 327
 cin/-ler 33, 34, 35, 159, 268, 278,
 306, 346, 348, 349, 371,
 402, 414, 415
 cinleri teshîr 346, 347
 cinlerin gaybı bilmediği 349
 cismanî haz 50
 cumartesi günü 61
 cumhuriyetçi canlılar 312

Ç

çağın şahitleri 355
 çağlayan 24
 çalım 150
 çalışarak dinlenme, dinlenirken
 çalışma metodu 424
 çamur 166, 229, 360, 365
 çaresizlik hırılıtsı 359
 çarmıha girmek 72
 çarpıklıklar 347
 çekirdek 51, 54, 101, 422
 çıkış yolu 409, 410
 çile 219
 Çin Seddi 257
 çizgi filmler 347
 çocuk 117, 178, 254, 261, 262,
 279, 280, 328, 377, 382
 çocuk müjdesi 262
 çocuk sevgisi 178
 çocuklar ile imtihan 262

D

dâbbe 371, 372
 dalâlet 202, 322, 339

- dalâlet yolu 202
 dantelâ 25
 Dâru'l-Erkam 242
 dava atlası 419
 dava erleri 242
 davaya gölge düşürme 332
 davet 95, 119, 122, 400
 definecilik 327
 değirmenin suyu 332
 değişme 51
 delikanlı 279
 demagoji 27, 308, 360, 361
 Demirkapı 257
 demokrasi 361, 405
 demokrat davranma 405
 demokratik görünme üslûbu 360
 denge insanı 92
 dengeyi bozma 140
 denize nâzir ev 333
 derinlik 27, 142, 279
 ders 15, 279, 393
 despot düşünce 177
 despot idareciler 21, 426
 despotlar 360
 devletler arası muvazene 109,
 255
 Devr-i Risaletpenâhî 151, 252
 Devr-i Saadet 407
 diğergâm 57, 355
 diktatörler 360
 dil 174
 dilsiz 45, 155, 378, 393
 dimağlarımızın Kamer'i 293
 din 93, 94, 114, 133, 167, 345,
 377, 404
 din düşmanları 197, 244
 din düşmanlığı 362
 din gemisinin rotası 87
 din hakikati 66
 din nasihattir 281
 dinamizm 43
 dinde doyum noktası 94
 dinden çıkma 349
 dinden kaçış 66
 dine hizmet boyunduruğu 153
 dine sahip çıkma 269
 dine tecavüz 99
 dinî hissiyatları istismar 362
 dini i'la 154
 din-i mübin-i İslâm'ın intişarı 248
 dinimizi temsil ve tebliğ 156, 244
 dinin ehlileştirici disiplinleri 108
 dininden dönme 152
 dinlenme 19, 424, 426
 dinlenme günü 61
 dinlenmeye ihtiyaç 19, 424
 diriliş/-ler 236, 264, 271, 272, 368
 dirilişleri temsil eden cemaat 236
 disiplin 378
 disipline edilme 99
 diyalektik 27, 151
 diyalog 119, 392
 diyanet 16, 377, 404
 doğru 366
 doğru ifade 24
 doğru olma 363
 doğru yol 17, 18, 82, 95, 96, 124,
 361, 414
 doğruluk 9, 363, 366, 367
 doğu ve batı 386
 doğurgan döngü 90, 271
 dolma, şarj olma yeri 240

dolu dolu bir hayat yaşama 333
 dolu dolu kulluk 38
 donanımlı insanlar 238
 dosdoğru olma 363
 dost-düşman ateşi 189
 dövence elsiz, sövence dilsiz 155,
 378
 dua 95, 116, 196
 dua makamının gereği 116
 duanın esbap üstü tesiri 96
 duaya icabet 96, 196
 duaya süratle cevap verme 96
 duygu, düşünce ve his atlası 23
 duygular 102
 düal 180, 344
 düal düşünme 180
 düal yaşama 180, 407
 düello 277
 dünya 327, 329, 331, 332, 334
 dünya çapında kongre 161
 dünya ehli 328
 dünya hayatının süsü 251
 dünya malı 326
 dünya ve dünyalık 247
 dünya zaafı 247
 dünyada kirli yaşama 411
 dünyadaki lütuflar 48
 dünyadan da nasibini unutma
 328, 333
 dünyanın bütün bütün terki 329
 dünyanın üç yüzü 330
 dünyayı talep 328
 dürüstlük 367
 düşman 17, 155, 189, 202, 247,
 408
 düşmanla karşılaşan mü'minler
 187

düşmanla mücadele anı 186
 düşmanlık 154, 401
 düşünce mekiği 314
 düşünce ve aksiyon etrafında
 kenetlenme 270
 düzenbazlık 165

E

ebed arzusu 24
 ebedî Cehennemlik 70
 ebedî kayıp 404
 ebedî saadetin temel taşı 93
 ebedî varoluş 195
 ebnâullah iddiası 150
 Ebû Cehil 416
 Ebû Cehiller 174
 Ebû Hüreyre 346
 Ebû Leheb 419
 Ebû Süfyan 105
 Ebû Talib 137
 ecr-i azim 145, 146
 edebiyat dili 175
 Efendiler Efendisi 415
 Efendimiz'in neşrettiği nur 167
 Efendimiz'in yüzünü göğe çevir-
 mesi 83
 Efendimiz'le maiyyet 379
 efkâr-ı âmme 121
 egzersiz yapma (ruhî) 180
 eğitilmiş köpekler 243
 ehl-i dünya 331
 ehl-i iman 178
 Ehl-i Kitab'a karşı yumuşak
 olmak 118
 ekin 376, 380
 ekmek 367, 410

ekolojik denge 108
 eksik beyan 35
 eksiklik 34
 ekstra lütuf 97
 ekstra mazhariyetler 215
 Ekvator 256
 elçiler 165
 elçilik 417
 Elhamdülillah 48
 Elizabeth çağı 173
 Elmalılı Hamdi Yazır 352
 emanet 93, 129, 152, 179
 emanetçi/-ler 194, 195
 Emevi/-ler 152, 157, 271
 emn ü emanın yeryüzündeki
 temsilcisi 307
 emre itaat çizgisi 64
 emre itaatteki incelik 62
 emr-i bi'l-mâruf 340, 341
 en büyük âyet 112
 en büyük cinayet 164
 en büyük fitne ve fesat 189
 en büyük imtihanımız 155
 en büyük sabır 85
 en büyük zulüm 73
 en kâmil söz 25
 enaniyet 59
 enbiyâ-i izâmın yolu 285
 enerji toplama 241
 enfüs 369, 370
 enfüsî deliller 370
 enfüsî takva 409
 enîs ü celîs 49
 ensar 137, 188, 356
 entel tabaka 278
 entelektüel akıl 136

erâzil 252
 erkek güzeli 216
 ervah-ı habîse 367
 ervah-ı tayyibe 367
 Eski Dünya 172
 esmâ 314, 331, 346
 Esmâ-i Hüsnâ 346, 392
 esmâ-i ilâhiye 113, 330
 Esved-i Ansî 157
 Eş'iyâ 84
 eşref-i mahluk 287, 403
 eşyanın hakikî sahibi ve mâliki
 135
 eşyanın perde arkası 414, 415
 evc-i kemal 423
 evlât 180, 343
 evlât sevgisi 179, 180
 evlâtılık 316, 343
 evler 199
 evlerin mescid misyonu 199
 evlerinizi namazgâh yapınız! 200
 evrak-ı perişan 23
 evrensel bir din 168
 evrensel bir kongre 161
 evrensel kitap 72, 354
 evrensellik 99, 123
 evveliyet 76
 Eyke 168
 ezan 284, 404
 ezeli misak 195
 ezeli şiir 293

F

Fahreddin Râzî 50
 faili meçhul bir cinayet 64
 fakir 251

- fakirlik 332
 fakr 37
 fakr u zaruret 140
 fâni dünya 24
 Faraklit 106
 faraziye 67
 farz-nafile arası terakki kuşağı 90
 fasit daire 41, 344
 fasit dairenin tabii ve olağan neticesi 41
 fasl-ı hitap 357, 358
 fasl-ı müşterek/-ler 45, 322
 fazilet nişanesi 110
 fenalık çekirdekleri 53
 ferd-i hakikî 181
 ferdî sıkışmışlık 420
 ferdiyetçilik 155
 Ferîd-i Kevn ü Zaman 421
 fesat çıkarıcı 51
 fesat tohumları ekme 245
 feyz-i akdes 172
 Fezâre 157
 fısıldeşma 145
 fîsk u fücür 138
 fitrat-ı asliye 45, 46
 fitrat-ı sâniye kazanma 180
 fidyeler 93
 fiilî dua 196
 fiilî ve kavli dua 399
 fikir kaymaları 322
 fikir sancısı 248
 fikir teatisi 366
 fikirde basiret 319
 Fil ashabı 169
 Fil ordusu 169
 firar 239
 firaset 318, 361
 Firavun ülkesi 176
 Firavun ve kavmi 201
 Firdevs Cenneti 192, 193
 firdevslik ümmet 193
 fitne 98, 110, 188, 189, 257
 fiyat 89
 fizik 19, 348, 370, 415
 fizik ötesi varlıklar 348
 fizik-metafizik dengesi 348
 fizikten daha çok fizik ötesi 348
 fizyoloji 370
 fuşşiyat 232, 233, 337, 339
 fundamentalizm 244
 Furkân-ı Zîşân 24
 fütur 416
 fütüvvet topluluğu 237
 füze hızı 142
- G**
- gaddar-ı büinsaf 247
 gafil 67, 251
 gafil kitleler 67
 gafilane vuruşmalar 187
 gaflet 186, 250, 252
 gaflet keffareti 250
 Ganiyy-i ale'l-ıtlak 289
 gasp 139
 Gassan 157
 Gatafan 157
 gaybı ihbar 69, 156
 gaybî haber/-ler 33, 370
 gaye-i hilkat 101
 gayrimeşru kazanç 334
 gayrimeşru keyf 334
 gazap 70, 128, 276

gece hayatı 57
gece ile gündüzün birbiri ardınca
gelip gidişi 135
geceye yemin 388, 420
gençler (Ashab-ı Kehf) 236
gençlik 334
genetik 64
gerçek bayram 329
gerçek sevgi ve aşk 91
gericilik 244
gerilim 86, 108, 186, 242, 250,
404
gevezelik 58
gez-göz-arpacık 159
gıll ü gış 399
göç etmek 191
gök yolculuğu 79, 385
göklerin ve yerin yaratılışı 135
gönül gözleri 23
görüş ufku 384
gösteriş 47, 408
göz nurları 46
gulyabaniler ülkesi 23
gurub-u şems 386
gurur 150
güç kaynağı 86, 161
güç ve kuvvetin tuğyanı 322
gülme 309
günah-ı kebâir 142
günahlara baş kaldırmasını bilen
kahramanlar 142
günahtan küfre uzanan halkalar
42
güneş 386, 391
Güneş Sistemi 391, 394
güneşe secde 311

günümüzün şahidi 355
güven 132
güvenmek 17, 405
güzel öğüt 99
güzellik 23

H

Habib-i Neccar 355
hac 120, 126, 127, 161, 162, 329
Haccac-ı Zalim 98
hâdiseleri iyi yorumlayamama 45
hadis-i kudsî 89
Hadramut 169
hafî 34
hahamların ve papazların rab
edinilmesi 120
hak dostları 104
hak hakemliği 123
hak kuvvettedir 16, 405
Hak yolunda koşturma 425
Hak'tan halka dönme 389
hakâik-i eşya 113
hakemlik 99
hakikat 366
hakikat-ı Ahmediye 78, 82, 166,
168, 348
hakikat-ı Kâbe 78, 79, 82, 83, 84,
168
hakikat-ı Muhammediye 168,
288, 348
hakikati ispat 369
hakikatin ikame ve inşası 308
Hakikatler Hakikati 293
hakikî hayırlar 421
hakikî kulluk 123
hakikî mirasçı 263

- hakikî müessir 135
 hakikî takva yoluna girmek 129
 hakikî vuslata ermek 86
 hâkim güçler 169
 hâkim güçlerin hukuk anlayışları
 218
 Hakk'a intisap 293
 Hakk'a kulluğun ağır eforları 86
 hakka'l-yakîn zirvesi 50
 hakk-ı temettu 109
 hakkı tutup kaldırma 56
 hakperest 109, 238
 haksızlık düşüncesi 45
 hâl ile kâl birliği 56
 halâvet 94
 hâlet-i marziyye 129
 hâlet-i nez'i 138
 hâlet-i ye's 137, 138
 hâl-i leyyin 275
 halife 51
 Hâlik-mahluk münasebeti 74
 halilim 331
 halilullah makamı 79
 Halîm 196
 halka sığınma 360
 halktan Hakk'a urûç 389
 halvet 241
 Hâmân 279
 Hanefi mezhebi 233
 Hansâ 308
 hâpishane 219
 haramları terk 411
 harç 308, 360
 hareket felsefesi 19, 424
 harem 369
 Harem-i Şerif 81
 harikulâdeler ufku 107
 harp kahramanları (!) 100
 harp ve sulh emirleri 99
 hasbî 57, 352, 355
 hasbîlerin sesi-soluğu 353
 hasenât adına mücadele 142
 hasenü'l-vech 234
 haset 400, 403, 404
 Hassan b. Sabit 68, 308
 hastalık 41
 haşir 138
 haşr ü cem 371
 hatırlatma 281, 358
 Hatib-i Kevn ü Mekân 358
 Havva 178, 181
 hayâsızlık 337
 hayat 101, 111, 180, 313, 333
 hayat düsturu 19, 424
 hayatı dünya yörüngeli yaşama
 47
 hayat-ı tabiînin hâsıl ettiği boşluk-
 lar 129
 hayır 53, 145, 196, 421
 hayırlar üstü hayır bir imtihan
 262
 hayra kapalı şeyler 146
 hayret makamı 117
 Hayru'l-Vârisin 263
 hayvanat 311
 hayvanat arasındaki hukuk 311
 hayvandan da aşağı 244
 hayvanla konuşup anlaşma 312
 Hayy 111
 hazımsızlık 45
 hazineler 323, 324
 helâk edici yedi şey 141
 helâk vesilesi günahlar 142

- her şeyi Allah'a nisbet etmek ve O'ndan bilmek 52
- her şeyi tenkit mülâhazası 107
- hesap 235
- heva ve heveslere esaret 102
- hevâî içtihatlar 102
- Hıristiyan/-lar 14, 66, 149, 354
- Hıristiyanlık 167, 249, 377, 378
- hırsızlık 364
- hicran ateşleri 24
- hicret 105, 170, 190, 239, 297, 336
- hicret edenler 190
- hidayet meşalesi 84
- hidayet-i rabbaniye 39
- hikmetin mazhar-ı tâmmı 358
- hikmetin tohumu 50
- hilâfet 52
- hile 146
- hilkat acibeleri 74
- hilkat ağacının çekirdeği 385
- hilm ü silm 210
- Hira 105
- his ve heves kaynaklı yorumlar 102
- hisse 107
- hissiyât-ı umumiye 121
- hitabet 358
- hizbullah ve hizbüşşeytan mücadelesi 362
- hizmet düşüncesi 57, 142
- hizmetten fariğ olmak 425
- horlanma sebebi 156
- hoşgörü 99, 189
- hoşgörü ve birbirlerini kabulün ötesi 189
- hoşnutluk çağlayanları 423
- Hudeybiye 46, 72
- hukuk 109, 174, 218, 311
- hukuk dili 175
- hurûc 410
- hususî lütuf 310
- hususî muamele 97
- huşû ve hudû 57
- hutbe 310
- Hüdhüd 311
- hüküm 138
- hür irade 195
- hürriyeti feda etmeme 38
- Hüseyin Cisrî 165
- hüsnü kabul vaz'etme 269
- hüsn-ü mücerred 308
- hüşyar sineler 24
- hüzün mûsikîsi 420
- Hz. Abdurrahman b. Avf 190
- Hz. Âdem 14, 54, 76, 101, 166, 178, 180, 182, 216, 228, 284, 354
- Hz. Âdem'e öğretilen şeyler 54
- Hz. Âdem'e secde 403
- Hz. Ahmed 122
- Hz. Ali 9, 22, 105, 106, 375
- Hz. Allâmu'l-Guyûb'a havale 197
- Hz. Davud 107, 165, 220, 314, 347, 348, 350, 357, 358
- Hz. Ebû Bekir 105, 155, 157, 190, 266, 267, 284, 297, 355
- Hz. Eyyub'un sabrı 226
- Hz. Hamza 104, 191
- Hz. Harun 107, 200
- Hz. İbrahim 76, 77, 79, 80, 209, 262, 298, 299, 314, 315, 331, 332, 397

- Hz. İsa 56, 68, 69, 70, 72, 165,
167, 236, 260, 322, 378
- Hz. İshak 209, 210
- Hz. İsmail 299
- Hz. Kadir ve Mukaddir 69
- Hz. Kelîm 274, 277
- Hz. Lokman 341
- Hz. Lut 209, 301, 412
- Hz. Lut'un karısı 412
- Hz. Meryem 69, 117, 210, 264,
265, 266, 381, 382
- Hz. Mesih 68, 69, 106, 167, 220,
259, 299, 377, 381, 382
- Hz. Muhammed'in (sallallâhu
aleyhi ve sellem) nuru 295
- Hz. Muhbir-i Sadık 262
- Hz. Musa 63, 70, 76, 107, 118,
165, 168, 176, 200, 201,
202, 206, 220, 273, 276,
278, 279, 284, 296, 297,
322, 323, 335, 355, 359,
361, 362, 380, 390, 397
- Hz. Mübdi' 74
- Hz. Münevvirül-Envâr 292
- Hz. Nuh 13, 101, 252, 301, 353,
397, 412
- Hz. Nuh'un karısı 413
- Hz. Nuru'l-Envâr 293, 294
- Hz. Osman 190
- Hz. Ömer 155, 174, 239, 267
- Hz. Resûl-i Zîşân 11, 43
- Hz. Risaletmeab 252
- Hz. Ruh 264, 358
- Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm 294,
358
- Hz. Sahibu's-seyf 99
- Hz. Salih 301, 321, 322
- Hz. Sâre Validemiz 210
- Hz. Süleyman 165, 220, 309,
310, 311, 312, 314, 315,
316, 317, 319, 321, 322,
346, 347, 348, 350
- Hz. Şuayb 301
- Hz. Tahir-i Mutahhar 375
- Hz. Üstad 121, 154
- Hz. Üzeyir 259
- Hz. Yahya 70, 165, 262
- Hz. Yakup 209, 221
- Hz. Yunus 208, 283, 284, 285,
286
- Hz. Yusuf 107, 212, 213, 214,
216, 218, 221, 317
- Hz. Yusuf'un beraati 215
- Hz. Zât-ı Ahad ü Samed 385
- Hz. Zekeriya 70, 116, 117, 165,
261, 262
- Hz. Zülkarneyn 258
- I**
- Irak 367
- ıslah 110, 189, 378
- ışık 294, 295
- İşık Çağı 355
- ışık ile nur 294
- ışık saçan el 277
- ışık türküleri 23
- ışıkta merdiven 87
- İ**
- i'caz 173
- i'lâ-yı kelimetullah 133, 157, 311
- i'tibar-i mâyekûn 353

- ibadetlerin pîri 87, 340
 ibadette Allah'a şirk koşma 120
 İbn Arabî 113, 117
 İbn Ebî Hâtim 374
 İbn Mesud 233
 İbn Ömer 98, 143, 478
 İbn Übey 407
 ibnullah 150
 İbrahim'in (aleyhisselâm) imtihanı 77
 ibret 205
 ibret sahneleri 326
 ibtilâ 77, 290
 icabet 196, 321
 icat 42, 377
 icrayı zamana yayma 63
 iç benzeyiş 50
 iç çekişme 60
 iç çile 60
 iç derinliği 112
 iç derinlik/-ler 34, 216
 iç içe gazaplar 71
 iç kayması 291
 iç kimliği 275
 iç muhteva 417
 iç müşâhede 384
 iç ve dış bütünlüğü 367
 iç-dış farklılığı 56
 İçin içini Bilen 35
 içki 364
 içli dışlı yetişme 191
 içtihat 102, 127
 idareci 175, 360
 idealizm 67
 idrak ufku 112
 ifadeler mecmuası 34
 iffet 215, 217, 218, 266, 382
 iffet âbidesi 215, 266
 ifritler 348
 iftira 69, 141, 266
 ihanet 412, 413
 ihanetin ürperticiliği 412
 ihbar-ı bi'l-gayb 249
 ihkak-ı hak 277
 ihlâs 112, 214, 303, 367
 İhlâs ve Uhuvvet risaleleri 155
 ihlâs yörüngeli namaz 339
 ihsan sırrına ulaşmışlar 271
 ihsan şuuru 232
 ihsan şuuruna ulaşma 231
 ihsanlar üstü bir kerem 195
 ihtida 343
 ihtilaf ve sapıklık gayyaları 102
 ihtilaf/-lar 81, 102, 265
 ihtilaf-ı dâr 189
 ihtilaf-ı dâr ve ihtilaf-ı din 189
 ihtilaf-ı meğârib 387
 ihtilaf-ı metâli' 387
 ihtilaf-ı milleteyn 189
 ihtiyarlık 116, 334
 ikbal yıldızı 419
 iki cihan mutluluğu 25
 iki doğunun ve iki batının Rabbi 386
 iki görünümlü tek dil 56
 iki kalb 343, 344, 345
 iki kalb taşıma 344
 iki kişi 98, 276
 iki maşruk ve iki mağrip 386
 iki muhabbet 179
 iki vicdan 345
 ikilem 77

- ikinci diriliş erleri 272
 ikiyüzlü 408
 ikiyüzlülük 345, 407
 ikizler 78
 ilâhî âdet 187
 ilâhî ahlâk 90
 ilâhî arındırma 142
 ilâhî aşk 304
 ilâhî cevap 53
 ilâhî inayet 133
 ilâhî irade 182, 350
 ilâhî irtibat 238
 ilâhî mesaj 167
 ilâhî meşîet 350
 ilâhî sofrâ 25
 ilâhî taksim 164
 ilâhî tecellîler 384, 385
 ilâhî teveccüh 84
 ilhad 16, 18, 73, 125, 155, 404
 ilham 9, 243, 298, 312
 ilhatla mücadele 241
 ilim felsefesi 292
 ilk azmin azimlileri 86
 ilk ihtilaflar 102
 ilk insanlar 101
 ilk muarızlar 27
 ilk mü'min 76
 ilkler 281
 ilme'l-yakîn 247
 ilm-i hâs 51
 ilm-i ilâhînin vüs'atı 144
 ilm-i ledün 319
 iltibaslara girmemenin yolu 293
 im'ân-ı nazar 11, 43
 İmam Gazzâlî 13, 49, 241
 İmam Mücahid 372
 İmam Rabbânî 160, 241
 İmam-ı İns ü Cân 358
 iman bağı 401
 iman ehli 17, 408
 iman etme 191, 205
 iman nuru 43
 iman topluluğu 157
 iman, teslim ve tevekkül erleri
 133
 imana giden yollar 46
 imana hizmet duygusu 271
 imana kapalı, küfre programlan-
 mış insanlar 275
 imanda esas olan 319
 iman-ı kâmil 96
 imanın hayata hayat kılınması
 304
 imanın istikrarı 87
 imanın kabul edilmediği an 137,
 138
 imanın kemal mertebesi 91
 imanın mucebi 268
 imanın tahsîl, tarsîn ve tahkîmi
 121
 imanın üzerindeki kara örtü 121
 imanın zevk-i ledünnîsi 411
 imanını tabiatının bir yanı hâline
 getirme 87
 imkânın döl yatağında beraber
 yaratılma 78
 imrar-ı hayat 95
 İmreet-i aziz 216
 imtihan/-lar 60, 62, 77, 86, 91,
 102, 185, 226, 262, 273,
 289, 290, 333, 399, 403

- imtihanda mala, cana takılıp
 kalanlar 191
 imtihanımız 155
 in'am 313
 inâbe 208
 inançsızlara ait vasıflar 47
 inat ve temerrüt 351
 inayet 184, 185, 269, 394
 inayet-i ilâhî 42
 inci 23
 incir 49, 388, 390
 indî içtihatlar 102
 infak 331
 İngilizce 173
 inhiraf/-lar 18, 124, 180, 202,
 322, 324, 403, 404
 inkılâp 278
 inkiyadın bereketi 64
 inkiyat düşüncesi 127
 ins ü cinnin İftihar Tablosu 415
 insan 280
 insan hayatının o en son anı 137
 insan sağlığı 41
 insanın başarı 293
 insanın cezaya çarptırılması 144
 insanın kendisini mânen öldür-
 mesi 140
 insanın müdahale hissesi 410
 insanî değerler 244, 273
 insanî kemalât 77
 insanî kemalât yolu 244
 insanî kemâlâta ulaştırma 334
 insaniyet mertebesinin altına
 düşme 61
 insanla yıldız münasebeti 390
 insanlardan bir kısmının kötülü-
 ğünü diğerleriyle savma
 108
 insanları rehabilite 109
 insanların en zalimleri 72
 insanlığın fesada ve kargaşaya
 yenik düşmesi 109
 insanlığın ruhî dengesinin korun-
 ması 148
 insan-varlık-Yaratıcı münasebeti
 24
 inşa ve imar ameliyesi 238
 intiha 94
 intihar 140
 intikam 352, 404
 inzar 270, 331
 inziva 241
 irade 235, 394
 iradenin hakkı 202
 iradî sevme 91
 İremliler 321
 irtibat ve itminan 238
 isimler 54, 346
 isimlerin müsemmalarını belleme
 54
 İskenderiye 169
 İslâm kültürü 171
 İslâm'ı anlatma 145
 İslâm'ın izzetini duymak 156
 İslâmî bir hayatın teşekkülü 122
 İslâmî hayatın terki 254
 İslâmî hayatları mukayese 12, 44
 İslâmî irtibat 401
 İslâmî tebliğ 118
 İslâmiyet'in de orta direği 340
 ismet 215, 216, 217

ismet savunması 216
 ispiirtizma 278
 israf 139
 israf-ı beyan 128
 israf-ı zaman 128
 İsrail 261, 322
 İsrailiyat 347
 İsrailoğulları 56, 62, 105, 168,
 222, 261, 273, 323, 360
 İsrailoğullarını imtihan etme 62
 İstanbul 3, 172, 355, 477, 478
 istidlal yolları 370
 istifsar 52
 istiğna ufku 25
 İstikamet Kahramanı 365
 istikamet-i tämme 365
 isyan 204, 232, 402, 404
 iş 424
 İşârâtü'l-İ'caz 173
 işârî tefsir 397
 işlerin kolektif yapılması 276
 itaat 38, 62, 85, 165, 202, 403
 itaat temrini 62
 itaat ve ibadet aşk u şevki 38
 itminana ermiş ruhlar 329
 ittifak 38, 102, 215, 221
 ittika fiili 409
 iyi yolun kötü yoldan ayrılma
 noktası 86
 iyiliği ve güzelliği yaygınlaştırma
 stratejileri 146
 iyilik mülâhazası ve ıslah düşün-
 cesiyle irtikâp edilen fitne
 ve fesat 189
 iyilik niyetiyle yapılan kötülükler
 189

iyilik yapma 231
 iyinin nüveleri 53
 iyiyi emredip, kötülükten vazge-
 çirme 58
 izzet 156

K

Ka'b b. Mâlik 308
 Ka'b b. Zühayr 308
 kaba kuvvet 73
 Kâbe 82
 Kâbe hakikatının anlaşılması 162
 Kâbe ile tev'em 83
 Kâbe'nin yıkılması 159
 Kâbetullah 81
 Kâb-ı Kavseyn 79
 kabîhu'l-vech 234
 kabir 49, 115, 142
 kabz ve bast 337
 kader kalemlerinin cızırtıları 385
 kaderin beraati 365
 kadın 126, 211, 214, 215, 217,
 240, 266, 318, 381, 413
 Kadir Gecesi 397, 398
 kadirşinas ruhlar 24
 Kâdiyu'l-Hâcât 38
 kâfir ve mü'min ocakları 189
 Kafkasya 257
 kâhinler 349
 kahkaha 309
 kahraman/-lar 142, 247, 266, 355
 kâinat kitabı 45, 385, 397
 kâinat kitabının mürekkebi 385
 kâinatın hakikati 166
 kalabalık 177
 kalb 179, 344, 345

- kalb balansı 187
kalb ve kafaları küfre kilitlenmiş
416
kalb, irade, his, şuur halitası 53
kalbde miraca ulaşma 87
kalbdeki iman çekirdeği 368
kalben terk 190, 331, 332
kalbî itminan 237
kalb-i leyvin 275
kalbî mülâhaza 96
kalb-i ruhanî 41
kalb-i umumî 162
kalbî ve ruhî hayata yükselme 93
kalbin hıfz u sıhhati 42
kalblere nüfuz 270
kalbleri mühürlenmiş 407
kalbte doymuşluk 105
kamer 394
kâmil insan olma iradesi 215
kâmil namaz 57
kamuoyu 360
kan dökücü 51
kan gölü içindeki harp kahraman-
ları (!) 100
kapitalizm 66, 140, 326
kapsamlı tefekkür 135
karadelikler 395, 396
karamsarlık 279
karanlık düşünceler 146
kardeş 98, 198, 302
kardeş kanı 98
kardeşlik münasebetleri 155
karınca/-lar 309, 310, 311, 312,
316
kârlı ticaret 195
karşılıklı rıza 139
Karun 323, 324, 325, 326, 327,
331
karye ashabı 351
kasem 9, 16, 389, 390, 391, 397,
398
kasem edilen sineler 398
kasr-ı muallâ 119
kâtil 64
katl 71
katmer 102
katmerli haksızlık ve tecavüz 73
katmerli zulmün zalimleri 73
katmerli zulüm 73
kavga zemini 59
kavlî dua 196
kavl-i leyvin 275
kavl-i leyvinin fitrat hâline getiril-
mesi 275
kayıt defteri 235
Kayyum 111, 113
kayyumiyet 111
kazalar (ibadet) 93
kazanç yolu 139
kazanma kulvarında hüsrân 413
kazanma kuşağında kaybetme
413
keffaret 60, 142
kelâm ve kalem erbabına saygılı
davranma 400
kelâmın eksikliği 34
kelb 236
kemalât-ı insaniyeye giden yolları
gösteren enbiyâ 71
kendi kusurunu itiraf 285
kendinden tecrid mülâhazası 57
kendini, özünü keşfetme mekânı
240

- kendinizi öldürmeyin 140
 keramet/-ler 96, 319
 Kevser çağılıtları 24
 keynûnet 130, 131
 kiblenin tahvili 83
 kibleye teveccüh 81
 kılavuzluk 25
 kılıç 185, 308
 kınayanların kınamasından çe-
 kinmeme 156
 kısır 116, 117, 261
 kıskançlık 102
 kıssalar 14, 15, 353, 354
 kıyam 114, 159, 161, 162, 238,
 305
 kıyam ruhu 305
 kıyamet 411
 kıyamet alâmeti 159
 kıyamet günü 234, 235
 kibir 102, 136, 202, 252, 325
 kibir, zulüm ve taşkınlık akıntıları
 102
 kıl ü kâl 128
 Kinde 157
 Kitab-ı Mukaddes 167, 378
 kitap mütalâası 424
 Kitap ve Sünnet 241
 kitaplara kulak asmama 45
 kitle ruh hâleti 366
 komplo 146
 komünistler 403
 komünizm 66, 140, 326
 kongre 161
 konuşanın kredi ve itibarı 58
 konuşma kabiliyeti 358
 korkakların ayrılışı 239
 korku-üstü ve mehâbet televvün-
 lü bir mehâfet 210
 koyunlar 332
 koz paylaşma 277
 kök 101
 köpek 237, 243
 köprü/-ler 119, 121, 122, 383
 kör dövüşü 367
 kör/-ler 11, 43, 45, 47, 287, 327,
 410, 411
 kötü niyet 41
 kötülüğe dua etmemeli 198
 kredi 58, 279, 365
 Kudret 31, 136, 387
 Kudret-i Kâmile 136
 kudret-i mümeckine 255
 kudret-i müyessire 255
 Kudreti Sonsuz 25, 392
 kudretin meyvesi 50
 kudsî atmosfer 44
 kudsî bir cazibe 161
 kudsî hadis 145
 kulluk sınırlarını daraltmak 73
 kulluk şuuru 292, 305
 kulluk yolunun sıkıntıları 87
 kumar 139, 140
 Kur'ân âyetlerine ihatalı bir gözle
 bakma 33
 Kur'ân çizgisi 307
 Kur'ân mahkemesi 69
 Kur'ân sayesinde 167, 282
 Kur'ân ve Sünnet 100, 104, 231
 Kur'ân'a muarız bulunan kişiler
 306
 Kur'ân'a ve Sünnet'e bir bütün
 olarak bakabilmek 122

Kur'ân'dan hakkıyla istifade
 edebilmenin yegâne şartı
 14, 354
 Kur'ân'ı (okuma) 335
 Kur'ân'ın edebî yönü 173
 Kur'ân'ın edebî zenginliği 174
 Kur'ân'ın evrenselliği 15, 354
 Kur'ân'ın meydana getirdiği
 âlemşümul inkılâp 224
 Kur'ân'ın rehberliği 339
 Kur'ân'ın seçtiği kelimeler 313
 Kur'ân-ı Kerim'de kullanılan
 malzemenin seçilişi 33
 kurbet 96, 413
 kurbete sıçramak 90
 kurbiyet 259
 Kureyş 164, 173, 181, 251, 252,
 415
 Kureyş'in fakiri 164
 kuruntu/-lar 66, 148
 Kusay ve zevcesi 181
 kusurlu ifade 35
 kuşluk vakti 278, 357
 kuşluk vaktine yemin 420
 Kutup Yıldızı 394
 kuvve-i mâneviye 142
 kuvve-i sheheviye 59
 kuvvet 99, 360
 kuvvet dengesi 240
 kuvvet gösterisi 360
 kuyruk kısma 360
 küçük günahlar 141
 küfre şartlanmışlar 11, 44
 küfr-ü mutlak 278
 küfür dünyası 182
 küfür vesileleri 322

küfür yobazlığı 17, 405
 küfürle yaka paça olma 240
 kültür 19, 122, 142, 169, 171, 246
 kültürfizik 424
 küre-i arz bostanı 52
 kütükler 406

L

Lâ ilâhe illallah 46, 51, 120, 138
 lâ yezâl 51, 195
 lâfz-ı Celâle 392
 lâhut âlemi 68
 lâm-ı akıbet 201
 latife-i rabbaniye 42
 Levh-i Mahfuz 397
 Levh-i Mahv ve İsbat 51
 lezzet 400
 liberalizm 140
 likâ-i ilâhî 267
 likâullah 317, 335
 likâyâ yürüme 317
 lisan 163, 290, 312
 lisan-ı mahsus 46
 Livâu'l-Hamd 193
 lobi 109
 lokma 177, 396, 410
 Luka 167, 378
 Lut kavmi 209
 lütf-u Rahmân 50
 lütuf/-lar 20, 48, 50, 195, 225,
 247, 376, 425

M

mâbetlere tavır 73
 mâbudiyet 259, 260
 madde 69, 380

- madde ve ruh arasında denge
377
- maddeci 65, 69, 377, 381
- maddeci düşünce 65, 69
- maddeci toplum 377
- maddecilik 377, 382
- maddeperest 296
- maddeyi inkâr 377
- maddî buudlu sekîne 106
- maddî cihada mezun ve memur
kılınma 99
- maddî finans gücü 248
- maddî finansman gücü 247
- maddî güç 248
- maddî-mânevî gerilim 86
- mağara ashâbı 236, 242
- mağara dönemi 241
- mağara dönemine ihtiyaç 241
- mağara dönemleri 236
- mağara hayatı 242, 243
- mağara yârânı 236, 246
- mağaraya sığınma 239
- mahdum-u mükerrem 69
- mahlûk 12, 295
- mahlûkiyet 259
- mahşer 368
- mahviyet 154, 157, 273, 326
- maiyyet 31, 90, 271, 379
- maiyyet ufku 90
- maiyyet-i ilâhiye 271, 379
- maiyyet-i nebeviye 379
- makam 156
- makam-ı cem 165, 348, 383
- makam-ı cem'in sahibi 165
- Makam-ı Mahmud 193
- makam-ı rızanın mazharı 422
- Makam-ı siddikiyet 297
- maksud-u bi'l-istihkak 283, 304
- makyavelizm 140
- mal mübadelesi 139
- mal ve evlâtlarını küfür ve dalâlet
vesilesi yapma 202
- mal vermenin akibeti 201
- mal/-lar 139, 190
- mal-mülk-menal edinme 332
- malzeme ve motiflerle ifade 34
- mânâ urbaları 24
- mânevî füyûzat hislerinden feda-
kârlık 272
- mânevî karantina şartları hazırla-
ma (kalbe) 42
- mânevî körlük 327
- mânevî uçurum 86
- mâneviyat 303
- mantikî beyanın esası 24
- manzurun ileyh 304
- Marcuse 238
- mârifet balı 90
- mârifet ve irade kahramanı 226
- mârifet ziyası 292
- mârifetullah 95, 128, 333
- Marksizm 66
- mâsiyet 42, 85, 144
- mâsiyetlerin en büyüğü 42
- mâsiyetten içtinap kararlılığı 38
- mâşerî vicdana ulaşma lütfu 250
- materyalist 69, 96, 205, 378
- materyalizm 382
- matmah-ı nazar 80
- Matta 167, 378
- maymun gibi olma 61
- maymun kılıklı tali'sizler 61

- maymun tabiatlı 61
mebde ve müntehâ 80
mecaz 150, 349
medeniyet 169, 171, 172
Medine dönemi 421
Medine-i Münevvere 78, 80, 82,
83, 168, 169, 170, 171, 172,
184, 239, 421
medyumlar 306
mefkûre 247, 255, 299
mefkûre insanı 247
mefkûrevî yaşama 280
Mehmet Âkif 33
mehter 420
Mekke dönemi 99
Mekke-i Mükerreme 46, 80, 83,
84, 99, 105, 112, 163, 164,
168, 169, 170, 171, 172,
174, 282, 336, 356, 360,
369, 419, 421
melâike-i kiram 367
melâike-i kiramın istifsarları 52
Mele-i A'lâ 23
meleklerle has zikir 332
Melikü'l-İns ve'l-Cân 79
menhel-i azb-i mevrud 288
merhamet tezahürü 393
merhamet-i ilâhiye 394
merkezî bir müşâhede noktası
193
Meryem oğlu İsa 68
mesai tanzimi 424
Mescid-i Aksâ 73, 78, 80, 82, 83,
84
Mescid-i Haram 73, 80, 82
Mescid-i Nebevî 73
mescit/-ler 73, 81, 199, 200
mescitleri, camileri muattal bira-
kanlar 72
mesh 61
Mesih 106, 117, 150, 167, 377,
381, 382
meşher 45, 111, 292
meşîet-i dâime 117
meşîet-i hâssa-i ilâhiye 319
Meşkûr 88
meşrik 386
meşru 140, 334, 377, 378
meşveret 366
metafizik âlem 104
metafizik gerilim 86, 189, 237,
242, 426
metafizik kanunlar 49
metod yanlışlığı 366
mevâkiinnücûm 15, 16, 394, 395,
396, 397, 398
mevcudatın devamı 113
mevcud-u meçhul 370
Mevlâ Fûlan 343
Mevlâna Halid 241
mezraa 331
Mısır 62, 169, 199, 213, 218, 219,
221, 222, 277, 278, 366,
478
Mısır kültürü 169
Mısır'da sığırın mukaddes sayıl-
ması 62
mızrap 313
mihrap ötesi 162
millet zenginliği 334
Milletimin imanını selâmette
görürsem 355

- milletimiz 269, 279
 Milletimizin imanını selâmatte
 görürsem... 266
 millî hizmetler 248
 minnet 270, 305, 358
 mir'ât-ı mücellâ 313, 331
 miraç 87, 295, 389
 miraç yolculuğu 295, 384
 miras 189, 262, 298, 400
 mirasçı 188, 262, 263
 mîrsad-ı tefekkür 135
 misal-i mücellâ 226
 mişkât-ı nübüvvet 294
 mizan 108
 monistler 96
 motifler 33
 muafiyet zırhı 85
 muamma 181, 395
 muaraza ruhu 27
 mucizevî keyfiyeti görmek 33
 mucizevîlik 33
 Mudar oymağı 173
 Muğis b. Kays 407
 muhabbet 154, 179, 216, 241,
 269, 292
 muhacir 188
 muhakeme etme zamanı 278
 Muhammed Sâdık Râfîî 173
 Muhammedun Resûlullah demek
 379
 Muhammedün Resûlullah 379
 muhasebe 374
 muhatap alma 33
 muhavere 309, 311, 312
 mukabele esası 88
 mukabele etmeme 378
 mukarrabîn 165, 262, 283
 mukarrabînin imtihanı 262
 murad 153
 murâkabe 374
 Musavviru'n-Nur 293
 Museviler 61
 Musevilik 322
 Museviyet 168
 mûsikî 32, 381
 musibet/-ler 226, 373, 374
 Mustafa Sabri Efendi 57
 Musul 208, 479
 muştı 367
 muvaffakiyetler salih dairesi 250
 muvazene 109, 255, 330
 muvazenede hâkim bir unsur
 157
 muzaaf haksızlık 73
 mü'min delikanlı 279
 mü'min mantığı 280
 mü'min'in hâli 226
 mü'minat 401
 mü'mince hayat 368
 mü'min-i âl-i firavun 355, 361
 mü'minin ocağı 189
 mü'min-kâfir 189
 mü'minlerin gerçek düşmanları
 407
 mübalağa 225, 226, 324
 mübalağalı sabır 226
 mübalağalı şükür 226
 mübarek bakiye 103
 mücadele 142
 mücadele gününde arkasını
 dönme 142
 Mücahid 61, 372

mücahit ve muharipler 187
 Müceddid-i Ekmel 166
 müdhal-i kerim 142
 müessir olabilmenin yollarını
 araştırma 57
 müessiriyet 58
 müjdeleyici 101
 mükâfatlar demeti 138
 mükellefiyetler 93, 127
 mülâyemet 118
 mülk 194, 195, 203, 298, 332
 mümkünün araştırılması 81
 münafık ahvali 408
 münafıkların durumu 402
 münafıkların hastalığı 42
 münafıkların temel özellikleri 406
 Münevvirü'n-Nur 293, 295
 münker 232, 233, 341, 364
 müşid 275
 müsamaha 94
 müsabeti tariften ziyade, menfiyi
 nazara verme 119
 Müsebbübü'l-Esbâb 129, 222,
 283, 300, 410
 Müseylime 157
 Müslüman olma 156
 Müslümanlardaki şuur eksikliği
 161
 Müslümanları hor görme 252
 Müslümanlık 249, 366, 377
 müşrikler 80, 188
 müşriklik 377
 müteceviz/-ler 73, 101, 109, 157,
 185, 258
 mütekebbir/-ler 360, 362
 mütefin hayatı 333

N

nakîse 34
 naklediş keyfiyeti 33
 namaz ufku 338
 namaza sığınma 341
 namazgâh 200
 namazın şuurluca idraki 337
 nâm-ı celîl-i ilâhî 404
 nankörlük 115, 314, 413
 nâr-ı Nemrutlar 133
 narsist 408
 nasihat 18, 57, 276, 281, 416, 418
 natüralist 96
 nazar 293, 386
 nazariye 9, 67, 120
 nazarları şaşılıktan kurtarma 120
 nazire 173
 Nebi idraki 283
 nebi vârisleri 408
 nebi vesayeti 101
 nebileri öldürenler 114
 Nebiy-yi Celîl 208
 Necip Fazıl 379
 necm 397
 nedamet günü 212
 nefisle mücadele 93
 nefislerine karşı zulüm 130
 Nefislerinizi öldürün! 59
 nefislerinizi temize çıkarmayın
 374
 nefret 53, 99, 179, 403, 404
 nefsi kelâm 34
 nefsi marziye 423
 nefsi râziye 423
 Nemrut 275

nesil 29, 116
 netice-i kurbet 96
 ney 313
 nifak 11, 43, 345
 nimetlere fiilî mukabele 126
 Ninova 208
 nisbî müdahale 52
 nisyanla yapılan yanlışlıklar 93
 niyetin enginliği 93
 niyetlerin derinliği 240
 nizam 394
 nizam âşığı 109
 nizam ve intizam 392
 nöbetarlar 243
 nötralize etme 43
 nur evin avantajları 413
 nuru anlamak 294
 Nurun kaynağı Allah'tır 294
 nübüvvet mesleği 262
 nücûm 388
 nücûmun mevkilerine yemin 390
 nüve 54, 295, 348, 422

O

ok 279
 olmazların ağı 67
 olumsuz ön yargı 23
 ordubozanlık 142
 organizasyon 146
 Orta Asya 272
 Orta Asya stepleri 269
 oruç 145, 338
 Osmanlı/-lar 152, 157, 271
 Ospasyonus 73
 otopsi 64

Ö

öbür âlem 335
 öğüt 18, 118, 231, 281, 282, 416,
 417
 öldüren bir hasret 67
 öldürücü düşünceler 425
 ön yargı 23, 24
 ötelere ve Hakk'a açık olma 77
 özünü ve kendini bulma 241

P

para 213, 247
 paranoya 408
 parapsikoloji 278
 paratoner 208
 Pascal 379
 Pasifik 269
 perde 263, 264
 perde arkası 12, 27, 28, 55, 74,
 385, 391
 perde arkası esrarı 74
 performans 157
 peygamber fetaneti 277
 peygamber mantığı 210
 peygamber ufku 286
 peygamber vârisleri 115
 peygamberane azim 215, 273
 peygamberane bir hız 54
 peygamberane bir şefkat 353
 peygamberane tavır 146
 peygamberleri öldürme 70
 peygamberlerin canlarına kıyan-
 lar 114
 peygamberlerin efendisi 24
 peygamberlik pâyesi 164

politik oyunlar 366
 potansiyel küfür ve ilhad 42
 potansiyel yakîn ufku 277
 pragmatizm 140
 pratik yakîn ufku 277
 psikoloji 370
 psikolojik cephe 81
 put 84, 307
 puta tapma 287
 putperestlik 319, 377

R

rabbanî latifeler 34
 Rabbin seni terk etmedi 419
 Rabbine şikâyet 198
 Rahîm 139, 140
 Rahmân 268, 387, 392, 393, 394
 Rahmâniyet 393
 Ramazan 112, 338
 Ramazan orucu 112
 Ramazanda unutulmuş şey 93
 rampaya binme 90
 rasyonalizm 307
 Ravza 73
 realizm 307
 recâ 413
 recmen bi'l-gayb 236
 reddiyeler 57
 Refik-i A'lâ 252
 rehberlik 25
 resûl 166
 reybî 42
 Rezzak 392
 rıdvân 40, 235, 385, 400
 rıdvân ufku 385

rıdvân-ı ekber 193
 rıdvânullah 335
 rıza dairesi 135, 373
 rıza hedefli kılınan namaz 339
 rıza meltemleri 423
 rıza-i ilâhî 157
 rızâ-i ilâhî 270
 rıza-yı mutlak 422
 rızık 48, 325
 riba 327
 ribat 238
 Risale-i Nur talebeleri 133
 Risaletin İnsanî Buudu 163
 Risaletin Lisana Ait Buudu 172
 Risaletin Mekân Buudu 167
 riya 180, 360
 Roma 169, 172
 Roma kültürü 169
 romantizm 307
 ruh 265, 371, 380
 ruh insanı 382
 ruh kıvamımızı sağlama 187
 ruh ve mâneviyat 59
 ruhanîler 25
 ruhbanca yaşama 378
 ruhbanlık 377
 ruhçuluk 377
 ruhî kıvam 249
 ruhlar âlemi 154
 ruhtaki zikzaklar 42
 Ruh-u Revân-ı Muhammedî 369,
 420
 ruhun tasaffisi 87
 Ruhü'l-Kudüs 68, 69, 308
 rü'yet 384, 385
 rü'yetullah 421

rüku 376, 380
 rüşvet 140
 rüzgârların teshîr edilmesi 348

S

saat-i icabe 196
 sabır dopingi 86
 sabır fabrikası 226
 sabır helezonu 86
 Sabır Kahramanı 226
 sabır levhası 86
 sabır örneği 226, 341
 sabır temrini 87
 sabr u ikdam ve sebat 187
 sabra alışma 93
 sabr-ı cemil üslûbu 198
 sadaka 145
 sadaka plânları 146
 sade 23
 Sâdî 379
 sadme-i ûlâ 267
 safvet 102, 129
 sağır, dilsiz, kör fasl-ı müştereki
 45
 sağır/-lar 45, 287
 sağlam bilgi ve sağlam düşünce
 24
 sahabenin iz düşümü topluluk
 153
 sahabenin izdüşümü olarak zuhur
 edecek topluluğun vasıfları
 154
 sahil-i selâmet 285, 379
 sahte ilâhlara kulluk 123
 salahın devamı 109
 Salât-ı Münciye 352

salih amel/-ler 268, 307, 308,
 316, 317
 salih daire 90, 271, 272, 307
 salih kullar 317
 salihat 268, 272
 Sâlim Mevlâ Huzeyfe 343
 saltanat 63, 348, 350, 358
 Samanyolu 391, 394, 395
 samimî olma 57, 58
 Sâmiri 323
 San'a 169
 sanat 142, 173, 308
 sâniyen ve bi'l-araz 421
 sapık 306
 sapıklık 102, 308
 saray 273
 Sartre 238
 Sasani 169
 Sasaniler 169
 Sasaniler'in tezgâhı ve tahrikleri
 169
 savaş 98, 142, 184, 186, 378, 407
 sebat 103, 142, 186, 187, 341
 Sebe' 169
 Sebe' Melikesi 311, 319
 sebeb-i nüzul 72
 sebepler dairesi 49, 129
 sebepler üstü 382
 sebeplere riayet 222
 sebep-netice 233, 410
 secde emri 403
 secde izi 376, 380
 seçilmiş topluluğun vasıfları 154
 seçilmişler 153
 seçilmişliğe karşı da nankörlükte
 bulunma 61

- sefer meşakkati 126
 sekîne 103, 104, 105, 106, 133,
 367, 368
 sekîne ve sükûn 37
 sekînenin inişi 105
 sekînenin tabutta tecessümü 107
 Sekkâkiler 173
 Selçuklu/-lar 153, 271
 selef-i salihîn 367, 400
 seflelere saygılı olma 401
 selim fitrat 319
 semavat ve arzın Nur'u 292
 semavî intihap 273
 semavî kalabilme 25
 semavî teyit 251
 semavî vazife 276
 semavî, gayri semavî kitapların
 sultanı 24
 Semud 321
 Semud çarpıklığı 322
 Serdar-ı Âzam 79
 sermedî lütuflar 50
 servet 201, 324, 327
 ses 353
 sevabın temessülü 50
 sevap 77, 93, 112, 240
 sevap defineleri 93
 seyahat 79, 295, 385
 Seyyid Kutup 173
 Sıddık-ı Ekber 356
 sıfât 28, 111, 314
 sıfır olma 285
 sınır boylarında nöbet tutma 238
 sır 34, 388
 sırat-ı müstakîm 383
 sırlı anahtar 280
 sırnaşık azap 287
 sırren tenevveret 145, 222
 sıyanet 215, 244
 Sidre'nin izdüşümü 159
 Sidretü'l-Müntehâ 79, 84, 159,
 162, 170, 172
 Sidretü'l-Müntehâ'nın izdüşümü
 172
 sihir 27, 141, 176, 278
 sihirbazlar 176, 277, 278
 sihirbazlık 278
 silah 308
 silinmez bir yazıyla kaydedilme
 73
 sine 398
 sîret meshi 61
 sistemler 140, 245
 sistemler mecmuası 350
 siyak 63, 270
 soğuk savaş 142
 son risalet 166
 sopsöğük tabiatlar 24
 sorgulayıcı olma 338
 sorumluluğu pekiştirme 19, 418
 söz sarrafları 23
 Söz Sultanı 24
 söz sultanları 27
 söz sultanlığı 358
 söz-amel bütünlüğü 307
 spekülasyonlarla mal ve imkân
 elde etme 139
 sperm 380
 spiritüalizm 377
 sualler 128
 Suheyb 252
 suizan 373
 sukut 96, 284
 sulh çizgisi 123

sûret meshi 61
 sûrî nikmet kuşağı 421
 Suriye 366
 Sübhanallah deme ile Cennet
 meyvesi yeme arasındaki
 münasebet 49
 sükûnet 103, 162
 Süleyman Çelebi 113
 Sünnet 122, 205, 241, 279, 323,
 347
 sünnetullah 336, 411
 sürçme 283
 sürpriz inayet 410

Ş

Şabur 73
 Şafiî mezhebi 233
 şahsî kemalat 142
 şair/-ler 173, 306, 307
 Şâkir 88
 Şam 170, 171, 172
 şanı yüce Nebi 71
 şarj olma 241
 şarj olma yeri 240
 şatr 81
 şeâr-i İslâmiye 319
 şeb-i arûs 335
 Şeddad 275
 şefaât 49, 79
 şehadet 17, 124, 215
 şehirlerin anası 168
 şehit 104, 190, 280
 şehitliğin ötesi 280
 şehrayinler 25
 şehrin öte yakası 352
 Şekspir 173
 şems 390, 394, 439

şer 53, 196, 226
 şer doğumlu 146
 şer dualar 196
 şer kuvvetler 347
 Şeref-i Nev-i İnsan 385
 şeriat-ı fitriye 409, 411
 şeriat-ı garra 39
 Şeybe 416
 şeytanın fitratının homurtuları
 147
 şeytanın zürriyeti 253, 254
 şeytanî nesiller 254
 şeytanî oyun 148
 şeytanî vesveseler 38
 şeytânîler 308
 şeytanların kardeşleri 254
 şiddet-i zuhur 294
 şiir 27, 173, 307, 308
 şirk yolları 178
 şirk zulmü 73
 şirke girme (ehl-i imanın) 178
 şov 408
 şuruk-i şems 386
 şuur ve idrak ziyası 47
 şuuraltı 64
 şükran ufukları 281
 şükür fabrikası 225
 şükürde şuur temadisini yakala-
 ma 129
 şüpheli şeyler 411

T

ta'dil 179, 180, 377, 381, 382, 383
 taarruz emirleri 100
 tabiat dengesinin muhafazası
 148

- tabîî 41
 tabîî sevgi ve alâka 180
 tâbiîn 81, 400
 tabut 107
 tağutlar 360
 tağyir 378
 tahliye 120
 tahrif 166, 167, 378, 380
 tahripkârlar 109
 tahsis-i nazar 38
 taht 27, 318, 319
 tahvil-i kıble 78
 Taif 164, 170
 takiyye 16, 404
 takiiyeci 17, 408
 taksim 164
 takva 40, 129, 271, 272, 303, 409
 takva dairesi 40, 271, 272
 takva derinlikli yaşamak 409
 takvalaşmak 409
 talepten içeri bir talep 328
 tâli 41
 Talut 261
 tamiratı tahribata çevirme 275
 Taoizm 167
 tarihî tekerrür devr-i daimi 321
 tarihî tekerrürler 66, 335
 tarihî tekerrürler devr-i daimi
 158, 244, 258
 tarihî tekerrürlerin kapı aralığı
 177
 tarihî yanılğı 46
 tarik-i Ahmediye 121
 tavr-ı leyin 275
 tebessüm 16, 173, 309, 310, 312,
 405
 tebeüttâbiîn 400
 tebliğ eri 275
 tebliğ ve irşad erleri 244
 tebliğ ve irşad insanları 242
 tebliğci 58
 tebşir 270
 Tebuk seferi 171
 tecellî-i sıfât ve esmâ 111
 tecrübe 77, 289
 tedafüü muharebe prensipleri 100
 tedbir 222
 tedmir 60, 71
 tedricilik 121
 tefecilik 139
 tefekkür 135, 319
 tefekkür ufku 369
 tefsir tarihi 81
 tefvîz-i umûr 97
 teheccüt 57
 tek ümmet 101
 tekbir, tehliil ve tesbih 48
 teklif-i mâ lâ yutâk 63
 tekzip 71, 380
 telaffuz 34
 telaffuz edilebilen kelâm 35
 telattuf 145
 temessül kabiliyeti 103
 Temim 157
 temiz vicdanlar 398
 temkin 102, 217, 362, 367, 368
 temrin ve riyazet 86
 temsil ve temessül evi 242
 tenasüb-ü illiyet 49, 136
 tepki sistemleri 140
 tercüman 23, 112, 393
 tereddüt 42, 191

- tereddüt ve ilhadın katmerlenmesi 42
- terk 419
- tertemiz eşler 48
- tesadüf 374
- tesbih 48, 208, 238, 283, 332, 357
- teshîr 348
- tesirsizliğe mahkûm olma 58
- teşettüt-ü efkâr 57
- tevazu 154, 157, 273, 326
- tevazu kahramanı 154
- tevazu kanatları 154
- tevbeye yönlendirilme 60
- teveccüh ve duadaki hicap 286
- tevehhüm-ü ebediyet 333
- tevekkül 105, 129, 133, 184, 222, 279, 297
- tevhid burcu 85
- tevhide ulaşma rampaları 73
- tevil-i ehâdis 208, 210
- Tevrat 56, 66, 70, 195, 223, 376, 380, 381
- teyakkuz 102, 208, 342
- teyakkuz sinyali 117
- ticaret 139, 170, 171, 213, 289
- Tih sahrası 249
- Titos 73
- tohum 48, 50, 138, 195, 239, 295, 380
- tokat 378
- topluluk 154
- toplumdaki yanlışlıkları düzeltme 340
- toplumlararası emniyet 109
- toplumu birleştirme 155
- tubâ-i Cennet 299
- Tuleyha ibn Huveylid 157
- tûl-i emel 333
- Tûr 168, 277, 388, 390
- Tûr hâdisesi 277
- Tûr-i Sina 168
- tutarsız kehanetler 67
- tuzak 89
- Türkiye 171
- Türkler 153, 258
- U**
- ubûdiyet 38, 85, 231, 341
- ubûdiyet ufku 85
- ucuza gitmeme 280
- Ufuk İnsan 83
- ufuk insan hâline gelebilme 85
- uğursuz hırılıtlar 24
- uhrevî felah 187
- uhrevî sermaye 273
- uhrevî üveyik 79
- uhrevileşme 93
- Uhud 104, 133, 143, 353
- ukbâ 49, 104, 142, 364
- ukbâ buudlu nâm u nişan 281
- ulu nüzul 79
- ulûhiyet-i kâmile 38
- ulü'l-elbâb 136
- ulü'l-elbâba ihtiyaç 136
- umre 161
- Unuttuğun vakit Rabbini an 249
- Urartular 321
- Urve b. Mesud es-Sekafî 164
- usür'lerde 'yüsr' yaşama 426
- Utbe 416
- Utbe b. Velidler 174
- uyarıcı 101

Ü

ücret-i âcile 269, 273
 ülfet ve ünsiyet 225, 254, 410,
 411, 420, 425
 ülfet ve ünsiyetin çocukları 20,
 426
 ülke 180, 207, 269, 280
 ümmet olma 87
 ümmet-i merhume 84
 ümmet-i Muhammed 84, 193,
 299, 334, 380
 ümmîler 66
 Ümmü Cemil 419
 Ümmü'l-Kurâ 168
 ümniye/-ler 66, 67, 148
 Üseyd b. Hudayr 105, 106
 üslûbu koruma 408
 üslûp 34, 99
 üslûpla konuşma 358
 Üstad 75, 133, 165, 173, 226,
 241, 330, 331, 379
 üstûre 414
 Üzeyir 150, 260

V

va'z u nasihat 281, 418
 vaad 367
 vahdet 59, 102
 vahiy 15, 49, 54, 173, 332, 419
 vahy-i semaviye 168
 vâridât 80, 90, 241
 vâridâta davetiyeler çıkarma 90
 vâris 116, 262
 varlığa bakmanın yolu 293
 varlığı hallaç edememe 45

varlık kitabı 23
 varlık kitabının tezhibi 52
 varoluşçular 238
 vasıta 255
 vâzih mucizeler 69
 vazife şuuru 273, 417
 vefa 305
 vefat 64, 298, 367
 vehbî ve cebr-i lütfî 214
 Velid İbn Muğire 164, 174
 veseniler 120
 vicahî kültür 246
 vicdan 95, 123, 235, 294, 398
 vicdan azabı 235
 vicdan rahatlığı 235
 vicdanın sezisi 293
 vicdanının sesini dinleyememe
 45
 vicdanî mekânizma 53
 vicdanlarımızın Güneş'i 294
 Vilâdet yılları 169
 vilâyet 117
 virüs 42
 vuslat 24, 78, 86, 159
 vuslat arzusu 159
 vuslat iştियakı 78
 vüdd'e mazhar 272

Y

yâd-ı cemil 220, 282, 298
 yağmur 310, 411
 Yahudi/-ler 14, 67, 70, 80, 83, 84,
 138, 149, 170, 249, 296,
 347, 354, 379, 381
 Yahudilik 167, 377
 yakınlık 31, 96, 221, 259, 323

Yakup hanedanı 262
 yalan 177, 180, 307, 324, 387,
 408
 yalancı 17, 408
 yangın unsuru elde etme 44
 yanlış vesile 366
 yarı münevver 67
 Yasir 252
 yaşama arzusu 333
 yaşamak 58
 yaşatma 333
 yaşatma insanı 352
 yatsı namazı 240
 Ye'cüc ve Me'cüc 257, 258
 ye's 338
 yegâne izzet sebebi 156
 Yemen 169, 170
 Yemliha 247
 yeniden diriliş hareketi 162
 yeryüzü mirasçısı 255
 Yeryüzünün Cenneti 169
 yeryüzünün kalbi 159
 yığın 177
 yıldız patlaması 280
 yıldızların mevkileri 396
 yıldızların mevkilerine yemin 392
 yıldızların yerleri 395
 yiğitler topluluğu 237
 yobazlık 244
 yol mülâhazaları 55
 yolcu 329
 yollara işaretler koyma 24
 yollarda kalma 86
 Yuhanna 106, 167
 yumuşak bir üslup 276
 yumuşak davranma 276

yüce bir topluluk 157
 Yüce Yaratıcı'yı bulma 45
 yüksek performans 157

Z

zaafılar yumağı mahlukçuk 408
 zâd u zahîre 364
 zafer 187
 zâhid 212
 zalimlik 130
 zaman ve mekân 26, 354, 385
 zaman ve yer meselesi 279
 zan 374
 zan ve tahmin 66
 Zât-ı Celîlü'l-Kadr 384
 Zât-ı Ecell-i A'lâ 205
 Zât-ı Hak 385
 Zât-ı Ulûhiyet 96, 259
 zaviye inhirafı 90
 Zebur 223
 Zeliha 215, 216
 zelle 284, 286
 Zemahşeriler 173
 zengin 331
 zengin olma 332
 zenginlik 332
 zevk alma kabiliyeti 144
 zevk ve lezzet 377, 400
 zevk-i ledünnî 411
 zevk-i mânevî derinlikli 50
 zevk-i ruhanî 241
 Zeyd b. Hârise 343
 Zeyd b. Muhammed 343
 zeytin 388, 390
 zihâr 343, 344
 zımnî şîrk 179
 zımnî ve dolaylı yoldan şîrk 92

- zımnî yalan 324
zikir 186, 281, 332, 339
zıkr-i mübarek 282
zıkrullah 250, 339
zillet 38, 165, 259, 336, 360
zina 364
zirvelerin yolu 86
ziyafetullah 93
- zorba kavim 258
zulmet 12, 44, 286, 294, 413
zühd 140, 197, 204, 226, 267,
279, 303, 326, 329, 330,
337
Zülkarneyn 255, 256, 257
Zülkarneyn kıssası 257
zürriyet 253, 262

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

- el-Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed (v. 1162); *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs*, I-II, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1405 h.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî (164-241 h.); *el-Müsned*, I-VI, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1993.
- Bediüzzaman, Said Nursî; *Risale-i Nur Külliyyatı*, I-II, Nesil Yayınları, İstanbul, 1996.
- _____, *Sözler*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2005.
- _____, *Lem'alar*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2004.
- _____, *Mektubat*, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2006.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (384-458 h.); *Şuabü'l-iman*, [Tahkîk: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl], I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1410/1990.
- el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1994.
- ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahman (181-255 h.); *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-kalem, Beyrut, 1991.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-cinan, Beyrut, 1988.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî; *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfyâ*, I-X, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1988.
- Gülen, M. Fethullah; *Kalbin Zümrüt Tepeleri-1*, Nil Yayınları, İstanbul, 2004.
- _____, *İnsanlığın İftihar Tablosu Sonsuz Nur-1*, I-III, Nil Yayınları, İzmir, 2006.
- el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbü'rî (321-405 h.); *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1990.
- Halebî, Nureddin b. burhaneddin; *es-Sîratü'l-halebiyye min insani'l-uyûn fi sîrati'l-Emîni'l-Me'mûn*, I-II, el-Mektebetü'l-İslâmîyye, Beyrut, tsz.
- Heysemî, Ali b. Ebî Bekir; *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, I-X, Dâru'l-kitabi'l-arabî, Beyrut, 1987.

- İbn Arabî**, Ebû Bekir Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Abdullah el-Hâtîmî (v. 638 h.); *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1999.
- İbn Âşûr**, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusî (v. 1394/1973); *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, I-XXX, ed-Dâru't-Tunusiyye, tsz.
- İbn Cerîr**, Muhammed b. cezir et-Tabarî; *Câmiu'l-beyan an te'vil-i âyi'l-Kur'ân*, I-XV, Dâru'l-fikir, Beyrut, 1988.
- İbn Esîr**, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî; *Üsdü'l-ğâbe fi mârifeti's-sahabe*, I-VI, Dâru'l-fikir, Beyrut, 1989.
- İbn Kesîr**, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer ed-Dimaşkî (v. 774 h.); *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, I-VIII, Dâru Kahraman, İstanbul, 1984.
- _____, *el-Bidâye ve'n-nihâye* I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, tsz.
- İbn Mâce**, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, tsz.
- İbn Manzûr**, Muhammed b. Zekerîyyâ (v. 711/1311); *Lisânü'l-Arab*, I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1994.
- Kâdî Beyzâvî**, Nâsiruddin Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed (v. 685 h.); *Envâru'l-tenzil ve esrâru't-te'vil*, I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1988.
- Kitab-ı Mukaddes**, (Türkçe Terceme) Eski ve Yeni Ahit, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1991.
- el-Kurtubî**, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v. 670); *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Dâru'ş-ş-a'b, Kahire, 1372 h.
- Mâlik b. Enes**, Ebû Abdullah el-Esbahî (93-179 h.); *el-Muvatta*, I-II, Dâru'l-hadis, Kahire, 1993.
- el-Münâvî**, Muhammed el-Med'uvv bi Abdirraûf; *Feyzu'l-kadîr şerhu Câmi's-sağîr*, I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.
- Müttakî**, Alâaddin Ali, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, 5. baskı, Beyrut, 1405-1985.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbü'rî (206-261 h.); *Sahîhu Müslim*, I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, tsz.

- en-Nesâî**, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); *es-Sünen*, [Tahkîk: Abdülfettah Ebû Gудde], I-VIII, Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep, 1406/1986.
- Râzî**, Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (v. 660/1210), *Mefâtîhu'l-gayb*, I-XXXII, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, tsz.
- et-Taberânî**, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); *el-Mu'cemü'l-evsat*, [Tahkîk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.
- _____, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, [Tahkîk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], I-XX, Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.
- Taberî**, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'ân*, I-XXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405.
- et-Tirmizî**, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (209-279 h.); *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, tsz.